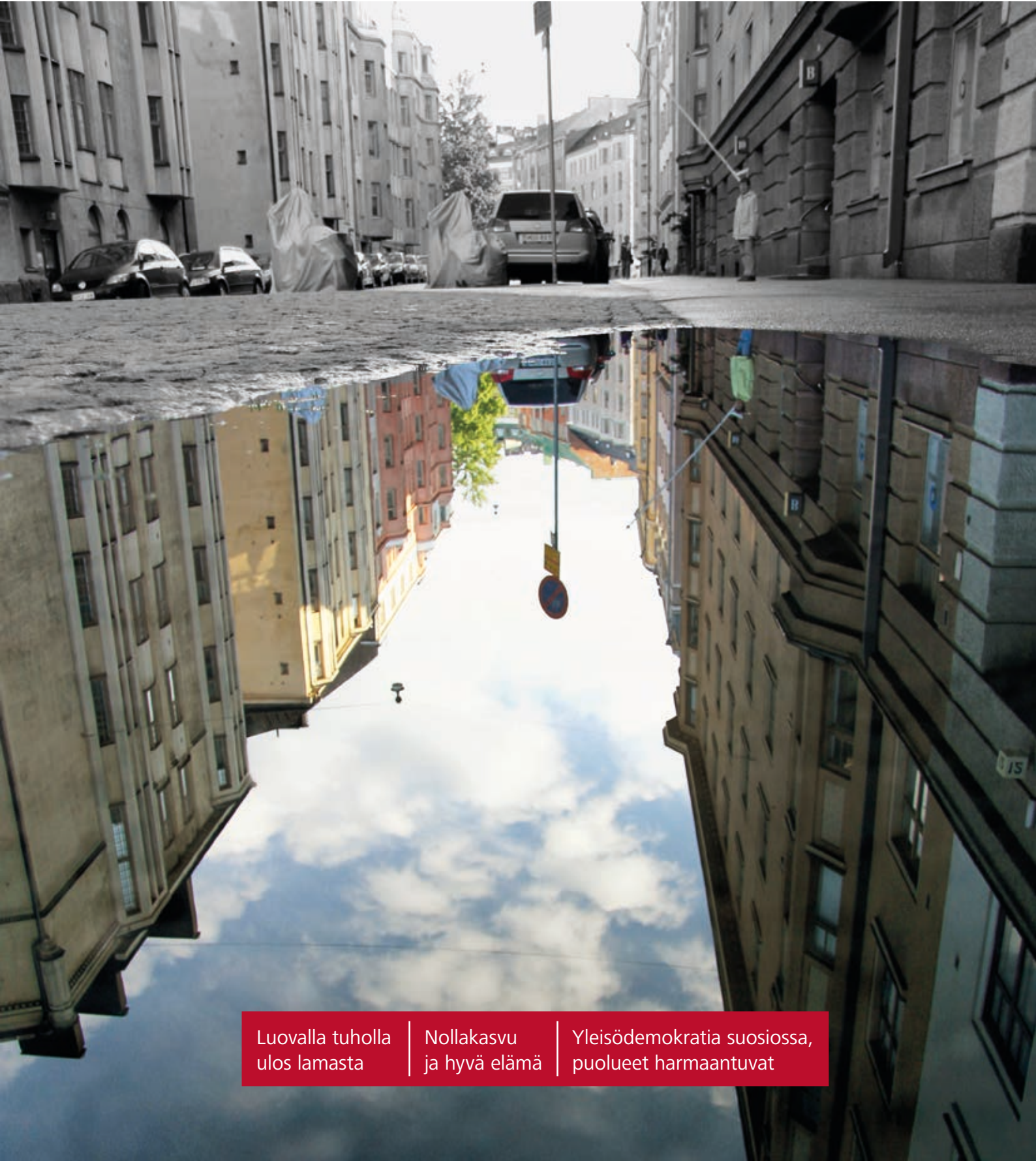

TIETO & TRENDIT

Tilastokeskus

Talous- ja hyvinvointikatsaus

1 • 2015

Luovalla tuholla
ulos lamasta

Nollakasvu
ja hyvä elämä

Yleisdemokratia suosiossa,
puolueet harmaantuvat

[TOIMITUKSELTA]

Tieto&trendit ja Hyvinvointikatsaus yhdistyivät

Hyvä lukija, tämä on ensimmäinen Tieto&trendit – talous- ja hyvinvointikatsaus. Julkaisun nimen mukaisesti jatkamme aiempien lehtien viitoittamalla uralla, mutta entistä terävämpänä ja hyödyntäen vahvuksiamme: vankkaa tilasto-osaamista ja tutkimustiedon sekä ajankohtaisten ilmiöiden ja kehitystrendien analysointia.

Tieto&trendit – talous- ja hyvinvointikatsaus ilmestyy viisi kertaa vuodessa. Jokainen numero sisältää teemaosion, joka painottuu tutkimustyypisiin artikkeleihin. Muu sisältö koostuu talous- ja ympäristöaiheita sekä hyvinvoin-

titilastoja käsittelevistä asiantuntija-artikkeleista sekä talous- ja tilastoalan uutisista. Lisäksi julkaisemme kolumneja ja kirja-arvioita.

Tietotrendit@stat.fi -verkkosivuston tarjonta laajenee yhdistymisen myötä. Julkaisemme aiempaa enemmän artikkeleita ja lyhyempiä katsauksia myös pelkästään verkossa. Lisäksi painetun julkaisun artikkeleita julkaistaan viiveellä verkkosivustolla, jossa niitä ja blogikirjoituksia on mahdollisuus kommentoida. Osoitteeseen tietotrendit@stat.fi toivotamme tervetulleeksi juttuvinkkejä ja palautetta uudistuneesta julkaisukonseptistamme. ■

5 PÄÄKIRJOITUS

6 TRENDIT

13 Kääntyykö auto auringonlaskuun?

Aku Alanen

16 Luovan tuhon tie ulos talouskriisistä

Mika Maliranta

21 Nopea toipuminen edellyttäisi täysin uudenlaista politiikkaa

Pekka Sutela

24 Nollakasvun yhteiskunta

Osmo Soininvaara

16–20

Töyssyjä luovan tuhon tiellä

1990-luvulla työpaikkoja tuhoutui vauhdilla, mutta tuottavampia syntyi tilalle. Vuoden 2009 kriisin seurauksena työpaikkojen uudistuminen on ollut vähäisempää mutta vahvistumassa. Jotta luova tuho nostaisi Suomen talouden kuopasta, on monen tuottamattoman työpaikan annettava tilaa uusille innovatiivisille ja tuottavammille töille, sanoo Mika Maliranta.

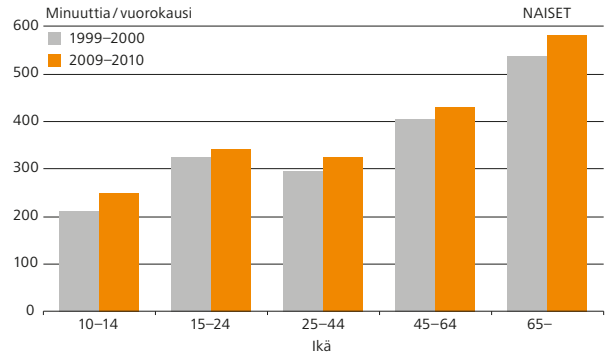
[TEEMA]

26–31

Elämänlaadun mittarit täydentävät talousindikaattoreita

Kotitalouksien tai kansakunnan hyvinvointia mitataan usein taloudellista tilannetta ja sen kehitystä kuvaavilla indikaattoreilla kuten tuloilla tai tuotannon määrällä. Tarve kehittää aiempaa monipuolisempia hyvinvointi-indikaattoreita on vastareaktiota bruttokansantuotteen laajalle, mutta osin harhaanjohtavalle käytölle yhteiskunnan hyvinvoinnin kuvaajana.

U. Östlund

Lähde: Tilastokeskus, ajankäyttötutkimus

34–41

Sosiaaliset suhteet järjestäytyvät uudelleen

Suomalaisten yksinolo on lisääntynyt. Yhtenä syynä tähän on yksinasumisen yleistymisen, mutta myös ajanvietto perheen kanssa on vähentynyt. Sosiaalinen pääoma ei kuitenkaan välttämättä ole heikentynyt, sillä internet mahdollistaa uudenlaisia sosiaalisuuden muotoja.

26 Riittävä toimeentulo takaa hyvinvointia

Juha Honkkila

32 Edistys: faktaa vai fiktiota

Ilkka Niiniluoto

34 Sosiaaliset suhteet järjestäytyvät uudelleen

Riitta Hanifi

43 24/7-yhteiskunta on myytti

Pasi Pyöriä ja Satu Ojala

46 Ajaako yleisdemokratia etuamme?

Sami Borg

50 Miltä taloudellisen hyvinvoinnin kehitys näyttää?

Olli Savela

56 Suurituloisimman prosentin osuus tuloista oli huipussaan jo vuonna 2000

Veli-Matti Törmälehto

64 Säilyykö hyvinvointimme ilman jatkuvaa kasvua

Leo Koltola

68 Tanssit jatkuvat Titanicilla

Antti Kuosmanen

70 Yhä useampi eläkeläinen tekee työtä

Topias Pyykkönen ja Jari Kannisto

76 Varmasta ilmoituksesta toden näköiseen tietoon

Ismo Teikari

82 Suomen virallinen tilasto kestää kansainvälisen vertailun

Sirkku Mertanen

84 KIRJOJA

64–67

Nollakasvu ei merkitse perikatoa

Päättäjien on vaikea luopua talouskasvun ihanteesta. LowGrow-malli kuvaa, miten työttömyyttä, köyhyyttä ja kasvihuonekaasuja vähennetään nojaamatta talouskasvuun.

Osmo Soininvaaran kolumni (s. 24):
"Vauraiden yhteiskuntien talouskasvu on jatkossa yhä enemmän laadullista. Sen mittaaminen on hankalaa".

82–83

Miten Tilastokeskukselle kävi kansainvälisessä arvioinnissa?

46–49

Yleisödemokratia vie voiton

Puolue- ja vaaliosallistuminen ovat alakynnessä, kun yleisödemokratia kasvattaa suosiotaan. Yhteiskunnallista keskustelua leimaa kamppailu mediassa läpi saatavien poliittisten viestien ilmaherruudesta. Sen seuraaminen voi olla kiinnostavaakin, mutta ajaako se lopulta etuamme, kysyy politiikan tutkija Sami Borg.

Tilastokeskus

JULKAISIJA
Tilastokeskus
www.tilastokeskus.fi/tietotrendit
Työpajankatu 13, 00022
Tilastokeskus
tietotrendit@stat.fi
etu.sukunimi@stat.fi
ISSN 1795–9799

• **VASTAAVA PÄÄTOIMITTAJA** Heli Mikkilä puh. 029 551 3200 **ARTIKKELIPÄÄTOIMITTAJA** Riitta Harala **TOIMITUS:** Kirsti Ahlqvist, Jouni Kotkavuori, Päivi Linna-Koski, Maija Metsä-Pauri, Kaisa Saarenmaa, Informaatikko: Mikko T. Mäkinen **GRAAFINEN ILME JA TAITTO** Riikka Turunen **PAINATUS** Edita Prima Oy **TILAUSEHDOT:** Tieto&trendit – talous- ja hyvinvointikatsaus ilmestyy viisi kertaa vuodessa. Kestotilauksen hinta on 98 euroa vuodessa. Tilaus alkaa heti seuraavasta numerosta ja jatkuu kestotilauksena ilman eri ilmoitusta. Irtonumeron hinta on 22 euroa. **TILAUKSET:** Edita Publishing Oy, puh. 020 450 05, asiakaspalvelu.publishing@edita.fi tai tietotrendit@stat.fi **TOIMITUSNEUVOSTO:** Jaana Huhta, Marjaana Järvensivu, Johanna Laiho-Kauranne (Luke), Aura Pasila, Pekka Räsänen (Turun yliopisto), Olli Savela, Eero Savolainen (Suomen Pankki), Tuukka Tammi (THL).
• Julkaisun artikkelit eivät ole Tilastokeskuksen kannanottoja vaan niistä vastaavat tekijät. Julkaisun tietoja saa lainata, lähde mainiten.

HELI MIKKELÄ
TIETOPALVELU-
JOHTAJA

RIITTA HARALA
TILASTOJOHTAJA

Huonot ajat vaativat tietoa talouden ja hyvinvoinnin yhteyksistä

Kädessäsi on uudistunut Tieto&trendit – talous- ja hyvinvointikatsaus, talous ja hyvinvointi samoissa kansissa. Toisiinsa kietoutuneina, kuten elävissä elämässänkin.

Viime vuosien heikko kasvu ja taantuma ovat nostaneet hyvinvoinnin ja talouden kytkennät jälleen julkiseen keskusteluun. Keskustelu hyvinvointivaltion tulevaisuudesta käy kiivaana varsinkin vaalien lähestyessä.

Tuotannon supistuessa julkinen talous ja verovaroin rahoitetut hyvinvointipalvelut nähdään helposti ylimääräisinä menoerinä, ylläilyksenä, josta on pakko leikata. Kun varaa kaikkeen ei ole, saatetaan joutua tinkimään monista hyvinvoinnin perustuksina pidetyistä asioista: yleisestä terveydenhuollosta, sosiaaliturvasta, kulttuurista, koulutusmahdollisuuksista. Kun joku tai jotkut näistä heikkenevät, heikkenee hyvinvointi – tai hyvinvoinnin kokemus. Sillä hyvinvoinnissa on aina kyse myös subjektiivisista kokemuksista.

Viime kädessä kyse on valinnoista: mihin rahamme laitamme, miten arvotamme hyvinvoinnin eri osatekijöitä, miten tunnistamme näiden väliset kytkennät. Valintojen tekemiseksi tarvitaan tietoa.

Tässä numerossa tarkastellaan talouden ja hyvinvoinnin kytköksiä monelta eri kantilta. Kirjoittajien mielestä kokonaistalouden kehityksen kuvaamisen ohella tarvitaan jakaumia ja elämänlaatua laajasti kuvaavia mittareita. Artikkelissaan Olli Savela esittelee bkt:lle vaihtoehtoisia tapoja kuvata talouskehitystä. Jos tärkeimmäksi tavoitteeksi asetetaan ihmisten ja ympäristön hyvinvointi, osoittautuu bkt varsin ongelmalliseksi. Leo Koltola puolestaan esittelee kanadalaisen taloustieteilijän laskelmia, joissa yhteiskuntien hyvinvointia on mahdollista lisätä myös nollakasvun aikana. Tämä edellyttää kuitenkin tietoisia politiikkatoimia.

Juha Honkkila kiinnittää huomiota toimeentulon ja koetun hyvinvoinnin väliseen yhteyteen. Riitta Hanifi

käsittelee Tilastokeskuksen ajankäyttötutkimuksen pohjalta sosiaalisten suhteiden muotoutumista yhteiskunnallisessa murroksessa. Keskeinen havainto on yksinolon lisääntyminen kaikissa ihmisryhmissä – yksi hyvinvoinnin ulottuvuus tämäkin.

Tiedontuottajien – tilastoinnin, tutkimuksen – tehtävä on kuvata erilaisia näkökohtia, niiden vuorovaikutussuhteita ja vaikutuksia. Luotettavasti, puolueettomasti, ottamatta kantaa eri vaihtoehtojen tai valintojen keskinäiseen paremmuuteen. Uusi yhdistetty julkaisumme Tieto&trendit – talous- ja hyvinvointikatsaus haluaa tuoda tietoa tueksi ajankohtaiseen keskusteluun. Haluamme osaltamme olla mahdollistamassa tietoon pohjautuvat päätökset.

Toki toisinaan tieto jätetään syrjään päätöksenteosta tai sen rinnalle nostetaan muita kriteereitä. Tämänkin tulisi kuitenkin olla tietoinen valinta. On hyvä tietää, mitä ottaa tai jättää.

Luotettavia tilastoja ei kannata ohittaa. Suomessa tilastoihin on luotettu jo 150 vuoden, siitä lähtien, kun Tilastokeskus vuonna 1865 perustettiin. Yhä edelleen voimme suositella: *Luota tietoon. Tartu tilastoon*

HALUAMME OSALTAMME OLLA
MAHDOLLISTAMASSA TIETOON
POHJAUTUVIA PÄÄTÖKSIÄ.

	Bkt:n vuosi- muutos, %	Teollisuus- tuot. vuosi- muutos, %	Yhdenmuk. inflaatio* v. muutos %	Työttö- myys- aste, %
	3. nelj. 2014	4. nelj. 2014	jouluk. 2014	jouluk. 2014
Suomi	0,1	-2,3*	0,6	8,9
Alankomaat	1,0e	0,8*	-0,1	6,7
Belgia	1,0	3,0*	-0,4	8,4
Espanja	1,7e	0,9	-1,1	23,7
Irlanti	3,5	29,6	-0,3	10,5
Italia	-0,5	-1,6*	-0,1	12,9
Itävalta	-0,1	-0,2*	0,8e	4,9
Kreikka	1,9e	0,3*	-2,5	25,8*
Kypros	-1,7	-0,8*	-1,0	16,4
Latvia	2,4	-1,7	0,3	10,6*
Liettua**	2,7	3,2	-0,1	9,4
Luxemburg	4,0	5,6*	-0,9	5,9
Malta	3,8	1,8	0,4	5,8
Portugali	1,0	-2,4	-0,3	13,4
Ranska	0,2	0,0*	0,1	10,3
Saksa	1,2	0,4	0,1	4,8
Slovakia	2,4	2,7*	-0,1	12,5
Slovenia	3,2	5,0*	-0,1	9,7
Viro	2,2	5,4	0,1	6,6*
Euroalue	0,8	1,1*	-0,2e	11,3
Britannia	3,2	2,7*	0,5	5,8*
Bulgaria	1,9e	4,4	-2,0	10,8
Kroatia	-0,5	4,2	-0,1	16,4
Puola	3,4	3,3	-0,6	8,0
Romania	3,3e	4,8*	1,0	6,4
Ruotsi	2,1	-1,8	0,3	7,6
Tanska	1,0	0,8	0,1	6,4
Tšekki	2,7	5,5	0,1	5,8
Unkari	3,2	7,1*	-0,8	7,1
EU28	1,5	1,4*	-0,1e	9,9
Norja	2,1	4,4	2,0	3,7*
Sveitsi	1,9	-1,1*	-0,3	3,4
Venäjä	0,7	2,1	11,4	5,3
Kiina	7,3	8,5	1,5	4,1
Intia	8,2	3,0*	5,0	5,2*
Japani	-1,2	0,3*	2,4	3,4
Yhdysvallat	2,7	4,4	0,8	5,6

Lähteet: Eurostat, Venäjän tilastovirasto, Tradingeconomics.com
(e) ennakkoluku

* POIKKEUKSET:

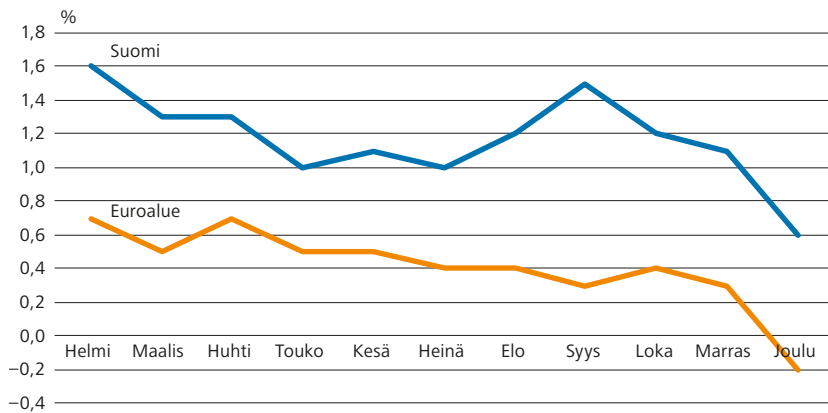
Teollisuustuotanto, työpäiväkorjattu: Suomi, Alankomaat, Belgia, Italia, itävalta, Kreikka, Kypros, Luxemburg, Ranska, Slovakia, Slovenia, Euroalue, Britannia, Romania, Unkari, EU28 3. nelj. 2014; Sveitsi elok. 2014; Intia marrask. 2014; Japani jouluk. 2014

Yhdenmukaistetussa inflaatiossa (kuluttajahintaindeksissä) ei ole mukana omistusasumista, rahapelejä, kulutus-ym. luottojen korkoja, omakotitalon palovakuutusta eikä ajoneuvovero: EU28, Norja ja Sveitsi.

Työttömyysaste: Kreikka lokak. 2014; Latvia 3. neljännes 2014; Viro, Britannia, Norja marrask. 2014; Intia 2012

** Liettua liittyi euroalueeseen 1.1.2015

Inflaatio, vuosimuutos

Lähde: Eurostat

Euroalue painui deflaatioon

Eurostatin ennakkotietojen mukaan euroalueen kuluttajahinnat laskivat tammikuussa 0,6 prosenttia edellisvuodesta. Öljyn hinnan lasku (-8,9 %) oli suurin yksittäinen laskua ylläpitävä tekijä. Inflaatio oli miinusmerkkinen, -0,2 prosenttia, jo joulukuussa 2014. Suo-

men vastaavalla tavalla laskettu (yhdenmukaistettu) inflaatio oli joulukuussa 0,6 prosenttia. ■

Lähde: Eurostat, newsrelease 30.1.2015

Joka kolmas yrittäjä on nainen

Euroopassa toimi yrittäjinä kaikkiaan 40,6 miljoonaa henkeä vuonna 2012. Heistä 11,6 miljoonaa eli 29 prosenttia oli naisia. Tiedot käyvät ilmi EU-komission tuoreesta raportista ja koskevat 37 maata. Euroopan unionissa (EU28-maat) naisyrittäjiä oli 10,3 miljoonaa ja osuus kaikista yrittäjistä 31 prosenttia vuonna 2012.

Liechtensteinissa 43 prosenttia maassa toimivista yrittäjistä on naisia. Myös Latviassa (40 %) ja Luxemburgissa (39 %) naisyrittäjien määrä on suhteellisen suuri. Turkissa (15 %), Maltalla (18 %) ja Irlannissa (20 %) naisyrittäjiä on huomattavasti vähemmän.

Useimmat yrittäjät niin naiset kuin miehetkin ovat yksin yrittäjiä tai ammatinharjoittajia, jotka työskentelevät yksinään ilman palkattua työvoimaa. Vuonna 2012 eurooppalaisista naisyrittäjistä yksin yrittäjiä oli 78 prosenttia ja 22 prosenttia toimi työnantajina. Miehistä yksin yrittäjiä oli 81 prosenttia ja työnantajia 29 prosenttia.

Osa-aikainen yrittäjyys on yleisempää

naisilla: 31 prosenttia toimi osa-aikaisena vuonna 2012, kun miesten vastaava osuus oli 12 prosenttia. Hollannissa (64 %) ja Britanniassa (54 %) naisten osa-aikainen yrittäjyys oli kaikkein yleisintä.

Yrittäjän naisten osuus työllisistä naisista koko Euroopan tasolla oli 10 prosenttia vuonna 2012. Kreikassa (24 %), Albanianissa (18 %) ja Portugalissa (17 %) yrittäjänaisia oli suhteellisesti eniten. Norjassa suhdeluku oli 4 prosenttia, Virossa ja Tanskassa 5 prosenttia, Ruotsissa 6 prosenttia ja Suomessa 8 prosenttia vuonna 2012.

Tilastokeskuksen työssäkäyntitilaston ennakkotietojen mukaan vuonna 2013 Suomessa toimi 246 000 henkeä yrittäjänä. Naisyrittäjiä heistä oli 82 200 eli kolmannes kaikista yrittäjistä. Naisyrittäjien määrä Suomessa on vuodesta 2000 vuoteen 2013 vähentynyt neljä prosenttia. ■

Lähteet: EU-komissio, Statistical Report on Women Entrepreneurs in Europe – 2014, Tilastokeskus, työssäkäyntitilasto

Taloussennusteet toisensa jälkeen ennakoivat talouskasvun vauhdittumista nimenomaan viennin vetämänä. Ongelma on kärjistynyt se, että ilman viennin kasvua ei talouskaan piristy.

Tavaravientimme on polkenut paikoillaan noin 56 miljardin euron tasolla jo neljä vuotta peräkkäin. Tämän seurauksena tavaravientimme ei ole lähelläkään vuonna 2008 saavutettua huippua. Esimerkiksi muissa Pohjoismaissa vienti on elpynyt finanssikriisin jälkeen huomattavasti paremmin.

Kun Suomen kokonaisvientä eli palvelut ja tavarat suhteutetaan bruttokansantuotteeseen, näyttää tilanne niin ikään heikolta suhteessa verrokkimaihin. Ulkomaankauppamme bkt-osuus on laskenut vuoden 2008 noin 45 prosentista noin 38 prosenttiin vuonna 2013. Lukuja tulkittaessa on hyvä muistaa, että samaan aikaan myöskään Suomen bkt ei ole käytännössä kasvanut lainkaan.

Ruotsin kehitys on ollut samansuuntainen kuin Suomessa, mutta Ruotsissa viennin bkt-osuus oli jo vuonna 2008 huomattavasti Suomea korkeammalla eli 50 prosenttia. Viennin osuus Tanskan bkt:sta on pysytellyt sekä vuonna 2008 että vuonna 2013 yli 50 prosentissa.

Viron vienti lisääntynyt ripeästi

Hyvin avoimissa talouksissa kuten Belgiassa ja Hollannissa viennin bkt-osuus on ollut kasvussa ja ylitti 80 prosenttia vuonna 2013.

Myös Viro on lukujen valossa erittäin avoin talous. Viennin bkt-osuus vuonna 2013 oli verrokkimaiden korkein eli 86 prosenttia. Osuuden kasvu vuodesta

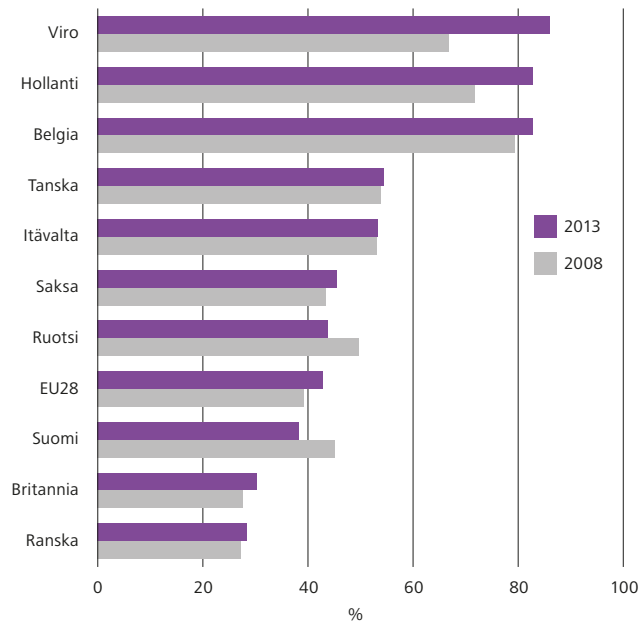
2008 on ollut Virossa selvästi ripeintä. Suurien talouksien kuten Ranskan ja Britannian kotimarkkinat ovat kooltaan moninkertaisia pieniin EU-maihin verrattuna. Tällöin myös ulkomaankaupan suhteellinen merkitys taloudessa vähenee. Saksan profiili Euroopan vientiveturina on poikkeuksellinen ja viennin bkt-

osuus jotakuinkin Ruotsin tasolla, mutta esimerkiksi alhaisempi kuin Tanskassa.

Monesti vientivetoisena maana pidetty Suomi suoriutuu viennin bkt-osuusvertailussa jopa EU28-keskivertoa selvästi heikommin. ■

SAMULI RIKAMA

Tavaroiden ja palvelujen viennin osuus bkt:sta

Lähde: Eurostat

Suomen vienti EU-keskiverron alapuolella

Tieto&trendit – talous- ja hyvinvointikatsaus

on Tilastokeskuksen monipuolinen aikakausjulkaisu, joka pureutuu talouden, hyvinvoinnin ja ympäristön ajankohtaisiin asioihin. Viisi kertaa vuodessa ilmestyvän tietopaketin avulla pysyt tietoisena talouden ja yhteiskunnan kehitystrendeistä ja ilmiöistä.

Julkaisun tilauksen voit tehdä joko tilauslomakkeella (qr-koodi) tai soittamalla numeroon 020 450 05, Edita Publishing Oy. Julkaisun kestopäätöksen vuosihinta on 98 euroa.

[VÄESTÖ]

Väkiluku kasvaa maahanmuutosta

Suomen väkiluvun kasvusta 76 prosenttia koostui ennakkotietojen mukaan nettomaahanmuutosta vuonna 2014. Väkiluku kasvoi vuoden aikana 23 020 hengellä, mikä on 1 690 henkeä vähemmän kuin vuonna 2013. Nettomaahanmuuton osuus väestönkasvusta oli 17 540 henkeä.

Luonnollinen väestönlisäys eli syntyneiden enemmyys kuolleisiin nähden oli puolestaan 5 480 henkeä. Ennakkoväkiluku oli vuoden 2014 lopussa 5 474 289.

Vuoden 2014 ennakkotilaston mukaan ulkomailta muutti Suomeen 31 950 henkeä ja Suomesta ulkomaille 14 410 henkeä. Maahanmuuttoja oli yhtä paljon kuin vuonna 2013. Maastamuuttoja oli puolestaan 520 enemmän kuin edellisvuonna. Suomen kansalaisia maahanmuuttajista oli 8 780 ja maastamuuttajista 9 890.

Syntyneiden määrä laskenut neljä vuotta

Syntyneiden määrä laski jo neljättä vuotta peräkkäin. Vuoden aikana syntyi 57 080 lasta, mikä on 1 060 lasta vähemmän kuin vuonna 2013.

Kuolleiden määrä oli 51 600, mikä on 120 henkeä enemmän kuin vuotta aiemmin.

Kuntien välisiä muuttoja kertyi vuoden 2014 aikana ennakkotietojen mukaan 266 020. Vähennystä edelliseen vuoteen verrattuna oli 1 180 muuttoja vuoden 2014 kuntajaon mukaan.

Lähes 84 % väenlisäyksestä Uudellemaalle

Väkiluku kasvoi vuoden aikana määrällisesti eniten Uudellamaalla, jossa väestö kasvoi 19 290 hengellä. Seuraavaksi eniten väkiluku kasvoi Pirkanmaalla, 3 410 hengellä. Väkilu-

Väestönmuutokset

	3. nelj. 2013	4. nelj. 2013	1. nelj. 2014	2. nelj. 2014	3. nelj. 2014*	4. nelj. 2014*
Elävänä syntyneet	15 406	13 738	13 944	14 552	15 343	13 240
Kuolleet	11 973	12 934	13 138	13 021	12 843	12 593
Syntyneiden enemmyys	3 433	804	806	1 531	2 500	647
Maahan muuttaneet	10 175	7 342	6 646	7 056	9 984	8 261
Maasta muuttaneet	4 827	3 025	3 502	2 927	4 988	2 995
Nettomaahanmuutto	5 348	4 317	3 144	4 129	4 996	5 266
Väestönlisäys ⁽¹⁾	8 781	5 007	3 950	5 660	7 496	5 913
Väkiluku⁽²⁾	5 445 699*	5 450 614*	5 455 220*	5 460 880*	5 468 376*	5 474 289*

* Ennakkotieto

⁽¹⁾ Sisältää rekisterikorjaukset lopullisten tietojen 4. neljänneksellä⁽²⁾ Ajankohdan lopussa

kuun suhteutettuna väestönlisäys oli suurinta Uudellamaalla, 12,1 promillea.

Ahvenanmaan suhteellinen väestönkasvu oli toiseksi suurinta, 8,9 promillea, ja Pirkanmaan kolmanneksi suurinta, 6,8 promillea.

Määrällisesti suurin väestötappio oli Etelä-Savon maakunnassa, joka menetti väkiluvustaan 900 henkeä. Kymenlaakson väkiluku väheni 890 hengellä, mikä oli toiseksi suurin väestötappio. Suhteellisesti suurin väestötappio oli Kainuun maakunnassa, 9,0 promillea, ja toiseksi suurin Etelä-Savossa, 5,9 promillea.

Kuntien välisestä ja kansainvälisestä nettomuutosta eli kokonaisnettomuutosta eniten muuttovoittoa saivat Uusimaa, 12 790 henkeä, ja Pirkanmaa, 2 690 henkeä. Suhteellisesti eniten muuttovoittoa saivat Uusimaa, 8,0 promillea, ja Ahvenanmaa, 7,7 promillea.

Lappi ja Kainuun menettäjiä

Määrällisesti suurin muuttotappio kokonaisnettomuutosta oli Lapin maakunnassa, 500

henkeä, ja Kainuun maakunnassa, 460 henkeä. Kainuun maakunnassa muuttotappio kokonaisnettomuutosta oli suhteellisesti suurin, 5,7 promillea väestöstä.

Muuttoja maakunnasta toiseen tehtiin vuoden aikana 124 220. Maakuntien välisessä muutossa muuttovoittoa saivat Uusimaa, Pirkanmaa, Varsinais-Suomi, Pohjois-Savo ja Ahvenanmaa. Määrällisesti eniten maakuntien välisen muuton voittoa oli Uudellamaalla, 4 720 henkeä, ja Pirkanmaalla, 1 800 henkeä. Suhteellinen muuttovoitto oli suurinta kuitenkin Pirkanmaalla, 3,6 promillea ja toiseksi suurinta Uudellamaalla, 3,0 promillea väestöstä.

Määrällisesti suurin muuttotappio maakuntien välisestä muutosta oli Kymenlaakson maakunnassa, 980 henkeä, ja suhteellisesti suurin Kainuun maakunnassa, 8,4 promillea väestöstä.

Lähde: Väestötilastot. Tilastokeskus

[RIKOLLISUUS]

Vähemmän väkivaltaa, enemmän petoksia

Poliisiin, tullin ja rajavartiolaitoksen tietoon tuli vuonna 2014 kaikkiaan 417 500 rikosta, mikä on 7 000 tapausta (1,6 %) vähemmän kuin vuotta aiemmin.

Ennakkotietojen mukaan omaisuusrikoksia ilmeni 241 200, mikä on 0,3 prosenttia enemmän kuin vuonna 2013. Henkeen ja terveyteen kohdistuneita rikoksia tuli tietoon 35 100, vähennystä edellisvuoteen 7,4 pro-

senttia. Lisäksi kirjattiin 410 200 liikenneturvallisuuden vaarantamista ja liikennerikkomusta, vähennystä 7,7 prosenttia.

Vuoden 2014 aikana petoksia tuli ilmi 23 400, mikä on 3 prosenttia edellisvuotta enemmän. Petosten määrä on 2000-luvulla kasvanut huomattavasti. Edellisen kymmenen vuoden aikana petoksia on ollut vuosittain keskimäärin 16 100. Törkeitä petoksia tuli

ilmi vuoden 2014 aikana 1 500, mikä on 38,5 prosenttia enemmän kuin edellisenä vuonna.

Maksuvälinepetoksia tuli vuonna 2014 ilmi 7 800, niistä törkeitä 122. Edellisen kymmenen vuoden aikana maksuvälinepetoksia on ollut vuosittain keskimäärin 4 500.

Lähde: Poliisin tietoon tullut rikollisuus 2014, 4. vuosineljännes. Tilastokeskus

Usko talouteen kohentunut lievästi

Kuluttajien luottamusindikaattorin neljästä Kosatekijästä odotukset omasta ja Suomen taloudesta sekä työttömyyskehityksestä parainivat hieman tammikuussa joulukuuhun verrattuna. Arviot kotitalouden säästämismahdollisuuksista pysyivät ennallaan. Näkemykset omasta ja Suomen taloudesta olivat edelleen varovaiset ja kuva työttömyydestä synkkä. Sen sijaan odotukset omista säästämismahdollisuuksista olivat hyvät.

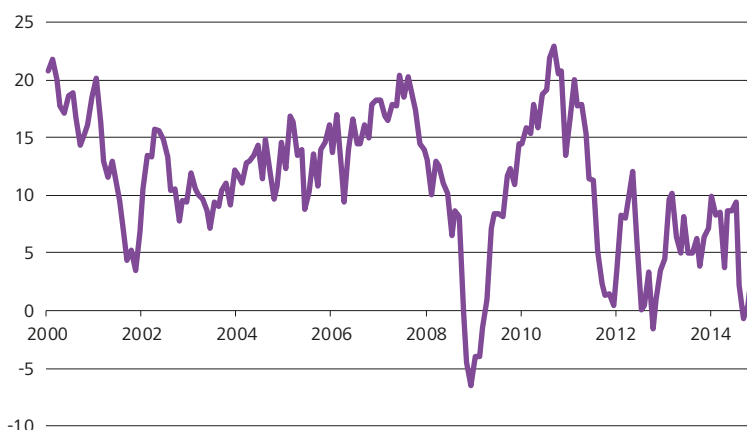
Tammikuussa ajankohdan katsottiin olevan pitkästä ajasta otollisempi kestotavaroiden ostamiselle kuin säästämiseksi tai lainanotolle. Työlliset kuluttajat kokivat tammikuussa omakoh- taisen työttömyyden uhkaa suunnilleen saman verran kuin joulukuussa tai vuotta aiemmin.

Vain joka viides täysin varma työpaikastaan

Kuluttajista 13 prosenttia odotti tammikuussa, että työttömyys vähenee seuraavan vuoden aikana, ja 57 prosenttia arvioi työttömyyden lisääntyvän.

Tammikuussa työllisistä 9 prosenttia uskoi työttömyyden uhan viime kuukausina vä-

Kuluttajien luottamusindikaattori

Lähde: Kuluttajabarometri 2015, tammikuu. Tilastokeskus

hentyneen omalla kohdallaan ja 24 prosenttia puolestaan arvioi riskin kasvaneen. Työllisistä 21 prosenttia koki, ettei heillä ole lainkaan vaaraa joutua työttömäksi.

Kuluttajista keskimääräistä useampi eli 48 prosenttia piti tammikuussa kestotavaroiden ostamista kannattavana. Kuluttamista varsinkin kotimaan matkailuun ja asunnon korjauksiin suunniteltiin. Vuoden sisällä 16 prosenttia kotitalouksista aikoi joko melko tai hyvin varmasti ostaa auton ja 7 prosenttia asunnon. Kotitalouk-

sista 18 prosenttia suunnitteli käyttävänsä rahaa asuntonsa peruskorjaamiseen vuoden sisällä.

Tammikuussa 54 prosenttia kuluttajista piti ajankohtaa hyvänä säästämiseksi. Kotitalouksista 66 prosentilla oli jäänyt rahaa säästöön ja 77 prosenttia uskoi pystyvänsä säästämään seuraavan vuoden aikana. Etupäässä säästetään pahanpäivän varalle tai lomaviettoa varten.

Lähde: Kuluttajabarometri 2015, tammikuu. Tilastokeskus

Venäläisten kato syö matkailua

Ulkomaisten matkailijoiden yöpymisiä kirjattiin Suomen majoitusliikkeissä 359 000 yöpymisvuorokautta marraskuussa 2014, mikä oli 6,1 prosenttia vähemmän kuin edellisvuonna. Kotimaisten matkailijoiden yöpymiset vähenivät 2,9 prosenttia ja heille tilastoitiin majoitusliikkeissä 938 000 vuorokautta. Yöpy- misten kokonaismäärä majoitusliikkeissä oli vajaat 1,3 miljoonaa yöpymisvuorokautta, mikä oli 3,8 prosenttia vähemmän kuin marraskuussa 2013.

Venäläisyöpyymisten jyrkälle laskulle ei näy loppua. Heille kirjattiin Suomen majoitusliikkeissä vajaat 94 000 yöpymisvuorokautta, mikä oli vielä 27,1 prosenttia vähemmän kuin marraskuussa 2013. Venäläiset ovat kuitenkin säilyttäneet asemansa suurimpana ulkomaisten matkailijoiden ryhmänä. Ruotsalaiset olivat seuraavana 29 500 yöpymisellä, vaikka vähennystä edellisvuodesta oli 6,2 prosenttia.

Lähde: Majoitustilasto. Tilastokeskus

Yöpyymiset¹ kaikissa majoitusliikkeissä, tammi–marrask. 2014*

Yöpyneiden asuinmaa	Yöpyymisvuorokaudet majoitusliikkeissä	
	Kaikki majoitusliikkeet	Yöpyymisten vuosimuutos, %
Kaikki yhteensä	18 484 435	-2,2
Suomi	13 286 993	-2,2
Ulkomaat	5 197 442	-2,1
Venäjä	1 263 597	-13,6
Ruotsi	509 193	0
Saksa	469 613	-1
Britannia	310 566	-4,7
Yhdysvallat	193 636	8,7
Ranska	187 912	-1,5
Viro	181 990	6,2
Japani	174 118	-7
Norja	171 335	2,4
Alankomaat	148 517	0,7
Sveitsi	121 201	1,1

* Ennakkotieto

Majoitustoiminta*¹

	Marraskuu 2014	Vuosimuutos %	Tammi-marraskuu 2014	Vuosimuutos %
Yöpyymisiä kaikissa majoitusliikkeissä, 1 000	1 297,1	-3,8	18 484,4	-2,2
ulkomaalaisten yöpyymisiä, 1 000	359	-6,1	5 197,4	-2,1
Yöpyymisiä hotelleissa, 1 000	1 162,1	-3,2	14 564,9	-2,0
ulkomaalaisten yöpyymisiä, 1 000	321	-4,4	4 297,9	-1,4
Hotellihuoneiden käyttöaste, %	50,7	-0,9	52,2	0,2

* Ennakkotieto

¹ Hotellit ym. majoitusliikkeet, joissa on vähintään 20 vuodepaikkaa, tai sähköpistokkeella varustettua matkailuvaunu-/autopaikkaa sekä retkeilymajat

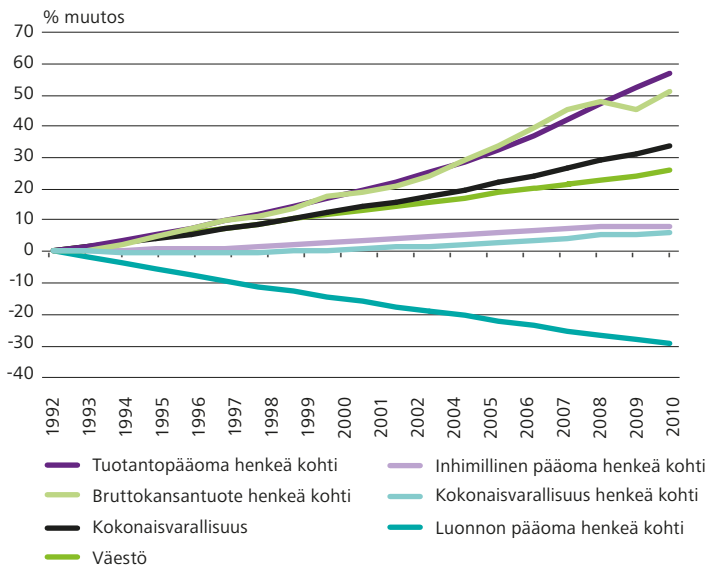
² Prosenttiyksikköä

Tuotannon, inhimillisen pääoman ja luonnon pääoman arvo muodostaa kokonaisvarallisuuden

Lähde: <http://inclusivewealthindex.org/>

Muutokset maailman kokonaisvarallisuudessa henkeä kohti ja eräitä muita indikaattoreita vuosina 1992–2010

Lähde: IWR 2014, s. 27

Maailman kokonaisvarallisuus kasvaa hitaasti

YK-yliopiston (United Nations University) julkaiseman kansakuntien kokonaisvarallisuus -tutkimusraportin (Inclusive Wealth Report, IWR) teemana oli vuonna 2014 inhimillinen pääoma. Teema kattaa yleisen koulutustason ohella kansalaisten terveyden tilan. Raportti julkaistiin joulukuussa ja käsittää 140 maan tiedot.

Kokonaisvarallisuustutkimus painottaa erilaisten pääomavarojen (mm. luonnonvarat, rakennettu ympäristö ja tuotanto, väestö) merkitystä kansakuntien hyvinvoinnille. Tutkimuksen taustalla on ajatus, että varannot kuvaavat kansakuntien hyvinvointia ja kehityssuuntaa paremmin kuin pelkkä bruttokansantuote. Ympäristönäkökulman mukaan liittämisen vuoksi voidaan puhua myös ”vihreästä kansantalouden tilinpidosta”.

Viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana maailman kokonaisvarallisuuden kasvu on johtunut tuotannon kasvusta samalla kun inhimillisen pääoman kasvu on ollut verraten vähäistä ja luonnon pääomaa on merkittävässä määrin hävitetty. Raportin mukaan maailman kokonaisvarallisuus henkeä kohti kasvoi vuosien 1992 ja 2010 välillä vain 6 prosenttia. Bruttokansantuote henkeä kohden kasvoi kahden vuosikymmenen aikana noin 50 prosenttia.

Kaikkiaan raportissa esitettyjen laskelmien mukaan vain 58 maassa 140:stä on tapahtunut kokonaisvarallisuuden kasvua, kun tarkastellaan ajanjaksoa 1990-luvun alusta tähän päivään. Samalla bruttokansantuote on kasvanut 124 maassa.

Niissä maissa, joiden kokonaisvarallisuus henkeä kohden ei juurikaan ole kasvanut viime vuosina, on taustalla usein paitsi luonnon pääoman hävitys myös väestönkasvu, joka vähentää henkeä kohden saatavaa etua.

YK-yliopiston tutkimuksen mukaan väestön inhimillinen pääoma on merkittävin kokonaisvarallisuuden lähde – näin erityisesti korkean tulotason maissa. Inhimillistä pääomaa kasvattaa eritoten väestön hyvä terveys, joka tutkimusraportin mukaan onkin selvästi kansakunnan tärkein varallisuuden muoto. ■

Lähde:

UNU-IHDP & UNEP 2014. *Inclusive Wealth Report 2014. Measuring progress towards sustainability.* Cambridge: Cambridge University Press

Sosiaalinen eriarvoisuus lisääntyy Euroopassa

Euroopan maista Ruotsissa, Suomessa, Tanskassa ja Hollannissa sosiaalinen oikeudenmukaisuus toteutuu parhaiten. Pohjoisten maiden hyvä tulos perustuu köyhyyden vähentämiseen, työmarkkinoiden toimivuuteen sekä sosiaalisen yhtenäisyyteen edistämiseen ja syrjinnän torjuntaan.

Etelä-Euroopan maissa kuten Kreikassa, Espanjassa ja Italiassa sosiaalinen eriarvoisuus on lisääntynyt. Samoin on käynyt Unkarissa. Heikentyminen on ollut seurausta maiden rakenteellisista uudistuksista sekä tiukasta talous- ja budjettipolitiikasta. Uudistuksia ei ole pystytty toteuttamaan sosiaalisesti oikeudenmukaisella tavalla.

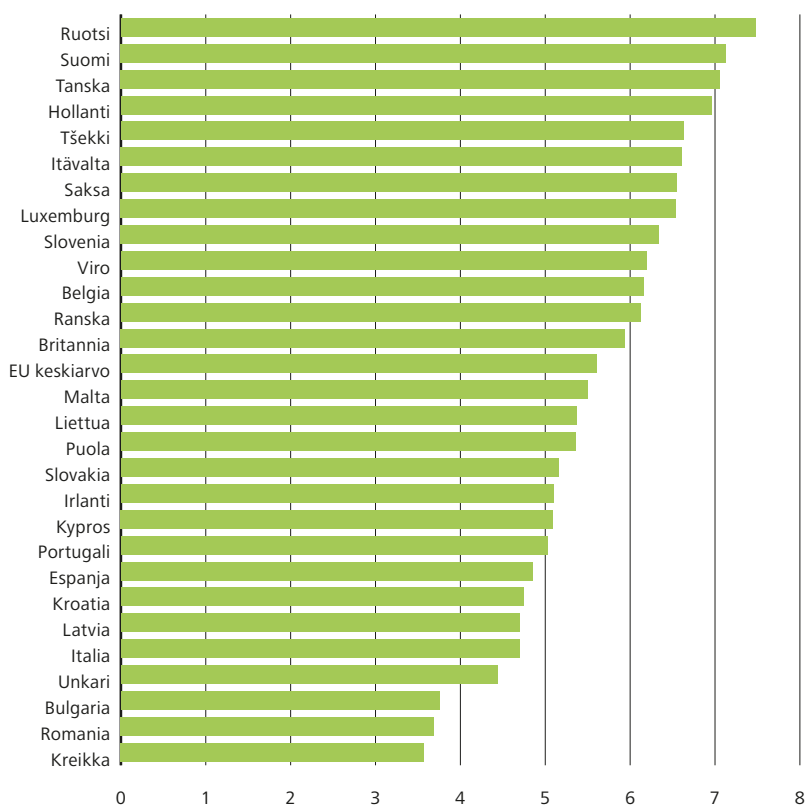
Euroopan maista ainoastaan Luxemburgissa, Saksassa ja Puolassa sosiaalinen oikeudenmukaisuus on parantunut merkittävästi vuoden 2008 jälkeen.

Talouden menestyminen ei takaa sosiaalista oikeudenmukaisuutta. Pääpiirteissään bruttokansantuotteella mitatun talouskehityksen ja sosiaalisen oikeudenmukaisuuden kehityksen välinen yhteys on kuitenkin positiivinen. Tarkempi tarkastelu osoittaa eroja maiden välillä. Esimerkiksi Tšekissä, Sloveniassa ja Virossa sosiaalinen oikeudenmukaisuus on korkeahkolla tasolla, vaikka talouskehitys on ollut keskinkertaista. Viron hyvää tulosta selittää mm. koulutukseen panostaminen. Tšekissä on kiinnitetty huomiota köyhyyden torjuntaan.

Kreikassa, Espanjassa ja Italiassa on suhteellisen korkea bruttokansantuote henkeä kohden, mutta sosiaalista oikeudenmukaisuutta mittaava indeksi saa alhaisia arvoja.

Sosiaalisen oikeudenmukaisuuden indeksi koostuu kuudesta ulottuvuudesta, joita ovat köyhyyden torjunta, pääsy koulutukseen, pääsy työmarkkinoille, so-

EU:n sosiaalisen oikeudenmukaisuuden indeksi

Indeksi perustuu pääosin vuosien 2011, 2012 ja 2013 tietoihin.

siaalinen yhteenkuuluvuus ja syrjinnän torjunta, terveys sekä sukupolvien välinen tasa-arvo.

Indeksi muodostuu 27 kvantitatiivisesta ja kahdeksasta kvalitatiivisesta indikaattorista. Kvantitatiiviset indikaattorit ovat peräisin EU-SILC- ja muista tilastoaineistoista ja kvalitatiiviset indikaattorit perustuvat asiantuntija-arvioihin. ■

Lähde:

Daniel Schraad-Tiscler & Cristian Kroll:
Social Justice in the EU – A Cross-national Comparison. Social Inclusion Monitor Europe (SIM) – Index Report. Bertelsmann Stiftung.
http://www.sgi-network.org/docs/2014/basics/Social_Justice_in_the_EU_2014.pdf

Kaupungistuminen kiihtyy lähivuosi-kymmeninä

YK:n arvion mukaan maailman kaupunkiväestö kasvaa 6,3 miljardiin nykyisestä liki 3,9 miljardista vuoteen 2050 mennessä. Tuolloin kaupunkiväestöä on yli 66 prosenttia koko väestöstä; nyt osuus on 54 prosenttia.

Afrikassa kaupungeissa asuvien määrä kolminkertaistuu ja Aasiassa lisääntyy reilut 60 prosenttia vuosisadan puoliväliin mennessä. Aasiassa asuu jo nyt reilut 53 prosenttia maailman urbaanista väestöstä. Eurooppa tulee toisena, 14 prosentin osuudella.

Yli puolet maailman kaupunkiväestöstä asuu vain muutamassa maassa. Kiinassa ja Intiassa heitä on eniten, Kiinassa 758 miljoonaa ja Intiassa 410 miljoonaa. USA tulee kolmantena (263 milj.), sitten Brasilia (173 milj.), Indonesia (134 milj.), Japani (118 milj.) ja Venäjä (105 milj.).

Vastaavasti kaupunkiväestön kasvu tulee keskittymään muutamaamaan maahan. Vuodesta 2014 vuoteen 2050 Intiassa kaupunkiin muuttaa 404 miljoonaa, Kiinassa 292 miljoonaa ja Nigeriasa 202 miljoonaa henkeä. Nämä kolme maata vastaavat 37 prosentista maailman kaupunkiväestön kasvusta vuoteen 2050 mennessä. Kongon tasavallassa, Etiopiasa, Tansaniassa, Bangladeshissa, Indonesiassa ja Pakistanissa sekä USA:ssa kaupunkien väkiluku kasvaa reilulla 50 miljoonalla kussakin.

Pohjois-Amerikassa kaupungistumisaste on korkein, 82 prosenttia väestöstä asui kaupungeissa vuonna 2014. Latinalaisessa Amerikassa vastaava osuus on 80 prosenttia ja Euroopassa 73 prosenttia. YK:n arvion mukaan maailman kaupungistumisaste ylittää 60 prosenttia todennäköisesti jo vuonna 2030.

Muutamassa maassa kaupunkien väkiluku on vähenemässä. Näitä ovat Japani (-12 milj. vuodesta 2014 vuoteen 2050) ja Venäjä (-7 milj.).

Suurimmat kaupungit asukasluvun mukaan 2030, milj.

Tokio (Japani)	37,2
Delhi (Intia)	36,1
Shanghai (Kiina)	31,0
Mumbai (Intia)	27,8
Peking (Kiina)	27,7
Dhaka (Bangladesh)	27,4
Karachi (Pakistan)	24,8
Kairo (Egypti)	24,5
Lagos (Nigeria)	24,2
Mexico City (Meksiko)	23,9

Lähde: YK, World Urbanizations Prospects: The 2014 Revision

Megaluokan kaupunkeja Aasiaan

Vuonna 2014 vähintään 10 miljoonan asukkaan megakaupunkeja oli 28. Vuoteen 2030 mennessä niiden määrän ennustetaan kasvavan 41:een. Yksin Kiinassa on kuusi megaluokan kaupunkia ja kymmenen 5–10 miljoonan hengen suurkaupunkia. Vuoteen 2030 mennessä on odotettavissa yksi uusi kiinalainen megakaupunki ja kuusi uutta suurkaupunkia. Intiassa odotetaan neljän suurkaupungin kasvavan megaluokkaan, jolloin niitä olisi seitsemän vuonna 2030.

Tokio on maailman väkirikkain (38 milj.) ja vaikka sen väkiluku kääntyy laskuun, sen ennustetaan säilyvän suurimpana kaupunkina (37 milj.) myös vuonna 2030.

YK:n joulukuussa 2014 julkaisema raportti täydentää vuonna 2012 julkaistuja tietoja. Raportissa todetaan myös, että nopea kaupungistuminen tietää etenkin kehittyville maille merkittäviä infrastruktuurihaasteita mm. veden ja sanitaation, liikenteen, asumisen ja energian osalta. ■

Lähde: YK, World Urbanization Prospects, The 2014 Revision

Jos 1900-luvusta puhuttiin henkilöauton aikakautena, tämän vuosisadan voi ennustaa muodostuvan omistetuista henkilöautoista luopumisen aikakaudeksi. Tämä tosin on realismia enemmistön keskuudessa ainakin Suomessa vasta vuosisadan toisella puolella, niin hitaita ovat sittenkin käytäytymisen muutokset. Toki monet tekijät kuten autoilun tekninen kehitys ja harjoitettu yhdyskuntasuunnittelu vaikuttavat muutoksen vauhtiin.

Muutos autoilun luvatussa maassa

Vuosikymmeniä kestänyt henkilöautoilun jatkuva kasvu USA:ssa on loppunut vuoden 2004 jälkeen. Julkisessa liikenteessä tehtiin vuonna 2011 kymmenyksen enemmän matkoja kuin vuonna 2005.

Uudet amerikkalaissukupolvet, erityisesti vuoden 1983 jälkeen syntyneet, ajavat vähemmän kuin aiemmat. Arvioiden mukaan he jatkavat tällä tiellä myös vanhetessaan, jolloin tulevaisuudessa myös muut liikkumismuodot kuin henkilöautoilu kasvavat hitaasti mutta varmasti.

Työssäkäyvien osuus väestöstä on pienentynyt viime vuosina USA:ssa, eikä sen ennusteta enää alkavan kasvaa. Henkilöautoilun kasvun hiipuminen ei vaikuta olevan suhdanneluonteinen ilmiö. Autojen omistaminen suhteessa ajokortin omaaviin kasvoi koko ajan vuoteen 2006 saakka. Sen jälkeen suhde on laskenut muutaman prosentin.

Ajokorttien ajaminen on USA:ssa vähentynyt vuosituhaten vaihteen tasosta. Vuonna 2011 enää 86 prosenttia ajokortti-ikäisistä ihmisistä oli hankkinut kortin.

Myös väestön vanheneminen on muutostekijä. Ikääntyneillä ei ole enää tarvetta liikkua autolla kuten nuorempana, ja jos nuoremmatkin ajavat vähemmän, kokonaisajomäärät pienenevät.

AKU ALANEN

Kääntyykö auto auringonlaskuun?

Yksityisautoilun satavuotinen voittokulku on tasaantunut. Alkaako määrä vähentyä? Megatrendit ja hiljaiset signaalit osoittavat vielä eri suuntiin.

Helsinkiläisnuori ilman ajokorttia
Onko harvaan asutussa Suomessa merkkejä vastaavasta trendistä?

Pieni signaali kulttuurisesta muutoksesta on se, että ajokortin ajaminen ei enää ole itsestäänselvyys helsinkiläisnuorille. Ikäluokkavakioitu uusien korttien suhteellinen määrä on laskenut selvästi, kun vertasin 18-vuotiaana kuljetta-

jatutkinnon hyväksytysti Helsingin alueella vuosina 2001 ja 2014 suorittaneiden määrää. Sen sijaan koko Uudenmaan vertailussa vastaavaa kehitystä ei ole tapahtunut vuosien 2001 ja 2014 välillä.

Liikenteen turvallisuusvirasto Traficin vuoden 2013 tilanteesta tekemän selvityksen mukaan enää kolmannes helsinkiläisistä nuorista hankki ajokortin. Toki ▶

TAULUKKO 1. Henkilöautojen määrä Suomessa 1940–2013

1940	8 824
1950	26 814
1960	183 409
1970	707 218
1980	1 218 014
1990	1 926 326
2000	2 120 749
2010	2 858 568
2013	3 105 834

Lähde: Autoalan tiedotuskeskus

suuri osa suorittaa sen myöhemmin, kuten Ruotsissa on käynyt, mutta osa saattaa jättää kortin kokonaan hankkimatta.

Auton omistamisen kulttuurinen merkitys laskee Suomessakin mutta hyvin hitaasti, suurten kaupunkien ulkopuolella tuskin ollenkaan. Esimerkiksi yhteisauton käyttö on vielä marginaalista, käyttäjiä on pääosin vain Helsingin seudulla.

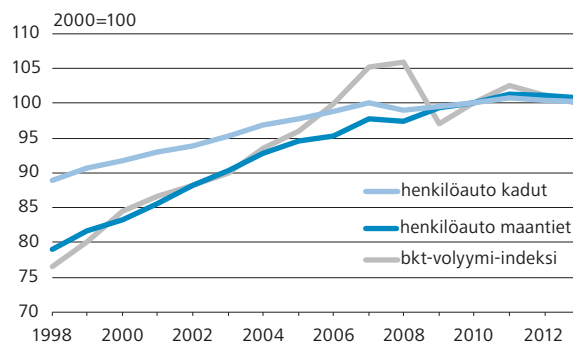
Muutokset tilastoissa hitaita

Tilastoista ei löydy paljontakaan tukea auton käyttöön liittyvälle nopealle muutokselle Suomessa. Henkilöautojen määrä on jatkanut kasvuaan, joskin hitaammin kuin aiemmin, ja ylittää jo kolme miljoonaa (taulukko 1). Autottomien osuus kaikista kotitalouksista ei tosin enää ole vähentynyt kuten aiemmin, mutta monen auton talouksien osuus on kasvanut selvästi.

Kaikista ihmisten tekemistä matkoista Suomessa 60 prosenttia tehdään henkilöautolla. Liikennesuoritteena eli kuljetuina kilometreinä henkilöauton osuus on vielä suurempi, yli 70 prosenttia.

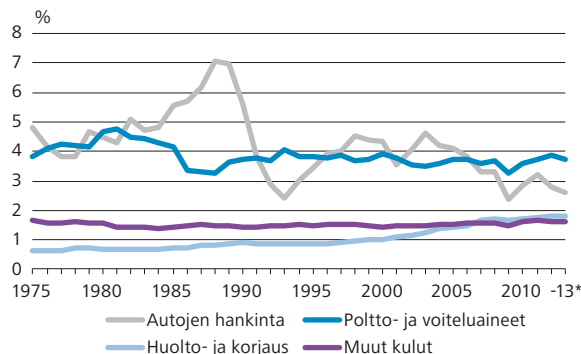
Henkilöautojen maantieliikenteen suorite on pääosin kasvanut bkt:n kanssa yhtä jalkaa, tosin ilman suhdannevaihteluita. Sen sijaan henkilöautojen katuverkossa tapahtunut suorite on kasvanut selvästi maantiesuoritetta hitaammin (kuvio 1). Vuoden 2012 jälkeinen suoritteiden hienoinen lasku voi olla oire jostain rakenteellisesta uudesta ilmiöstä

KUVIO 1. BKT:n volyyymi ja henkilöautoilun liikennesuoritteet 1998–2013

Lähde: Trafi ja Tilastokeskus

KUVIO 2. Auton omistamiseen liittyvien kulujen osuus kotitalouksien kulutusmenoista 1975–2013, %

*ennakkotieto

Lähde: Tilastokeskus, kansantalouden tilinpito

auton käytön vähenemisestä, ns. heikosta signaalista. Kaksi vuotta on kuitenkin liian lyhyt aika näin vahvaan arvioon ja liikennesuoritteiden lasku voi olla myös suhdanneilmiö.

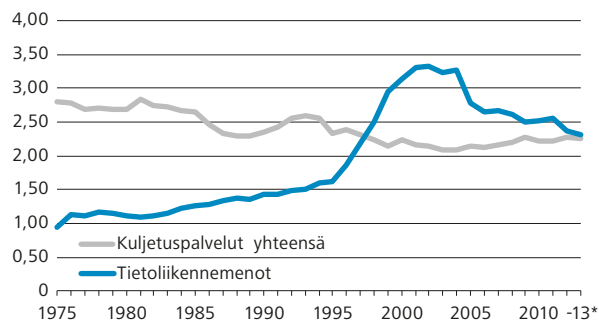
Tavaraliikenteessä on kuorma-auton suorite kulkenut talouden suhdanteen mukaan maanteillä ja pääosin myös katuliikenteessä. Sen sijaan pakettiautojen suoritteet ovat kasvaneet suhteellisen tasaisesti mutta hitaasti suhdanteista riippumatta.

Henkilöauton omistaminen ja käyttö on Suomessa kallista, kaikkiaan runsas kymmenesosa kotitalouksien kuluista kohdistui niihin. Auton ostos on var-

sinkin aiemmin ollut merkittävä menotila, jonka osuus kaikista menoista on vaihdellut 1980-luvun lopun 7 prosentista 2,4 prosenttiin lamavuosina 1993 ja 2009 (kuvio 2).

Polttoaineisiin kulutettu osuus on pysytellyt suhteellisen vakaana 2–3 prosentin välillä lukuun ottamatta 1970- ja 1980-lukujen vaihdetta, jolloin osuus nousi yli neljän prosentin. Huolto- ja korjauskulujen osuus on kasvanut suhteellisesti kolminkertaiseksi tarkastelujaksoneen kuluessa. Näitä trendejä selittää toki autokannan vanheneminen. Henkilöautojen keski-ikä on noussut meillä 1960-luvun reilusta neljästä vuodesta reippaasti

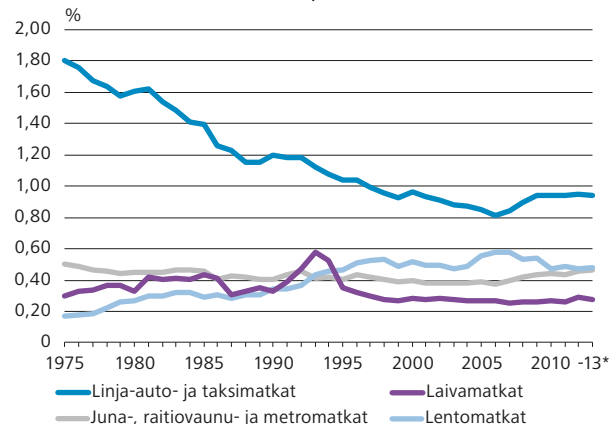
KUVIO 3. Kuljetuspalvelujen ja tietoliikennemenojen osuus kotitalouksien kulutusmenoista 1975–2013, %

*ennakkotieto

Lähde: Tilastokeskus, kansantalouden tilinpito

KUVIO 4. Kuljetuspalvelujen ostojen osuus kotitalouksien kulutusmenoista 1975–2013, %

*ennakkotieto

Lähde: Tilastokeskus, kansantalouden tilinpito

yli kymmeneen vuoteen (rekisterissä olevien osalta 13 vuoteen ja liikenteessä olevien osalta 11 vuoteen). Kansainvälisessä vertailussa Suomen henkilöautokanta on suhteellisen iäkstä EU:n keskitason ollessa 8 vuotta.

Kuljetuspalveluihin saman verran kuin tietoliikenteeseen

Ostettujen kuljetuspalvelujen osuus kulutusmenoista kuvaa hyvin joukkoliikenteen merkitystä kotitalouksille. Kokonai-

suudessaan tuo osuus on vain viidesosa kaikista henkilöauton omistamiseen ja käyttöön kulutetuista menoista, ja kuljetuspalvelujen osuus on laskenut vajaasta kolmesta prosentista runsaaseen kahteen prosenttiin (kuvio 3). Kuljetuspalveluihin kuluu nykyään kotitalouksilta saman verran rahaa kuin tietoliikenteeseen.

Linja-auto- ja taksimatkat ovat edelleen suurin erä kuljetuspalveluista. Niihin käytettyjen menojen osuus on kuitenkin laskenut selvästi viimeisten vuosikymmenten aikana (kuvio 4). ■

[VÄESTÖ]

Uusia autoja lähes viidennes vähemmän

Tammikuussa rekisteröitiin 14 513 uutta ajoneuvoa, joista autoja oli 11 478. Ensirekisteröinnit laskivat 18,8 prosenttia edellisvuoden vastavaan kuukauteen verrattuna. Luvuissa ei ole mukana Ahvenanmaan ajoneuvoja.

Uusia henkilöautoja rekisteröitiin tammikuussa 10 267, mikä on 19,1 prosenttia vähemmän kuin viime vuonna. Henkilöautoista 42 prosenttia oli dieselkäyttöisiä.

Viime vuonna pientä lisäystä

Viime vuonna ensirekisteröitiin 174 119 ajoneuvoa. Lisäystä edellisvuoteen oli 1,2 prosenttia. Henkilöautoja ensirekis-

Rekisteröidyt uudet ajoneuvot*

	Tammikuu 2015	Vuosimuutos %	Tammi–joulukuu 2014	Vuosimuutos %
Autot yhteensä	11 478	-17,7	120 111	2,0
Henkilöautot	10 267	-19,1	106 236	2,7
Pakettiautot	959	-4,5	10 624	2,1
Kuorma-autot	206	-10,4	2 560	-27,0
Linja-autot	46	109,1	691	78,1
Moottoripyörät	75	-5,1	3 504	-11,5

* Poislukien Ahvenanmaa

teröitiin 106 236, mikä oli 2,7 prosenttia enemmän kuin vuonna 2013. Yleisimmät henkilöautomerkit tammi–joulukuun 2014 ensirekisteröinneissä olivat Volkswagen, Toyota ja Skoda. ■

Lähde:

Ensirekisteröintitilastot 2014 ja 2015, Tilastokeskus, Trafi

MIKA MALIRANTA

Luovan tuhon tie ulos talouskriisistä

Työpaikkojen uudistuminen on nykykriisissä ollut selvästi vähäisempää kuin 1990-luvun alun laman yhteydessä. Monta heikosti tuottavaa työpaikkaa pitää vielä tuhoutua ja monta tuottavaa työpaikkaa syntyä tilalle, jotta Suomen talous nousisi kuopastaan, kirjoittaa Mika Maliranta.

Vuonna 2009 alkanut talouden taantuma ei ole vieläkään helpottanut. Paljon on jäänyt tuotantoa tuottamatta, tavaroita ja palveluja kuluttamatta sekä investointeja tekemättä, kun vertailukohtana käytetään vanhoja kasvu-uria.

Reaalinen bruttokansantulo oli vuoden 2014 kolmannella neljänneksellä vielä kuusi prosenttia alempi kuin 6,5 vuotta aikaisemmin eli vuoden 2008 ensimmäisellä neljänneksellä. Tuolloin talous oli edellisen kerran huipussaan. Tuossa samassa ajassa vuoden 1991 kriisin jälkeen talous oli jo saavuttanut aikaisemman huipputasonsa eli vuoden 1996 kolmannella neljänneksellä.

Toisaalta vuoden 2009 kriisin jälkeen työttömyys on pysynyt selvästi alle 10 prosentin. Vuoden 1991 kriisin jälkeen lukemat lähentelivät pahimmillaan jopa 20 prosenttia.

Vuonna 1991 alkanut kriisi jatkui pari vuotta, mutta sen jälkeen koettiin poikkeuksellisen nopea ja pitkä talouskasvun vaihe. Vuoden 2009 kriisin jälkeen on ehditty jo monta vuotta odottaa uuden vahvan kasvun käynnistymistä.

Mutta kumpi oli pahempi, vuoden 1991 vai vuoden 2009 talouskriisi? Seuraavassa esitetään muutamia yksityiskohdaisia vertailuja vuosien 1991 ja 2009 talouskriisien välillä. Tarkastelun kohteena ovat kansantalouden kustannuskilpailukyky, uusien työpaikkojen syntyminen ja vanhojen tuhoutuminen sekä niin sanottu ”luova tuho” eli tuottavuutta vahvistavien työpaikkarakenteiden muutos. Lisäksi vertaillaan kehityksiä ennen kriise-

jä ja kriisien jälkeen. Lopuksi pohditaan kilpailukykyyn kehityksen ja työpaikkojen uusiutumisen välistä yhteyttä.

Vuoden 2009 kriisin jälkeen kustannuskilpailukyky jäissä

Kuviossa 1 tarkastellaan Suomen kansantalouden kustannuskilpailukykyyn kehitystä. Mittarina käytetään niin sanottuja suhteellisia reaalisia yksikkötyökustannuksia (Maliranta 2014). Suomen reaalisia yksikkötyökustannuksia verrataan 14 muuhun EU-maahan. Kuvioista nähdään, että kumpaakin kriisiä edelsi hyvin samankaltainen, vuosia kestänyt kustannuskilpailukykyyn heikkeneminen. Vuoden 2009 kriisiä edeltänyt kustannuskilpailukykyyn heikkeneminen selittyy osin sillä, että vielä 2000-luvun alussa kilpailukyky oli poikkeuksellisen hyvä. Osittain kyse oli siis korjausliikkeestä. On syytä huomata, että kuviossa käytetään käännettyä asteikkoa. Kun viiva menee alaspäin, Suomen suhteelliset yksikkötyökustannukset kohoavat, eli kustannuskilpailukyky heikkenee.

Kriisien jälkeen kustannuskilpailukyky on sen sijaan kehittynyt hyvin eri tavalla. Vuosina 1992–93 kustannuskilpailukyky kohosi nopeasti samalle tasolle, missä se oli ollut 1980-luvun alkupuolella – siis silloin, kun kilpailukykyyn vajominen alkoi. Kustannuskilpailukykyä kohottivat ja ylläpitivät markan devalvoituminen, tuottavuuden nopea kasvu ja maltillinen palkkakehitys.

Vuoden 2009 kriisin jälkeen kustannuskilpailukyky ei ole kohentunut lain-

kaan. Syitä on kaksi: tuottavuuskasvu on ollut hitaampaa kuin kilpailijamaissa ja työvoimakustannusten kasvu vastaavasti nopeampaa. Hankala yhtälö, jolle helpottavaa ratkaisua ei tällä kertaa ole ollut saatavilla devalvaatiosta.

Edellisessä tarkastelussa Suomen kustannuskilpailukykyä oli suhteutettu muihin 14 EU-maahan niin, että kutakin maata oli painotettu sen perusteella, kuinka paljon ne kilpailevat sekä suoraan keskinäisen viennin ja tuonnin kautta että epäsuorasti kolmansien maiden markkinoilla (kyse on ns. kaksoispainotetuista vientiosuuksista). On järkevää painottaa kilpailijamaita tällä tavalla, mutta laajempi maajoukko olisi tietysti toivottava.

Laajempi, 35 kehittyntä teollisuusmaata koskeva vertailujoukko on kuitenkin saatavilla vasta vuodesta 1996 lähtien. Näiden tietojen perusteella ei siis voida arvioida vuoden 1991 kriisiä. Vertailussa suppeampi ja laajempi maajoukko antavat kuitenkin keskenään sangen samanlaisen kuvan Suomen kustannuskilpailukykyyn kehityksestä vuoden 1996 jälkeen. Itse asiassa laajemman maajoukon perusteella arvioituna kustannuskilpailukykyyn romahdus vuoden 2009 jälkeen oli vieläkin syvempi kuin suppean maajoukon perusteella arvioituna (Maliranta 2014).

Tuottavuuskasvulla kilpailukykyä, luovalla tuholla tuottavuutta

Reaalilla yksikkötyökustannuksilla mitattu kustannuskilpailukyky voi parantua kolmella tavalla: 1) suhteelliset vientihinnat kohoavat, 2) työvoimakustan-

nukset kohoavat hitaammin kuin kilpailijamaissa tai 3) tuottavuus paranee nopeammin kuin kilpailijamaissa.

Tuotteiden vienti- ja tuontihinnat määräytyvät maailmanmarkkinoilla, joten niihin ei voida juuri kotimaisin toimin vaikuttaa. Suhteellisten työvoimakustannusten alentaminen on astetta helpompaa. Keinovalikoimiin kuuluvat kilpailijamaita maltillisemmat palkkaratkaisut ja esimerkiksi työnantajien työvoimamaksujen alentaminen. Yksi ongelma on, että maltilliset palkkaratkaisut heikentävät ostovoimaa. Suurempi ongelma on, että näin toimien kilpailukykyä kohennetaan elintason kustannuksella.

Tuottavuuden parannus olisi ihanteellinen keino. Se on kuitenkin vaikeaa. Kilpailevat yritykset koettavat parantaa tuottavuuttaan kaiken aikaa. Talouspolitiikalla ei voida tilannetta parantaa muuten kuin erilaisilla hitaasti vaikuttavilla epäsuorilla keinoilla. Keinoja ovat kilpailun lisääminen, koulutus, tutkimus ja työntekijöiden liikkumisen helpottaminen.

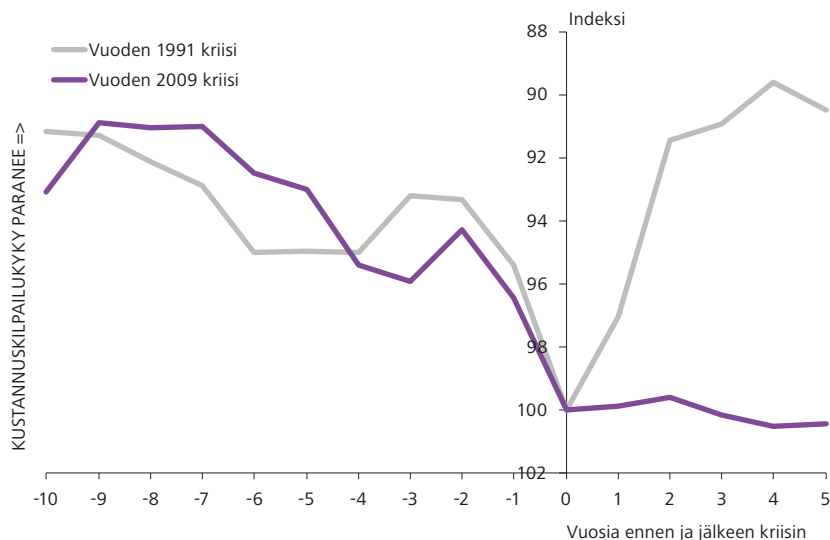
Uusia työpaikkoja tuhoutuneiden tilalle

Pitkän aikavälin tuottavuuskasvu perustuu tuotannon uudistumiseen. Merkittävä osa uudistumisesta tapahtuu niin sanotun ”luovan tuhon” kautta. Tuottavia työpaikkoja syntyy ja heikosti tuottavia tuhoutuu. Talouden kehitykseen siis kuuluu, että toiset yritykset (ja toimipaikat) vähentävät henkilökuntaansa eli työpaikkoja ”tuhoutuu”. Kun taloudellisen toimeliaisuuden edellytykset ovat kunnossa, uusia työpaikkoja syntyy kuitenkin tilalle, eli toiset yritykset (ja toimipaikat) lisäävät henkilökuntansa määrää. Uusien työpaikkojen määrä samoin kuin tuhoutuneiden työpaikkojen määrä on yleensä noin reilu kymmenen prosenttia työpaikkojen kokonaismäärästä. Osuus tosin vaihtelee suhdanteiden ja toimialan mukaan.

Kuviossa 2.a) tarkastellaan työpaikkojen tuhoutumista yrityssektorin toimipaikoilla ennen ja jälkeen kriisien. Valitettavasti työpaikkojen syntymis- ja tuhoutumisasteita koskevat aikasarjat alkavat vasta vuodesta 1989, joten tässä tarkastelussa päästään vain kahden vuoden päähän ennen vuoden 1991 kriisiä.

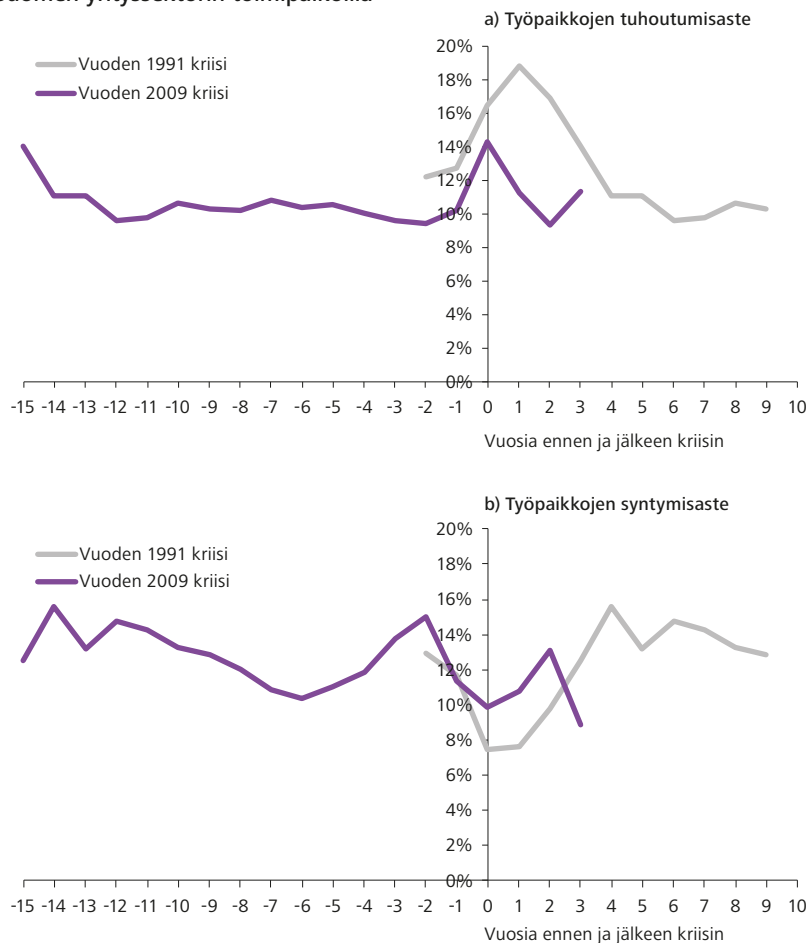
Kuviosta 2.a) nähdään, että vuoden 1991 kriisissä työpaikkoja tuhou-

KUVIO 1. Suomen kansantalouden kustannuskilpailukyky suhteellisilla (suhteessa muihin 14 EU-maahan) reaalisilla yksikkötyökustannuksilla mitattuna, kriisivuodet (indeksin arvo kriisivuonna = 100)

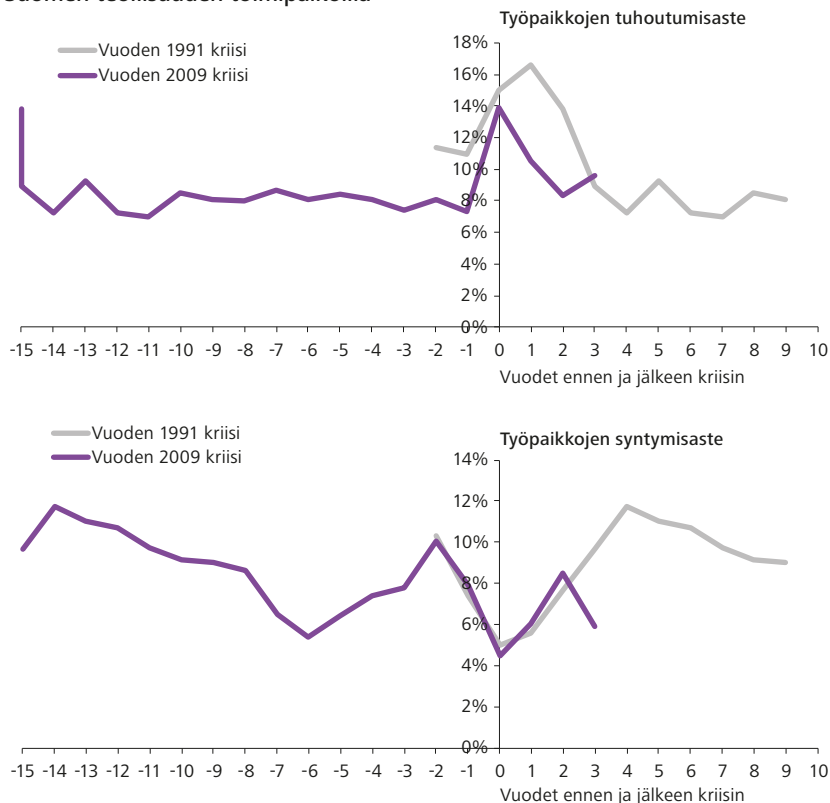
Lähde: Mika Maliraman laskelmat AMECO-tietokannasta saatujen tietojen perusteella.

KUVIO 2. Työpaikkojen tuhoutumisaste (a) ja syntymisaste (b) Suomen yrityssektorin toimipaikoilla

Lähde: Mika Maliraman laskelmat Tilastokeskuksen toimipaikkakohtaisista yritysrekisteriaineistoista. (ks. esim. Ilmakunnas ja Maliranta 2008)

KUVIO 3. Työpaikkojen tuhoutumisaste (a) ja syntymisaste (b) Suomen teollisuuden toimipaikoilla

Lähde: Mika Malirannan laskelmat Tilastokeskuksen toimipaikkakohtaisista yritysrekisteriaineistoista. (ks. esim. Ilmakunnas ja Maliranta 2008)

LUOVA TUHO ON VAHVISTUNUT VUODEN 2009 JÄLKEEN.

tui selvästi kiivaampaan tahtiin sekä ennen kriisiä että sen käynnistymisen jälkeen kuin vuoden 2009 kriisissä. Kuvio 2.b) puolestaan nähdään, että myös työpaikkojen syntymisaste oli vuoden 1991 kriisin yhteydessä useamman vuoden ajan alempi kuin vuoden 2009 kriisissä. Nämä kriisivuodet poikkeavat kuitenkin toisistaan enemmän työpaikkojen tuhoutumisten kuin syntymien osalta.

Vuoden 1991 kriisin yhteydessä työpaikkojen tuhoutuminen oli intensiivistä ja sitä kesti noin neljä vuotta. Muutaman vuoden päästä kriisin alkamisen jälkeen työpaikkojen syntymisaste nousi ja pysyi korkealla tasolla monen vuoden ajan. 1990-luvulla Suomen yrityssektorin työpaikat siis uusiutuivat – uudistuminen käynnistyi voimakkaalla ja pitkään kestäneellä työpaikkojen tuhololla. Sen jälkeen se jatkui voimakkaana ja kauan kestäneenä uusien työpaikkojen syntymisellä.

Vuoden 2009 kriisi on tältä osin sangen erilainen. Työpaikkojen tuhoutumisaste kohosi merkittävästi vain yhden vuoden ajaksi. Työpaikkojen syntymisasteessa on nähtävissä pitkään kestänyt aleneva trendi. Vuoden 2005 tienoilla, eli muutamaa vuotta ennen vuoden 2009 kriisiä, työpaikkojen syntymisaste kohosi. Se kuitenkin sukelsi vuoden 2009 kriisin aikana vanhalle trendiuralleen. Syntymisasteessa on nähtävissä lievää palautumista kriisin jälkeisinä vuosina. Vuonna 2012 työpaikkojen syntymisaste sukelsi kuitenkin vielä uudestaan. Uusien työpaikkojen synty ei siis käynnistynyt kestäväälle pohjalle. Vuoden 2013 ja 2014 syntymisasteet ovat luultavasti melko alhaisia.

Kuviossa 3 on tehty vastaava tarkastelu teollisuudessa. Siellä sekä työpaikkojen syntymis- että tuhoutumisasteet ovat alemmat kuin koko yrityssektorilla. Tämä kertoo siitä, että yksityisissä palveluissa työpaikkojen vaihtuvuus on voimakkaampaa kuin teollisuudessa. Teollisuudessa työpaikkojen tuhoutumisaste nousi selvästi voimakkaammin kuin koko yrityssektorilla. On mielenkiintoista havaita, kuinka samanlaisia työpaikkojen syntymisasteet olivat teollisuudessa juuri ennen kriisiä, kriisin aikana ja heti kriisin jälkeen. Aivan kuten koko yrityssektorilla, teollisuudessaakin työpaikkojen syntyminen näyttää vuonna 2012 taas tyrehtyneen.

Vuosien 1991 ja 2009 kriisit poikkeavat siis toisistaan kahdessa tärkeässä suhteessa:

1) Kansantalouden kustannuskilpailukyky kohosi nopeasti ja voimakkaasti vuoden 1991 kriisin jälkeen. Vuoden 2009 kriisin jälkeisestä paranemisesta sen sijaan ei ole vielä nähtävissä merkkejä ainakaan tilastoista.

2) Vuoden 1991 kriisin yhteydessä yrityssektorin työpaikat vähenivät merkittävästi. Se johtui ennen kaikkea lisääntyneestä työpaikkatuhosta, mutta myös jossain määrin vähentyneestä työpaikkojen synnystä. Vuoden 2009 kriisin yhteydessä sen sijaan yrityssektorin työllisyys on säilynyt selvästi parempana. Tämä tietysti näkyy myös työttömyystilastoissa. Vuoden 1991 kriisin yhteydessä työttömyysluvut lähentelivät 20 prosenttia, mutta 2000-luvulla ei ole lähenenly edes 10 prosenttia.

Mitä tehdä jotta tuho olisi luovaa?

Luova tuho lisää talouskasvua. Talouskasvu puolestaan tarjoaa edellytyksiä kohottaa kansalaisten hyvinvointia (Stevenson ja Wolfers 2008). Päätöksentekijöiden on siis syytä kiinnittää huomiota luovan tuhon tekijöihin. Tässä kolme ohjetta heille: järkevän ja aktiivisen suhdannepolitiikan harjoittaminen, liiallisen rahoitusmarkkinoiden säätelyn poistaminen ja työntekijöiden liikkuvuuden esteiden poistaminen.

Aktiivista suhdannepolitiikkaa

Toisin kuin joskus luullaan, kokonaiskysynnän heikkenemisestä johtuvilla taantumilla ei ole myönteistä vaikutusta luovaan tuhoon. Luovan tuhon alkulähde ovat innovaatiot. Ne vähenevät, jos taantuma heikentää yritysten mahdollisuuksia ja haluja innovoida.

Jos talous on ajautumassa taantumaan kokonaiskysynnän vähenemisen vuoksi, talouden elvyttäminen joko julkisia menoja lisäämällä tai veroja alentamalla voi olla sekä järkevää suhdanne- että talouskasvupolitiikkaa. Mutta jos taantumien syynä on teknologian ja tuottavuuden kehitykseen liittyvä pysyvä negatiivinen shokki, elvytys voi olla tehotonta tai jopa haitallista.

Negatiivisessa shokissa voi olla kysymys siitä, että merkittävä osa tehokkaasta tuotantotoiminnasta on muuttunut kannattamattomaksi. Kyse voi olla kansainvälisen talouden murroksesta; vientituotteiden kysyntä vähenee ja niiden hinnat laskevat. Tai kyse voi olla teknologisen murroksesta; joku kilpailija on kehittänyt uuden paremman tuotteen, mikä tuhoaa oman tuotteen liiketoimintaedellytykset. Suomen neuvostokaupan

romahdus 1980-luvun jälkipuoliskolla on esimerkki ensin mainitusta tapauksesta, Applen uusien älypuhelimien tulo markkinoille vuonna 2007 jälkimmäisestä.

INNOVAATIOT OVAT LUOVAN TUHON ALKULÄHDE.

Kun vanhoilta työpaikoilta on kadonnut säilymisen edellytykset, työntekijöiden on siirryttävä uusiin tuottavampiin työpaikkoihin. Elvytystoimilla voidaan lisätä kotimarkkinoiden kysyntää ja kiihdyttää työpaikkojen luontia. Tämä voi olla järkevää varsinkin silloin, jos näin syntyvät työpaikat ovat tuottavia eikä rakennemuutos aiheuta kansantaloudelle pysyvää velkaantumispainetta. Jos tuho sen sijaan koskee vientisektoria, tilanne ei välttämättä ole yhtä valoisa.

Liika säätely pois rahoitusmarkkinoilta

Talouskasvun kannalta kaikkein arvokkaimpia ovat suuren arvonlisäyksen tuottavat työpaikat. Sellaisia syntyy harvoin ilmaiseksi ja helposti. Usein ne vaativat suuria ja epävarmoja panostuksia innovaatioihin. Sellaisen rahoittaminen ei ole yksinkertaista. Tarvitaan mutkikkaita järjestelyjä ja riskinottoa.

Rahoitusmarkkinoiden stabilointiin tähtäävä säätely voi samalla hydyttää inno-

vaatioita ja siten myös pitkän aikavälin talouskasvun edellytyksiä, kuten professori John Van Reenen (2012) muistuttaa. Säätelystä aiheutuvien rahoitusmarkkinapuutteiden korjaaminen valtiovallan rahoituksella voi puolestaan sotkea markkinoilla tapahtuvaa kokeilua ja valikointia.

Työntekijöiden liikkuvuutta edistettävä

Luova tuho edellyttää työntekijöiden liikkumista tuhoutuvista uusiin työpaikkoihin. Tässäkin on kyse kokeilusta. Uusi potentiaalisesti tuottava työpaikka saattaa löytyä oman työssäkäyntialueen ulkopuolelta.

Muuttoon sisältyy aina riski. Tilannetta helpottaisi, jos tarjolla olisi järkevän hintaisia vuokra-asuntoja. Niitä ei kuitenkaan ole tarjolla, koska omistusasumista suositaan verotuksellisesti vuokra-asuntoihin nähden. Asuntokauppojen varainsiirtovero pitäisi ainakin poistaa. Tuollainen muuttamisen rangaistusvero on vahingollinen maassa, joka on uudistumisen eli luovan tuhon tarpeessa.

Lähteet:

Stevenson, B. ja Wolfers, J. (2008). *Economic growth and subjective well-being: Reassessing the easterlin paradox*. *Brookings Papers on Economic Activity*(1), 1-87.

Van Reenen, J. (2012). *Two cheers for anglo-saxon financial markets? British Politics and Policy at LSE* <http://cep.lse.ac.uk/pubs/download/cp372.pdf>.

Luovan tuhon vaikutus vaihdellut eri kriiseissä

Työllisyyskehityksen dynamiikassa havaitut erot ovat kiinnostavia pohdittaessa Suomen yrityssektorin kustannuskilpailukyyn näkymiä. Ripeä tuottavuuden kasvu on paras keino parantaa talouden kustannuskilpailukykyä ja turvata työpaikkojen säilyminen ja elintason kehitys. Kuten edellä todettiin, yritykset

tekevät jatkuvasti töitä tuottavuutensa parantamiseksi. Yleensä tämä työ tuottaa tulosta – enemmän tai vähemmän, ennemmin tai myöhemmin.

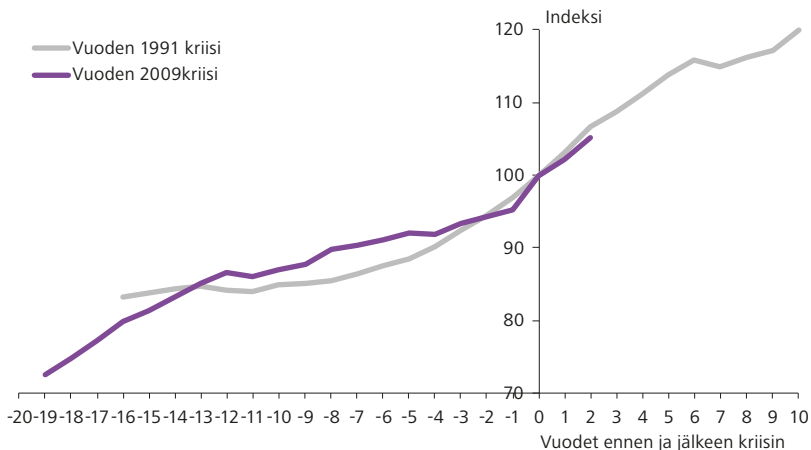
Talouden hyvin nopeaan tuottavuuskasvuun tarvitaan kuitenkin lisäksi myös edellä puheena ollutta luovaa tuhoa. Kun luova tuho toimii oikein, uudet työpaikat syntyvät tuottavimpiin yrityksiin ja toimipaikkoihin.

Tutkijoilla on käytettävissä mittaus-

tekniikoita, joilla luovan tuhon vaikutus tuottavuuden kasvuun voidaan empiirisesti mitata, jos käytössä on soveliaat yritys- tai toimipaikka-aineistot (Maliranta ja Ylä-Anttila 2007). Näitä tekniikoita käyttäen kuvioon 4 on laskettu indeksi, joka kuvaa luovan tuhon kumulatiivisen vaikutuksen talouden tuottavuuden tasoon. Vertailukohdaksi on jälleen valittu kriisivuodet 1991 ja 2009.

Mitä jyrkempi viiva, sitä voimakkaam- ➤

KUVIO 4 .Luovan tuhon vaikutus työn tuottavuuden kehitykseen teollisuudessa, indeksin arvo kriisivuonna = 100

Lähde: Mika Malirannan laskelmat Tilastokeskuksen toimipaikkapohjaisesta teollisuustilastoaineistosta

[Kommentoi verkossa tietotrendit.stat.fi](https://www.tietotrendit.stat.fi)

pi on luovan tuhon vaikutus teollisuuden tuottavuuden kasvuun. Kuvioista nähdään, että vuoden 1991 kriisin jälkeisenä 10 vuotena 20 prosenttia tuottavuuden kasvusta tuli luovan tuhon kautta. Nähdään myös, että luovan tuhon kiihtymisen oli alkanut useita vuosia ennen vuoden 1991 kriisiä. Edelleen kuvio kertoo, että luova tuho oli tavallista heikompaa useiden vuosien ajan ennen vuoden 2009 kriisiä. Se kuitenkin kiihtyi juuri ennen vuotta 2009 ja jatkui melko voimakkaana ainakin kahden seuraavan vuoden ajan.

Mika Maliranta työskentelee tutkimusjohtajana Elinkeinoelämän tutkimuslaitoksessa ETLAssa ja professorina Jyväskylän yliopiston kauppakorkeakoulussa.

Talouden nousu vaatii luovan tuhon vahvistumista

Vuosien 1991 ja 2009 talouskriisien välillä on joitakin kiinnostavia eroja. Edellisen kriisin jälkeen kansantalouden kustannuskilpailukyky palautui hyvin nopeasti hyvälle tasolle. Kehitystä avitti devalvaatio eli markan ulkoisen arvon aleneminen. Toisaalta tuottavuuden nopealla kasvulla oli myös suuri merkitys. Sitä osaltaan vauhditti jo 1980-luvun jälkipuoliskolla kiihtynyt luova tuho. Työpaikkoja tuhoutui kiihkeään tahtiin, mutta tuottavampia syntyi tilalle. Kustannuskilpailukyky parani ja yritysten edellytykset säilyttää ja luoda uusia työpaikkoja paranivat.

Vuoden 2009 kriisiä edelsi vuosikautia kestänyt kustannuskilpailukykyyn va-

joaminen ja aleneva työpaikkojen syntyamisaste. Luovan tuhon indikaattori puolestaan kertoo, että teollisuuden tuottavuutta vahvistava työpaikkarakenteiden muutos oli normaalia vaimeampaa. Työpaikkojen uudistuminen on ollut vähäisempää kuin edellisen kriisin yhteydessä.

Luova tuho on vahvistunut vuoden 2009 jälkeen. Vielä on aikaista sanoa, jatkuuko kehitys yhtä menestyksellisesti kuin edellisen kriisin jälkeen. Monen heikosti tuottavan työpaikan pitää vielä tuhoutua ja monen tuottavan työpaikan syntyä tilalle, ennen kuin Suomen talous on noussut suuresta kuopastaan. ■

Lähteet:

Ilmakunnas, Pekka. ja Maliranta, Mika 2008. Työpaikka- ja työntekijävirtojen viimeaikainen kehitys suomen yritys sektorilla. Työpoliittinen aikakauskirja, 51(3), 30–45.

Maliranta, Mika 2014. Kustannuskilpailukyky kasvumenestyksen ehtona. Helsinki: Taloustieto (ETLA B264).

Maliranta, Mika ja Ylä-Anttila, Pekka 2007 (toim.). Kilpailu, innovaatio ja tuottavuus. Sarja b 228. Helsinki: Taloustieto Oy.

PEKKA SUTELA

Nopea toipuminen edellyttäisi täysin uudenlaista politiikkaa

Venäjän talousahdingossa ajankohtaiset tapahtumat ovat vain osatekijöitä. Laman juuret ulottuvat syvälle maan sisäisiin rakenteisiin.

59.00
\$ KACC
65.50

Öljyn hinnan puolittuminen ja ruplan yhtä suuri heikkeneminen hallitsevat Venäjän taloutta koskevia uutisotsikkoja. Edelleen keskustellaan myös Ukrainan kriisiä seuranneista länsimaiden talouspakotteista ja niiden vaikutuksista. Venäjän viranomaisten lausunnoissa esitetään tarkkojakin prosenttilukuja näiden tekijöiden vaikutuksesta maan talouskasvun hiipumiseen.

Lehtikuva Oy

Venäjän bruttokansantuotteen kasvu lienee viime vuonna ollut 0,4 prosenttia. Arviot kokonaistuotannon supistumisesta vuodelle 2015 vaihtelevat neljän ja viiden prosentin välillä. Esimerkiksi **Natalia Akindinova** (Centre of Development Institututen johtaja) ja muut (2014) päätyvät 4,1 prosentin laskuun, jos öljyn hinta on 60 dollaria ja tämänhetkiset sanktiot pysyvät voimassa. ▶

Tässä vaihtoehdossa investoinnit romahtaisivat 17,5 prosenttia ja inflaatio pysyisi viime vuoden 11 prosentissa. Valtion budjetin reaaliset tulot laskisivat lähes 15 prosenttia, mikä johtaisi runsaan 3 prosentin alijäämään suhteessa bkt:hen ja siis vararahastojen merkittävään supistumiseen. Tutkijat varoittavat elvyttävän päätöseräisen talouspolitiikan voivan johtaa hallitsemattomaan inflaatioon. Ruplan koko devalvoituminen ei ole vielä mennyt lävitse hintoihin.

Valtiovarainministeri **Anton Siluanov** onkin keynesiläisen elvytysajattelun vastaisesti vaatinut budjetin menojen leikkaamista kymmenyksellä. Leikkausten pitäisi kohdistua menojen kaikkiin pääeriin, myös sotilas- ja turvallisuusmenoihin, joita kasvatettiin voimallisesti vuonna 2014. Panostus sotateollisuuteen olikin viime vuonna ainoa teollisuustuotannon sinällään vaatimatonta kasvua ylläpitävä tekijä. Myös yksityisen kulutuksen kasvu on hiipunut viimeisen vuoden aikana.

Investointien voimakas supistuminen yhdessä ruplan heikkenemisen kanssa johtaa väistämättä valuuttamääräisen tuonin romahtamiseen, ehkä noin puoleen aiemmasta tasostaan. Suomen kannalta tämä on huono uutinen: investointitavaroihin painottuvan Venäjän-vientimme pudotus saattaa olla tätäkin jyrkempi.

Venäjän talous supistui jo marraskuussa 2014. Käsillä oleva taantuma on kuitenkin seurausta pitkän aikavälin kehityskulusta, jonka vaikutusta ajankohdittaiset tapahtumat lisäävät. Vaikka talouspakotteet poistettaisiin huomenna, öljyn hinta nousisi ja pääoman ulosvirtaus loppuisi, Venäjä ei palaisi viime vuosikymmenen kaltaiseen nopeaan kasvuun, ellei se kuin ihmeen kautta onnistuisi löytämään aivan uusia kasvun ajureita.

Takana ainutlaatuiset vuodet

Sikäli kun tiedämme, maailmantalous ei ole koskaan kasvanut yhtä nopeasti kuin vuosina 2000–2008, ei ainakaan muulloin kuin sodasta toipuessaan. Öljyn hinta kymmenkertaistui keväästä 1998 keuhkoon 2008. Muiden Venäjän vientituotteiden hinnat seurasivat perässä. Markkinoiden vapautuessa rahaa oli saatavissa rajattomasti. Venäläiselle lainaajalle rahan hinta oli negatiivinen. Sitä voitiin lainata elokuussa 1998 viidesosaan hal-

Lehtikuva Oy

Työpaikkojen suojeleminen on Venäjällä tärkeämpää kuin kilpailukyky. Ehkä hankalin kasvun rajoite on kuitenkin työvoima. 1990-luvulla syntyi hyvin pieniä ikäluokkia, jotka tulevat nyt työikään, kirjoittaa professori Pekka Sutela.

ventuneella ruplalla ja maksaa takaisin reaalisesti nopeasti vahvistuvalla rahalla.

Vähintään yhtä tärkeää oli se, mitä tapahtui Venäjän sisällä. 1990-luvun kriisistä toivuttiin kohottamalla tuotantokapasiteetin käyttöastetta, mutta myös nostamalla investointiaste 14 prosentin pohjastaan hieman yli 20 prosenttiin. Työvoima kasvoi, ja niin teki myös öljyn ja kaasun tuotanto. Vaihtokaupan ja dollareiden hallitsemasta taloudesta tuli ruplan maa. Rahoitusjärjestelmän kehityminen tehosti taloutta monin tavoin.

Putinin hallinto toteutti useita syviä uudistuksia. Maan yksityinen omistus ja kauppa, tuloveron tasaprosentti ja ruplan täydellinen vaihdettavuus ovat niiden joukossa. Bruttokansantuot-

teen vuosikasvun tavoitteeksi asetettiin 7 prosenttia. Monien ällistykseksi se toteutui. Venäjä oli yksi maailman nopeimmin kasvavista suurista talouksista. Kasvua vetivät paitsi energiasektori myös korkea osaamista vaativat palvelut, jotka neuvostotalous oli laiminlyönyt. Niissäkin tuottavuus Venäjällä on vain puolet Saksan tasosta (Voskobonikov and Solanko 2014).

Monet venäläiset tutkijat kuitenkin varoittivat, että nopea kasvu oli tilapäistä. Öljyn ja kaasun tuotanto kasvaisi tulevina vuosikymmeninä parhaassakin tapauksessa vain hitaasti. Väestötilastoista oli helppo lukea, että työvoima alkaisi pian supistua. Kasvun edellytykset olisivat muutenkin muuttumassa hankalammaksi.

Tavoiteohjelmat karkaavat käsistä

Jos halua ja kykyä on, alhaisen tuottavuuden maa pystyy kasvamaan nopeasti ottamalla käyttöön tuotteita, teknologioita, instituutioita ja toimintatapoja, jotka muut ovat jo keksineet, kokeilleet, käyttöön ottaneet ja hyväiksi havainneet. Tällä kiinniottokasvun polulla ovat eri aikoina menestyneet muun muassa Japani, Korea, Kiina ja Suomi.

Siirtyminen markkinatalouteen oli tietysti kiinniotta puhtaimmillaan. Ajan myötä kiinniottokasvun mahdollisuudet kuitenkin hiipuvat. Toisten tekemien innovaatioiden hyödyntäminen ei enää riitä. Pitäisi kehittää omaa innovaatiokykyä, eikä se läheskään aina onnistu. Varsinkin Latinalaisen Amerikan kokemus kertoo tästä ”keskimääräisen tulotason loukusta”.

Ongelma tunnistettiin ja siihen vastattiin kirjoittamalla suuri mietintö, Venäjä 2020 ohjelma. Tehtävä annettiin Talousministeriön virkamiehille ja hallitus hyväksyi tuloksen marraskuussa 2008. Venäjän piti muuttua innovaatioyhteiskunnaksi kahdessatoista vuodessa. Samaan aikaan rahoituskriisi kuitenkin iski Venäjälle. Viranomaiset joutuivat keskittymään sen lievittämiseen, ja pitkän aikavälin tavoitteet jäivät syrjään.

Strategisiin kysymyksiin palattiin vuonna 2011. Hallitus antoi tällä kertaa taloustutkijoille tehtäväksi kirjoittaa uusi Venäjä 2020 -ohjelma. Hallitus hyväksyi 864 sivua analyysia ja ehdotuksia toukokuussa 2012. Sen jälkeen ne unohdettiin lähes täysin. Miksi?

Tälle on monta syytä. Tärkeintä ei voitu kirjoittaa ohjelmiin. Kiinniottokasvu on yhteensopiva autoritaarisen poliittisen järjestelmän kanssa. Innovaatioihin perustuva kasvu taas edellyttää avoimuutta ja luovuuden kannustamista, pohjimmiltaan siis poliittisen järjestelmän uudistamista. Tätä yhteyttä ei ole voitu kirjoittaa venäläisiin talousohjelmiin. Talven 2011–2012 mielenosoitukset samoin kuin Ukrainan esimerkki päinvastoin kärjistikivät Kremlissä koettua demokratian pelkoa.

Monet tarvittavat uudistukset ovat hankalia joko teknisesti – kuten fiskaalinen federalismi – tai sosiaalisilta seuruksiltaan. Työpaikkojen suojeleminen on tärkeämpää kuin kilpailukyky. Se, et-

tä eläkeläiset ovat suurin ja julkisen sektorin työntekijät toiseksi suurin äänestäjäryhmä, asettaa omat rajoitteensa.

Kasvupotentiaali hiipuu monestakin syystä

Viime vuosikymmenellä Venäjän kasvupotentiaaliksi arvioitiin 5 prosenttia (Sutela 2013). Vientihintojen kohentuminen nosti toteutuneen kasvun sitäkin korkeammaksi. Nyt kasvupotentiaaliksi arvioidaan vain 2 prosenttia. Venäjän tärkeimmät markkinat, ennen muuta Euroopan unionin maat, kasvavat vain

LUONNONVAROISTA VOI KASVUN AJURIN SIJASTA TULLA SEN RAJOITE.

hitaasti, jos lainkaan. Kasvun hidastuminen ja uuden energiatuotannon markkinoille tulo painavat öljyn ja kaasun hintaa alas. Rahoitus lähtee pois kehittyviltä markkinoilta, ei vyöry viime vuosikymmenen tapaan niitä kohden. Venäjä kärsii siitä, kuten myös Brasilian ja Turkin kaltaiset keskimääräisen tulotason maat.

Maan sisäiset tekijät eivät ole suotuisimpia. Kotimaisen energiatehokkuuden kohentuminen on tosin tehnyt mahdolliseksi vientimäärien kasvattamisen, mutta tämä ei välttämättä jatku. On mahdollista, että öljyn vientikyky romahtaa lähivuosina (Gustafson 2012). Kaksi kolmasosaa tuotannosta tulee Länsi-Siperian massiivisilta kentiltä, joiden tuotanto uhkaa supistua rajusti. Samaan aikaan tuotantopotentiaali on kaaavailtu arktisille ja itäisen Siperian kentille. Äärimmäisen vaativissa olosuhteissa tarvittavaa teknologiaa Venäjällä ei kuitenkaan ole olemassa. Tuotantokustannuksista ei tiedetä, ja länsimaiden vientikiellot estävät parhaan olemassa olevan teknologian saannin. Luonnonvaroista voikin kasvun ajurin sijasta tulla sen rajoite.

Kuitenkin maalla lienee maailman toiseksi suurimmat ei-perinteisen kaasun (liuskekaasu, hiilikerrostumien metaani, hiekkakivikaasu) ja öljyn varannot.

Toisin kuin Kiinassa ne ovat alueilla, joissa on vähintään riittämiin vettä, ja valmis infrastruktuuri. Paradoksaalisesti ei-perinteisen energian tuotannossa käytetyn frakkauksen, vesisäröttämisen, perusajatus keksittiin Neuvostoliitossa, missä se myös unohdettiin. Osa maan keskeisistä energiasektorin päättäjistä suhtautuu edelleen uusiin energialähteisiin halveksuvasti. Kurottamalla Arktikaan on laininlyöty helpompi polku.

Venäjän investointiaste ei olisi alhainen jälkiteolliselle yhteiskunnalle, mutta maa on edelleen teollisuuteen perustuva talous, jolla on myös valtaisia infrastruktuurihaasteita. Tavoitteeksi on julistettu lähes 30 prosentin investointiaste. Kotimainen säästämisaste riittäisi tähän, mutta pääoman vienti on suurta. Sen odotetaan nousevan tänä vuonna jopa kymmenesosaan bruttokansantuotteesta. Valtion hallitsema rahoitusjärjestelmä ylläpitää perittyjä työpaikkoja, ei luo edellytyksiä uusille. Talous ei aidosti perustu kilpailulle.

Ehkä hankalin kasvun rajoite on kuitenkin työvoima. 1990-luvulla syntyi hyvin pieniä ikäluokkia, jotka tulevat nyt työikään. Kyse on osin toisen maailmansodan väestöhokin heijastumasta yli sukupolviin, osin 20 vuoden takaisesta köyhyydestä ja epävarmuudesta. Hedelmällisyys on sen jälkeen kohentunut, mutta on edelleen liian alhainen ylläpitämään väestömäärää. Se, ettei väestö ole supistunut useaan vuoteen, perustuu maahanmuuttoon.

Viime vuosien arviot Venäjän kasvupotentiaalista ovat olleet 2 prosentin luokkaa. Jos pakotteet poistuisivat mutta öljyn hinta vakiintuisi 60 dollariin, kasvu saavuttaisi potentiaalisen tasonsa vasta vuonna 2017. Venäjä kasvaisi sittenkin vain hie-man EU-aluetta nopeammin. ■

Kirjallisuus

Akindinova, A.V. ja muut: Stsenarii razvitiia Rossiiskoi ekonomiki v uslovijah sanktsii i padenija tsen na neft.

Gustafson, Thane: Wheel of Fortune. The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge MA 2012.

Sutela, Pekka: Ruplan maa. Siltala, Helsinki 2013.

Voskoboynikov, Ilja and Laura Solanko: When high growth is not enough: Rethinking Russia's pre-crisis economic performance. BOFIT Policy Brief 2014, No. 6.

OSMO SOININVAARA

Nollakasvun yhteiskunta

Nollakasvusta puhuttiin paljon 1970-luvulla. Rooman klubi varoitti raportissaan *Kasvun rajat* vuonna 1972 luonnonvarojen vääjäämättömästä ehtymisestä. Väestöräjähdyks yhdistettynä talouskasvuun asettaisi rajat talouskasvulle. Ajateltiin, että jos haluamme tulevien sukupolvien elävän siedettävää elämää, meidän sukupolven on rajoitettava ahneuttaan. Oli rajoitettava talouskasvua ja jaettava aineellista hyvää oikeudenmukaisemmin niin, että kaikille riittäisi tarpeeksi – ja hidastamalla väestönkasvua niin nopeasti kuin mahdollista.

Kasvun kritiikissä oli sisäistettynä eräänlainen kiinteä panos – tuotos -malli: kymmenen prosenttia suurempi tuotanto edellytti kymmenen prosenttia enemmän raaka-aineita ja energiaa.

Pian ymmärrettiin, että kasvua on kahdenlaista, määrällistä ja laadullista tai ekstensiivistä ja intensiivistä kuten silloin oli muodikasta sanaa. Ekstensiivinen kasvu tarkoitti, että samoja tuotteita tehdään samalla tavalla mutta enemmän. Ja intensiivinen kasvu sitä, että samoista luonnonvaroista ja energiasta jalostettiin aiempaa parempia tuotteita. Tehdään vähemmästä enemmän.

Rooman klubi julkaisi vuonna 1979 uuden kirjan *No limits to learning*. Tavaroiden sijaan materiaalista hyvinvointia voi etsiä myös palveluista, jotka pääsääntöisesti käyttävät euroa kohden vähemmän luonnonvaroja.

Myöhemmin havaittiin, ettei fossiilisten energiavarojen pahin puoli ollutkaan niiden edessä oleva ehtyminen vaan se, että niitä on ilmastoa ajatellen aivan liikaa. Kasvun rajat tulevatkin vastaan aiemmin. Ilmastonmuutos syrjäytti huolenaiheena fossiilisten energiavarojen ehtymisen.

Teollisissa maissa yhteys reaalisella bruttokansantuotteella mitatun talouden volyymin ja raaka-aineiden ja energian käytön välillä taittui. Näin kävi, vaikka luonnonvarojen kulutukseen laskettai-

siin mukaan tuontitavaroihin sisältyvät panokset.

Samanaikaisesti koko maapallo on kuitenkin kokenut historiansa nopeimman määrällisen talouskasvun, joka on nostanut satoja miljoonia ihmisiä kehitysmaissa köyhyydestä keskiluokkaan. Luonnonvarojen kulutus ja ilmastonmuutos ovat vain kiihtyneet. Kehitysmaiden köyhille on paha mennä sanomaan, että pysykää köyhinä, koska me rikastuimme ensin.

Turhuuksien tilalle lisää vapaa-aikaa

Lordi **Keynes** osasi aikanaan ennustaa työn tuottavuuden huikean kasvun, mutta ei sitä, millaisia kulutushyödykkeitä tulisi kehittää. Hän ennusti, että meidän aikanamme työtä tehtäisiin enää hyvin vähän. Jos tyytyisimme siihen kulutustasoon, joka Suomessa oli vuonna 1980, sen tuottamiseen riittäisi nelituntinen työpäivä.

Kirjassaan *Happiness* brittiläinen ekonomisti **Richard Layard** esitti, että kun maa nousee köyhyydestä, sen asukkaiden onnellisuus lisääntyy, mutta tietyn tulotason jälkeen lisäkasvu ei lisääkään onnea. Kannattaako ponnistella saavuttaakseen jotain, jolla ei todellisuudessa olekaan arvoa?

Layardin teesiä on paljon kritisoitu. On esimerkiksi sanottu, että yhteys toimii, jos tuloja mitataan logaritmiasteikolla; vaikka lisäeuro tuottaa sitä vähemmän iloa mitä enemmän niitä on ennestään, tulojen kaksinkertaistuminen vaikuttaa yhä kuten ennen.

Teollinen yhteiskunta pystyy tuottamaan kelvollisen aineellisen elintason kaikille hyvin pienellä työpanoksella. Mitä sen päälle tuotetaan, on hauskaa, mutta ei välttämätöntä. Tuomas Kyron mielensäpahoittaja kutsuisi sitä humpuukiksi. Ylittävätkö nuo turhuudet lisääntyneen vapaa-ajan arvon, johon olisi mahdollista niillä, jotka tyytyvät elämään ilman niitä?

Kysymys on aiheellinen, vaikka ei ajattelisi talouskasvun ympäristövaikutuksia. Jatkuvan talouskasvun sijasta olisi mahdollista valita jatkuva vapaa-ajan lisääntyminen. Se voisi johtaa onnellisempaan elämään samalla kun luonto kiittäisi.

Leppoistaminen ei vaadi muita kollektiivisiä päätöksiä kuin sen, että tehdään aina mahdolliseksi valita osa-aikainen työ muillekin kuin pienten lasten vanhemmille. Leppoistaminen on yhteiskunnan kannalta vähän epäreilua maailmassa, jossa liki puolet ansioista menee veroina yhteisen hyvän rahoittamiseen. Jos vähentää työntekoa, joutuu luopumaan osasta kulutustaan, mutta maksaa myös vähemmän veroja.

Leppoistaminen olisi reilua vasta, jos tulojen vähennys kohdentuisi kokonaan omiin tuloihin ja ”jäsenmaksu” yhteiskunnalle pysyisi ennallaan.

Toisaalta on aika onneton ajatus, että meidän

LAADULLINEN KASVU TYÖLLISTÄÄ HYVIN EPÄTASAISESTI. ENITEN KYSYNTÄÄ ON LUOVISTA HUIPPUKYVYISTÄ.

pitäisi uhrata vapaa-aikamme tuottaaksemme turhuuksia vain, jotta tulisimme maksaneeksi myös veroja. Ellei tarvitsisi ajatella ulkomaankauppaa ja kilpailukykyä, luontevinta olisi kohdistaa verotus luonnonvarojen käyttöön – niitä kun olisi muutenkin syytä oppia käyttämään kohtuullisesti.

Määrällinen mittari ei kerro muutoksen laadusta

On varsin ilmeistä, että vauraiden yhteiskuntien talouskasvu on jatkossa yhä enemmän laadullista ja yhä vähemmän määrällistä. Sen mittaaminen on todella hankalaa.

Japanin talous ei ole kasvanut neljännesvuosisataan juuri lainkaan. Silti, jos vuonna 1990 koomaan vajonnut japanilainen nyt heräisi, hän löytäisi itsensä paljon kehittyneemmästä yhteiskunnasta, jossa kuluttajille on käytössään mitä ihmeellisimpiä asioita. Japanilaisten materiaalien elintaso on noussut, mutta laadullista kasvua on vaikea mitata. Reaalisen bkt:n kasvun määrää se, joka määrittää hintaindeksin bkt:n deflatoimiseksi. Paljonko Lumia 930 on enemmän kuin Nokia E90?

Tähän on vastattu, että Japanin talouden pyhäytyminen näkyy työllisyydessä. Varmaankin näkyy. Laadullinen kasvu työllistää ihmisiä hyvin epätasaisesti. Eniten kysyntää on luovista huippukyvyyistä. Määrällisen kasvun hiipuminen näkyy tavallisen työvoiman kysynnän heikkenemisenä. Siksi määrällisen kasvun mittarit eivät ole turhia, vaikka ne eivät mitatakaan elintason nousua.

Ajatellaanpa vaikka valokuvausta. Alan tuotanto on laskenut, koska enää ei valmisteta filmejä, ei viedä niitä kehitettäväksi eikä teetetä juuri paperikuvia. Jos onnistuisimme mittaamaan kameroiden laatua objektiivisesti, kulutustaso olisi noussut valtavasti, koska todella hyviä kameroita saa nyt halvalla. Päättyisimme alan satakertaistumiseen, jos mittaisimme alan tuotosta otettuina valokuvina, jotka sitä paitsi ovat älykkäämpien kameroiden ansiosta parempia kuin ennen.

Kun muutos on laadullista, määrälliset mittarit eivät kerro oikeastaan mitään. ■

[Kommentoi verkossa](#)
tietotrendit.stat.fi

JUHA HONKKILA

Riittävä toimeentulo takaa hyvinvointia

Toimeentulolla ja koetulla hyvinvoinnilla on selvä yhteys. Hyvin toimeentulevat ovat keskimääräistä tyytyväisempiä elämäänsä ja heikosti toimeentulevat keskimääräistä vähemmän tyytyväisiä. Tulojen riittävyydellä on kuitenkin keskeisempi merkitys kuin tulojen suuruudella.

Hyvoinnin tai onnellisuuden mittaamisesta on keskusteltu talous- ja sosiaalitieteissä jo kauan. Viime vuosina aihe on noussut esille muun muassa ns. Stiglitzin raportin (2009) saaman kansainvälisen huomion myötä. Tarve kehittää aiempaa monipuolisempia hyvinvointi-indikaattoreita on ainakin osittain vastareaktiota bruttokansantuotteella mitattavan talouskasvun laajamittaiselle, mutta osin harhaanjohtavalle käytölle yhteiskunnan hyvinvoinnin kuvaajana.

Aihe on ollut esillä mm. Euroopan tilastoviraston, Eurostatin, ja OECD:n ohjelmissa. Molemmassa organisaatioissa on kehitetty suosituksia elämänlaadun mittaamiseen käytettävistä indikaattoreista, niiden määritelmistä ja niitä varten tarvittavien tietojen keruutavoista. Tavoitteena on, jos nyt ei korvata, niin ainakin täydentää talouskasvuindikaattoreita hyvinvoinnin kuvaajana.

Suurimpana ongelmana hyvinvoinnin mittamisessa on ilmiön monimuotoisuus. Bruttokansantuotteen kaltaista, yksinkertaista hyvinvointi-indikaattoria on lähes mahdotonta tuottaa, koska hyvinvointi koostuu monesta osatekijästä, jotka eivät ole yhteismitallisia. OECD (2013a) on kehittänyt hyvinvointimittarin (Better Life Index), joka koostuu yhdestätoista eri osatekijästä. Mittarin käytölle on olemassa interaktiivinen verkkosovellus¹, jossa käyttäjä voi vertailla eri maita painottamalla paremman elämän eri osatekijät haluamallaan tavalla.

Eurostatin koordinoima asiantuntijaryhmä on myös kehittänyt elämänlaatumittareiden (Quality of Life) julkaisemista. Asiantuntijaryhmän työ

on kesken, mutta Eurostatin verkkosivuilla on jo olemassa alustava kooste indikaattoreista². Eurostat ryhmittelee hyvinvoinnin, tai elämänlaadun, yhdeksään eri osa-alueeseen.

Eurostatin ja OECD:n käsitykset hyvinvoinnin osatekijöistä ovat hyvin samankaltaiset. Molempien organisaatioiden luokitteluisissa hyvinvointiin sisältyvät tulojen ja toimeentulon lisäksi asuinolot, terveys, koulutus, työelämä (työllisyys, työhyvinvointi, työn ja vapaa-ajan tasapaino), ympäristö, turvallisuus, sosiaaliset suhteet ja ajankäyttö, yhteiskunnalliset tekijät (luottamus instituutioihin, osallistuminen, tasa-arvo) sekä subjektiivinen hyvinvointi.

Tässä artikkelissa analysoin taloudellisen toimeentulon yhteyttä lähinnä subjektiiviseen hyvinvointiin. Lopuksi käyn kuitenkin lyhyesti läpi toimeentulon vaikutuksia muihinkin hyvinvointimittareihin.

Subjektiivisen hyvinvoinnin indikaattorit kuvaavat elämänlaatua, tunteita ja elämän mielekkyyttä

Tilastokeskuksen tulo- ja elinolututkimuksen (Tilastokeskus) yhteydessä kysyttiin vuonna 2013 erilaisia hyvinvointia mittaavia kysymyksiä. Näiden kysymysten avulla saatiin tietoa hyvinvoinnista useasta eri näkökulmasta. Yhdistämällä nämä hyvinvointiosion tulokset muihin kyselystä saataviin tietoihin voidaan tarkastella erilaisia hyvinvointijakauksia esimerkiksi kotitalouksien toimeentulon mukaan.

¹ Katso <http://www.oecdbetterlifeindex.org>.

² Katso http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/gdp_and_beyond/quality_of_life/context.

Tarve kehittää aiempaa monipuolisempia hyvinvointi-indikaattoreita on vastareaktiota bruttokansantuotteen laajalle, mutta osin harhaanjohtavalle käytölle yhteiskunnan hyvinvoinnin kuvaajana.

Subjektiiivinen hyvinvointi voidaan jakaa kolmeen eri osa-alueeseen (OECD 2013b): yleinen arvio elämänlaadusta ("life evaluation"), tiettyjen tunteiden, kuten onnellisuuden kokeminen ("affect", katso esimerkiksi Kahnemann & Krueger 2006), sekä ns. eudaimoninen ulottuvuus, jolla tarkoitetaan osapuilleen sitä, millaisina ihmiset kokevat mahdollisuutensa elää tarkoituksenmukaista elämää, tai "kukoistaa" (Huppert & So 2009).

Aiempi tutkimus on osoittanut, että elämänlaadun eri osatekijöiden vaikutus itse koettuun hyvinvointiin voi olla hyvinkin erilainen riippuen siitä, mitä subjektiivisen hyvinvoinnin osa-aluetta tarkastelee. Tulo- ja elinolotutkimuksen tulosten avulla voidaan erotella kaikki kolme näkökulmaa.

"Life evaluation"-tyyppistä itse koettua hyvinvointia mittaa parhaiten kysymys "Yleisesti ottaen, kuinka tyytyväinen olette elämäänne nykyisin?", johon vastaukset annettiin asteikolla nolasta kymmeneen.

Koetuista tunnetiloista ("affect") oli tutkimuksessa muutamia kysymyksiä, joista tässä käytän kysymystä "Kuinka suuren osan ajasta viimeksi kuluneiden neljän viikon aikana olette ollut onnellinen?" Vastaukset tähän annettiin viisiportaisella asteikolla, jonka arvot olivat: koko ajan – suurimman osan ajasta – joskus – harvoin – ei koskaan³.

³ Vastaavaa asiaa voisi analysoida myös negatiivisten tunnetilojen kautta, joista tulo- ja elinolotutkimuksessa kysyttiin mm. masentuneisuuden ja alakuloisuuden tuntemista samalla asteikolla kuin onnellisuutta. Johtopäätökset taloudellisen tilanteen vaikutuksesta tunnetiloihin ovat samankaltaiset riippumatta siitä, mitataanko koettuja positiivisia vai negatiivisia tunteita. ▶

Eudaimonista ulottuvuutta mittaa parhaiten kysymys ”Missä määrin asiat, joita teette elämässänne, tuntuvat kaiken kaikkiaan mielekkäiltä?” Vastaukset annettiin asteikolla nollasta kymmeneen.

Hyvinvointi-indikaattoreiden asteikoilla on merkitystä

Kun keskustellaan hyvinvointi-indikaattoreista, päädytään usein keskustelemaan lähinnä pahoinvointia kuvaavista mittareista kuten köyhyys, materiaallinen puute, sairaudet, ympäristöongelmat jne. Eurostatin asiantuntijaryhmä on painottanut elämänlaatuindikaattoreissaan tarvetta kuvata koko hyvinvointijakaamaa eikä pelkästään hyvinvoinnin puutetta. Tulo- ja elinolotutkimuksen hyvinvointi-indikaattorit soveltuvat tähän oikein hyvin, sillä subjektiivista hyvinvointia pyydettiin useimmissa tapauksissa arvioimaan asteikolla nollasta kymmeneen tai moniportaisella skaalalla, jonka ääriarvot olivat esimerkiksi ”ei koskaan” ja ”koko ajan”.

Asiantuntijaryhmän suositusten hengessä käytän hyvinvointimuuttujien arvojen luokittelussa yksinkertaistettua asteikkoa: hyvä (erittäin tyytyväinen) – keskinkertainen (tyytyväinen) – huono (tyytymätön). Menetelmä aiheuttaa väistämättä rajoituksia tulosten tulkinnalle, mutta toisaalta – kuten edellä totesin – hyvinvointia kuvaavia muuttujia on paljon, ja edes jonkinlaisen yleiskuvan kirkastamiseksi täytyy muuttujien valinnassa tehdä kompromisseja. Lisäksi tällä tavalla voidaan yksinkertaisella mutta tehokkaalla tavalla tarkastella koko hyvinvointijakaamaa.

Kussakin maassa kouluissa käytetyt arvosteluasteikot vaikuttavat merkittävästi vastaajien mielikuviin siitä, mikä arvosana on hyvä ja mikä heikko.

Luokkien raja-arvoille ei ole mitään itsestään selvää kriteeriä. Erityisesti tulosten kansainvälisessä vertailussa kannattaa muistaa, että kussakin maassa kouluissa käytetyt arvosteluasteikot vaikuttavat merkittävästi vastaajien mielikuviin siitä, mikä arvosana on hyvä ja mikä heikko. Todennäköisesti suomalaisen koulujärjestelmän arvosteluasteikosta johtuen vastaajat antoivat erittäin vähän arvioita nollasta kolmeen niihin kysymyksiin, joissa asteikko oli nollasta kymmeneen.

Tyytyväisyys elämään -kysymys sai arvion 0–3 vain 1,4 prosentilta ja mielekkäisyys-kysymys vain

0,9 prosentilta vastaajista. Näin ollen tuntuikin järjevimältä käyttää peruskoulumaista arvosteluasteikkoa, jossa arvosanat aina kuuteen saakka olisivat heikkoja, seitsemän ja kahdeksan keskinkertaisia sekä yhdeksän ja kymmenen hyviä. Onnelliisuuden tunteen viisiportaisesta asteikosta olen määritellyt kaksi parasta arviota hyväksi ja kaksi alhaisinta arviota heikoksi.

Hyvinvointikysymykset esitettiin kotitalouden kohdehenkilölle, joten ne mittaavat yhden kotitalouden jäsenen subjektiivista näkemystä omasta hyvinvoinnistaan. Tuloja taas mitataan kotitalouden tasolla, sillä toimeentulosta saadaan parempi käsitys tällä tavalla kuin käyttämällä yksilön henkilökohtaisia tuloja ja toimeentuloa kuvaavia mittareita.

Toimeentuloindikaattorit mittaavat tuloja, kulutusta ja varallisuutta

Stiglitzin raportissa (2009), kuten useissa aihealueen julkaisuissa sen jälkeen, painotetaan sekä tulojen, kulutuksen että varallisuuden huomioon ottamista kotitalouden taloudellista hyvinvointia mitattaessa. Tulo- ja elinolotutkimus tuottaa hyvin kattavaa tietoa kotitalouksien tuloista, mutta kulutusta tai varallisuutta ei suoraan mitata. Tutkimuksen aineisto antaa kuitenkin mahdollisuuden jonkinlaisten kulutusmahdollisuuksia ja varallisuutta indikoivien indikaattoreiden analyysiin.

Kotitalouksien kohdehenkilöiltä kysytään tutkimuksessa ”Kun taloutenne kaikki tulot otetaan huomioon, saatteko tavanomaiset menonne niillä katetuiksi?” Vastaukset annetaan kuusiportaisella asteikolla, joiden ääripäät ovat ”suurin vaikeus” ja ”hyvin helposti”. Vaikka kysymyksellä pyritään mittaamaan ensisijaisesti subjektiivista käsitystä toimeentulosta, voidaan se tulkita myös kotitalouden näkemykseksi mahdollisuuksistaan ulottaa kulutustaan välttämättömyshyödykkeiden lisäksi esimerkiksi vapaa-ajan hyödykkeisiin.

Muuttuja on hyödyllinen tulotasoa täydentävä taloudellisen hyvinvoinnin mittari, sillä joka vuosi vaikeuksia menojen kattamiseen raportoivia kotitalouksia löytyy tulojakauman joka kohdasta – toki painottuen merkittävästi pienituloisiin. Pääasiallisena syynä tulojen riittämättömyyteen myös korkeimmissa tuloaluokissa lienevät keski- ja suurituloisten kotitalouksien korkeat asumiskustannukset.

Varallisuuden indikaattorina käytän kysymystä ”Pystyisikö taloutenne maksamaan yllättävän noin 1 100 euron suuruisen laskun kuukauden maksuajalla ottamatta luottoa tai pyytämättä apua (tuttavilta, sukulaisilta tai sosiaalitoimistosta)?” Kysymys on enemmän pahoinvointi- kuin hyvinvointikysymys ja sillä saadaan kartoitettua vain varallisuuskajaan alempi osa. Kuitenkin yli neljännes ko-

titulouksista vastasi vuonna 2013 tähän kysymykseen ”ei”, joten melko pienen likvidin varallisuuden omaavia kotitalouksia on suhteellisen suuri joukko.

Koska haluan kuvata taloudellista hyvinvointia, tai toimeentuloa, vain yhdellä muuttujalla ja pyrkiä kattamaan koko jakauman, käytän toimeentulon osalta seuraavaa luokittelua:

Heikko toimeentulo: Kotitalous kuuluu kahteen pienituloisimpaan tulodesiiliin tai se saa tavanomaiset menonsa katettua vain vaikeuksin tai suurin vaikeuksin. Lisäksi kotitalous ei pysty maksamaan yllättävää noin 1 100 euron suuruisia laskua ottamatta luottoa tai pyytämättä apua.

Hyvä toimeentulo: Kotitalous kuuluu kahteen suurituloisimpaan tulodesiiliin ja se saa tavanomaiset menonsa katettua helposti tai hyvin helposti. Lisäksi kotitalous pystyy maksamaan yllättävän noin 1 100 euron suuruisen laskun ottamatta luottoa tai pyytämättä apua.

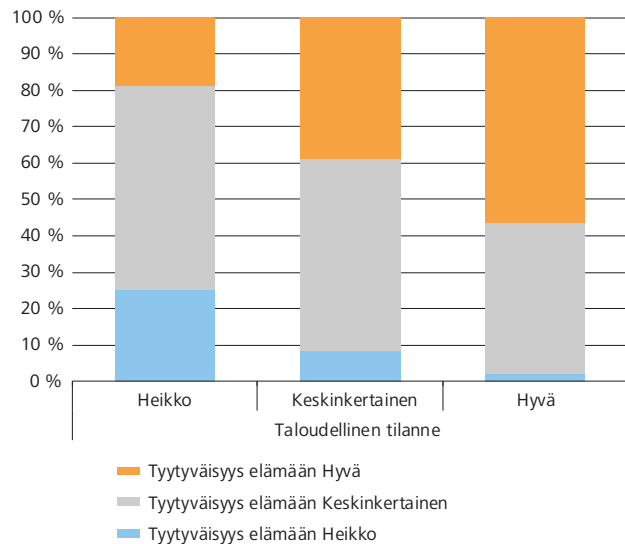
Keskinkertainen toimeentulo: Kaikki muut kotitaloudet.

Kahden ensimmäisen luokan osalta käytän heikon toimeentulon määrittelyyn ”tai”-ehtoa. Ensinnäkin, toiseksi alimman tulodesiilin tuloraja on noin 18 000 euroa vuodessa. Tämä summa on varsin pieni ja indikoi jo itsessään heikkoa toimeentuloa myös ilman omaa näkemystä tulojen riittämättömydestä. Lisäksi määrittelemällä heikko toimeentulo koskemaan vain niitä kotitalouksia, jotka täyttäsivät kaikki kolme ehtoa (heikot tulot, ”kulutusmahdollisuudet” ja ”varallisuus”), jäisi ryhmä varsin pieneksi. Nyt käytettävillä määritelmillä voidaan erottaa noin 14 prosentin suuruinen osa heikoimmassa taloudellisessa tilanteessa olevista kotitalouksista ja noin 14 prosentin suuruinen osa, joiden toimeentulo on muita parempi. Näin saadaan muodostettua riittävän suuret joukot hyvinvointijakauman ääripäistä tulosten järkevää analysointia varten. Heikon toimeentulon kotitalouksista yli neljä viidesosaa kuuluu kahteen alimpaan tulodesiiliin ja vain noin neljä prosenttia viiteen ylimpään tulodesiiliin.

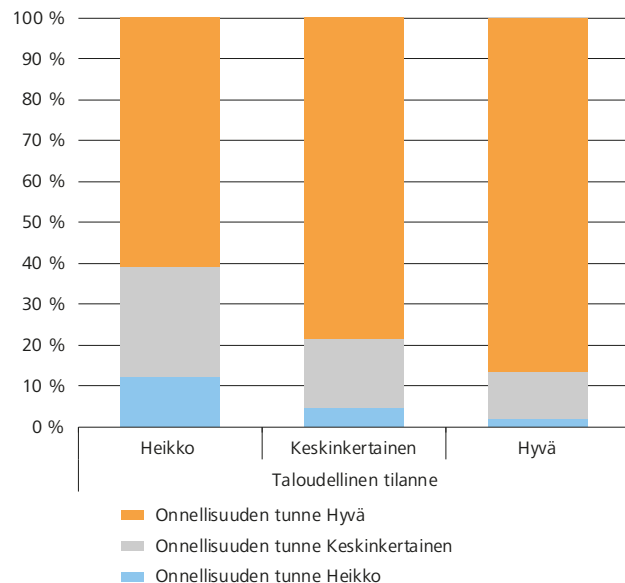
Tyytyväisyys, onnellisuus ja elämän mielekkäisyys lisääntyvät turvattu toimeentulon myötä

Toimeentulolla on selvä yhteys subjektiiviseen hyvinvointiin riippumatta siitä, mistä näkökulmasta subjektiivista hyvinvointia tarkastellaan. Alle viidennes henkilöistä, joiden kotitalouksien toimeentulo oli heikko, oli erittäin tyytyväisiä elämäänsä, kun taloudellisesti hyvinvoivissa kotitalouksissa elävistä yli puolet oli erittäin tyytyväisiä elämäänsä (kuvio 1). Ehkä vielä räikeämpi oli ero tyytymättömien henkilöiden osuuksissa toimeentulojakauman ääripäissä. Peräti joka neljäs heikosti toimeentulevassa kotitaloudessa elävä oli tyy-

KUVIO 1. Tyytyväisyys elämään toimeentulon mukaan 2013

KUVIO 2. Onnellisuus toimeentulon mukaan 2013

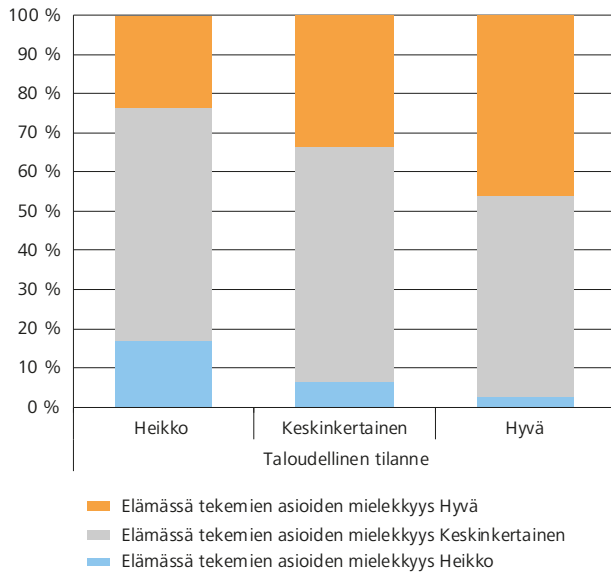
Kuvioiden lähde: Tilastokeskus, tulo- ja elinolosuhteiden tutkimus

tymätön elämäänsä, kun hyvin toimeentulevista lähes kaikki (98 %) olivat vähintään tyytyväisiä.

Suurin osa vastaajista, yli kolme neljästä, koki itsensä onnelliseksi koko ajan tai suurimman osan ajasta. Vain viisi prosenttia oli onnellisia harvoin tai ei koskaan. Harvoin tai ei koskaan onnellisia oli heikosti toimeentulevien kotitalouksista kuitenkin 12 prosenttia, kun vastaava osuus hyvin toimeentulevista oli vain kaksi prosenttia (kuvio 2).

Lähes kaikki taloudellisesti hyvinvoivissa kotitalouksissa elävät tunsivat myös elämässään tekemän-

KUVIO 3. Elämässä tekemien asioiden mielekkyys toimeentulon mukaan 2013

Lähde: Tilastokeskus, tulo- ja elinolotutkimus

TAULUKKO. Muutokset tyytyväisyydessä elämään toimeentulon ja tulojen muutoksen mukaan vuodesta 2012 vuoteen 2013

		Tyytyväisyys elämään		Osuus väestöstä
		heikentynyt	parantunut	
Toimeentulo	heikentynyt	29 %	27 %	3 %
	ennallaan	27 %	25 %	93 %
	parantunut	26 %	24 %	4 %
Tulot	vähentyneet >25%	29 %	29 %	6 %
	vähentyneet 5–25%	29 %	23 %	19 %
	lähes ennallaan (-5–+5 %)	26 %	25 %	41 %
	lisääntyneet 5–25%	27 %	24 %	22 %
	lisääntyneet >25%	28 %	30 %	12 %

Lähde: Tilastokeskus, tulo- ja elinolotutkimus

Ero ”rikkaiden” ja ”keskiluokan” välillä on pienempi kuin ”keskiluokan” ja ”köyhien” välillä.

sä asiat suhteellisen mielekkäiksi (97 prosentilla arvio oli 7–10, kuvio 3). Sen sijaan heikosti toimeentulevista joka kuudes ei kokenut tekemiensä asioita kovinkaan mielekkäiksi (arvio 0–6). Erot hyvinvointijakauman yläpäässä olivat myös merkittävät heikon ja hyvän taloustilanteen omaavien välillä.

Laajentamalla taloudellisen hyvinvoinnin käsitettä tulojen lisäksi subjektiivisiin kulutusmahdollisuuksia ja varallisuutta indikoiviin mittareihin kärjistyy ero rikkaiden ja köyhien välillä. Kahden alimman tulodesiilin kotitalouksien kohdehenkilöistä esimerkiksi elämäänsä erittäin tyytyväisten osuus (27 %) oli suurempi kuin tyytymättömien (19 %), kun taas heikon toimeentulon omaavista tyytymättömiä oli enemmän kuin erittäin tyytyväisiä (vrt. kuvio 1). Kahden ylimmän tulodesiilin kotitalouksista enää tasan puolet oli erittäin tyytyväisiä elämäänsä ja neljä prosenttia tyytyväisiä.

Hyvin toimeentulevat ovat siis keskimääräistä tyytyväisempiä elämäänsä ja heikosti toimeentulevat keskimääräistä vähemmän tyytyväisiä. Ero ”rikkaiden” ja ”keskiluokan” välillä on pienempi kuin ”keskiluokan” ja ”köyhien” välillä. Raha siis ainakin jossain määrin tekee onnelliseksi mutta vielä enemmän sen puute näyttäisi tekevän onnettomaksi.

Tulojen kasvu ei aina lisää hyvinvointia

Niin sanotulla Easterlinin paradoksilla (Easterlin 1974) viitataan siihen, että vaikka tulotasolla ja hyvinvoinnilla on todettu yksittäisten maiden sisäisessä vertailussa positiivinen yhteys, eivät rikkaiden maiden asukkaat ole tutkimusten mukaan onnellisempia kuin köyhien eikä tulojen kasvu lisää hyvinvointia. Koska joitakin hyvinvointia mittaavia kysymyksiä kysyttiin tulo- ja elinolotutkimuksessa samoilta kotitalouksilta sekä vuonna 2012 että 2013, voidaan testata, pitääkö viimeinen väite paikkansa suomalaisten kotitalouksien kohdalla.

Niistä kotitalouksista, jotka vastasivat kyselyyn molempina vuosina hieman alle puolet arvioi tyytyväisyyttä elämäänsä samalla arvosanalla vuonna 2013 kuin 2012. Tyytyväisyys heikkeni 27 prosentilla ja parani 25 prosentilla. Aiemmin käyttämäni toimeentulon indikaattori on suhteellisen vakaa, ainakin vuoden tarkasteluvälillä. Toimeentulo heikkeni (keskinäisestä huonoksi tai hyvästä keskinäiseksi) vain kolmella prosentilla kotitalouksista vuodesta 2012 vuoteen 2013 ja parani neljällä prosentilla kotitalouksista.

Vaikka toimeentulolla ja subjektiivisella hyvinvoinnilla havaitaan selkeä positiivinen yhteys, eivät hyvinvoinnin muutokset heijastele millään tavalla muutoksia toimeentulossa (taulukko, yläosa). Tyytyväisyys elämään heikkeni vain hieman keskimääräistä useammin niissä kotitalouksissa, joiden taloudellinen tilanne heikkeni. Toi-

saalta tyytyväisyys elämään myös parani hieman tavanomaista useammin tässä ryhmässä. Ryhmä, joiden toimeentulossa tapahtui merkittävä muutos, on kuitenkin sen verran pieni, ettei siitä voida vetää kovinkaan valideja johtopäätöksiä.

Tulokset ovat kuitenkin samansuuntaiset, kun vertaillaan subjektiivisen hyvinvoinnin ja pelkkien tulojen muutoksia keskenään, jolloin vertailtavien ryhmien koko lisää tulosten luotettavuutta (taulukko, alaosa). Arvio omasta hyvinvoinnista muuttui tavanomaista useammin niissä kotitalouksissa, joiden tulot muuttuivat yli neljänneksellä. Muutoksen suunta ei kuitenkaan ollut yksiselitteinen, vaan tulojen kasvu paitsi lisäsi myös heikensi hyvinvointia keskimääräistä useammin ja tulojen pieneneminen paitsi heikensi myös lisäsi hyvinvointia keskimääräistä useammin. Toisaalta, erot hyvinvoinnin muutoksissa tulojen muutosten perusteella luokiteltujen ryhmien välillä eivät ole kovin suuret.

Myös muun muassa edellä käyttämäni onnellisuusmittari on saatavilla sekä vuodelle 2012 että vuodelle 2013. Johtopäätökset tulojen muutosten vaikutuksesta subjektiiviseen hyvinvoinnin muutokseen eivät kuitenkaan muutu, vaikka käytetään "affect"-indikaattoreita. Onnellisuuden muutokset olivat yleisempiä niissä kotitalouksissa, joiden tulot muuttuivat merkittävästi. Tulojen pieneneminen kuitenkin paitsi heikensi itse koettua hyvinvointia tavanomaista useammin, myös paransi sitä useammin. Easterlinin paradoksi siis pitää paikkansa myös Suomen osalta, ainakin tämän aineiston perusteella.

Toimeentulon ja koetun terveydentilan yhteyttä tulisi tutkia entistä tarkemmin

Edellä on kuvattu tulojen, toimeentulon ja niiden muutosten vaikutusta subjektiiviseen hyvinvointiin. Kuten artikkelin alussa totesin, on hyvinvointi-indikaattorien kirjo kuitenkin mittava ja kaiken kattavan analyysin tekeminen erittäin vaikeaa. Tässä esitetyt tulokset kuvaavat tulojen ja hyvinvoinnin suhdetta vain yhdestä näkökulmasta.

Tulo- ja elinolotutkimuksessa on kerätty muitakin hyvinvointi-indikaattoreita, jotka soveltuvat tämän tyyppiseen tutkimuskäyttöön. Kyselyyn sisältyivät esimerkiksi seuraavat kysymykset: "Kuinka tyytyväinen olette siihen, miten paljon teillä on aikaa itsellenne mieluisten asioiden tekemiseen?", "Kuinka tyytyväinen olette omiin ihmissuhteisiinne?" ja "Millainen terveytenne on yleisesti ottaen?" Näillä voidaan mitata sosiaalisia tekijöitä, ajankäyttöä ja terveyttä.

Toimeentulolla ei ollut juurikaan vaikutusta

siihen, miten tyytyväisiä oltiin omaan ajankäyttöön, mutta jonkin verran positiivinen vaikutus siihen, miten tyytyväisiä vastaajat olivat ihmissuhteisiinsa. Erot jälkimmäisen muuttujan jakaumassa toimeentulon mukaan olivat kuitenkin selvästi pienemmät kuin subjektiivisten elämänlaatumittareiden kohdalla. Toimeentulolla taas on hyvin voimakas yhteys koettuun terveydentilaan.

Terveydellä taas on todettu olevan hyvinkin merkittävä vaikutus subjektiiviseen hyvinvointiin (esimerkiksi Winkelmann & Winkelmann 1998). Asian lähempi tarkastelu vaatisikin huomattavasti sofistikoituneempia tutkimusmenetelmiä kuin mihin tässä on ollut mahdollista paneutua. Jätän näiden muuttujien tarkemman analyysin seuraaviin tutkimuksiin. ■

Kirjoittaja on tilastopäällikkö Tilastokeskuksen väestö- ja elinolotilastot -yksikössä.

Lähteet:

Easterlin, Richard A. 1974. *Does Economic Growth Improve the Human Lot? Some Empirical Evidence.* Teoksessa Paul A. David & Melvin W. Reder (toim.). *Nations and Households in Economic Growth: Essays in Honor of Moses Abramovitz.* New York: Academic Press.

Huppert, F.A. & So T.T.C. 2009. *What percentage of people in Europe are flourishing and what characterises them?* Well-Being Institute, Cambridgen yliopisto. Esitys OECD/ISQOLS kokouksessa "Measuring subjective well-being: an opportunity for NSOs? Firenze, 23–24.7. 2009." www.isqols2009.istitutodeglinnocenti.it/Content_en/Huppert.pdf.

Kahnemann, Daniel & Krueger, Alan B. 2006. *Developments in the Measures of Subjective Well-Being.* *Journal of Economic Perspectives*, vol. 20 nr. 1.

OECD 2013a. *How's Life? 2013: Measuring Well-being*, OECD Publishing. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264201392-en>.

OECD 2013b. *OECD Guidelines on Measuring Subjective Well-being.* OECD Publishing. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264191655-en>.

Stiglitz, Joseph E. & Sen, Amartya & Fitoussi, Jaen-Paul 2009. *Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress.*

Tilastokeskus. *Tulonjakotilasto.* <http://tilastokeskus.fi/til/tjt/index.html>.

Winkelmann, Liliana & Winkelmann, Rainer 1998. *Why Are the Unemployed So Unhappy? Evidence From Panel Data.* *Economica* vol. 65.

[Kommentoi verkossa](#)
tietotrendit.stat.fi

ILKKA NIINILUOTO

Professori emeritus

Edistys: faktaa vai fiktiota

Vuonna 1988 pitämässään tyylikkäässä esitelmässä 'Edistyksen myytti' akateemikko **Georg Henrik von Wright** totesi, että uudelle ajalle on ollut ominaista optimistinen usko välttämättömään, rajoittamattomaan ja ikuisesti jatkuvaan edistykseen. Erityisesti 1700-luvun valistusfilosofit vakuuttivat, että tieteen ja tekniikan uudet keksinnöt johtavat myös moraalien ja sivistyksen vähittäiseen täydellistymiseen. 1900-luvun jälkipuoliskolla tätä edistysoptimismia ylläpitivät länsimaiden jatkuvasti kasvava talous ja hyvinvointivaltion laajeneva rakennusprojekti.

Von Wrightin arvion mukaan "suuri kertomus" siitä, miten ihmiskunta kulkee vääjäämättömästi kohti onnellista lopputilaa, "ei selviä hengissä modernisuuden myöhäisvaiheen kriisissä". Tätä osoittavat historiassa toistuvat taantumukset ja onnettomuudet, sodat, väkivalta, mielipidevainot, keskitysleirit, kansanmurhat, kolmannen maailman köyhyys, nälkä, väestöräjähdykset, suurkaupunkien slummit, luonnon saastuminen ja ympäristöriskit. Uuden vuosituhannen alun talouslamat, sotilaalliset konfliktit ja kärjistyvä ilmastonmuutos näyttävät antavan tukea viisaan akateemikon pessimismille.

Uskoa edistykseen on pönkittänyt ajatus, jonka mukaan ihmiset pyrkivät kulttuurin ja yhteiskunnan piirissä jatkuvasti entistä parempiin tuloksiin ja olosuhteisiin. Tällöin on kuitenkin aliarvioitu niitä ongelmia, jotka syntyvät itsekkäiden ihmisten eturistiriidoista, teknisten välineiden haittavaikutuksista ja monimutkaisten järjestelmien hallitsemattomuudesta.

JOS HYLKÄÄMME OLETUKSEN edistyksen historiallisesta välttämättömyydestä, häviääkö myös edistys tosiasiana? Von Wright näytti ajattelevan näin sanoessaan, että "mitkään tosiseikat lukutaidottomuuden vähenemisestä, terveysolojen parantumisesta tai kasvavasta per capita tulosta" eivät sinänsä ole kriteerejä ihmisten elinolojen edistymiselle.

Modaalilogiikan asiantuntijana von Wright toki oli hyvin selvillä siitä, että jos jokin asia ei ole välttämätön sen ei tarvitse olla mahdollon tai epätosi. Hänen keskeinen huomionsa onkin siinä, että edis-

tys ja taantumus eivät ole puhtaasti kuvailevia käsitteitä vaan edellyttävät joitakin arvoja, joiden perusteella muutosta tai kehitystä voi pitää askeleena parempaan tai huonompaan. Kun tällaiset arvokriteerit on annettu tai niistä on sovittu, voimme suhteessa niihin tarkastella muuttuvan maailman tosiasioita ja kysyä, onko edistys faktaa vai fiktiota.

Siten optimismi ja pessimismi voidaan korvata "meliorismilla", jonka mukaan edistys ei ole välttämätöntä, mutta silti ainakin mahdollisesti toteutuvaa, kun vain löydämme parempia keinoja arvokkaiden tavoitteiden asettamiseksi ja saavuttamiseksi. Näin voimme myös von Wrightin kehoituksen mukaisesti edelleen jatkaa "tehtävää työskennellä edistyksen hyväksi".

EDISTYKSEN ARVOKRITEEREJÄ on yritetty muotoilla monilla ihmiselämän alueilla. Helppoja tapauksia näyttävät olevan toiminnat, joissa tulosta voidaan yksilönteisesti ja yksiselitteisesti mitata: urheilija edistyy parantaessaan ennätystään. Vas-taava pätee moniin taitolajeihin: lapsi edistyy pianonsoitossa, kun hän oppii soittamaan virheettömästi yhä vaativampia kappaleita. Sen sijaan yleisemmin taiteessa voidaan kiistellä siitä, onko esimerkiksi Schönbergin atonaalinen musiikki "parempaa" kuin Bachin urkusävellykset.

Tieteenhistorian tutkija **George Sarton** väitti sata vuotta sitten, että tiede on ainoa ala, jossa on täysin selkeä ja kiistaton määritelmä edistymiselle – nimittäin "systemaattisen positiivisen tiedon kasautuminen". Myöhemmät tieteenfilosofit ovat kuitenkin monin tavoin kyseenalaistaneet tämän kasautumismallin, joka ei ota huomioon tieteellisen tiedonhankinnan epävarmuutta ja teorioiden muutoksiin liittyviä käsitteellisiä vallankumouksia. **Thomas Kuhn** ehdotti, että tieteellistä edistystä tulisi mitata teorioiden ratkaisemien ongelmien määrän avulla, kun taas **Karl Popperin** mukaan tieteen edistyminen tarkoittaa sitä, että uudet teoriat ovat "lähempänä totuutta" eli "totuudenkaltaisempia" kuin aiemmat.

Yhteiskunnan edistymistä on perinteisesti mitattu bruttokansantuotteen avulla, mutta sen rinnalle on tuotu monenlaisia sosiaali-indikaattorei-

ta, jotka ilmaisevat elintason ohella laajemmin hyvän elämän tavoitteita. YK:n ”inhimillisen kehityksen indeksi” (*Human Development Index* eli HDI) ottaa huomioon varallisuuden (bkt henkeä kohden), koulutuksen (lukutaito, kouluvuosien määrä) ja terveyden (odotettu elinikä). Näiden kriteerien yhdistelmän mukaisesti Suomi on pitkällä aikavälillä selvästi edistynyt.

Tilanne on kuitenkin monimutkaisempi, jos tarkasteluun otetaan mukaan ihmisten kokema hyvinvointi eli onnellisuus, sosiaalinen oikeudenmukaisuus ja ympäristötekijöitä. Esimerkiksi ”aito edistysindikaattori” (*Genuine Progress Indicator* eli GPI) ottaa huomioon bkt:n lisäksi tulojaon, palvelut markkinoiden ulkopuolella ja erilaisten haittojen kustannukset (kuten rikollisuus, voimavarojen tuhlaus, saasteet ja kosteikkojen menetys). Suomessa GPI henkeä kohden on laskenut vuoden 1989 jälkeen. The New Economics Foundation on vuodesta 2006 laskenut ”onnellisen planeetan indeksiä” (*Happy Planet Index* eli HPI), jonka kaavana on koettu tyytyväisyys kertaa terveys (elinian odotus) jaettuna ekologisella jalanjäljellä.

Nämä mittarit asettavat maailman maat varsin erilaisiin järjestyksiin. HDI:n kärjessä ovat Norja, Australia ja Yhdysvallat, mutta HPI:n mukaan parhaiten menestyviksi kohoavat Costa Rica, Vietnam ja Kolumbia. Globaalit vertailun lisäksi ne antavat myös mahdollisuuden arvioida maittain tapahtuvaa muutosta vuosittain.

KAIKKIA UUSIA INDEKSEJÄ voi kritisoida siitä, että niiden osana olevia suureita on vaikea mitata ja niiden yhdisteleminen edellyttää arvosidonnaisia painokertoimia. Siten ne antavat haasteita erityisesti trendejä tutkiville tilastotieteilijöille. Kuitenkin ne kukin omalla tavallaan kertovat lisäulottuvuuksien kautta jotain enemmän kuin kapea bruttokansantuotteen mittaaminen. Siksi niiden kehittäminen koskevaan arvokeskusteluun on kiinnitetty poliittisen johdon puolelta huomiota monissa maissa, kuten Ranskassa, Englannissa ja Suomessa. Voimme siis toivoa, että edistysmittareisakin tapahtuu edistymistä! ■

EDISTYS JA TAANTUMUS EIVÄT OLE
PUHTAASTI KUVAILEVIA KÄSITTEITÄ.
NE EDELLYTTÄVÄT JOITAKIN ARVOJA,
JOIDEN PERUSTEELLA KEHITYSTÄ VOI PITÄÄ
ASKELEENA PAREMPAAN
TAI HUONOMPAAN.

RIITTA HANIFI

Sosiaaliset suhteet järjestäytyvät uudelleen

Suomalaisten yksinolo on lisääntynyt. Yhtenä syynä tähän on yksinasumisen yleistyminen, mutta myös ajanvietto perheen kanssa on vähentynyt. Sosiaalinen pääoma ei kuitenkaan välttämättä ole heikentynyt. Enemminkin voidaan ajatella sosiaalisuuden järjestäytyvän uudella tavalla.

Tarkastelen artikkelissani ihmisten yhdes- säolossa tapahtuneita muutoksia viimeisen 10 vuoden aikana. Määrittelen yhdes- sä olemisen osaksi sosiaalista pääomaa. Artik- keli perustuu Tilastokeskuksen ajankäyttötut- kimuksen tuloksiin usealta vuosikymmeneltä (Ti- lastokeskus 2009).

Vaikka sosiaalisen pääoman käsitteen juuret voidaan jäljittää ainakin 1900-luvun alkuvuosiin, aktiivinen tieteellinen keskustelu sosiaalisesta pääomasta vilkastui erityisesti 1990- ja 2000-lu- kujen taitteessa. Käsite juontaa juurensa näke- mykseen, jonka mukaan yhteiskuntien hyvin- voinnin ymmärtämiseksi on otettava huomioon myös yhteiskunnan sosiaalinen ulottuvuus kuten kyky yhteistoimintaan ja sitä tukevat verkostot. Sosiaalinen pääoma on liittynyt myös yhteiskun- tarakenteen muutoksia koskeviin keskusteluihin, joissa on esitetty huoli siitä, että pitkälle edennyt yksilöllistyminen on heikentänyt yhteisöllisyyttä.

Heikot ja vahvat siteet

Sosiaalisen pääoman tutkimuskentästä on muodos- tunut monitieteellinen, eikä yhtenäistä määritelmää sosiaaliselle pääomalle ole. Tavallisimmin sosiaalisel- la pääomalla viitataan sosiaaliin verkostoihin, vas- tavuoroisuuden normeihin ja luottamukseen.

Amerikkalainen sosiaalisen pääoman tutkimuk- sen edelläkävijä Robert D. Putnam (2000) jakaa so- siaalisen pääoman kahteen ulottuvuuteen: **silloit- tavaan** (bridging) ja **sitovaan** (bonding). Silloitta- va, heikoille siteille ominainen sosiaalinen pääoma koskee yli ryhmärajojen ulottuvia yhteistoiminnan mahdollisuuksia, mikä on omiaan lisäämään yhteis- kuntatason sosiaalista koheesiota. Sitova sosiaalinen pääoma taas rakentuu vahvoille siteille toimien kyt- köksenä keskenään samankaltaisten ihmisten kuten sukulaisten ja ystävien välillä, ja sen merkitys on suuri erityisesti sosiaalisen tuen lähteenä.

Sitovan sosiaalisen pääoman avulla saatava so- siaalinen tuki ilmenee esimerkiksi siten, että lä- hisuhteiden avulla saadaan tietoa työpaikoista ja muista mahdollisuuksista. Sosiaaliset suhteet tar- joavat myös henkistä tukea erilaisissa elämän krii- sikohdissa. Lisäksi läheisten tuki voi olla konk- reettista kuten taloudellista tukea. Tällaisen tu- en puuttuminen voi ratkaisevasti heikentää yksi- lön mahdollisuuksia saavuttaa haluamiaan asioita.

Sosiaaliset suhteet ovat itseisarvoisesti tärkei- tä jäsenyyden, hyväksynnän ja arvostuksen anta- jia. Sitova sosiaalinen pääoma on luonteeltaan ka- sautuvaa; aikaisemmat sosiaaliset suhteet luovat uusia sosiaalisia suhteita. Toisaalta kaikki ihmiset eivät eri syistä pysty solmimaan haluamiaan so- siaalisia suhteita ja osa heistä yksinäistyy sosiaalis- ten suhteiden ulkopuolelle.

Putnam on todennut sosiaalisen pääoman hei- kentyneen Yhdysvalloissa 1960-luvulta alkaen. Amerikkalaisen yhteiskunnan monet ongelmat juontuvat Putnamin mukaan silloittavan sosiaali- sen pääoman rappeutumisesta kuten yhdistysosal- listumisen, äänestysaktiivisuuden ja vapaaehtois- toiminnan vähenemisestä. Myös sitova sosiaalinen pääoma on Putnamin mukaan heikentynyt. Tästä yhtenä osoituksena on kyläilyn väheneminen, mikä vaikeuttaa mahdollisuutta saada sosiaalista tukea.

Internet mahdollistaa uudenlaisia yhdessäolon muotoja.

Sosiaalisen pääoman heikentymisen syiksi Put- nam näkee yleiset sosiaaliset ja kulttuuriset muu- tokset kuten naisten laajan osallistumisen työ- markkinoille, viihdeteollisuuden, sosiaalisen liikku- vuuden ja avioerojen lisääntymisen. Tällöin yhteis- kunnassa luottamus vähenee ja mahdollisuus so- siaaliseen koheesioon heikkenee. (Putnam 2000.) Putnamin teoksen *Bowling alone* (2000) nimi ku- vastaa tilannetta, jota Putnam käyttää esimerkkinä sosiaalisen pääoman vähenemisestä. Vaikka amer- ikkalaisten keilailuharrastus lisääntyi, keilaklubi- en jäsenmäärä kuitenkin väheni, koska yhä use- ammat amerikkalaiset keilaavat kuulumatta mi- hinkään ryhmään. Tämä on yksi osoitus vapaa-ajan privatisoitumisesta (ks. myös Kankainen 2007, 18).

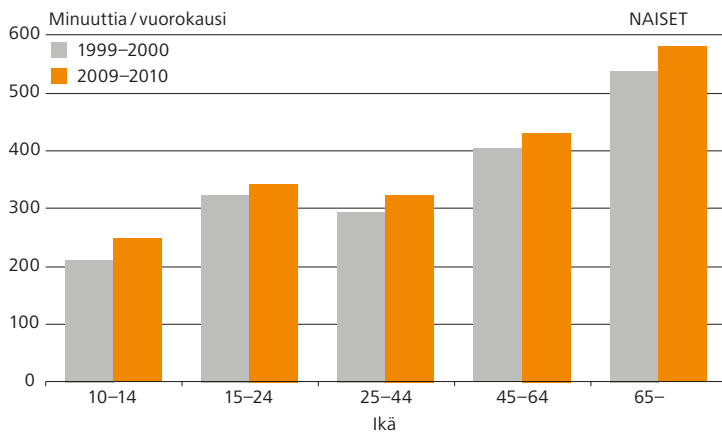
Sosiaalista kanssakäymistä tilastoidaan ajankäyttötutkimuksessa

Suomessa sosiaaliseen kanssakäymiseen ja yhdes- säoloon käytettyä aikaa on mahdollista selvittää Tilastokeskuksen ajankäyttötutkimuksen avulla. Viimeksi toteutetun tutkimuksen tiedot kerättiin vuosina 2009–2010. Edelliset tutkimukset ovat vuosilta 1979, 1987–1988 ja 1999–2000.

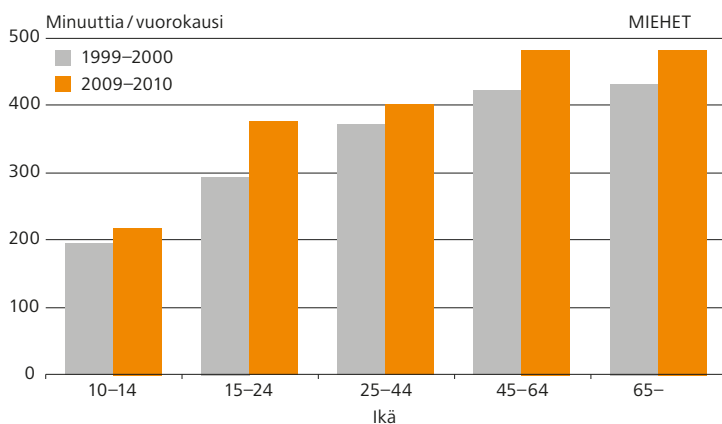
Ajankäyttötutkimus on toteutettu siten, että tutkimukseen vastaajat eli kotitalouksien 10 vuot- ta täyttäneet jäsenet pitivät tarkkaa kirjaa ajankäy- töstään yhtenä arkipäivänä ja yhtenä viikonlopun päivänä. He kirjoittivat omin sanoin päiväkirjaan kymmenen minuutin tarkkuudella, mitä he tekivät.

Ajankäyttötutkimuksessa sosiaalisella kans- sakäymisellä tarkoitetaan seurustelua perheen- jäsenen kanssa, puhelinkeskusteluja, tuttavien ►

KUVIO 1A. Yksinolo iän mukaan, 10 vuotta täyttäneet

KUVIO 1B

Lähde: Tilastokeskus, ajankäyttötutkimus

Miesten ja naisten sosiaaliset suhteet rakentavat erilaista sosiaalista pääomaa: miesten silloittavaa ja naisten sitovaa.

kanssa seurustelua kotona, kahviloissa, ravintoloissa tai muualla sekä kylässä käyntiä. Sosiaalinen kanssakäyminen tarkoittaa aikaa, joka käytettiin varsinaiseen seurusteluun, kun muuta toimintaa ei ole päiväkirjassa mainittu. (ks. Pääkkönen 2006, 45–46.)

Sosiaaliseen kanssakäymiseen perheen tai tuttavien kanssa käytetty aika ei ole viimeisen 10 vuoden aikana juuri muuttunut. 1990-luvulla sosiaalinen kanssakäyminen vähentyi selvästi, ja viimeisen 10 vuoden aikanakin on havaittavissa vähäistä laskutendenssiä. Muutokset eivät kuitenkaan ole suuria. (Ks. Pääkkönen & Hanifi 2011, 37.)

Puhelinkeskusteluihin käytetty aika on pysynyt suunnilleen samana aina 1980-luvun lopulta lähtien kännyköiden markkinoilletulosta huolimatta. Koska kännyköillä puhutaan useimmiten vain lyhyitä puheluita, niitä ei useinkaan kirjata ajankäyttötutkimuksen päiväkirjaan, jossa ajankäyttö kirjataan 10 minuutin tarkkuudella. Tutkimusten perusteella tiedämme, että puhelinkeskustelut ovat yhteydessä kasvokkain tapaamisiin (Melkas 2009, 28). Jos tavataan usein kasvokkain, myös soitellaan usein, ja päinvastoin. On erittäin harvinaista soitella usein, jos tapaamisia on hyvin harvoin. Puhelinkeskusteluja ei siis juuri käytetä ainoana yhteydenpitomuotona.

Yksinolo on lisääntynyt

Ajankäyttötutkimuksen päiväkirjaan 10 minuutin tarkkuudella kirjoitettujen toimintojen lisäksi vastaajat merkitsivät päiväkirjoihin, olivatko he yksin vai yhdessä perheenjäsenten tai muiden tuttavien kanssa. Yhdessäolo ei tarkoita sitä, että tehdään jotain yhdessä. Yhdessäoloksi riittää vaikkapa television katsominen, kirjan lukeminen tai musiikin kuuntelu toisen läheisyydessä. Yksinolo voi tarkoittaa paitsi yksin kotona tai ulkona olemista, myös esimerkiksi vetäytymistä omaan huoneeseen, vaikka kotona olisi muitakin ihmisiä. Yhdessäolotiedot merkittiin vain valvellaoloajalta.

Keskeinen tulos on yksinolon lisääntyminen sekä miehillä että naisilla ja kaikissa ikäryhmissä (kuviot 1a ja 1b). Keskimäärin valvellaoloajasta vietetään yksin noin seitsemän tuntia vuorokaudessa. Miehet viettivät keskimäärin enemmän aikaa yksin kuin naiset, mutta eniten yksin viettivät aikaa 65 vuotta täyttäneet naiset.

10–14-vuotiaat lapset viettivät aikaa yksin keskimäärin puoli tuntia enemmän kuin 10 vuotta sitten. Sekä tytöillä että pojilla yksin vietetyn ajan määrä on lisääntynyt viimeisen 10 vuoden aikana, mutta tytöillä yksinolon määrä on lisääntynyt enemmän kuin pojilla. 15–24-vuotiaat nuoret viettivät yksin jo noin kuusi tuntia valvellaoloajasta. (Kuviot 1a ja 1b.)

Ajanvietto perheen kanssa on vähentynyt

Sekä miehet että naiset ovat lähes kaikissa ikäryhmissä vähentäneet perheen kanssa olemista viimeisen 10 vuoden aikana (kuviot 2a ja 2b). Ajankäyttötutkimuksessa perheellä tarkoitetaan samassa kotitaloudessa asuvia ihmisiä, jotka käyttävät tulojaan yhdessä. Perheeseen ei siis lasketa kuuluvaksi toisessa kotitaloudessa asuvaa lasta tai vanhempaa. Naiset olivat perheen kanssa hieman enemmän kuin miehet. Kuitenkin naisten ajanvietto yhdessä perheen kanssa oli vähentynyt lähes kaikissa ikäryhmissä viimeisen 10 vuoden aikana. Vain 10–14-vuotiaat tytöt olivat yhdessä perheen kanssa hieman enemmän kuin 10 vuotta sitten (kuvio 2a). Vähiten aikaa perheen kanssa viettivät 15–24-vuotiaat nuoret.

Naisten ja miesten sosiaalisuus on erilaista

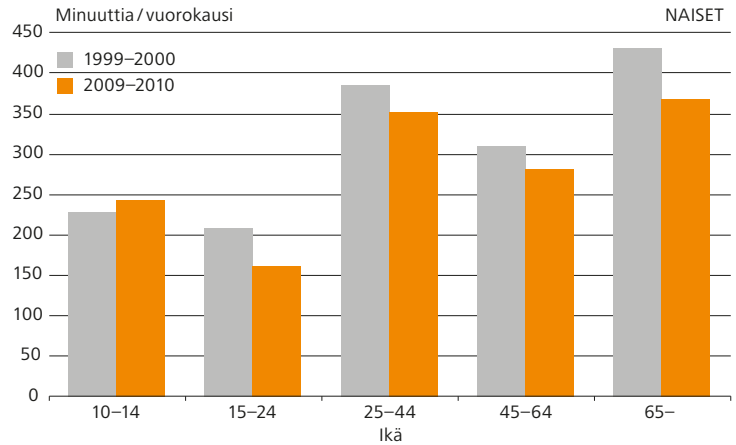
Kotitalouden koko vaikuttaa siihen, kenen kanssa aikaa vietetään. Ehkä hieman yllättäen kotitalouden koko vaikuttaa miesten ja naisten sosiaalisuuteen eri tavalla. Miehet viettävät aikaa perheenjäsenen kanssa eniten silloin, kun kotitalouteen kuuluu vain kaksi henkilöä. Naiset sitä vastoin viettävät aikaa perheenjäsenen kanssa eniten silloin kun kotitalouteen kuuluu vähintään kolme henkilöä. Perheen kasvaessa naisten perheen kanssa viettämä aika siis lisääntyy, mutta miesten perheen kanssa viettämä aika vähenee. Sen sijaan miehet viettävät perheen kasvaessa huomattavasti enemmän aikaa muualla asuivien ystävien ja tuttavien kanssa. (Kuvio 3.)

Yhtenä selityksenä tähän on se, että miehet käyttävät vanhempainvapaita vain marginaalisesti. Sen sijaan pienten lasten isät käyttävät ansiotyöhön runsaasti aikaa. (Pääkkönen & Hanifi 2011.) Ehkäpä tämän johdosta pienten lasten isien vapaa-aikakin rakentuu työpaikalla solmittujen ystävyys- ja harrastussuhteiden varaan. Tällöin miesten ja naisten sosiaaliset suhteet rakentaisivat osaltaan erilaista sosiaalisen pääoman ulottuvuutta: miesten sosiaaliset suhteet silloittavaa ja naisten suhteet sitovaa sosiaalista pääomaa.

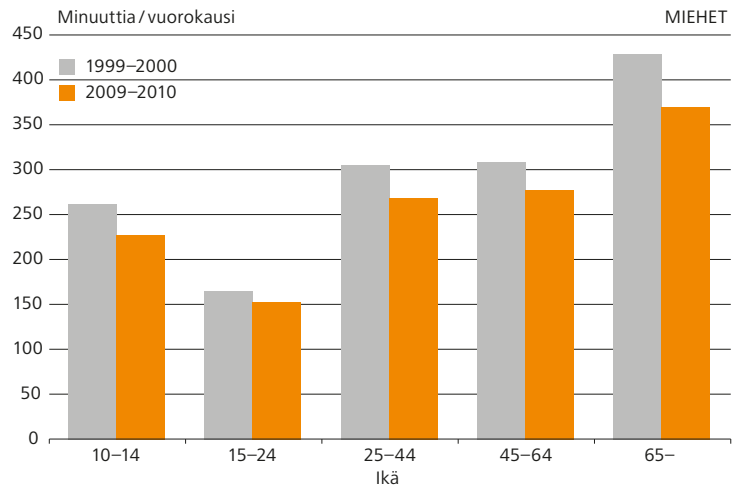
Vanhemmat viettävät lastensa kanssa entistä vähemmän aikaa

Vanhemmat, erityisesti äidit, viettivät vähemmän aikaa alle 10-vuotiaiden lastensa kanssa kuin aiemmin. Vaikka äidit viettävät lastensa kanssa enemmän aikaa kuin isät, he viettivät kuitenkin lastensa kanssa vähemmän aikaa vuosina

KUVIO 2A. Vähintään kahden hengen kotitaloudessa asuvien yhdessäoloaika perheenjäsenen kanssa iän mukaan, 10 vuotta täyttäneet

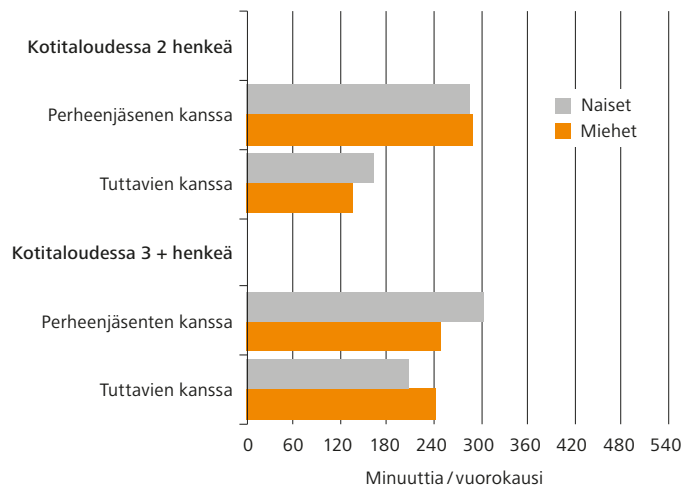

KUVIO 2B

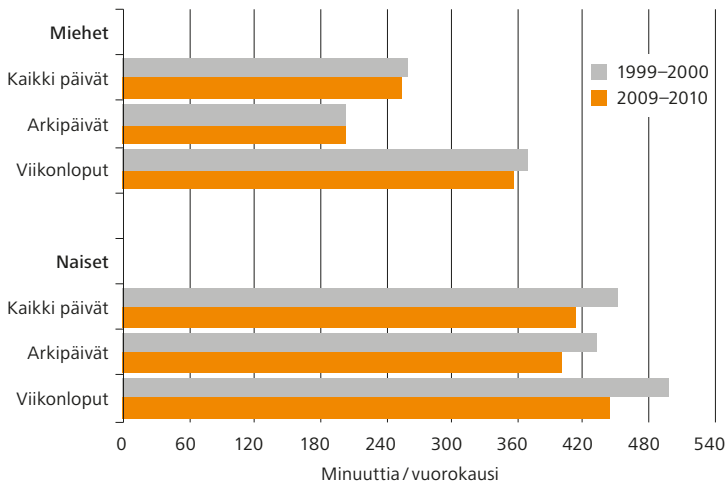
Lähde: Tilastokeskus, ajankäyttötutkimus

KUVIO 3. Yhdessäolo kotitalouden koon ja sukupuolen mukaan 2009–2010

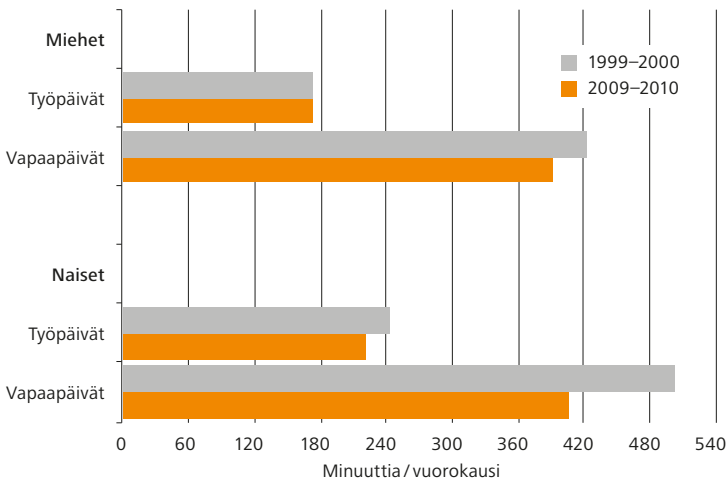
Lähde: Tilastokeskus, ajankäyttötutkimus

KUVIO 4. Vanhempien yhdessäolo alle 10-vuotiaiden lasten kanssa sukupuolen mukaan arki- ja viikonlopun päivinä

Lähde: Tilastokeskus, ajankäyttötutkimus

KUVIO 5. Työssäkäyvien vanhempien yhdessäolo alle 10-vuotiaiden lasten kanssa sukupuolen mukaan työ- ja vapaapäivinä

Lähde: Tilastokeskus, ajankäyttötutkimus

Lapset ja nuoret viettävät varsin paljon aikaa yksin.

2009–2010 kuin 10 vuotta aiemmin. (Kuvio 4.) Vaikka varsinaiseen lastenhoitoon kuten syöttämiseen, pukemiseen ja ulkoiluttamiseen käytetty aika on lisääntynyt, alle 10-vuotiaiden lasten kanssa vietetty kokonaisaika on vähentynyt noin puoli tuntia viimeisen 10 vuoden aikana. Isät viettivät lastensa kanssa aikaa huomattavasti enemmän viikonloppuna kuin arkipäivinä, kun taas äideillä erot arjen ja viikonloppun välillä eivät olleet yhtä suuret (kuvio 4).

Noora Ellonen, joka on tutkinut lasten ja nuorten sosiaalista pääomaa, näkee sosiaalisen tuen yhtenä keskeisenä sosiaalisen pääoman ilmentäjä-

nä. Hän lähestyy sosiaalisen tuen käsitettä Tardyn (1985, ks. Ellonen 2008) määritelmällä, jonka mukaan sosiaalinen tuki koostuu neljästä osatekijästä: emotionaalisesta tuesta, instrumentaalisesta tuesta, informatiivisesta tuesta ja arvioinnista. Emotionaalisella tuella tarkoitetaan luottamusta, välittämistä ja empatiaa, instrumentaalisella tuella erilaisia resursseja, informatiivisella tuella neuvontaa ja opastusta ja arvioinnilla henkilökohtaista palautetta.

Sosiaalinen tuki on vastavuoroinen, vuorovai- kuttainen sosiaalinen prosessi. Jos sosiaalisen tuen taso syystä tai toisesta laskee, tällä on negatiivisia seurauksia mielenterveydelle. (Ellonen 2008, 49.)

Sosiaalisen tuen kaikille neljälle osatekijälle on yhteistä se, että ne kaikki vaativat toteutuakseen aikaa. Vanhempien lapsille antaman ajan väheneminen ja lasten ja nuorten yksinolon lisääntyminen ei automaattisesti merkitse sosiaalisen tuen vähenemistä, mutta riski siihen varmasti kasvaa.

Nuoret tytöt viettävät ystävien ja tuttavien kanssa enemmän aikaa kuin muut

Lapset ja nuoret viettivät aikaa muiden kuin perheenjäsenten kanssa enemmän kuin keski-ikäiset ja ikääntyneet. Eniten muualla asuvien sukulaisten, ystävien ja tuttavien seurassa aikaa viettivät 15–24-vuotiaat tytöt. Vähiten aikaa muualla asuvien sukulaisten, ystävien ja tuttavien seurassa viettivät 65 vuotta täyttäneet. Kymmenessä vuodessa ei kuitenkaan ole tapahtunut suuria muutoksia: naisten yhdessäoloaika muualla asuvien sukulaisten, ystävien ja tuttavien kanssa on pysynyt suunnilleen samana, mutta miesten yhdessäoloaika sukulaisten, ystävien ja tuttavien kanssa on jonkin verran vähentynyt. (Kuviot 6a ja 6b.) Sukulaiset, ystävät ja tuttavat eivät siis ole korvanneet perheen kanssa vietetyn ajan vähenemistä.

Vapaa-aikaa vietetään yhä enemmän yksin

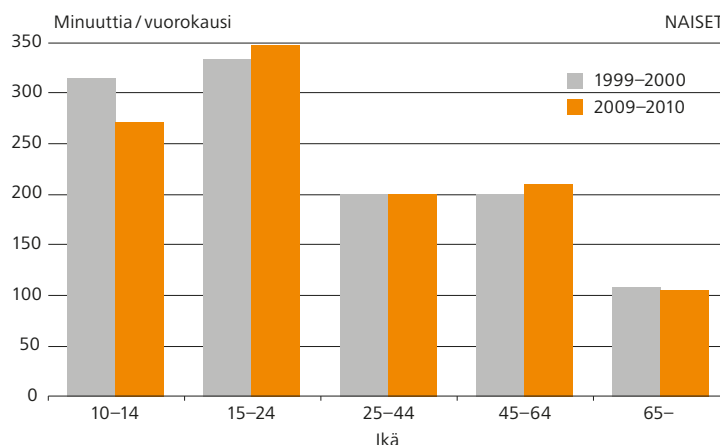
Ajankäyttötutkimuksessa vapaa-aika määritellään ajaksi, joka vuorokaudesta jää jäljelle, kun nukku miseen, ruokailuun, peseytymiseen ja pukeutumiseen, ansio- ja kotityöhön sekä päätoimiseen opiskeluun käytetty aika on vähennetty. Vuosina 2009–2010 suomalaisilla oli vapaa-aikaa keskimäärin noin 6 tuntia 40 minuuttia vuorokaudessa. Miehillä vapaa-aikaa oli noin 7 tuntia vuorokaudessa ja naisilla 6 tuntia 20 minuuttia.

Vapaa-ajan viettäminen yksin on lisääntynyt. Vapaa-aikaa vietettiin yksin keskimäärin 3 tuntia 7 minuuttia vuorokaudessa, mikä on lähes puolet vapaa-ajan kokonaismäärästä. Vielä 10 vuotta sitten vapaa-aikaa vietettiin yksin keskimäärin kaksi ja puoli tuntia eli 36 prosenttia 10 vuoden takaisesta vapaa-ajan kokonaismäärästä. Miehet viettivät vapaa-aikaa yksin keskimäärin 46 prosenttia vapaa-ajasta. 10 vuotta sitten miehet viettivät 36 prosenttia vapaa-ajastaan yksin. Naisten vapaa-ajan vietto yksin on lisääntynyt 36 prosentista 41 prosenttiin.

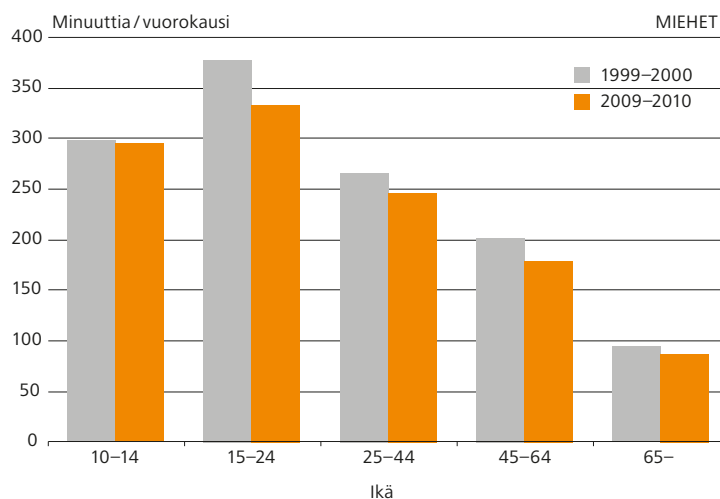
Onko sosiaalinen pääoma vähentynyt Suomessa?

Miksi yksinolo on lisääntynyt? Syitä on varmasti monia. Yhteiskuntatutkijat väittävät (ks. esim. Beck 1995), että käynnissä oleva yhteiskunnalli-

KUVIO 6A. Yhdessäoloaika muualla asuvien sukulaisten, ystävien ja tuttavien kanssa iän mukaan

KUVIO 6B

Lähde: Tilastokeskus, ajankäyttötutkimus

nen muutos luo yksilöiden käyttäytymiselle uusia vapauksia suhteessa käyttäytymistä suuntaaviin traditioihin ja normeihin. Ne lisäävät elämäntapojen valitsemisen mahdollisuuksia, mutta luovat vastaavasti myös enemmän epävarmuutta ja epäjatkuvuutta. Tästä näkökulmasta katsottuna yksinolon lisääntyminen on osa yleistä yksilöllistymistä (Saari 2009, 89).

Ihmiset ehdollistavat sosiaaliset suhteet niistä saataviin välittömiin hyötyihin, eivätkä pitkäjänteiset sitoumukset enää rajoita yksilöiden valintoja, olipa kyse parisuhteesta, ystävistä, naapureista tai opiskelu- ja työtovereista. Saaren mukaan ►

tämä näkemys tekee aikaisempaa näkyvämmäksi sosiaalisten suhteiden haurastumisen, epäjatkuvuuden ja sopimuksenvaraisuuden.

Vaikka yksilöllistymistä koskevien väitteiden empiirinen perusta on jossain määrin ohut, jotkut empiirisesti todennettavat ilmiöt selvästi tukevat yleistä yksilöllistymisen teoriaa. Yksin asuminen on viimeisen 10 vuoden aikana lisääntynyt: Suomessa on tällä hetkellä yli miljoona yksinasuvaa ihmistä (Tilastokeskus 2009). Yksin asumisen lisääntyminen kertoo muutoksesta elämänkaareissa: opiskeluaikat ovat pidentyneet, perheen perustamisen ajankohta on siirtynyt myöhemmäksi, avioerot ovat lisääntyneet ja eliniän pidentyessä vanhuusiän yksin asuminen on yleistynyt. Yhteiskunnan vaurastuminen mahdollistaa yhä useammalle yksin asumisen vaihtoehdon, mikä luonnollisesti on positiivinen ilmiö. Kuitenkin yksin asuminen saattaa vähentää mahdollisuutta saada sosiaalista tukea.

Myös ansiotyöhön käytetyn ajan vähenemisellä saattaa olla vaikutusta yksinolon lisääntymiseen; Suomessa taloudellisen taantumun seurauksena ansiotyöhön käytettiin vuosina 2009–2010 vähemmän aikaa kuin kahdella edellisellä vuosikymmenellä (Pääkkönen & Hanifi 2011, 24). Pe-

rinteisesti ansiotyön tekeminen on ollut suomalaisille keskeinen arvo, ja työelämässä rakentuu merkittävästi sosiaalista pääomaa. Lisäksi ajankäyttötutkimuksen tulosten mukaan työttömät osallistuvat kansalaisyhteiskuntaan kuten vapaaehtoistyöhön työllisiä vähemmän.

Yksin viettävät eniten aikaa 65 vuotta täyttäneet naiset. Tämä selittyy osittain naisten miehiä korkeammalla keskimääräisellä eliniällä, joten leskeksi jääneitä, yksin asuvia ikääntyneitä naisia on huomattavasti miehiä enemmän. 75 vuotta täyttäneistä naisista leskiä on lähes 60 prosenttia ja miehistä noin 20 prosenttia. (Andersson & Saarikalle 2013, 40.)

Useiden tutkimusten tulokset osoittavat, että avioliitto tarjoaa paljon sosiaalista tukea, joka auttaa ikääntyneitä selviytymään kotona pitkään. Omaishoitaja on useimmiten nainen, ja miehen mahdollisuudet asua kotona joutumatta laitoshoitoon ovat suuremmat kuin naisen. Nykyään avioliitto ei kuitenkaan enää ole elämäntavan normi, vaan yksin asuvien määrä lisääntyy koko ajan. Tulevaisuudessa on mahdollista, että avioliiton tuoma suotuisa vaikutus ikääntyneiden mahdollisuuteen asua kotona heikkenee. (Andersson & Saarikalle 2013, 40–41.)

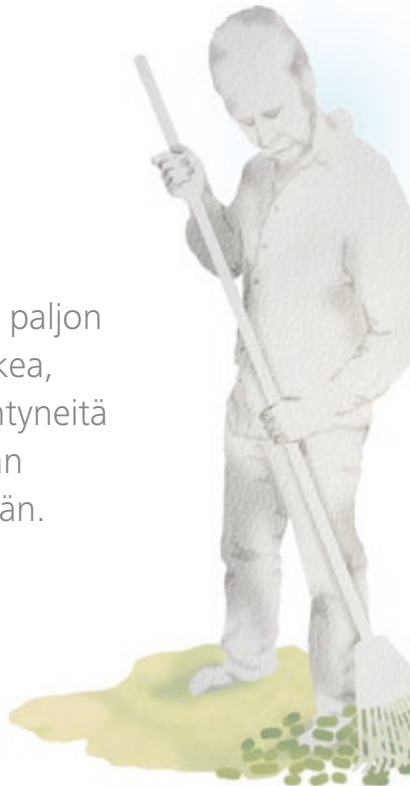
Yksin oleminen näyttää lisääntyneen myös muualla kuin Suomessa: esimerkiksi Ranskassa tehty ajankäyttötutkimus osoittaa yksin vietetyn ajan televisiota katsellen lisääntyneen (Nabli & Ricroch 2013). Suomessa television katselu ei ole lisääntynyt viimeisen 10 vuoden aikana. Sen sijaan naisten ja miesten tietokoneen käyttö on lisääntynyt runsaasti kaikissa ikäryhmissä. Tämä luultavasti osaltaan aiheuttaa fyysisesti yksin vietetyn ajan lisääntymistä.

Internet mahdollistaa uudenlaisia sosiaalisuuden muotoja. Tuomi (2005, 158–159) toteaa, että internet jatkaa ja täydentää muita sosiaalisuuden tapoja, ja vain harvoin virtuaaliset yhteisöt elävät pelkästään sähköisen viestinnän varassa. Tilastokeskuksessa tehtävän väestön tieto- ja viestintätekniikan käyttö -tutkimuksen tulosten mukaan joka toinen suomalainen on mukana jossakin verkkoyhteisöpalvelussa ja heistä lähes kaikilla verkkoyhteisön seuraaminen liittyy ystävyystai tuttavuussuhteisiin (Kohvakka 2013, 60–61).

Miesten ja naisten verkkososiaalisuus rakentuu eri tavoin. Erityisesti naisten verkkoystävät koostuvat enimmäkseen sukulaisista ja ystävistä, kun taas miesten verkkoystävien joukossa on harrastus- ja järjestötoiminnan kautta syntyneitä kontakteja enemmän kuin naisilla (Melkas 2013, 63). Naiset näyttävät rakentavan enemmän sitovaa ja miehet silloittavaa sosiaalista pääomaa myös verkossa.

Mitä seurauksia yksin olemisen lisääntymisellä voisi olla? Todennäköisesti kyse on useimmiten

Avioliitto tarjoaa paljon sosiaalista tukea, joka auttaa ikääntyneitä selviytymään kotona pitkään.

sosiaalisten suhteiden uudelleen järjestäytymistä esimerkiksi internetin välityksellä, eikä yksinolon yleistymisellä silloin ole vaikutusta enemmistön hyvinvointiin. Tällöin ei voida puhua sitovan sosiaalisen pääoman laskusta koko väestön tasolla. Silloittava sosiaalinen pääoma ei myöskään näytä olevan vähenemässä Suomessa: yhdistysohallistuminen, vapaaehtoistyön tekeminen ja epävirallisen avun antaminen sukulaisille ja ystäville ovat samaa luokkaa kuin aikaisemminkin. Myös luottamus ihmisiin yleisesti on Suomessa kansainvälisesti vertailtuna korkealla tasolla. (Hanifi 2013.)

Yksinolon lisääntyminen saattaa kuitenkin altistaa jotkut väestöryhmät yksinäisyydelle ja sen myötä myös sosiaalisen tuen puutteelle, jolloin voidaan puhua sitovan sosiaalisen pääoman laskusuuntauksesta näiden ryhmien kohdalla. Saaren (2009, 122–125) mukaan tietyt tekijät altistavat yksinäisyydelle. Sekä nuoret että vanhat kokevat yksinäisyyttä enemmän kuin työikäiset. Yksin asuminen on selkeästi yksinäisyydelle altistava elämäntapa, kun taas suuressa perheessä koetaan hyvin harvoin yksinäisyyttä.

Asuinpaikalla on myös vaikutusta: yksinäisyys on erityisesti suurten kaupunkien ja haja-asutusalueiden ongelma. Sekä koulutus että ansiotyö vähentävät riskiä kärsiä yksinäisyydestä. Myös etniset ryhmät ja maahanmuuttajat kokevat yksinäisyyttä enemmän kuin valtaväestö. Saari toteaa, että tulevaisuudessa joudutaan yhä enemmän pohtimaan, miten sosiaaliset suhteet tulevat muokkautumaan talouden ja markkinoiden hallitsemassa yhteiskunnassa. Keskeisiä kysymyksiä ovat tällöin esimerkiksi työ-, asumis- ja ihmishdemarkkinoiden muutokset, jotka tulevat todennäköisesti tulevaisuudessa kiihtymään. Miten voimakkaasti nämä erilaiset siirtymät tulevaisuudessa vaikuttavat sosiaalisiin suhteisiin ja sen myötä sosiaalisen pääoman rakentumiseen, on vielä tois-taiseksi selvittämättä. ■

Kirjoittaja on tutkija Tilastokeskuksen väestö- ja elinoloilastot -yksikössä.

Lähteet:

Andersson, Sirpa & Saarikalle, Kristiina 2013. Ikäihmiset kotona – yhdessä ja erikseen. *Hyvinvointikatsaus* 2/2013.

Beck, Ulrich 1995. Poliitiikan uudelleen keksiminen – kohti refleksiivisen modernisaation teoriaa. Teoksessa: Ulrich Beck & Anthony Giddens & Scott Lash. *Nykyajan jäljillä*. Tampere: Vastapaino.

Ellonen, Noora 2008. *Kasvuyhteisö nuoren turvana. Sosiaalisen pääoman yhteys nuorten masentuneisuuteen ja rikekäyttäytymiseen*. Tampere: Tampereen yliopisto.

Hanifi, Riitta 2013. *Voluntary work, informal help and trust: Changes in Finland*. *Procedia Social and Behavioral Sciences* 72. <http://www.sciencedirect.com/science/journal/18770428/72>.

Kankainen, Tomi 2007. *Yhdistykset, instituutiot ja luottamus*. *Jyväskylän Studies in Education, Psychology and Social Research* 326. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Kohvakka, Rauli 2013. *Yhteisöpalvelut istuvat suomalaisen sosiaalisuuteen*. *Hyvinvointikatsaus* 2/2013. http://tilastokeskus.fi/artikkelit/2013/art_2013-06-03_001.html.

Melkas, Perttu 2013. *Yhteisöpalveluiden paradoksi: naiset aktiivisia, miehillä paljon ystäviä*. *Hyvinvointikatsaus* 2/2013. http://tilastokeskus.fi/artikkelit/2013/art_2013-06-03_008.html.

Melkas, Tuula 2009. *Suomalaisten yksityiselämän sosiaalisuudesta*. Teoksessa: Mirja Liikkanen (toim.). *Suomalainen vapaa-aika. Arjen ilot ja valinnat*. Helsinki: Gaudeamus.

Nabli, Fella & Ricroch, Layla 2013. *Spending More Time Alone in Front of TV Screens*. Paris: INSEE. <http://www.timeuse.org/node/6629>.

Putnam, Robert D. 2000. *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. New York: Simon & Schuster.

Pääkkönen, Hannu 2006. *Vapaaehtoistyö, naapuriapu ja sosiaalinen kanssakäyminen*. Teoksessa: Laura Iisakka (toim.). *Sosiaalinen pääoma Suomessa*. Tilastokatsaus. Helsinki: Tilastokeskus.

Pääkkönen, Hannu & Hanifi, Riitta 2011. *Ajankäytön muutokset 2000-luvulla*. Helsinki: Tilastokeskus.

Saari, Juho 2009. *Yksinäisten yhteiskunta*. Helsinki: WSOYpro OY.

Tilastokeskus 2009. *Ajankäyttötutkimus 2009*. <http://tilastokeskus.fi/til/akay/index.html>.

Tuomi, Ilkka, 2005. *Yhteisöllisyyden paluu tietoyhteiskuntaan*. Teoksessa: Antti Hautamäki & Tommi Lehtonen & Juha Sihvola & Ilkka Tuomi & Heli Vaaranen & Soile Veijola. *Yhteisöllisyyden paluu*. Helsinki: Gaudeamus.

[Kommentoi verkossa
tietotrendit.stat.fi](http://www.stat.fi/kommentit/verkossa_tietotrendit.stat.fi)

24/7-yhteiskunta on myytti

Mielikuva työn aika- ja paikkasidonnaisuudesta on hämärtynyt asiantuntijatyön yleistymisen myötä. Kannettavat tietokoneet kulkevat mukana työmatkoille ja koteihin, ja yhä useampi palkansaaja on tehnyt etätyösopimuksen.

Onko työpäivämme pidentynyt?

Kyselytutkimukset kertovat etätöiden ja liikkeellä tehtävän työn yleistymisestä. Tilastokeskuksen vuonna 2013 kerätyn työolotutkimuksen mukaan jopa viidesosa palkansaajista on sopinut osittaisesta kotona työskentelystä työnantajansa kanssa. Vuonna 1990 vastaava osuus oli vain kaksi prosenttia (Sutela & Lehto 2014).

Päätyöpaikan ulkopuolella tapahtuva liikkuva työ on myös verrattain yleistä. Tilastokeskuksen työolotutkimuksen mukaan kolmannes palkansaajista liikkuu työssään omalla paikkakunnalla, Suomessa tai ulkomailla vähintään neljäsosan työajastaan. Kaksi kolmesta tekee niin ainakin joskus (Sutela & Lehto 2014).

On muitakin viitteitä siitä, että työ olisi mennyt ajan ja paikan sidoksensa. Työntekijöiden tiedetään esimerkiksi olevan usein tavoitettavissa omalla ajallaan sekä tekevän epävirallista ylityötä iltaisin ja viikonloppuisin. Työntekoon eri paikoissa käytettyä aikaa ei ole kuitenkaan tutkittu juuri lainkaan. Kertovatko kyselytutkimukset totuuden moniaikaisen ja -paikkaisen työn yleistymisestä?

Entä miten palkansaajien työ vertautuu yrittäjien työnteon arkisiin käytäntöihin? Palkansaajiin verrattuna yrittäjien työ on aiemmassa tutkimuksessa osoittautunut luonteeltaan huomattavasti monipaikkaisemmaksi (Pärnänen & Sutela 2014).

Päiväkirjamerkinnoistä tarkempi kuva

Tilastokeskuksen ajankäyttötutkimus täsmentää kuvaa suomalaisten palkansaajien ja yrittäjien päivittäisestä työnteon rytmistä. Ajankäyttötutkimuksessa edustava otos suomalaisista pitää yksityiskohtaista päiväkirjaa päivittäisistä aktiviteeteistaan kahden vuorokauden ajan. Vastajat kirjaavat ylös ansiotyöhön, palkattomiin kotiaskareihin

ja vapaaehtoistyöhön sekä vapaa-ajan harrasteisiin liittyvät tekemisensä kymmenen minuutin tarkkuudella.

Tarkastelemme seuraavassa vuosina 1979, 1987–1988, 1999–2000 ja 2009–2010 kerätystä ajankäyttötutkimuksen päiväkirja-aineistosta, missä ja milloin ansiotyötä tehdään. Aineisto edustaa 15–68-vuotiaita palkansaajia ja yrittäjiä (pl. maatalousyrittäjät), jotka ovat merkinneet päiväkirjapäivänsä työpäiväksi (n = 14 617).

Ajankäyttötutkimuksessa ansiotyöhön luetaan työaika pää- ja sivutyössä. Työaikaan sisältyvät myös kotiin viedyt työt sekä ylityöt. Työajasta on poistettu ruokatauot mutta ei kahvitaukoja. Yrittäjillä työaikaan luetaan kaikki yrityksen toimintaan liittyvät aktiviteetit kuten asiointi virastoissa. Työmatkoihin kuluva aikaa ei lasketa työajaksi (ks. tarkemmin Pääkkönen & Hanifi 2011).

Työpaikalla työskentelyyn käytetty aika vähentynyt etenkin yrittäjillä

Suomalaisten ajankäytössä ei ole tapahtunut valankumouksellisia muutoksia viimeisen kolmen vuosikymmenen aikana. Tilastokeskuksen ajankäyttötutkimuksesta vastaavien asiantuntijoiden **Hannu Pääkkösen ja Riitta Hanifin** mukaan selvin muutos on ollut nykyisen taantumun aiheuttama ansiotyön väheneminen ja vapaa-ajan lisääntyminen (Pääkkönen & Hanifi 2011, 2012).

Työssäkäyvien vuosityöaika oli vuonna 2010 noin kymmenen prosenttia lyhyempi kuin vuosikymmen aikaisemmin. Työstä vapaiden päivien määrä kasvoi ja pitkien työpäivien määrä väheni. Osasyynä tähän ovat osa-aikatyön yleistyminen ja ylitöiden väheneminen, Pääkkönen ja Hanifi arvioivat. ►

Arkityöpäivinä työskentelyn pituus minuutteina työpaikalla, kotona ja liikkeellä

			Minuuttia				Muutos 1979–2010
			1979	1988	2000	2010	
Palkansaajat	Arkityöpäivä	Työpaikalla	444	447	422	406	-38
	Viikonlopun työpäivä		339	381	322	337	-2
	Arkityöpäivä	Kotona	13	15	14	14	1
	Viikonlopun työpäivä		15	19	14	14	-1
	Arkityöpäivä	Liikkeellä	-	13	29	26	13
	Viikonlopun työpäivä		-	11	55	20	9
	Työpäiviksi ilmoitettuja päiviä (n)			4 310	4 629	2 633	1 715
Yrittäjät	Arkityöpäivä	Työpaikalla	400	361	372	320	-80
	Viikonlopun työpäivä		351	265	236	242	-109
	Arkityöpäivä	Kotona	72	93	72	76	4
	Viikonlopun työpäivä		42	30	67	72	30
	Arkityöpäivä	Liikkeellä	-	44	55	50	6
	Viikonlopun työpäivä		-	55	42	108	53
	Työpäiviksi ilmoitettuja päiviä (n)			293	443	352	242

Lähde: Tilastokeskus: Ajankäyttöaineistot 1979, 1987/1988, 1999/2000 ja 2009/2010.

Taulukossa 1 on esitetty kaikki ansiotyöhön käytetty aika minuutteina jaettuna työpaikan, kodin ja liikkeellä olon mukaan arkisin ja viikonloppuisin vuosina 1979–2010. Liikkuvaa työtä on mahdollista tarkastella kolmessa viimeisessä aikasarjapisteessä ja se kattaa asiakastiloissa, toisessa kotitaloudessa, kahviloissa, hoteleissa, kulkuvälineissä jne. tehtävän työn. Yrittäjien tapauksessa tulokset ovat liikkuvan viikonlopputyön osalta suuntaa-antavia vähäisemmän päiväkirjamäärän takia.

Suurin muutos koskee pääasiallisella työpaikalla tehtyä työtä, johon käytetty aika on vähentynyt niin palkansaajilla kuin yrittäjilläkin. Yrittäjillä työpaikalla työskentely on vähentynyt eniten eli runsaan tunnin verran. Palkansaajilla muutos on pienempi (-38 min).

Yllättävää on, että palkansaajilla kotona työskentelyyn käytetty aika on pysynyt ennallaan viimeisen kolmen vuosikymmenen aikana. Yrittäjät taas työskentelevät jonkin verran aikaisempaa enemmän kotona. Liikkuvaan työhön käytetty aika on lisääntynyt selvemmin kummassakin ryhmässä eli työpaikalla työskentely on korvautunut liikkuvalla työllä, ei kotona työskentelyllä.

Liikkuvaan työhön käytetty aika on lisääntynyt sekä palkansaajilla että yrittäjillä.

Kaiken kaikkiaan yrittäjien työ näyttäytyy monipaikkaisempaan kuin palkansaajien työ. Yrittäjillä kotona tai liikkeellä työskentely on yleisempää kuin palkansaajilla. Palkansaajien työtä luonneh-

tii ensisijassa työnantajan toimitiloissa työskentely.

Tulos on kiinnostava, kun ottaa huomioon suomalaispalkansaajien sosioekonomisen aseman ja koulutustason muutoksen. Voisi olettaa, että toimihenkilöistymisen ja korkeakoulutuksen yleistymisen seurauksena yhä useamman palkansaajan työ olisi ainakin periaatteessa mahdollista organisoida ajasta ja paikasta riippumatta.

Käytännössä palkansaajien työ kuitenkin on pääsääntöisesti sidottu työnantajan valvovan silmän alle työpaikalle. Toisaalta työpaikan sosiaaliset kontaktit ja verkostot ovat niin myönteinen voimavara, että työpaikalle mennään mielellään silloinkin, kun työn luonne mahdollistaisi kotona työskentelyn.

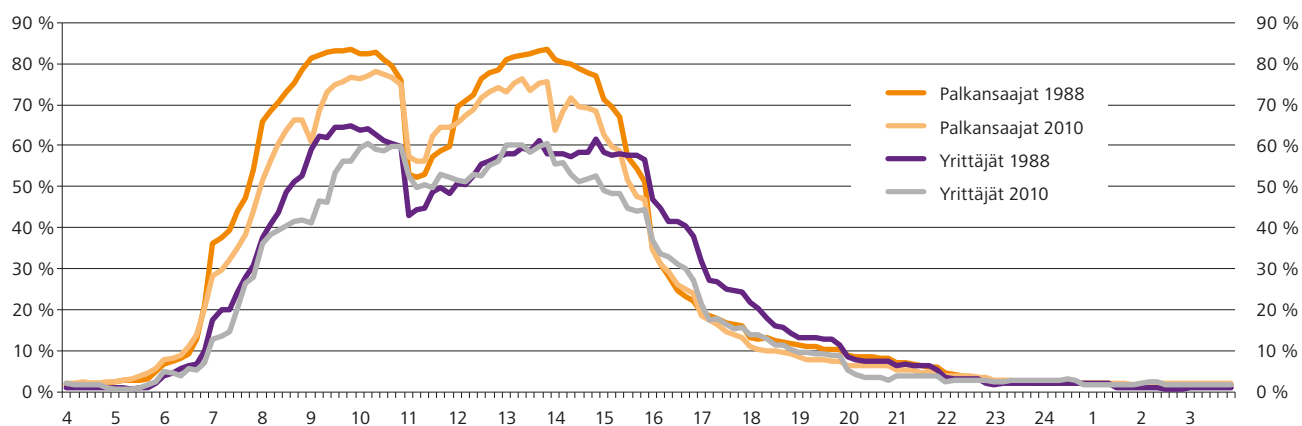
”Virastotyöaika” edelleen kunniaissaan

Aina tavoitettavissa olevaa 24/7-yhteiskuntaa ei ansiotyön näkökulmasta ole olemassa. Tämän voi selvästi todeta kuvioista 1 ja 2, jotka kuvaavat palkansaajien ja yrittäjien päivittäistä työnteon rytmisiä pääasiallisella työpaikalla ja liikkeellä.

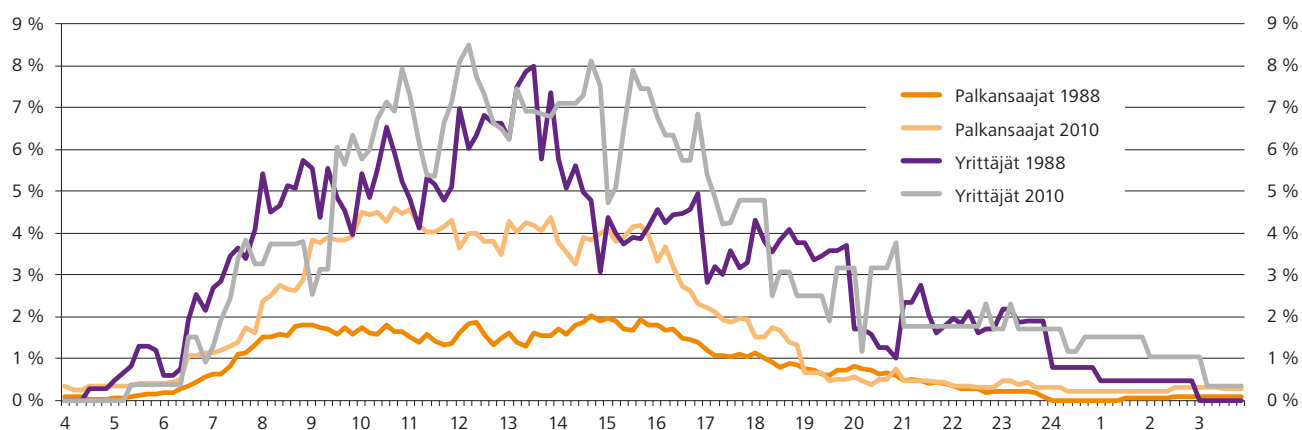
Kuten jo aiemmin kävi ilmi, työpaikalla työskentelyyn käytetty aika on vähentynyt siinä missä liikkuva työ vie aikaisempaa enemmän aikaa. Tästä huolimatta suurin osa ansiotyöstä tehdään edelleen pääasiallisella työpaikalla niin sanotun normaalityöajan puitteissa. Vuoden 2010 tietojen mukaan palkansaajista lähes neljä viidesosaa on työpaikallaan töissä ruokatunnin molemmin puolin aamu- ja iltapäivisin, yrittäjistä 60 prosenttia.

Myös liikkuva työ sijoittuu enimmäkseen normaalityöajan puitteisiin. Tämän taustalla on todennäköisesti asiakastapaamisia, koulutus- ja se-

KUVIO 1. Työnteko työpaikalla arkityöpäivinä klo 04–04

KUVIO 2. Työnteko liikkeellä arkityöpäivinä klo 04–04

Kuvioiden lähde: Tilastokeskus, Ajankäyttöaineistot 1987/1988 ja 2009/2010

minaaritulaisuuksia sekä eri paikkakunnille ja ulkomaille suuntautuvia työmatkoja.

Kotona työtä tekee päivän mittaan pari prosenttia palkansaajista ja kymmenisen prosenttia yrittäjistä kerrallaan. Osa kotona työskentelystä venyy pitkälle iltoihin, mikä voidaan kokea ongelmalliseksi. Tältä osin muutos on kuitenkin myönteinen, 2000-luvulla palkansaajien kotona tekemä ylityö on nimittäin hieman vähentynyt.

Suomalaisten työn rytmiä voi parhaiten kuvata perinteiseksi. On jopa yllättävää, kuinka pieniä vuosien varrella tapahtuneet muutokset ajankäytössä ovat. Katsoimmepa sitten työpaikalla, kotona tai liikkeellä työskentelyä, ”epäsosiaalisina tunteina” töitä tehdään varsin vähän.

Mikään ei viittaa siihen, että ansiotyö olisi menettämässä rajansa ja kulkisi älypuhelimien ja kannettavien tietokoneiden mukana kellon ympäri kaikkialle. Päinvastoin, korkeasti koulutetun työn yleistymisestä huolimatta työ pidetään sinnikkäästi siellä, minne se kuuluukin: työpaikalla. ■

YTT, dosentti Pasi Pyöriä toimii sosiologian yliopistonlehtorina Tampereen yliopiston Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikössä.

YTT Satu Ojala toimii sosiaalipoliitikan tutkijatohtorina Tampereen yliopiston Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikössä.

Lähteet:

Pärnänen, Anna & Sutela, Hanna 2014. *Itsensä työllistäjät Suomessa 2013*. Helsinki: Tilastokeskus.
Pääkkönen, Hannu & Hanifi, Riitta 2011. *Ajankäytön muutokset 2000-luvulla*. Helsinki: Tilastokeskus.
Pääkkönen, Hannu & Hanifi, Riitta 2012. *Suomalaisten vapaa-aika lisääntyy ja päivärytmit myöhentyvät*. *Hyvinvointikatsaus* 23(3): 48–50.
Sutela, Hanna & Lehto, Anna-Maija 2014. *Työolojen muutokset 1977–2013*. Helsinki: Tilastokeskus.

SAMI BORG

Ajaako yleisdemokratia etuamme?

Puoluejäsenten määrä on huvennut jo pitkään ja jäsenistöt harmaantuvat. Eduskuntavaaleissa äänestysprosenttien lasku on toistaiseksi pysähtynyt 70 prosentin tuntumaan. Yleisdemokratia voimistuu ja samalla kansalaisten yleinen kiinnostus politiikkaa kohtaan näyttää lisääntyneen.

Maan hallitus, oikeusministeriö ja vaalitutkijat ovat aktivoituneet kuluvalle vuosituhannella analysoimaan ja seuraamaan suomalaisen demokratian kehittymistä. Kyse ei ole ollut Ruotsin mallin mukaisista laajoista ja monialaisista demokratia-arvioinneista, vaan joustavammasta, riittävään tietopohjaan nojaavasta politiikka-analyysistä. Tuloksia on koottu hiljattain julkaistuun hallituksen demokratiapolitiiseen

selontekoon (OM 2014) ja sen lähdejulkaisuihin.

Keskeisinä tietoaineistoina ovat toimineet monet Tilastokeskuksen tuottamat tilastot ja akateemisen tutkimuksen piirissä toteutetut kansalliset eduskuntavaalitutkimukset. Jo Vanhasen ykköshallituksen aikana toimineen Kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelman aikana käynnistettiin rahoitusmekanismeja tukemaan säännöllisten vaalitutkimusten toteuttamista eduskuntavaalien jälkeen. Vuosien 2003 ja 2007 eduskuntavaaleista tehdyt tutkimukset (Paloheimo 2005 toim. sekä Borg ja Paloheimo 2009 toim.) toteutettiin enimmäkseen Suomen Akatemian rahoituksella. Vuoden 2011 eduskuntavaaleja koskenut hanke (Borg 2012 toim.) oli aineistonkeruun osalta oikeusministeriön rahoittama, kuten tulee olemaan myös kuluvan vuoden eduskuntavaaleista toteutettava vastaava tutkimus.

Kansalliset eduskuntavaalitutkimukset tarjoavat monipuolisen pohja-aineiston oikeusministeriön vastuulla olevalle demokratiaseurannalle. Ne perustuvat valtakunnallisiin kyselyihin, joiden vastaajat edustavat tasapainoisesti vaalien valitsijakuntaa. Muita olennaisia pitkittäistietoja seurantaan tarjoavat vaalitulostat ja monet muut Tilastokeskuksen tuottamat tilastot sekä useat erityyppiset kansainväliset kyselytutkimukset, joihin Suomi osallistuu säännöllisesti. Näistä keskeisin on joka toinen vuosi kerättävä European Social Survey. Siinäkin aineistonkeruuorganisaationa toimii Tilastokeskus.

Demokratiaseurannan pitkittäistuloksia on tähän mennessä raportoitu kahteen pääraporttiin, jotka ovat vapaasti saatavilla internetistä oikeusministeriön verkkosivuilta (Borg 2006 toim. ja Borg 2013 toim.). Tässä artikkelissa esittelen muutamia keskeisiä havaintoja viimeisimmästä indikaattoriraportista.

Puolue- ja vaaliosallistuminen hiipuvat

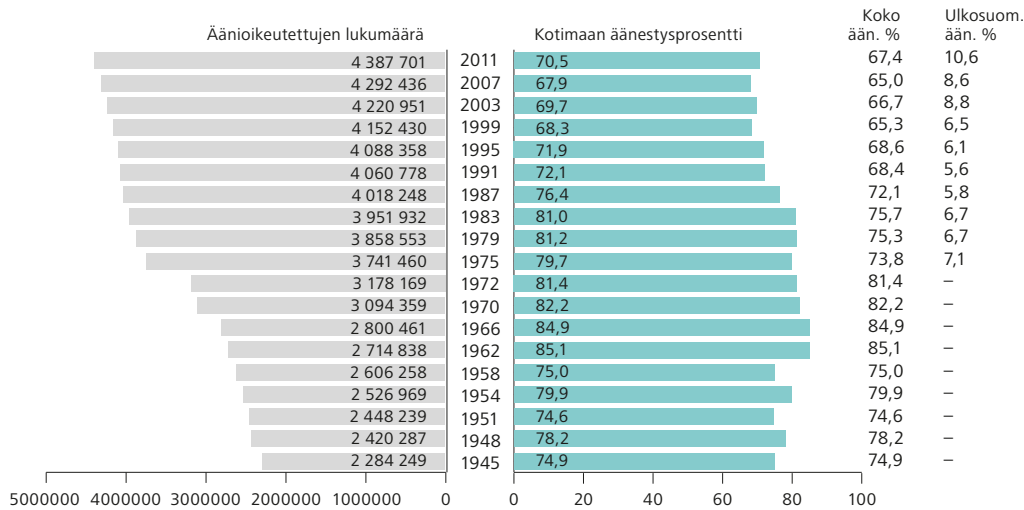
Suomalaisen demokratian tämänhetkinen kokonaiskuva ei ole niin varjoisa kuin millaisena se joskus näyttäytyy julkisessa keskustelussa. Kansalaisten enemmistön omien mielipiteiden nojalla nykyydemokratialla on ongelmansa, mutta se on silti parempi kuin muut hallitusmuodot. Asiaa mittaavasta vaalitutkimusten asennekysymyksestä on nykyisin samaa mieltä yli 90 prosenttia äänioikeutetuista.

Lisäksi vuoden 2011 eduskuntavaaleista toteutetussa tutkimuksessa kolme neljästä äänioikeutetusta oli ainakin jonkin verran kiinnostunut politiikasta. Yhtä suuri osuus sanoo myös löytävänsä puolueen, joka edustaa omaa näkemystä suhteellisen hyvin.

Konkreettista toimintaa ja osallistumista kartoittavat mittarit eivät kuitenkaan kuvaa demokratian tilaa yhtä valoisaksi. Yksi suurimmista demokratiahaasteista on puolue- ja vaaliosallistumisen hiipu-

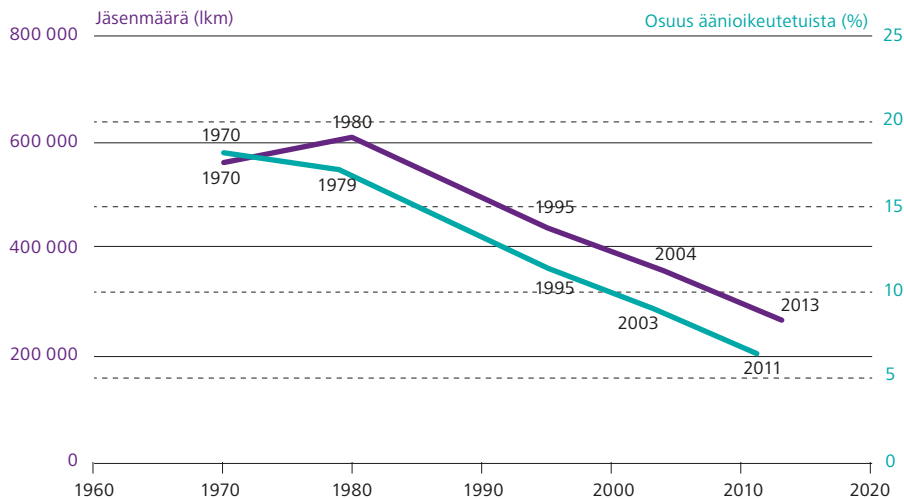
U. Östlund

KUVIO 1. Eduskuntavaalien 1945–2011 äänioikeutetut ja äänestysprosentit

Lähteet: Tilastokeskuksen ja oikeusministeriön eduskuntavaalitulokset.

KUVIO 2. Nykyisten eduskuntapuolueiden yhteenlasketun jäsenmäärän kehitys 1970–2013 ja jäsenten kokonaismäärän osuus (%) eduskuntavaalien kotimaan äänioikeutetuista

Lähde: Demokraatiaindikaattorit 2013, s. 28.

minen. Yleisten vaaliemme äänestysprosentit ovat länsimaisittain melko matalia, ja puolueisiin kuului vuonna 2013 jäsenenä enää kuusi prosenttia äänioikeutetuista. Jäsenosuus oli peräti kolminkertainen 1970-luvun alussa. Eduskuntavaalien äänestysprosenttien ja puolueiden jäsenmäärien laskun pitkäaikainen kehitys on kuvattu kuvioissa 1 ja 2.

Puolueiden jäsenistöjen ikääntymistä ei ole ollut aivan helppoa tutkia luotettavasti, koska kyselyaineistot eivät anna tarkkaa kuvaa muutoksista. Myöskään puolueet eivät ole itse kovin mieluus-

ti julkistaneet jäsenistöjään koskevia, jäsenrekistereihin perustuvia ikärakennetietoja, koska jäsenistön ikääntyminen ei välttämättä anna dynaamista kuvaa puolueesta.

Tästä huolimatta eduskuntapuolueet ovat pyydettäessä suostuneet toimittamaan jäsenrekistereihinsä perustuvia jäsenistöjensä ikärakennetietoja yhteislaskelmaan, jossa asiaa tarkastellaan eduskuntapuolueiden osalta kootusti. Tällaisen tiedonkeruun nojalla eduskuntapuolueiden puoluejäsentöjen yhteenlaskettu ikärakenne on muuttu-

TAULUKKO 1. Eduskuntapuolueiden jäsenistöjen ikärakenne vuosina 1995, 2003 ja 2013 (%)

	Jäsenrekisteritietoihin perustuva osuus 1995 ¹	Jäsenrekisteritietoihin perustuva arvio 2003 ²	Jäsenrekisteritietoihin perustuva osuus 2013 ³
-29	8	7	9
30-39	12	10	10
40-49	21	16	13
50-59	27	28	17
60-	32	41	51
Yht.	100	100	100

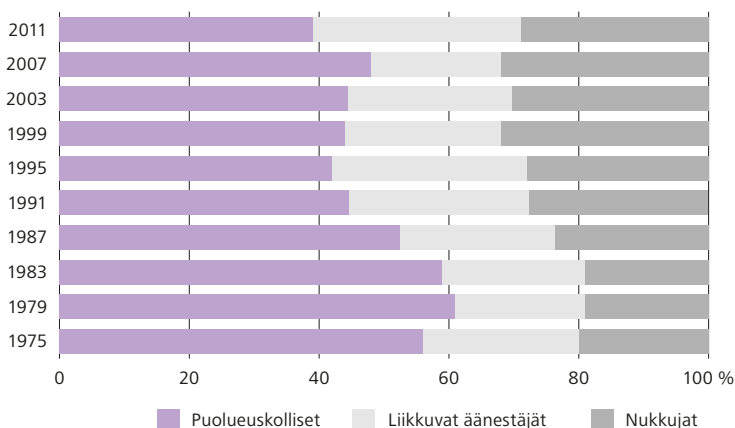
¹ Tieto perustuu seuraavien puolueiden jäsenrekisteritietoihin: SDP, KESK, KOK, VAS, RKP, VIHR ja SKL.

² Arvio perustuu viiden puoluetuomiston kirjoittajalle toimittamiin rekisteritietoihin, joiden perusteella arvioitiin kaikkia eduskuntapuolueita koskeva kokonaisjakauma. Tulos on suuntaa-antava.

³ Tieto perustuu kaikkien eduskuntapuolueiden kirjoittajalle toimittamiin rekisteritietoihin, joiden perusteella arvioitiin kaikkia eduskuntapuolueita koskeva kokonaisjakauma.

Lähde: Demokratiaindikaattorit 2013, s. 30

KUVIO 3. Valitsijoiden kuuluminen puolueuskollisten, liikkuvien äänestäjien ja nukkuvien ryhmään eduskuntavaaleissa 1975-2011 (%)

Lähteet: Vuosien 1975-2003 osalta Paloheimo 2003, 180. Vuosien 2007 ja 2011 tulokset perustuvat kansallisten vaalitutkimusten aineistoihin. Jakaumia on painotettu siten, että ne vastaavat eduskuntavaalien kotimaan äänestysprosentteja.

Ensi vuosikymmenellä jo yli puolet kaikista Suomen puoluejäsenistä voi olla eläkeikäisiä.

nut viimeksi kuluneiden vuosikymmenten aikana melko nopeasti. Vielä 1990-luvun puolivälissä 60 vuotta täyttäneitä oli puoluejäsenistä noin joka kolmas mutta 2010-luvun alussa saman ikäisiä oli jäsenistä jo joka toinen (taulukko 1). Tasainen ikäänymiskasvu saattaa johtaa siihen, että ensi vuosikymmenellä jo yli puolet kaikista Suomen puoluejäsenistä on eläkeikäisiä.

Yhä useampien irtaantuminen kiinteistä puoluesiteistä sopii yleisiin havaintoihin suomalaisten järjestökiinnittyneisyyden pitkittäismuutoksista. Työolobarometrien mukaan työssä käyvien kansalaisten ammatillinen järjestäytymisaste on pysytellyt vuosituhaten vaihteen jälkeen tasaisesti hieman yli 70 prosentissa.

Liittoon kuulumisen on kuitenkin eri asia kuin aktiivinen osallistuminen sen toimintaan. Tilastokeskuksen vapaa-aikatutkimukset osoittavat ammattiyhdistysaktiivisuuden laskeneen merkittävästi 1980-luvun alusta kuluvan vuosituhaten alkuun. Vielä 1980-luvulla lähes joka neljäs vastaaja oli osallistunut ammattiyhdistystoimintaan viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana, mutta kuluvalle vuosituhatella osallistujien osuus on painunut alle 10 prosenttiin. Puolueiden toimintaan aktiivisesti osallistuvia lienee nykyisin korkeintaan yksi prosentti äänioikeutetuista.

Järjestö- ja yhdistyso sallistumisen pitkittäisnäkökulma kertoo poliittisten ja aatteellisten yhdistysten menettäneen merkittävästi vetovoimaansa. Sitä vastoin monet vapaa-ajan yhdistystoiminnan muodot, kuten urheilu- ja liikuntaseurat, ovat jopa lisänneet suosiotaan.

Liikkuva äänestäminen yleistyy

Puolue- ja ammattiyhdistyskiinnittyneisyyden heikentyminen ei voi olla jossakin vaiheessa näkymättä vaaleissa. Eduskuntavaaleissa matalahko äänestysprosentti lienee osaltaan hillinnyt puolueiden välisiä kannatussiirtymiä. Sotien jälkeisissä eduskuntavaaleissamme puoluekannatuksen niin sanottu kokonaisuutos eli voittaneiden puolueiden yhteenlaskettu kannatusmuutos prosenttiyksikkönä laskettuna on yleensä jäänyt selvästi alle kymmenen.

Yli kymmenen prosenttiyksikön kokonaisuutokseen on ylletty vuosien 1948-2011 vaaleissa viidesti ja suurin niistä koettiin viime eduskuntavaaleissa. Silloin voittaneiden puolueiden kannatusosuus yhteenlaskettu muutos vuodesta 2007 kohosi lähes 16 prosenttiyksikköön. Ilmiö selittyi lähes yksinomaan Perussuomalaisen kannatuksen nousulla (+15,0 %-yksikköä). Eduskunnan pienin puolue nousi paikkamäärältään kolmanneksi suurimmaksi. Peräti 34 lisäpaikkaa nosti puolueen eduskuntaryhmän koon yhteensä 39 kansanedustajaan.

Vuoden 2011 iso muutos näkyy myös puolueiden ajankohtaistutkimuksiin ja kansallisiin vaalitutkimuksiin nojaavissa, kyselytutkimuksiin perustuvissa puolueuskollisuuden pitkäikäisyydestä. Ne koskevat äänestämistä peräkkäisissä eduskuntavaaleissa. Kuvion 3 tulokset kertovat, kuinka suuri osa vaalien valitsijakunnasta on äänestänyt peräkkäisissä eduskuntavaaleissa samaa puoluetta (puolueuskolliset), eri puolelta (liikkuvat äänestäjät) ja kuinka suuri osa nukkunut.

Vuoden 1975 eduskuntavaaleista alkava tarkastelu pohjautuu enimmäkseen professori Heikki Paloheimon (2003) laskemiin tietoihin puolueiden ajankohtaistutkimuksista. Paloheimon laskentatavassa liikkuviksi äänestäjiksi on luettu vertailtavissa vaaleissa puoluetta vaihtaneet tai merkittynä vuonna äänestäjiksi mobilisoituneet.

Nukkuviksi on laskettu kyselyissä äänestämättä jättäneiksi ilmoittautuneet sekä ne, jotka kieltäytyivät kertomasta, äänestivätkö he vaaleissa. Prosenttiosuuksia on painotettu niin, että puolueuskollisten ja liikkuvien äänestäjien yhteisöosuus vastaa kunkin vaalin todellista kotimaan äänestysprosenttia.

Tuloksista havaitaan, että puolueuskollisten osuus putosi tarkastelujakson aikana ensi kerran alle 40 prosentin vuoden 2011 vaaleissa. Samalla liikkuvien osuus kohosi ennätyslukemiin (32 %). On huomattava, että liikkuvien osuus on laskettu koko valitsijakunnasta eikä äänestämässä käyneistä. Jälkimmäisellä laskutavalla osuus olisi vielä paljon suurempi.

Kansalliset vaalitutkimukset ja demokratiaseuranta ovat vakiintuneet Suomeen 2000-luvulta alkaen, ja seuraavan tutkimushankkeen aineistonkeruu alkaa heti huhtikuun vaalien jälkeen neljän yliopiston tutkijoiden yhteistyönä. Hankkeen toteuttaa vaalitutkimuskonsortio professori Kimmo Grönlundin johdolla.

Riittääkö yleisdemokratia?

Suomalaisen puolue- ja vaalidemokratian tutkimuksen yhtenä kokoavana kehyksenä on hyödynnetty Bernard Maninin (1997) esittämää väljää kehitysteoriaa. Sitä tiivistäen länsimaiset yhteiskunnat ovat siirtyneet viimeksi kuluneiden vuosikymmenten aikana puoluevetoisesta demokratiasta kohti yleisdemokratiaa. Nykyvaiheelle ovat ominaisia monet päällekkäiset ja osin ehkä epäselvätkin kansalaisidentiteetit. Yleisdemokratiassa kansalaisyhteiskunta jäsentyy enää harvoin vahvan ja pitkäkestoisen aatteellisen ryhmäsitoutumisen puitteissa. Yhä useammin ihmisten yhteiskunnallinen osallistuminen ja poliittiset mielipiteet rakentuvat monikerroksisesti ja yksittäisten asiakysymysten kautta.

Kun puolue- ja muun yhdistystoiminnan merkitys osallistumisessa ja tiedonsaannissa vähenee,

median ja internetin merkitys viestintä- ja kampanjointiareenana korostuu. Monien kansalaisten edustuskäsitykset ja -toiveet irtautuvat puolueedustuksesta ja tarraavat entistä helpommin keskeisiin politiikan hahmoihin ja heidän imagoihinsa.

Näin myös poliittinen johtajuus muuttuu ideologispainotteisesta asiakohtaiseksi ja mielikuva-painotteiseksi. Samalla yhteiskunnallista keskustelua leimaa yhä enemmän taistelu mediassa läpi saatavien poliittisten viestien ilmaherruudesta. Tällaista kamppailua voi olla kiinnostavaakin seurata, mutta toimiiko yleisdemokratia pitkässä juoksussa kansalaisten parhaaksi? ■

Lähteet

Borg, Sami 2006 (toim.). Suomen demokratiaindikaattorit. Oikeusministeriön julkaisu 1/2006. Helsinki: Oikeusministeriö.

Borg, Sami 2012 (toim.). Muutosvaalit 2011. Helsinki: Oikeusministeriö. Oikeusministeriön julkaisu; 16/2012. Helsinki: Oikeusministeriö.

Borg, Sami 2013 (toim.). Demokratiaindikaattorit 2013. Oikeusministeriön julkaisu, selvityksiä ja ohjeita 52/2013. Helsinki: Edita.

Borg, Sami & Paloheimo, Heikki 2009 (toim.). Vaalit yleisdemokratiassa. Eduskuntavaalitutkimus 2007. Tampere: Tampere University Press.

Manin, Bernard 1997. *The Principles of Representative Government*. Cambridge: Cambridge University Press.

Oikeusministeriö 2014. Avoin ja yhdenvertainen osallistuminen. Valtioneuvoston demokratiapoliittinen selonteko 2014. OM Selvityksiä ja ohjeita 15/2014. Helsinki: Oikeusministeriö.

Paloheimo, Heikki 2003. Miten äänestäjät valitsevat puolueen? *Politiikka* 45:3.

Paloheimo, Heikki 2005 (toim.). *Vaalit ja demokratia Suomessa*. Porvoo – Helsinki: WSOY.

Lisätietoja niin kansallisista vaalitutkimuksista kuin demokratiaindikaattoreistakin löytyy vaalitutkimuskonsortion verkkosivuilta www.vaalitutkimus.fi.

Sami Borg on valtio-opin dosentti ja Tampereen yliopiston yhteydessä toimivan Suomen yhteiskuntatieteellisen tietoarkiston johtaja (www.fsd.uta.fi). Hän on toiminut vastuututkijana useissa kansallisissa vaalitutkimuksissa.

[Kommentoi verkossa tietotrendit.stat.fi](http://www.kommentoi-verkossa-tietotrendit.stat.fi)

Jussi Korpi

OLLI SAVELA

Miltä taloudellisen hyvinvoinnin kehitys näyttää?

Taloudellisen hyvinvoinnin mittarina bruttokansantuote ei ole paras mahdollinen. On olemassa vaihtoehtoisia mittareita, jotka ottavat huomioon mm. julkisesti rahoitetut hyvinvointipalvelut ja palkattoman työn arvon. Myös tulojaolla on suuri merkitys.

Taloudellinen hyvinvointi on yksi ihmisen hyvinvoinnin osatekijä. Hyvinvoinnin muita ulottuvuuksia ovat esimerkiksi terveys, koulutus, kulttuuri, sivistys, ympäristö, kansalaisoikeudet ja turvallisuus. Kansalaisen kannalta ne voivat olla tärkeämpiä kuin taloudellinen hyvinvointi, mutta politiikassa, hallinnossa ja mediassa taloudellinen hyvinvointi on saanut turhankin keskeisen roolin.

Taloudellista hyvinvointia voidaan kutsua kansanomaisesti elintasoksi. Sen käytetyin mittari on ollut bruttokansantuote tai bruttokansantuote henkeä kohti.

Bruttokansantuote ei ole kovin hyvä elintason mittari, koska se kuvaa tavaroiden ja palveluiden tuotantoa (tuotettujen lopputuotteiden arvoa vähennettynä käytettyjen välituotteiden arvolla). Kansantalouden tilinpito sisältää useitakin sitä parempia elintason mittareita (ks. esim. Stiglitz ym. 2009). Tällaisia ovat nettokansantuote, kansantulo ja kotitalouksien käytettävissä oleva tulo täydennettynä hyvinvointipalveluilla.

Jo nettokansantuote on bruttokansantuotetta parempi mittari, koska siinä bruttokansantuotteesta vähennetään kiinteän pääoman kuluminen. Kuluminen kuvaa sitä osaa tuotannosta, mikä joutu-

taan käyttämään rakennusten, koneiden ja muun pääomakannan vanhentumisen korvaamiseen uudella. Nettokansantuote kuvaa siten sitä osaa tuotetusta arvonnäyksestä, joka jää käytettäväksi, kun turvataan myös tulevan tuotannon edellytykset säilyttämällä tuotantokapasiteetin taso.

Kansantulo on kasvanut hitaammin kuin kansantuote vaihtosuhteen heikkenemisen vuoksi

Kansantuote kuvaa tuotantoa, mutta yleensä elintasolla tarkoitetaan tuloja. Jos tarkoitus on kuvata kansantalouden tulokehitystä, sitä kuvaa kansantulo. Kansantulo ottaa huomioon, hyötyykö tuotannosta kotimainen vai ulkomainen talousyksikkö. Kansantulo eroaa kansantuotteesta siten, että kansantuotteeseen lisätään ulkomailta saadut ensitulot ja vähennetään ulkomaille maksetut ensitulot. Ensituloja ovat palkat, osingot, korot, kotiuttamattomat voitot, EU:lta saadut tuet yms.

Toinen vaihtoehto tulomittariksi on kansantalouden käytettävissä oleva tulo, jolloin kansantulosta vähennetään ulkomaille maksetut tulonsiirrot kuten EU-maksut ja kehitys yhteistyö ja lisätään vastaavat tuloerät. Näitä voi pitää jossakin

mielessä vapaaehtoisina menoina, mutta toisaalta ne ovat Suomessa jo vakiintuneita tulonsiirtoja, joihin olemme sitoutuneet.

Käytännössä nettokansantuote, nettokansantulo ja kansantalouden käytettävissä oleva tulo ovat kehittyneet melko samalla lailla kuin bruttokansantuote. Tämä ilmenee kuvioista 1, jossa on kuvattu kyseisten suureiden suhde bruttokansantuotteeseen. Kuviossa voi nähdä hitaasti alenevan trendin eli esimerkiksi kansantulon suhde bruttokansantuotteeseen on nyt pari prosenttiyksikköä pienempi kuin 40 vuotta sitten. Lama-aikana 1990-luvun alussa kansantulo pieneni selvästi enemmän kuin kansantuote, mutta nyt samanlaista tuloromahdusta ei ole tapahtunut vaan kansantulo on pienentynyt vain vähän enemmän kuin bruttokansantuote.

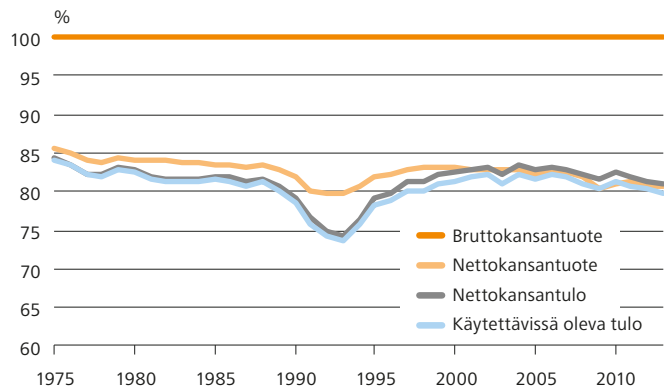
Kun tarkastellaan näiden tulojen reaalista kehitystä (kuvio 2), havaitaan reaalisen kansantulon jääneen hieman jälkeen bruttokansantuotteen reaali-kasvusta (volyymikasvusta). Kansantulo on kasvanut 2000-luvulla noin puoli prosenttiyksikköä vuodessa hitaammin kuin bruttokansantuote. Reaalista kansantuloa ja käytettävissä olevaa tuloa laskettaessa otetaan huomioon vaihtosuhteivaikutus eli vienti- ja tuontihintojen kehitys. Jos tuontihinnat nousevat enemmän kuin vientihinnat eli vaihtosuhte heikkenee, voidaan vientituloilla ostaa vähemmän tuontia eli kansantalouden reaalitytulot pienevät. Nettokansantulo on kasvanut kansantuotetta hitaammin pitkällä aikavälillä juuri tämän takia.

Kotitalouksien tulot ovat kasvaneet viime vuosiin asti

Kotitalouksien taloudellisen hyvinvoinnin kannalta kiinnostavinta on niiden oma tulokehitys, joka voi poiketa koko kansantalouden tulokehityksestä. Kotitalouksien käytettävissä oleva tulo kuvaa nimensä mukaisesti ”käteen” jääviä tuloja verojen ja muiden tulonsiirtojen jälkeen. Usein siihen lisätään vielä julkisen sektorin ja kolmannen sektorin kotitalouksien hyväksi tuottamien hyvinvointipalvelujen arvo, jolloin puhutaan niin sanotusta oikaistusta tulosta. Hyvinvointipalveluja ovat julkisesti rahoitetut koulutus-, terveys-, sosiaali- ja sosiaalivakuutus- sekä kulttuuri-, virkistys- ja urheilupalvelut.

Erityisesti kansainvälisissä vertailuissa oikaistua tuloa on vertailukelpoisempi hyvinvoinnin mittari kuin pelkkä käytettävissä oleva tulo, koska eri maissa hyvinvointipalvelut on järjestetty erilailla. Kuvio 3 kertoo, mikä oli käytettävissä olevan tulon ja hyvinvointipalvelujen keskinäinen osuus kotitalouksien oikaistusta tulosta eräissä Euroopan maissa vuonna 2012. Suomessa hyvinvointipalvelut rahoitetaan valtaosin verovaroin eikä kotitalouksien tarvitse käyttää niihin yhtä paljon omia varojaan kuin joissakin muissa maissa.

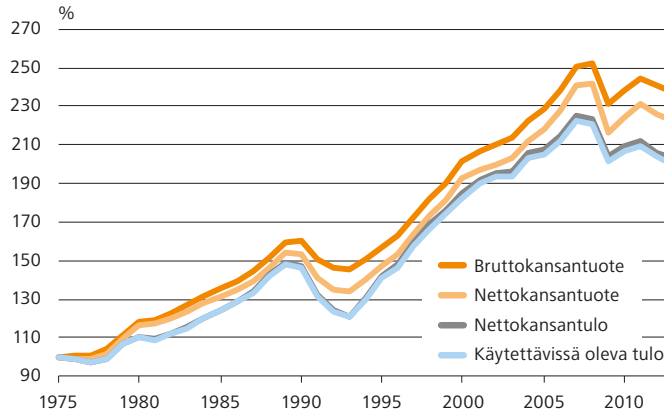
KUVIO 1. Eri mittareiden suhde bruttokansantuotteeseen 1975–2013*

* 2013 ennakkotieto

Lähde: Tilastokeskus, kansantalouden tilinpito

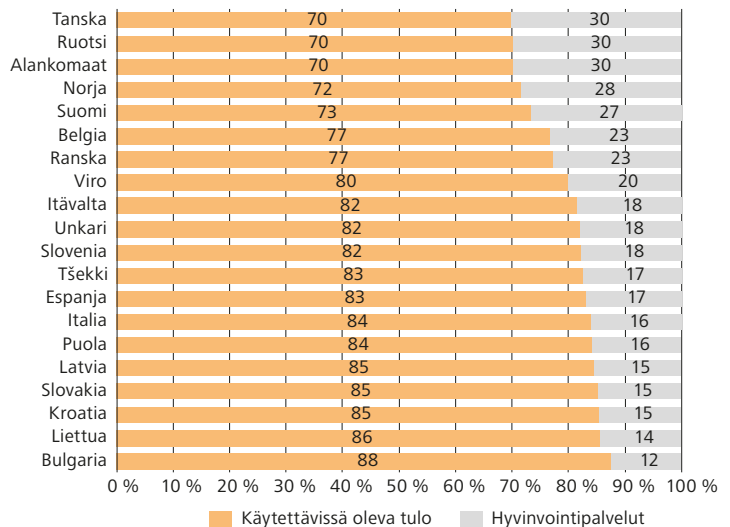
KUVIO 2. Kansantuotteen ja tulojen reaalinen kehitys 1975–2013*, 1975=100

* 2013 ennakkotieto

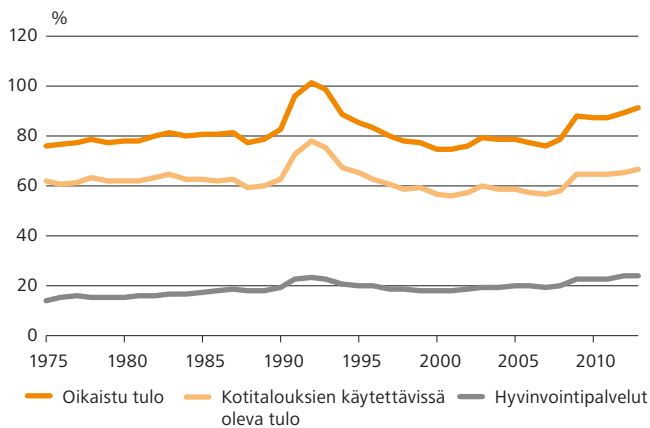
Lähde: Tilastokeskus, kansantalouden tilinpito

KUVIO 3. Käytettävissä olevan tulon ja hyvinvointipalveluiden osuudet kotitalouksien oikaistusta tulosta 2012

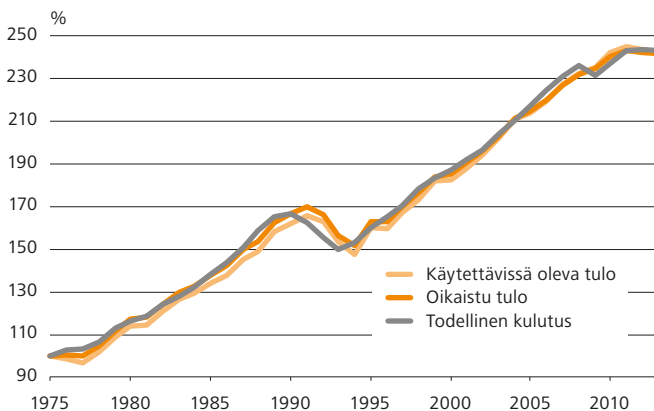
Lähde: Eurostatin tietokanta; kansantalouden tilinpito; ESA 2010 tai ESA95

KUVIO 4 Kotitalouksien tulojen suhde koko kansantalouden käytettävissä olleisiin tuloihin 1975–2013*

* 2013 ennakkotieto
Lähde: Tilastokeskus, kansantalouden tilinpito

KUVIO 5. Kotitalouksien tulojen ja kulutuksen reaalin kehitys 1975–2013*, 1975=100

* 2013 ennakkotieto
Lähde: Tilastokeskus, kansantalouden tilinpito

Kotitalouksien reaalitytulot saattavat laskea lähivuosina.

Tällöin käytettävissä oleva tulo voi olla pienempi kuin maissa, joissa julkisesti rahoitetaan vähän hyvinvointipalveluiden kulutusta.

Sekä kotitalouksien käytettävissä olevan tulon että oikaistun tulon suhde koko talouden käytettävissä olleisiin tuloihin on ollut Suomessa melko vakaa lukuun ottamatta lama-aikoja 1990-lu-

vun alussa ja viime vuosia, jolloin kotitalouksien osuus tuloista on kasvanut (kuvio 4). Hyvinvointipalveluiden osuus kasvoi aina 1990-luvun alkuun asti ja pieneni sen jälkeen, mutta on kasvanut taas uudelleen viime vuosina.

Oikaistua tuloa vastaava kulutuskäsite on kotitalouksien todellinen kulutus, joka sisältää kotitalouksien oman kulutuksen lisäksi hyvinvointipalveluiden arvon samansuuruisena kuin se sisältyy oikaistuun tuloon. Oikaistu tulo kuvaa kotitalouksien resursseja eli kulutusmahdollisuuksia, todellinen kulutus taas toteutunutta kulutusta tavaran tai palvelun tosiasiallisesta maksajasta riippumatta.

Käytännössä kotitalouksien käytettävissä oleva tulo, oikaistu tulo ja todellinen kulutus ovat kehittyneet hyvin samalla tavalla (kuvio 5). Huomionarvoista on, että nykyisessä kriisissä kotitalouksien tulot kasvoivat reaalisesti aina vuoteen 2011 asti ja ovat vasta sen jälkeen pienentyneet hieman. Samaan aikaan kansantulo ja kansantalouden käytettävissä oleva tulo ovat reaalisesti alentuneet jo vuodesta 2008 alkaen. Tämä ennakoii sitä, että kotitalouksien reaalitytulot saattavat laskea lähivuosina.

Myös palkaton kotityö luo taloudellista hyvinvointia

Oleellinen seikka tuotannon ja tulojen kannalta on kansantalouden tilinpidossa käytetty tuotannon käsite. Kansantalouden tilinpidon nykyinen tuotannon käsite sisältää vain pienen osan kotitalouksien palkattomasta tuotannosta. Tähän luetaan vain omistusasuntojen tuottama laskennallinen asuntopalvelu, asuntojen omatoiminen rakentaminen ja korjaus sekä elintarvikkeiden kasvattaminen, keräily, metsästys ja kalastus omaan käyttöön.

Kaikki muu kotitaloudessa tehty palkaton työ sen sijaan jää tuotannon käsitteen ulkopuolelle ja siten pois kansantuotteesta ja kansantulosta. Tätä työtä ovat asunnon hoito (kuten siivous ja pihanhoito), aterioiden valmistus, vaatehuolto, hoivan tarjoaminen lapsille, vanhuksille ja vammaisille, vapaaehtoistyö ja lemmikkien hoito.

Palkaton kotityö vaikuttaa kiistatta taloudelliseen hyvinvointiin. Vaihtoehtona on ostaa vastaavat palvelut markkinoilta. Palkaton kotityö vaikuttaa kotitalouksien taloudelliseen asemaan ainakin laskennallisesti sitä kautta, että tekemällä tarpeellisen työn itse voi säästää menoissa. Esimerkiksi kotona voi valmistaa itse aterian sen sijaan, että menee ravintolaan syömään.

Tästä kotityöstä voidaan laskea kotitalouksille koitua laskennallinen tulo, joka voidaan arvottaa esimerkiksi kodinhoitajan palkan mukaan. Ajankäyttötutkimukset kertovat kotityöhön käytetyn ajan. Kotityön arvo saadaan kertomalla tehdyt työtunnit kodinhoitajan bruttotuntipalkalla. Tulos ker-

too, mitä kotityö olisi tullut maksamaan, jos se olisi ostettu markkinoilta. Muitakin vaihtoehtoja kotityön arvottamiselle on, mutta Suomessa kodinhoitajan palkka on sopinut hyvin tähän tarkoitukseen.

Kuluttajatutkimuskeskus on yhdessä Tilastokeskuksen kanssa laatinut laskelmia kansantalouden tilinpitoon sisällyttämättömän kotityön arvosta (Varjonen & Aalto 2013). Arvo oli 70 miljardia euroa vuonna 2009, mikä lisäisi bruttokansantuotetta noin 40 prosenttia, jos se laskettaisiin mukaan bruttokansantuotteeseen. Vastaavasti kotitalouksien tulot ja kulutus kasvaisivat yli 70 prosenttia tällä tavalla laskettuna.

Kotityön arvo on 2000-luvulla kehittynyt melko tasaisesti. Jos se lisättäisiin kansantuotteeseen ja kansantuloon, ne olisivat kehittyneet hieman tasaisemmin kuin nyt on tapahtunut, eli suhdanvaihtelut olisivat hieman tasoittuneet. Esimerkiksi nimellinen kansantuote olisi vuonna 2009 supistunut yhden prosenttiyksikön verran vähemmän kuin nyt tilastoitiin. Mutta pitkällä aikavälillä kansantuotteen ja kansantulon nimellinen kasvu olisivat olleet hieman hitaampia kuin tilastoitu. Vaikutus ei ole kovin suuri, keskimäärin vain 0,1 prosenttiyksikköä vuodessa.

Tulonjako on oleellista

Pelkkä tulojen tarkastelu koko talouden tasolla ei ole riittävä mittari kuvaamaan kotitalouksien hyvinvointia. Oleellinen kysymys on tulonjako. Jos tuloerot kasvavat, eivät pienituloiset hyödy tulojen kasvusta samassa suhteessa kuin suurituloiset.

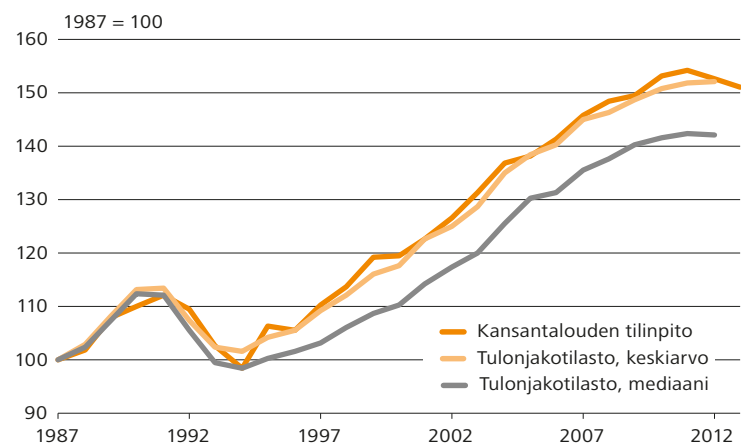
Suomessa tuloerot kasvoivat merkittävästi 1990-luvulla, mutta ovat 2000-luvulla pysyneet suunnilleen ennallaan vaihdellen hieman vuodesta toiseen. Vaihtelu on ollut hieman suurempaa, jos tulokäsitteeseen luetaan mukaan myyntivoitot, ja hieman pienempää, jos ne jätetään pois.

Yleensä tuloeroja mitataan Gini-kertoimella, mutta melko hyvän kuvan tuloerojen kehityksestä antaa myös tulojen keskiarvon ja mediaanin suhde. Mediaani tarkoittaa tulojärjestyksessä keskimmäisen tulonsaajan tuloja. Mitä enemmän mediaani ja keskiarvo poikkeavat toisistaan, sitä suuremmat ovat tuloerot, koska rikkaiden suuret tulot nostavat keskiarvoa mutta eivät mediaania. Mediaanitulo antaa paljon oikeamman kuvan ”keskivertokansalaisen” tulokehityksestä kuin keskiarvotulo.

Kuviossa 6 on esitetty kansantalouden tilinpidon mukainen kotitalouksien käytettävissä olevan tulon reaalin kehitys henkeä kohti sekä tulonjakotilaston käytettävissä olevan rahattulon reaalin kehitys henkeä kohti sekä keskiarvona että mediaanilukuna.

Kuten voi huomata, tilinpidon ja tulonjakotilaston mukainen keskimääräinen kehitys on ol-

KUVIO 6. Kotitalouksien käytettävissä olevan reaalityulon kehitys henkeä kohti kansantalouden tilinpidon mukaan ja tulonjakotilaston mukaan 1987–2012 (–2013)

Lähde: Tilastokeskus, kansantalouden tilinpito ja tulonjakotilasto

Mitä enemmän mediaani ja keskiarvo poikkeavat toisistaan, sitä suuremmat ovat tuloerot.

lut pitkällä aikavälillä hyvin samanlaista. Pieniä vuosittaisia eroja kehityksessä on. Tulokäsite ei ole aivan sama: tilinpidon käsite sisältää rahattulojen lisäksi laskennalliset erät kuten laskennallisen asuntotulon. Myyntivoitot eivät sisälly kumpaankaan tulokäsitteeseen. Tietolähteet poikkeavat osittain toisistaan ja muitakin pieniä eroja on.

Sen sijaan isompi ero kehityksessä on, kun verrataan tulonjakotilaston keskiarvon ja mediaanin kehitystä. Tuloerojen kasvu 1990-luvulla käy ilmi siten, että mediaanitulo jäi jälkeen keskiarvotulojen kasvusta.

Kaiken kaikkiaan keskivertokansalaisen reaalityulot ovat nykyään noin 40 prosenttia suuremmat kuin vuonna 1987 tai vuonna 1995.

Ei unohdeta varallisuutta

Taloudellisen hyvinvoinnin kannalta oleellista on tulojen lisäksi varallisuus, mikä usein unohdetaan. Sillä on tietysti yhtymäkohta tuloihin, koska tulot kasvattavat varallisuutta, jos niistä jää jotakin säästöön. Henkilön tulot voivat olla pienet, mut-

Tilinpidolla ei ole "moraalia". Tuotanto voi olla ristiriidassa taloudellisen hyvinvoinnin kanssa.

ta hänellä voi olla paljon varallisuutta, millä voi kompensoida tulojen pienuutta käyttämällä sitä elinkustannuksiin.

Varallisuuden arvo voi periaatteessa muuttua neljästä syystä. Jos tulot ovat suuremmat kuin menot, varallisuus kasvaa ja päinvastoin. Toinen varallisuuden arvoa muuttava tekijä ovat hintamuutokset eli hallussapitovoitot ja -tappiot. Esimerkiksi asuntojen hinnat voivat nousta tai laskea, osakekurssit kohota tai romahtaa. Kolmas syy ovat pääomansiirrot kuten perintö tai velan antaminen anteeksi. Neljäs syy ovat poikkeukselliset tapahtumat, esimerkiksi metsä voi tuhoutua myrskyssä tai talo sodassa.

Kaikki tuotanto ei lisää taloudellista hyvinvointia

Edellä mainittua kansantalouden tilinpidon tuotannon käsitettä voi miettiä myös siitä näkökulmasta, sisältyykö siihen jotakin, mikä ei luo taloudellista hyvinvointia. Usein kansantuotelaskelmia kritisoidaan siitä, että tuotannoksi luetaan hyödykkeiden lisäksi myös "haitakkeiden" tuottaminen. Esimerkiksi ympäristöä saastuttava tuotanto, luonnonvarojen tuhlaaminen sekä onnettomuuksien ja rikosten jälkien korjaaminen lisäävät kansantuotetta.

Kansantalouden tilinpidon tarkoitus ei ole ottaa kantaa siihen, onko jokin tuotanto hyödyllistä vai haitallista vaan sen tarkoitus on kuvata talouden rahavirtoja, rakennetta ja suhdanteita, siis taloudellista aktiviteettia. Voikin sanoa, että tilinpidolla ei ole "moraalia". Tällöin kaikki tilinpidon käsitteeseen kuuluva tuotanto luetaan kansantuotteeseen ja -tuloon. Tällainen tuotanto voi olla ristiriidassa myös taloudellisen hyvinvoinnin kanssa muusta hyvinvoinnista puhumattakaan.

Ajatellaan esimerkiksi uusiutumattomien luonnonvarojen kulutusta. Niiden käyttö tuotannossa lisää kansantuloa, mutta samaan aikaan jäljelle jäävän varannon pienentyminen heikentää tulevan tuotannon mahdollisuuksia. Esimerkiksi monet mineraalit ovat jo hupenemassa maapallolla. Nykyinen tuotanto ja taloudellinen hyvinvointi eivät välttämättä ole kovin kestäväällä pohjalla.

Hyvinvointia voi tarkastella myös kotitalouksien kannalta. Osa kotitalouksien tuloista ja kulutuk-

sesta kohdistuu tavaroihin ja palveluihin, jotka eivät välttämättä paranna taloudellista hyvinvointia.

Esimerkiksi isot terveystoimet vähentävät mahdollisuuksia muuhun kulutukseen ja siten taloudellinen hyvinvointi heikkenee. Samoin työmatkakulut vievät osan tuloista. Toisaalta ilman työmatkakuluja palkka jäisi saamatta. Suomessa talvi asettaa esimerkiksi tienpidolle, rakentamiselle ja talojen lämmitykselle lisävaatimuksia verrattuna etelän maihin. Tuotanto on tämän takia suurempaa, mutta onko taloudellinen hyvinvointimme sen takia korkeampi?

On vaikea vetää rajaa, mikä kulutus on "välttämätöntä" ja mikä ei. Asia on tutkimisen arvoisen, mutta lienee mahdotonta laatia aukottomia ja objektiivisia laskelmia "todellisesta" taloudellisesta hyvinvoinnista. Nykyiset laskelmamme ovat vain likiarvoja. ■

Kirjoittaja toimii yliaktuaarina kansantalouden tilinpidossa Tilastokeskuksessa.

Lähteet:

Eurostat. Eurostatin tilastotietokanta: <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>.

Eurostat 1996. Euroopan tilinpitajärjestelmä EKT 1995.

Eurostat 2013. European system of accounts ESA 2010. <http://ec.europa.eu/eurostat/web/esa-2010/overview>.

Stiglitz, Joseph E. & Sen, Amartya & Fitoussi, Jean-Paul 2009. Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress. <http://www.stiglitz-sen-fitoussi.fr>.

Tilastokeskus. Tilastokeskuksen tilastotietokanta (StatFin). http://pxweb2.stat.fi/database/StatFin/kan/vtp/vtp_fi.asp.

Varjonen, Johanna & Aalto, Kristiina 2013. Kotitalouksien palkaton tuotanto ja sen muutokset 2001–2009. Kuluttajatutkimuskeskuksen työselosteita ja esitelmia 145/2013. http://www.ncrc.fi/files/5747/2013_145_tyoseloste_kotitalouksien_palkaton_tuotanto.pdf.

[TÄSTÄ PUHUTAAN]

Tavoitteena hyvinvointitalous

Sosiaali- ja terveysalan kattojärjestö SOSTE liittyy hyvinvointivaltion tulevaisuudesta käytyyn keskusteluun artikkelikokoelmalla **Hyvinvointitalous**.

Teos kytkeytyy Helsingissä marraskuussa 2014 järjestettyyn Hyvinvointitalous-foorumiin, jossa suomalaiset asian-

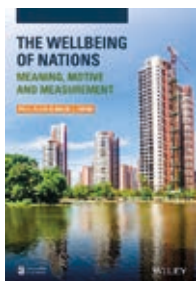
tuntijat Maailmanpankin johtavan ekonomistin Roberta V. Gattin ohella pohtivat talouden ja hyvinvoinnin suhdetta.

Teoksen pääviesti on, että ihmisten hyvinvointi – ympäristöä unohtamatta – on talouselämän tärkein päämäärä. Hyvinvointivaltion perusrakenteisiin, kuten julkiseen terveydenhuoltoon ja maksuttomaan koulutukseen ts. inhimillisen pääoman kartuttamiseen, tulisi suhtautua investointina, ei kulueränä.

Hyvinvointitalous-teos on moniääninen artikkelipaketti, jonka kirjoittajiin lukeutuu niin sosiaali- ja terveysjärjestöjen vaikuttajia, tutkijoita kuin virkamiehiäkin. ■

Lähteet:

Riitta Särkelä & Aki Siltaniemi & Päivi Rouvinen-Wilenius & Heikki Parviainen & Eija Ahola (toim.) 2014. *Hyvinvointitalous. Helsinki: SOSTE. Hyvinvointitalous-foorumien ohjelma ja esitykset löytyvät SOSTE:n verkkosivuilta <http://www.soste.fi/tapahtumat/hyvinvointitalous-2014-foorumi.html>.*

[KIRJA]

Brittinäkökulma hyvinvoinnin mittaamiseen

Brittiläiset tilastotieteilijät Paul Allin ja David J. Hand kuvaavat teoksessaan **The Wellbeing of Nations** hyvinvoinnin käsitteen ja mittaamisen historiaa ja nykytrendejä.

Teos on otteeltaan oppikirjamainen, mutta samalla kiinnostavaa luettavaa myös pidempään hyvinvointitutkimuksen ja -indikaattorien parissa työtä tehneille. Teos on yleistajuisesti kirjoitettu lukuisine kirjallisuusviittauksineen ja sopii siten myös laajemmalle lukijakunnalle.

Teos käsittelee kansallista hyvinvointia ja edistystä ja pohtii missä määrin näitä asioita voidaan mitata. Vastaus on: ei aivan helposti.

Teoksessa painottuu ajankohtainen brittiläinen keskustelu hyvinvoinnin ja talouden suhteesta, mutta tekijät käyttävät runsaasti esimerkkejä myös muiden maiden historiasta ja nykypäivästä – eivät kuitenkaan juuri Pohjoismaista.

Mielenkiintoisen hyvinvointikatsauksen ohella teos on vakuuttava kuvaus tilastotyön merkityksestä ja haasteista. ■

Lähde:

Paul Allin & David J. Hand 2014. *The Wellbeing of Nations: Meaning, Motive and Measurement. Wiley.*

[TUTKIMUS]

Tietopaketti suomalaisten hyvinvoinnista

THL julkaisi syksyllä 2014 lajissaan viidennen **Suomalaisten hyvinvointi** -kirjan. Kirjassa käsitellään hyvinvointivaltion tilaa ja kehitystä kansalaisten mielipiteiden sekä sosiaali-

ja terveyspalveluiden käytön ja niihin liittyvien kokemusten kautta. Näiden ohella teos kuvaa suomalaisten elämänlaatua, hyvinvointia ja terveyttä sekä väestöryhmittäisiä elinoloeroja yhteensä 18 artikkelin puitteissa.

Tutkimustulosten taustalla on yli 5 000 henkilön kyselyaineisto.

Kirjasarjaa on tuotettu vuodesta 2002 lähtien, joten käsillä olevassa teoksessa pyritään mahdollisuuksien mukaan vertaamaan nykyoloja reilun vuosikymmenen takaiseen tilanteeseen.

Teoksen yhteenvedossa todetaan, että suurella taantumalla on ollut yllättävän vähän vaikutuksia väestön hyvinvointiin. Tämä johtuu kenties siitä, ettei työttömyys ole kasvanut yhtä nopeasti kuin 1990-luvun lamassa. Talouden taantuma on kuitenkin ongelma julkiselle taloudelle vähentyneiden verotulojen vuoksi.

Yhteenvedossa muistutetaan, ettei julkisella taloudella ole menoissaan samantapaista sopeutusvaraa kuin yksittäisillä kotitalouksilla: ”Huonosti tehdyt ja ajoitetut leikkaukset voivat ajaa talouden negatiiviseen kierteeseen ilman, että julkinen talous tasapainottuu.”

Toinen keskeinen tutkimustulos on, että kansalaiset ovat keskimäärin varsin tyytyväisiä hyvinvointivaltion tarjoamaan turvaan ja palveluihin. Tutkimusaineisto ei heijastele julkisen keskustelun ja median usein maalaamaa synkkää kuvaa hyvinvointivaltion tilasta. ■

Lähde:

Marja Vaarama & Sakari Karvonen & Laura Kestilä & Pasi Moisio & Anu Muuri (toim.) 2014. *Suomalaisten hyvinvointi 2014. THL.*

Suurituloisimman prosentin osuus tuloista oli huipussaan jo vuonna 2000

Suomessa tulonjako on polarisoitunut 1990-luvun puolivälin jälkeen. Pieni- ja suurituloisten väestöosuudet ovat kasvaneet ja keskituloisten osuus on pienentynyt. Tulonjaon merkityksen arviointi eriarvoisuuden kannalta edellyttää tulonjakoindikaattoreiden arvosidonnaista tarkastelua.

Suurituloiset ja erityisesti tulojakauman suurituloisin prosentti ovat saaneet osakseen maailmalla erityistä huomiota viime vuosina (mm. OECD 2014a). Yhdysvalloissa kriisin jälkeisen talouskasvun hyötyjen kasautuminen suurituloisimmalle prosentille on herättänyt poikkeuksellisen laajan keskustelun tulo- ja varallisuuseroista. Suurituloisten tulo-osuuksia koskeva pitkäjänteinen akateeminen tutkimus puolestaan kulminoi viime vuonna Thomas Piketty'n *Capital in the 21st Century* -kirjan saamaan valtavaan huomioon. (Piketty 2014; Atkinson ym. 2011.) Vaikka Suomessa suurituloisten irtiotto tapahtui jo 1990-luvulla, on meilläkin finanssikriisin synnyttämän Occupy Wall Street -liikkeen innoittamana järjestetty ”me olemme se 99 prosenttia” -tapahtumia.

Suurituloisin prosentti ei kuitenkaan ole ainoa suurituloisuuden määritelmä eikä tulo-osuus ainoa ”rikkausindikaattori” (ks. Medeiros & Ferreira de Souza 2014). Teen tässä artikkelissa empiirisen katsauksen suurituloisuuden määritelmiin ja erilaisiin tulojakauman huippua kuvaaviin indikaattoreihin Suomessa. Tarkastelen myös tulonjaon muutoksia sekä pohdin, miten tulonjako ja taloudellinen hyvinvointi liittyvät toisiinsa. Aineistolähde on Tilastokeskuksen tulonjaon kokonaistilasto, joka kattaa koko ns. asuntoväestön (Tilastokeskus).

Suurituloisuuden määrittelyyn on useita tapoja

Suurituloisuudelle ei ole ”virallista” määritelmää. Tavanomaisia rajoja ovat jokin tulojakauman fraktiili tai etäisyys keskimmäisestä tulonsaajasta eli mediaanitulosta. Esimerkki ensimmäisestä on suurituloisimman prosentin tulo- ja jälkimmäisestä kaksi tai kolme kertaa mediaanitulot. Näillä tavoilla määritellä suurituloisuuden raja on periaatteellinen ero. Fraktiilit kiinnittävät suurituloisten suhteellisen osuuden vakioksi, ja yleisesti tarkastellaan tulojen keskittymistä tälle ryhmälle. Sen sijaan etäisyys mediaanitulosta mahdollistaa suurituloisten väestöosuuden muutoksen kuvauksen.

Vastaavasti voidaan määritellä myös pieni- ja keskituloiset. Yleisin pienituloisuuden määritelmä on 60 prosenttia tai puolet mediaanitulosta. Fraktiilitarkasteluissa kohteena ovat usein pienituloisin kymmenesosa tai viidesosa; viime aikoina tarkastelua on laajennettu myös neljään pienituloisimpaan kymmenyksen (mm. OECD 2014b). Keskituloisen määritelmänä on käytetty tulokymmenyksiä vaihtelevasti aina kolmannesta yhdeksänteen sekä esimerkiksi 75–125 prosenttia mediaanituloista (ks. Atkinson & Brandolini 2013).

Taulukossa 1 on esitetty suurituloisuuden rajoja yleisimmin käytetyillä määritelmillä erikokoisille talouksille (asuntokunnille). Kyse on verojen jälkeisistä tuloista eli käytettävissä olevista rahatuloista. Nettotuloihin lasketaan kaikkien samassa taloudessa asuvien tulot. Nettotulot sisältävät myös pääomatulot ja valtaosan verottomista tuloeristä. Talouksien kokoerot ja yhteiskulutuksesta koituvat hyödyt otetaan huomioon jakamalla talouden tulot talouden kulutusyksiköiden määrällä. Tällöin saadaan ns. ekvivalentit tulot. Kulutusyksiköt lasketaan siten, että talouden ensimmäinen aikuinen saa painon 1, muut aikuiset painon 0,5 ja alle 14-vuotiaat lapset painon 0,3. Esimerkiksi kahden aikuisen ja kahden lapsen taloudessa asuvan henkilön euromääräinen raja on 2,1-kertainen yhden hengen talouteen verrattuna, riippumatta jäsenten henkilökohtaisista tuloista.

Suurituloisin kymmenys väestöstä on käytettyin hyvätuloisuuden määritelmä. Tähän ryhmään kuuluu Suomessa noin puoli miljoonaa henkilöä. Suurituloisuuden raja yhden hengen taloudella olisi tällöin noin 3 400 euron nettotulot kuukaudessa, joka veroasteesta riippuen tarkoittaa yli 5 000 euron bruttotuloja. Yleensä varsinainen suurituloisuuden raja vedetään korkeammalle, esimerkiksi suurituloisimman viiden prosentin tai prosentin kohdalle. Ääripäässä on suurituloisin tuhannesosa väestöstä, jossa on noin 5 000 henkilöä. Yhden hengen taloudella pitäisi olla vuodessa noin 206 000 euron nettotulot, jotta hän kuuluisi tähän ryhmään. Kuukausitasolle muutettuna tämä on noin 17 000 euroa.

Kaksi kertaa mediaanitulon suuruinen raja vastaa karkeasti ottaen suurituloisimman 5 prosentin rajaa, kun taas kolme kertaa mediaanitulon suuruinen raja on lähempänä suurituloisimman prosentin rajaa. Mediaanitulo voidaan nähdä ”vedenjaka-jana”, jonka alapuolella olevat eivät millään määritelmällä ole suurituloisia eivätkä sen yläpuolella olevat pienituloisia (Aaberge & Atkinson 2013).

Suurituloisimpaan kymmenykseen kuuluu noin puoli miljoonaa henkilöä.

U. Östlund

TALUKKO 1. Suurituloisuuden rajoja eri määritelmillä vuonna 2013, kulutusyksikköä kohti lasketut nettotulot. Luvut ovat vuosituloja jaettuna kahdellatoista.

Kotitaloustyyppi	Suurituloisin 10 % euroa/kk	Suurituloisin 5 % euroa/kk	Suurituloisin 1 % euroa/kk	Suurituloisin promille euroa/kk	2 x mediaanitulo euroa/kk	3 x mediaanitulo euroa/kk
1 aikuinen	3 413	4 122	6 633	17 146	3 953	5 929
2 aikuista	5 119	6 183	9 950	25 719	5 929	8 893
Yksinhuoltaja	4 437	5 358	8 623	22 290	5 138	7 707
2 aikuista 2 lasta	7 167	8 656	13 929	36 007	8 300	12 450

Lähde: Tilastokeskus, tulonjaon kokonaistilasto

TAULUKKO 2. Tulo-osuudet 1995–2013 ja niiden muutokset tuloluokittain, prosenttia

Tuloluokka	1995	2000	2005	2007	2010	2011	2012	2013	Muutos 1995–2013	Muutos 2007–2013
Pienituloisin 40 prosenttia (I–IV)	26,2	23,2	22,9	22,3	22,7	22,6	23,2	23,1	3,1	0,8
Seuraavaksi pienituloisin 50 % (V–IX)	54,1	52,3	53,6	53,1	54,0	53,8	54,4	53,9	–0,2	0,9
Suurituloisin kymmenys (X)	19,7	24,5	23,5	24,7	23,3	23,6	22,4	23,0	3,3	–1,7
Suurituloisin 5 prosenttia	11,9	16,4	15,2	16,3	14,8	15,2	14,0	14,6	2,7	–1,7
Suurituloisin 5 prosenttia ilman suurituloisinta prosenttia	7,8	8,7	8,9	9,1	9,0	9,0	8,9	8,9	1,0	–0,2
Suurituloisin prosentti	4,0	7,7	6,2	7,2	5,8	6,2	5,1	5,8	1,7	–1,5
Suurituloisin prosentti ilman suurituloisinta promillea	2,9	4,2	4,0	4,4	3,9	4,0	3,6	3,7	0,8	–0,7
Suurituloisin promille	1,2	3,4	2,2	2,9	1,9	2,2	1,5	2,1	0,9	–0,8

Pyöritysten vuoksi tulo-osuudet eivät aina summaudu tasan.

Lähde: Tilastokeskus, tulonjaon kokonaistilasto.

Mediaanituloiseksi kansalaiseksi voi sattu kuka tahansa, kun mukaan otetaan kaikki asuntokunnan tulot ja ne jaetaan kulutusyksiköillä. Kuukausitasolla laskettuna ekvivalenttien nettotulojen mediaani oli 1 976 euroa vuonna 2013. Kokoaikaisista palkansaajista kymmenen prosenttia sai palkkarakennelaston mukaan bruttopalkkaa vähemmän kuin 2 081 euroa, joten mediaanituloiseksi sattuvan palkansaajan täytyisi olla verraten pienipalkkainen tai vain osan vuotta tai osa-aikaisesti työllistynyt. Keskieläke bruttona on Suomessa runsaat 1 500 euroa, joten mediaanituloiseksi voi ajatella myös henkilön, joka saa keskimääräistä parempaa työeläkettä.

Vuonna 2013 veroasteikkoon lisättiin uusi luokka yli 100 000 euroa verotettavaa ansiotuloa saaville. Rajaa alennettiin 90 000 euroon vuonna 2015. Tätä ns. solidaarisuusveron rajaa voi pitää myös suurituloisuuden määritelmänä, joka siis perustuu henkilön verotettaviin bruttoansiotuloihin. Taulukon 1 tulonjaon kokonaistilaston luvut perustuvat talouden jäsenten yhteenlaskettuihin nettotuloihin, jotka on jaettu kulutusyksiköillä. Jos solidaarisuusveron kohteena olevat tulot ovat talouden ainoa tulolähde, voi tulotaso tulojakotilaston laskentatavalla muodostua verotettavaa ansiotuloa selvästi pienemmäksikin verojen ja talouden rakenteen vuoksi.

Yli 90 000 euron verotettavat tulot olivat asuntoväestöön kuuluvista henkilöistä noin 54 000:lla vuonna 2013. Heistä noin 90 prosenttia kuului tulonjaon kokonaistilaston ylimpään tulokymmenykseen ja 70 prosenttia myös suurituloisimpaan viiteen prosenttiin. Suurituloisimpaan prosenttiin kuului neljäs ja suurituloisimpaan promilleen 2,5 prosenttia. Suurituloisimman

kymmenyksen ulkopuolelle jäätin lähinnä asuntokunnan muiden jäsenten tulojen vuoksi, sillä henkilökohtaiset nettotulot olisivat lähes kaikilla riittäneet suurituloisimpaan viiteen prosenttiin.

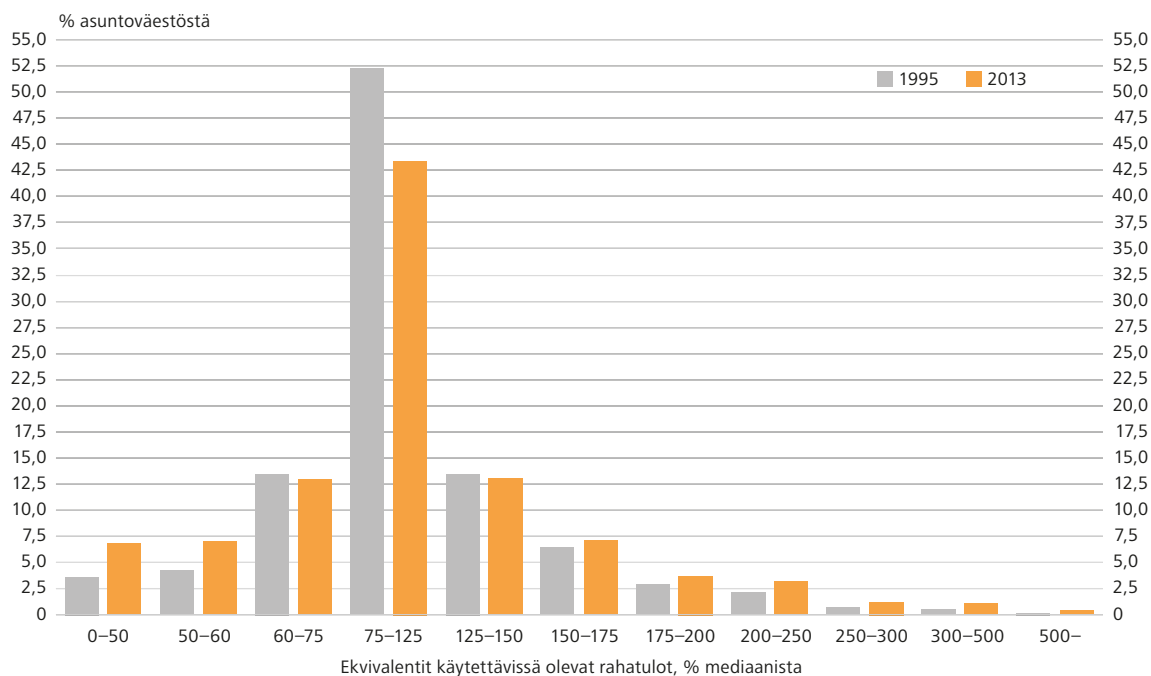
Pienituloisten tulo-osuus on pienentynyt ja keskituloisten pysynyt ennallaan

Thomas Piketty (2014) kuvaa vilkkaan keskustelun synnyttäneessä kirjassaan tuloeroja pitkälti suurituloisimman prosentin tulo-osuudella¹. Myös Suomessa tuloerojen kasvu on ilmennyt suurituloisimman prosentin tulo-osuuden kasvuna, mutta tämä tapahtui pitkälti jo 1990-luvulla. Vuonna 2000 suurituloisimman prosentin tulo-osuus oli 7,7 prosenttia, eikä sitä ole sen jälkeen ylitetty. Vuonna 2013 osuus oli 5,8 prosenttia.

Tilastokeskus tilastoi suurituloisimman prosentin (n. 50 000 henkeä) ja viiden prosentin (n. 250 000 henkeä) tulo-osuuksia tulonjaon kokonaistilastossa. Taulukossa 2 on esitetty lisäksi suurituloisimman promillen (n. 5 000 henkilöä) osuudet kokonaistuloista vuosina 1995–2013 laskettuna ekvivalenteista tuloista. Vuonna 2013 suurituloisin promille sai tuloista 2,1 prosenttia. Suurituloisimman promillen osuus tuloista oli suurimmillaan ns. teknokuplan aikaan vuonna 2000, jolloin se oli 3,4 prosenttia. Vuoden 2005 jälkeen suurituloisimman viiden prosentin tulo-

¹ Osasyynä tähän ovat tietysti aineistorajoitteet ja kuvattava hyvin pitkä ajanjakso, jotka eivät mahdollista koko tulojakauman kuvaamista.

KUVIO 1. Henkilöiden osuus tuloluokissa 1995 ja 2013, tulot prosenttiosuutena mediaanituloista

Lähde: Tilastokeskus, tulonjaon kokonaisaineisto

osuudet ovat muuttuneet käytännössä vain suurituloisimman prosentin sisällä. Vuosittaiset heilahtelut ovat viime vuosina olleet suuria.

Tulo-osuudet kuvaavat suhteellista tulonjakoa, joten niiden muutokset ovat nollasummapeiliä. Neljän pienituloisimman kymmenyksen osuus tuloista aleni kolme prosenttiyksikköä vuodesta 1995 vuoteen 2013, kun taas keskituloisiksi katsottavien tulokymmenysten V-IX osuus pysyi lähes ennallaan. Tuloerojen edellinen huippu oli juuri ennen nykyistä talouskriisiä, jonka jälkeen tulo-osuutta on menettänyt lähinnä suurituloisin prosentti ja hyötyjiä ovat olleet kaikki muut paitisi suurituloisin kymmenys.

Vuosittaiset vaihtelut tulo-osuuksissa voivat olla suuria, mutta vaihtuvuus suurituloisten joukossa on pienempää kuin muissa tuloluokissa. Noin 66 prosenttia vuonna 2013 suurituloisimpaan prosenttiin kuuluneista oli samassa ryhmässä edellisvuonna ja yhdeksän kymmenestä suurituloisimman viiden prosentin joukossa. Vuoteen 2007 verrattuna vastaavat osuudet olivat 40 prosenttia ja 75 prosenttia.

Taulukossa 2 tulo-osuudet on laskettu tulonjakotilaston standardimenetelmin talouksien ekvivalenteista nettotuloista henkilöpainotuksella. Ne poikkeavat Suomen luvuista esimerkiksi kansainvälisessä suurituloisten tulo-osuuksien tietokannassa (World Top Incomes Database, WTID). Siellä Suomen luvut kuvaavat yli 14-vuotiaiden henkilöiden verotettavia tuloja. Verokäsitteisiin perustuvat tulo-osuudet kuvaavat bruttotuloja, ja myös muiden

Tuloerojen edellinen huippu oli juuri ennen nykyistä talouskriisiä.

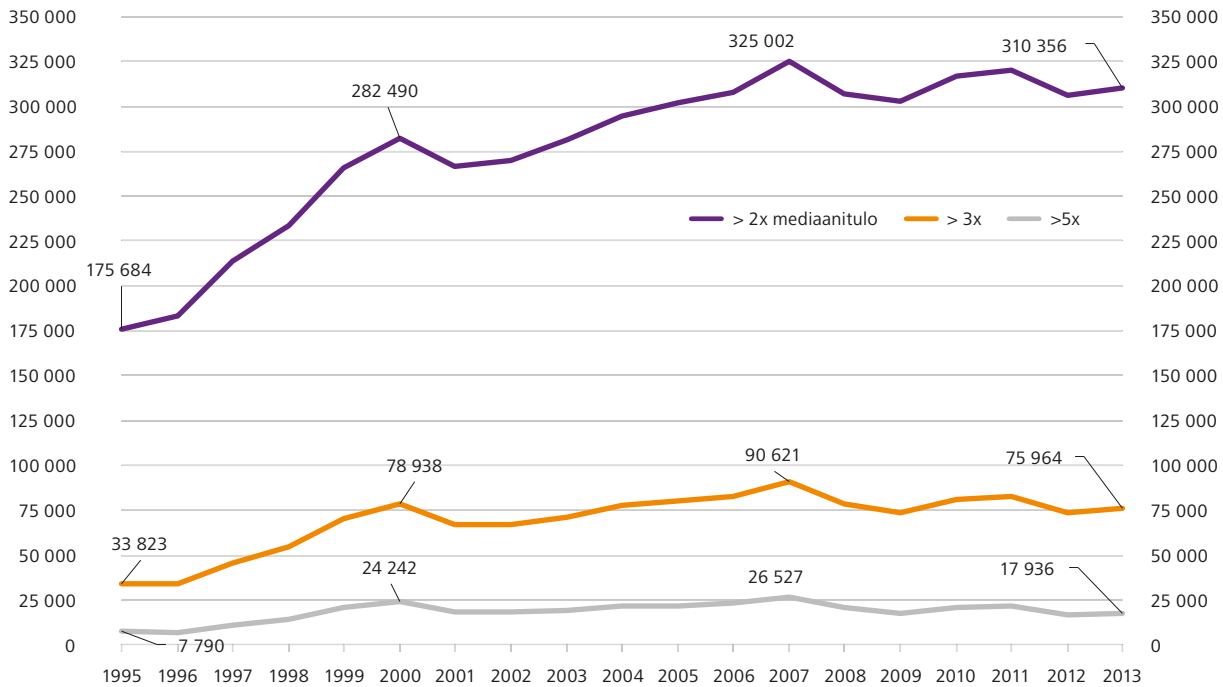
määritelmäerojen vuoksi ne ovat systemaattisesti selvästi korkeampia kuin kotitalouksien ekvivalenteista nettotuloista laskettuna (Törmälehto 2015).

Keskituloisten osuus väestöstä on pienentynyt

Tulojen keskittyminen tietyn fraktiilin ylittäville henkilöille ei kerro mitään suurituloisten lukumäärästä. Suurituloisimmassa prosentissa on aina prosentti väestöstä. Suurituloisten lukumäärää voidaan mitata joko kiinteiden rikkausrajojen avulla tai kiinnittämällä raja johonkin referenssituloon. Yleinen tapa on laskea, kuinka monella tulot ovat kaksin- tai kolminkertaiset suhteessa mediaanituloon. Jos tulokäsite on ekvivalentti tulo, tämä ”suhteellisen rikkauten” menetelmä on vastinpari suhteellisen tuloköyhyysrajan asettamiselle 50 tai 60 prosenttiin mediaanitulosta.

Suomen tulojakauma on bipolarisoitunut 1990-luvun puoliväliin verrattuna siten, että sekä pieni- että suurituloisten väestöosuudet ja lukumäärät ovat kasvaneet ja keskimmaisten tulo-ryhmien pienentyneet. Kuviossa 1 on esitetty

KUVIO 2. Suurituloisten henkilöiden lukumäärät kolmella suurituloisuuden rajalla (etäisyytenä mediaanitulosta) 1995–2013

Lähde: Tilastokeskus, tulonjaon kokonaistilasto

henkilöiden väestöosuudet eri tuloluokissa. Pienituloisuuden eli suhteellisen tuloköyhyyden kasvu on kattavasti kuvattu tilastoissa ja tutkimuksissa. Harvemmin tarkasteltu suhteellisen suurituloisuuden kasvu on myös selvästi havaittavissa.

Keskituloisten osuus on siis supistunut, ainakin jos keskituloisiksi katsotaan henkilöt, joiden tulot ovat 75–125 prosenttia mediaanituloista. Vuonna 2013 tähän luokkaan kuului 43,3 prosenttia väestöstä, kun vuonna 1995 osuus oli 52,3 prosenttia. (Kuvio 1.) Keskiluokan kutistuminen sen sijaan on monitahoisempi kysymys, eikä siihen riitä pelkän tulojakauman tarkastelu. Keskituloiset eivät ole välttämättä keskiluokkaa. Samoin työllisyyden ja työmarkkinoiden polarisaatio on erillinen kysymys, vaikka se osaltaan vaikuttaa koko väestön nettotulojen jakaumaan palkansaajien palkkajakauman välityksellä.

Vuonna 2013 Suomessa oli noin 76 000 hyvin suurituloista, jos tulo rajaksi asetetaan kolme kertaa mediaanitulot. Tämä on 1,4 prosenttia väestöstä. Vuonna 1995 heitä oli noin 34 000. Jos raja on kaksi kertaa mediaanitulot, suurituloisia oli noin 310 000 eli 5,8 prosenttia väestöstä. Aineisto mahdollistaa

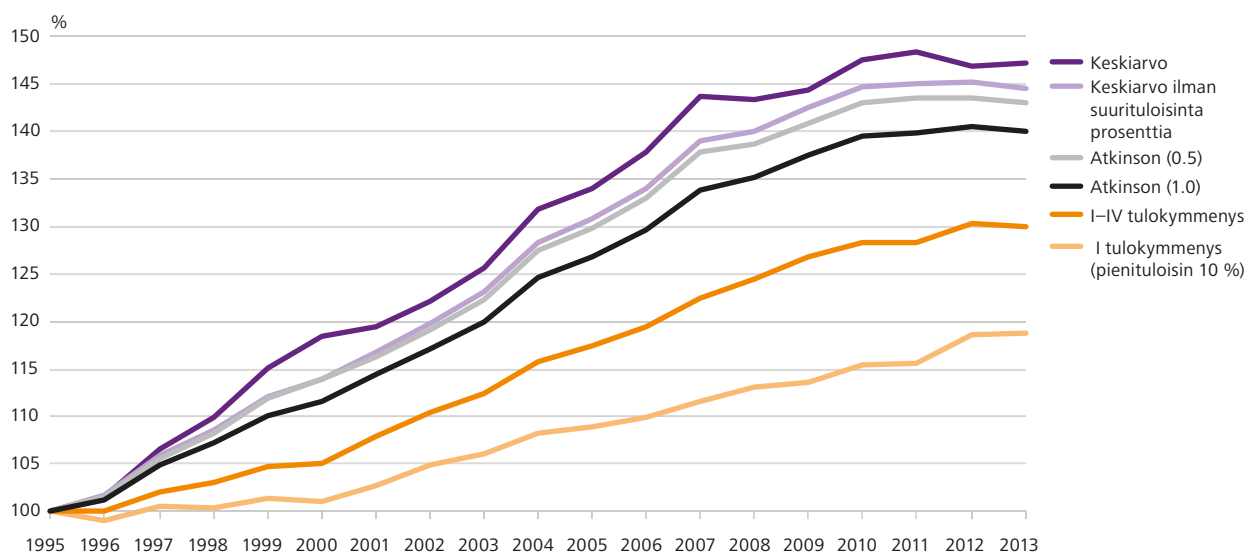
myös rajan asettamisen esimerkiksi viisinkertaiseksi mediaanituloon nähden. Silloin voitaneen puhua juuippituloisista, joita oli noin 18 000 eli 0,3 prosenttia väestöstä vuonna 2013. Kahdella korkeammalla rajalla henkilöiden määrä on kasvanut noin 130 prosenttia vuosina 1995–2013, kun alimmalla rajalla kasvua on 77 prosenttia. Jos taas verrataan vuosia 2000 ja 2013, on erittäin suurituloisten lukumäärä vähentynyt, kun alimmalla rajalla se on edelleen kasvanut. (Kuvio 2.)

Tulo- ja väestösuuksien lisäksi aivan viime vuosina on kehitetty myös erityisiä ”rikkausindikaattoreita”, jotka ovat periaatteessa (tulo)köyhyys- ja tulojakomittareiden sovelluksia tulojakauman yläosaan (Peichl ym. 2010; Medeiros & Ferreira de Souza 2014). Indeksien intuitiivinen tulkinta on kuitenkin usein vaikeaa, joten niitä ei tässä artikkelissa käsitellä.

Eriarvoisuuden tarkastelu edellyttää arvovalintoja

Tulonjakotilastoissa on mukana koko väestö, mutta tavanomaisia tulojakoindeksitäreita heilutta-

KUVIO 3. Kuusi tulojen keskiarvoon perustuvaa yhteiskunnan hyvinvointifunktiota, indeksi (1995=100)

Lähde: Tilastokeskus, tulojaon kokonaisaineisto

Suomessa talouskasvu ei ole hyödyttänyt vain suurituloisimpia, vaikka tuloerot ovat kasvaneet.

vat usein kohtuuttomasti suurituloisten osinkotulojen tai veronalaisten myyntivoittojen vaihtelut. Myös kansainvälisesti suurituloisten tulo-osuudet korreloivat merkittävästi yleisen tulojaon kehityksen kanssa. Siten muut tulojakauman muutokset voivat saada liian vähän huomiota osakseen.

Eri tulotasolla olevien tulonsaajien tulokehitystä voidaan toki painottaa eri tavalla tulojakoindikaattoreissa. Tämä on kuitenkin normatiivinen kysymys, sillä tulojakotilastoissa kuvataan lähtökohtaisesti tilastollisesti tuloerojen kehitystä, ei eriarvoisuutta. Eriarvoisuuden mittaaminen edellyttää tulojakoindikaattoreiden eksplisiittistä normatiivista tarkastelua, sillä yksilöillä ja yhteiskunnilla on erilaisia tulojakoa koskevia preferenssejä. Preferenssit voivat myös muuttua ajassa: Suomessa suuremmat tuloerot hyväksytään nykyisin mahdollisesti helpommin kuin 1990-luvun puolivälissä (ks. Kärkkäinen 2013).

Kuviossa 3 on esitetty kuusi tulojen keskiarvoon perustuvaa mittaria, joiden taustalla on welfaristinen ajatus yhteiskunnan hyvinvoinnista vain yksilöiden tuloista saaman hyödyn aggregaattina. Kuvion luvut ovat tulojen keskiarvoja, mutta ne

voidaan nähdä myös eri tavoin tuloerojen tasausta painottavina yhteiskunnan hyvinvointifunktioina.

Tulojen keskiarvo on reaalisesti noussut noin 47 prosenttia vuodesta 1995 vuoteen 2013. Keskiarvo voidaan tulkita puhtaasti utilitaristisena hyvinvointimittarina, jonka perusoletukset ovat, että tulot lisäävät hyvinvointia lineaarisesti ja tärkeintä on kokonaisyhteiskunnan hyvinvoinnin maksimointi. Yhteiskunnan hyvinvointia riittää kuvaamaan tulojen keskiarvo (tai esimerkiksi bkt/henkilö) eikä tuloeroilla ole merkitystä. On yhdentekevää, jakautuvatko tulot tasan vai saako yksi henkilö kaikki tulot.

On intuitiivisesti luonnollista olettaa, että tulot lisäävät hyvinvointia, mutta eivät samassa suhteessa tulojen lisäyksen kanssa. Toisin sanoen kymmenen euron lisäys 1 000 euron tuloihin lisää saajan hyvinvointia enemmän kuin kymmenen euron lisäys 4 000 euron tuloihin. Tämä on ns. alenevan rajahyödyn oletus, josta taloudellisen utilitarismin kehikossa seuraa, että annettulla tulotasolla yhteiskunnan hyvinvointi maksimoituisi, kun tulot jakautuisivat tasan. Tuloerojen kasvusta aiheutuu hyvinvointitappiota, jota voidaan kuitenkin kompensoida korkeammalla keskimää-

Keskeinen kysymys on: Milloin suurituloisten osuus tuloista tai etäisyys mediaanista on niin suuri, että voimme puhua eliitistä, jolla on poikkeuksellista valtaa ja vaikutusmahdollisuuksia.

räisellä tulotasolla. Hyvinvointitarkasteluissa suurempi halukkuus tuloerojen tasaamiseen voidaan ottaa huomioon antamalla enemmän painoa pienituloisten tuloille, eli olettamalla tulojen rajahyödyn alenevan voimakkaammin.

Keskiarvotuloa voidaan korjata alaspäin siten, että tuloeroista ja tulojen alenevasta rajahyödyttä johtuva hyvinvointitappio otetaan huomioon. Yksinkertainen mutta teoreettisesti perusteltu tapa tehdä tämä on tulotason kertominen tunnusluvulla $(1 - \text{tuloeroindeksi})$. Esimerkiksi EU-komissio on tarkastellut Gini-kertoimella tulonjakokorjattua bruttokansantuotetta eli ns. ”todellisen kansantulon” Sen-indeksiä (European Commission 2013; Sen 1976). Samoin YK:n inhimillisen kehityksen indeksistä on olemassa jakaumakorjattu versio (inequality-adjusted HDI), jossa tulonjakomittana käytetään Atkinsonin normatiivista tulonjakoindeksiä.

Kuviossa 3 on esitetty kaksi tällaista tuloeroilla korjattua koko tulojakauman keskiarvoa². Toinen niistä painottaa enemmän pienituloisten tuloja (kuviossa Atkinson 1.0), mikä tarkoittaa, että tulojen rajahyöty alenee nopeammin. Molemmilla tavoilla painotettuna taloudellinen hyvinvointi on kasvanut, mutta tuloerojen kasvun vuoksi vähemmän kuin keskiarvotuloilla mitattuna. Kun pienituloisten tuloja painotetaan enemmän, on tuloerojen kasvusta aiheutunut suurempi hyvinvointitappio.

2 Eriarvoisuusindeksi on tässä Atkinsonin indeksi tuloeroaversioparametreilla 0,5 ja 1. Mitä suurempi aversioparametri on, sitä enemmän painotetaan pienituloisten tuloja indeksissä. Atkinsonin indeksin voi tulkita kuvaavan sitä osuutta tuloista, jolla saataisiin sama hyvinvointi kuin nykyjakaumassa, jos tulot jaettaisiin tasan. Kuviossa 3 aversioparametrin arvolla 1 indeksi oli 12,7 vuonna 2013. Siten 87,3 prosenttia nykytuloista riittäisi tasan jaettuna samaan yhteiskunnan hyvinvointiin tasoon. Aversioparametrin arvolla 0,5 indeksi oli 7,2 eli tuloeroista aiheutuu pienempi hyvinvointitappio, kun pienituloisten tuloja painotetaan vähemmän. Kyse on toki vain havainnollistavasta esimerkistä; tuloja tulisi erityisesti tarkastella koko elinkaaren ajalta vuositulojen asemesta.

Voidaan myös ajatella, että vain pienituloisimpien tuloilla on merkitystä yhteiskunnan hyvinvoinnille. Tällainen ajatustapa on muun muassa Maailmanpankin jaetun vaurauden (*shared prosperity*) kehikossa (World Bank 2015). Maailmanpankin tavoite on edistää kunkin maan pienituloisimman 40 prosentin tulojen kasvua, minkä nähdään olevan soveltuva indikaattori tasa-arvoiselle osallistavalle kasvulle. Absoluuttisen ja suhteellisen ajattelun ero on tässä tärkeä. Maailmanpankki painottaa talouskasvua eli absoluuttisen tulotason kehitystä. Voidaan myös ajatella, että pienituloisimpien tulojen on kasvettava suhteessa koko väestön tuloihin. Tällöin suhteelliset tuloerot eivät saisi kasvaa ainakaan niin, että pienituloisimpien osuus tuloista alenee.

Kuvion 3 mukaan pienituloisimman kymmenyksen tulotaso on noussut Suomessa reaalisesti noin 19 prosenttia ja neljän pienituloisimman kymmenyksen tulotaso 30 prosenttia vuodesta 1995 vuoteen 2013. Tämä on selvästi vähemmän kuin koko väestön keskitulot. Nämä ovat ”rawlsilaisia” hyvinvointifunktioita, joissa painotetaan vain pienituloisimpien tuloja yhteiskunnan hyvinvointifunktiossa. Tällöinkin siis suhteelliset tuloerot voivat kasvaa ja rikkaat saavat rikkastua köyhiä enemmän, kunhan myös pienituloiset absoluuttisesti hyötyvät ja kaikilla on samat mahdollisuudet vaurastua. Keskeinen kysymys on, milloin suurituloisten osuus tuloista tai etäisyys mediaanista on niin suurta, että voimme puhua eliitistä, jolla on poikkeuksellista valtaa ja vaikutusmahdollisuuksia.

Mittakaavan säilyttämiseksi suurituloisimman prosentin keskitulon kehitystä ei ole mukana kuviossa 3. Ne kasvoivat reaalisesti 209 prosenttia vuodesta 1995 vuoteen 2013 ja ajallinen kehitys noudattaa taulukon 2 tulo-osuuksien kehitystä. Kuviossa 3 on kuvattu loppujen 99 prosentin tulokehitystä, joka on lähellä koko väestön keskiarvoa. Tämä ilmentää sitä, että Suomessa talouskasvu ei ole hyödyttänyt vain suurituloisinta prosenttia. Toisaalta tuloerot ovat nyt suuremmat kuin 1990-luvun puolivälissä, vaikka tulojakauksen ääripää jätettäisiin tarkastelusta pois. Tärkeä

kysymys on siis myös sen ”muun 99 prosentin” jakautuminen useamman kerroksen väkeen.

Lienee niin, että useimpien mielestä yhteiskunta on Suomessa eriarvoisempi 1990-luvun puoliväliin verrattuna, koska suhteelliset tuloerot ovat kasvaneet suurituloisten vaurastuessa selvästi muita enemmän. Taloudellista hyvinvointia tarkasteltaessa on kuitenkin aina otettava huomioon sekä tulotaso että tulojen jakautuminen; niitä ei voi tarkastella toisistaan erillisinä. ■

Kirjoittaja on erikoistutkija Tilastokeskuksen väestö- ja elinolotilastot -yksikössä.

Lähteet:

Aaberge, Rolf & Atkinson, Anthony B. 2013. *The Median as Watershed*. Discussion Paper No. 749. Statistics Norway.

Atkinson, Anthony B. & Brandolini, Andrea 2013. *On the Identification of the Middle Class*. Teoksessa: Janet C. Gornick & Markus Jäntti (toim.). *Income Inequality: Economic Disparities and the Middle Class in Affluent Countries*. Stanford University Press.

Atkinson, Anthony B. & Piketty, Thomas & Saez, Emmanuel 2011. *Top incomes in the long run of history*. *Journal of Economic Literature*, 49:1.

European Commission 2013. *Employment and Social Developments in Europe 2013*. Chapter 7: *Indicators of inclusive growth to complement GDP growth*. <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=738&langId=en&pubId=7684>.

Kärkkäinen, Olli 2013. *Oikeudenmukainen verotus – mitä verojärjestelmämme kertoo arvoistamme?* *Talous ja Yhteiskunta* 3/2013.

Medeiros, Marcelo & Ferreira de Souza, Pedro H. G. 2014. *The rich, the affluent and the top Incomes: a*

Literature Review. IRLE Working Paper No. 105–14. <http://www.irl.berkeley.edu/workingpapers/105-14.pdf>.

OECD 2014a. *Focus on top Incomes and taxation in OECD Countries: Was the crisis a game changer?* <http://www.oecd.org/social/OECD2014-FocusOnTopIncomes.pdf>.

OECD 2014b. *Focus on Inequality and Growth: Does income inequality hurt economic growth?* <http://www.oecd.org/social/Focus-Inequality-and-Growth-2014.pdf>.

Peichl, Andreas & Schaefer, Thilo & Scheicher, Christoph 2010. *Measuring Richness and Poverty: a Micro Data Application to Europe and Germany*. *Review of Income and Wealth*, series 56, number 3.

Piketty, Thomas 2014. *Capital in the twenty-first century*. Harvard University Press.

Sen, Amartya 1976. *Real national income*. *Review of Economic Studies*, Vol. 43.

Tilastokeskus. *Tulonjaon kokonaistilasto*. <http://tilastokeskus.fi/til/tjkt/index.html>.

Törmälehto, Veli-Matti 2015. *High incomes and affluence: Evidence from EU-SILC*. Eurostat, *Methodologies and Working Papers* (tulossa).

World Bank 2015. *Global Monitoring Report 2014/2015: Ending Poverty and Sharing Prosperity*.

LEO KOLTOLA

Säilyykö hyvinvointimme ilman jatkuvaa kasvua

Vähäisen talouskasvun ei tarvitse merkitä hyvinvoinnin rapautumista. Kanadalaisen taloustieteilijän laskelmissa niukka kasvu voikin edistää ihmisten ja luonnon parasta.

Suomen Pankki julkisti viime vuoden lopulla synkän ennusteen Suomen kansantalouden kasvunäkymistä 25 vuodeksi eteenpäin. Ennusteen mukaan bruttokansantuotteen kasvu jää vajaaseen prosenttiin. Heikon kasvun syynä on muun muassa tuotantopääoman pieneneminen vuodesta 2009 alkaen ja aiempaa matalampi työllisyysaste. Kokonaistuottavuuden kehitys on vuoden 2008 jälkeen ollut heikkoa ja Euroopan komission ennusteen mukaan tulee sellaisena pysymään koko Euroopassa. Kasvua heikentää myös se, että tutkimus- ja tuotekehittelymenot ovat pienentyneet sekä Suomessa että koko EU:ssa. (Kilponen ym. 2014.)

Onko edessä perikato? Monen vuosikymmenen ajan meille on opetettu, että talouskasvu, mitattuna bruttokansantuotteella, on yhteiskuntapolitiikan korkein päämäärä. Olemme oppineet ajattelemaan, että vain talouskasvun avulla voidaan ratkaista suuret yhteiskunnalliset ongelmat.

Hyvinvointi ilman talouskasvua on mahdollista

Kanadalaisen kansantaloustieteen professorin Peter A. Victorin mukaan kehittyneissä maissa yhteiskunnalliseen edistykseen ja hyvinvoinnin li-

säämiseen ei tarvita talouskasvua. Talouskasvun hyödyt tulisi Victorin näkemyksen mukaan luovuttaa kehitysmaiden ihmisille, joiden hyvinvointiin ne todella vaikuttaisivat. Kehittyneissä maissa poliittiset tavoitteet pitäisi kohdistaa täsmällisemmin hyvinvoinnin parantamiseen ja ekologiseen kestävytyteen. (Victor 2008.)

Teoksessaan *Managing Without Growth* Victor (2008) osoittaa, että Kanada voisi toteuttaa tärkeimmät hyvinvointitavoitteensa – työttömyyden huomattavan alentamisen, köyhyyden poistamisen ja hiilidioksidipäästöjen alentamisen Kioton sopimuksen edellyttämälle tasolle – nojaamatta talouskasvuun. Victorin mielestä nollakasvu ei itsessään sovi poliittiseksi tavoitteeksi. Tarvitaan tavoitteita, joilla edistetään hyvinvointia täsmällisemmin kuin pelkällä talouskasvulla. Näitä tavoitteita voisivat olla esimerkiksi täystyöllisyys, köyhyyden poistaminen ja ympäristön suojeleminen.

Peter A. Victor (2008) perustelee ajatuksiaan kehittämällään LowGrow-mallilla, joka perustuu suurelta osin Kanadan tilastokeskuksen tilastoihin.

LowGrow on Kanadan talouden vuorovaikutteinen tietokonemalli. Se on suunniteltu niin, että sillä on helppo tutkia erilaisia oletuksia, tavoitteita ja toimenpiteitä. Malli perustuu yleisesti hyväksytyyn talusteoriaan.

TAULUKKO. Peter A. Victorin kasvumallilaskelmat

Muuttuja	Yksikkö	Skenaariomallit 2035				
		Perusvuosi 2005	Perus- skenaario	Katastrofi- skenaario	Matalan kasvun skenaariot	
					Oma- varaisuus	Ulkomaan- kauppa
Bkt/henki	indeksi	100	213	111	169	148
Työttömyys	indeksi	100	122	358	56	56
Velka/bkt	indeksi	100	36	331	48	48
Köyhyyssindeksi	indeksi	100	136	230	46	46
Kasvihuonekaasut	indeksi	100	177	86	78	69
Bkt/henki	mil. CAD 97p ¹	35 053	74 493	39 000	59 132	51 873
Työttömyysaste	%	7,2	8,8	25,7	4,0	4,0
Velka/bkt	%	62,1	22,1	205,7	29,8	30,0
Köyhyyssindeksi, HPI	%	10,7	14,6	24,6	4,9	4,9
Kasvihuonekaasut	mt. CO ₂ -eq. ²	747	1323	645	584	512
Kulutus/bkt	%	57,0	58,6	59,2	58,1	58,0
Investoinnit/bkt	%	19,6	19,2	13,1	18,7	12,21
Julkinen bkt-osuus	%	21,7	20,3	27,7	22,9	24,4
Kauppataase/bkt	%	1,8	1,9	0	0,3	5,4

¹ Miljoonaa Kanadan dollaria vuoden 1997 hinnoin

² Miljoonaa ekvivalenttista hiilidioksiditonnia

Lähde: Victor 2008.

LowGrow-mallissa on otettu huomioon kansantalouden perusrakenteiden lisäksi hiilidioksi- ja muut kasvihuonekaasupäästöt, metsätalouden alamalli, tulojen uudelleenjaon järjestelyt sekä YK:n köyhyyssindeksi (HPI).

LowGrow-mallilla on mahdollista tutkia miten talouskasvun synnyttämien ylimääräisten varojen sijoittaminen terveydenhuoltoon ja aikuiskoulutusohjelmiin vaikuttaa. Toimenpiteiden vaikutusta arvioidaan tutkimuskirjallisuuteen perustuvilla yhtälöillä. LowGrow -mallissa kasvu syntyy:

- nettoinvestoinneista, jotka lisäävät tuotantopääomaa
- työvoiman kasvusta
- tuottavuuden lisäyksestä
- kauppataaseen kasvusta (viennin ja tuonnin erotuksesta)
- julkisten menojen lisäyksestä sekä
- väestön kasvusta.

Neljä kasvun skenaariota

Esitän tässä tärkeimmät Peter A. Victorin mallilaskelmien tulokset tiivistettynä neljään skenaarioon, joille olen tässä antanut nimet: perusskenaario, katastrofiskenaario, omavaraisuusskenaario ja ulkomaankauppaskenaario (ks. taulukko).

Hitaan talouskasvun, siedettävän työttömyyden ja terveen valtiontalouden yhdistäminen on mahdollista LowGrow-mallin puitteissa.

Perusskenaariossa noudatetaan viimeisen 25 vuoden aikana tapahtunutta keskimääräistä kehitystä. Kanadan reaalisien bkt:n indeksin oletetaan kasvavan perusvuoden 2005 sadasta arvoon 213 vuonna 2035. Perusskenaarion varjopuoli on, että mallissa myös kasvuhuonepäästöt kasvavat entiseen tapaan.

Katastrofiskenaariossa kaikki edellä listatut kasvumuuttujat nollataan. Siinä talous on ”vaapaassa pudotuksessa”. Kasvua tapahtuu silti hie-man, indeksipistelukuun 111.

Omavaraisuusskenaario ja **ulkomaankauppaskenaario** ovat alhaisen kasvun skenaarioita. Niissä bkt:n kasvu jää perusskenaariota selvästi alhaisemmaksi, mutta on katastrofiskenaariota suurempi.

Kasvuajattelulla on lyhyet juuret

Taloukasvu ja sen mittarina eritoten bruttokansantuotteen kehitys ovat ajassamme talousuutisten vakioaineistoa. Tilastokeskus julkaisee tiedot bruttokansantuotteesta vuosittain ja neljännesvuosittain. Kuukausittain julkaistaan kokonaistuotannon kuukausikuvaaja. Maitten ja alueiden menestystä mitataan bkt:lla. Kehitystä vertaillaan urheilukilpailujen tulosten tapaan. Helposti unohtuu, että taloukasvu on ollut julkilausuttu hallituspolitiikan tavoite vasta viime vuosisadan puolivälistä lähtien.

Ajatus yhteiskunnallisesta edistyksestäkään ei ole kovin vanha. Idea siitä, että yhteiskunnan toiminnassa pitää pyrkiä parannuksiin, alkoi syntyä vasta 1500- ja 1600-luvuilla luonnontieteiden kehittyessä. Valistuksen aikakauden filosofit kehittivät ajatusta edelleen. Yksinvaltaisen hallitsijan yhteiskunnassa kaikki palvelivat vain hallitsijaa eikä rahvaan hyvinvoinnilla ollut juuri merkitystä. Vasta kansanvaltaisten ajatusten kehittyminen loi ajatuksen yhteiskunnallisesta edistyksestä ja sen tarpeellisuudesta.

Miten taloukasvusta tuli yhteiskunnallisen edistyksen synonyymi? Tämä liittyy John Maynard Keynesiin, joka ajoi lävitse ajatuksen, että hallitusvalta on vastuussa täystyöllisyydestä. Keynes ei tunnetusti itse arvostanut pitkää aikaväliä, vaan totesi, että ”pitkällä aikavälillä olemme kaikki kuolleet”. (Keynes 1935.)

Roy F. Harrod ja Evsey Domar loivat ”keynesiläisen” Harrod-Domarin kasvumallin 1930- ja 1940-luvuilla, joka kiinnitti huomiota myös tuotantokapasiteetin kehitykseen. Taloukasvusta yhteiskunnallisena tavoitteena ei juurikaan puhuttu ennen vuotta 1950, mutta vuosikymmenen kuluttua se oli jo yleisesti korotettu talouselämän tärkeimmäksi tavoitteeksi. Yhdysvaltojen ja Neuvostoliiton talouskilpailu sekä kylmä sota olivat kasvumallin läpilyönnissä merkittäviä tekijöitä. (Victor emt.)

Keynesin ajatus, että valtiovalta on vastuussa suhdanepolitiikasta ja täystyöllisyydestä, on kääntynyt monien talouspolitiikan vaikuttajien ajattelussa ylösalaisin: hallitus vastaa kilpailukyvyistä eli kasvusta. Työttömät, köyhät ja ympäristö jätetään markkinoiden armoille.

Rajallisella maapallollamme ei ole loputtomasti tilaa eikä luonnonvaroja taloudellisen kasvun jatkamiseen.

Omavaraisuusskenaariossa investoinnit ovat suuret. Kauppatase on alhainen, mutta positiivinen. Ulkomaankauppaskenaariossa investoinnit ovat pienet, mutta kauppatase korkea. Molemmat skenaariot sisältävät hiiliveron, jolla kasvihuonekaasupäästöt saadaan pienemään, parhaimmillaan indeksilukuun 69.

Alhaisen kasvun skenaarioissa työttömyys on 4 prosenttia vuonna 2035 eli selvästi pienempi kuin vuonna 2005, jolloin se oli Kanadassa 7,2 prosenttia. Myös velkaantuminen, köyhyys ja kasvihuonekaasupäästöt ovat pienempiä. Velkaantuminen on alhaisen kasvun skenaarioissa hieman suurempi kuin perusskenaariossa, kun taas työttömyys, köyhyys ja kasvihuonekaasupäästöt ovat selvästi pienempiä.

Skenaarioiden simulointi osoittaa Peter A. Victorin mukaan, että nollakasvu voi olla katastrofaalista, jos se pannaan toimeen huolimattomasti. Pahimmillaan edessä olisi vaikeuksia, joita ei ole nähty 1930-luvun laman jälkeen. Simulointi paljastaa kuitenkin myös sen, että hidas taloukasvu ei välttämättä sulje pois taloudellista, sosiaalista ja ekologista edistystä. Täystyöllisyys, köyhyyden poistaminen, lisääntyvä vapaa-aika, kasvihuonekaasupäästöjen huomattava vähentäminen ja valtiontalouden tasapainottaminen ovat mahdollisia alhaisen taloukasvun puitteissa. Kehittyneissäkin maissa on tarve lisätä hyvinvointia.

Mikael Malmeaus (2011) on soveltanut LowGrow-mallia Ruotsissa. Hänenkin keskeinen tuloksensa on, että hitaan taloukasvun, siedettävän työttömyyden ja terveen valtiontalouden yhdistäminen on mahdollista.

Päätäjien on vaikea luopua taloukasvun ihanteesta

Ranskan entisen presidentin Nicholas Sarkozyn asettaman Stiglitzin komitean (2009) mietintö sysäsi liikkeelle valtavan määrän hankkeita, joissa haluttiin täydentää bruttokansantuotetta muilla hyvinvoinnin ja edistyksen mittareilla. Nämä hankkeet ovat osittain jatkoa jo 1970-luvulla liikkeelle lähteneistä ajatuksista ottaa luonnonvarojen kestävä käyttö ja ympäristö paremmin huomiioon kansantalouden tilinpidossa. Myös 1980-luvulla Brundtlandin komitean (Our Common Future 1987) esiin nostamaa moniulotteista kestävä kehityksen käsitteen tilastollista mittaamista on kehitetty (UN/ECE 2009).

Toistaiseksi päätäjät eivät kuitenkaan ole luopuneet bkt-keskeisyydestään. Taloudellisen kas-

vun tavoitteen nimissä saatetaan lyhytnäköisesti toteuttaa toimenpiteitä, jotka vähentävät tämänhetkistä hyvinvointiamme ja vahingoittavat tulevan hyvinvoinnin edellytyksiä. Esimerkiksi Suomen selviytymistä 1990-luvun lamasta on pidetty menestystarinana. Jälkeen jäi kuitenkin suuri määrä pitkäaikaistyöttömiä ja aiempaa korkeammat tuloerot, jotka eivät ole tasoittuneet kahden vuosikymmenen kuluessa. Hillitsemätön kaivosbuumi Pohjois-Suomessa saattaa tuhota luonnonympäristön pysyvästi.

Johtuuko lyhytnäköisyys vain tiedon puutteesta? Paraneeko maailma, jos ja kun päättäjien käyttöön saadaan parempia mittareita? Bkt:n kasvun sijasta voitaisiin politiikalle asettaa jatkossa enemmän sosiaalisia ja ympäristönsuojeluun liittyviä tavoitteita. Mielestäni uudet kehityksen mittarit eivät kuitenkaan yksin ratkaise aikamme suuria ongelmia. Muutos riippuu ennen kaikkea poliittisesta tahdosta. Kysymys on arvoista.

Peter A. Victorin näkemyksen mukaan kestävä kehitys ja hyvinvoinnin kasvu voidaan ja pitääkin turvata kehittyneissä maissa ilman talouskasvua. Rajallisella maapallollamme ei ole loputtomasti tilaa eikä luonnonvaroja talouskasvun jatkamiseen. Ehkä jonkin seuraavan hallituksen ohjelmassa talouspolitiikka sovitetaan kestävä kehityksen ja hyvinvoinnin tavoitteisiin eikä päinvastoin. ■

Kirjoittaja on kehittämisspäällikkö talous- ja ympäristötilastoissa Tilastokeskuksessa.

Lähteet:

Keynes, John Maynard 1935. *The General Theory of Employment, Interest and Money*. New York: Harcourt Brace.

Kilponen, Juha & Kinnunen, Helvi & Mäki-Franti, Petri 2014. *Euro & talous 5*. 2014. Suomen Pankki. http://www.suomenpankki.fi/fi/julkaisut/euro_ja_talous/talouden_nakymat/Pages/ET_TN_514.aspx.

Malmaeus, Mikael 2011. *Ekonomi utan tillväxt. Ett svenskt perspektiv. Cogito rapport nr 10*. <http://www.cogito.nu/sites/default/files/Ekonomi%20utan%20tillvaxt.pdf>.

Our Common Future 1987. World Commission on Environment and Development. Oxford Paperbacks. <http://www.un-documents.net/our-common-future.pdf>.

Stiglitz, Joseph E. & Sen, Amartya & Fitoussi, Jean-Paul 2009. *Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress*. <http://www.stiglitz-sen-fitoussi.fr>.

United Nations Economic Commission for Europe 2009. *Measuring Sustainable Development*. http://www.unece.org/fileadmin/DAM/stats/publications/Measuring_sustainable_development.pdf.

Victor, Peter A. 2008. *Managing Without Growth. Slower by Design, Not Disaster*. Edward Elgar. Cheltenham, UK-Northampton, MA, USA.

ANTTI KUOSMANEN

antti.kuosmanen@formin.fi

Tanssit jatkuvat Titanicilla

O llessani Suomen pysyvänä edustajana OECD:ssä 2009-2013 minua alkoi yhä enemmän askarruttaa talouskasvun ja työllisyyden – tai pikemminkin työttömyyden – välinen yhteys. Talouskasvun taso, jolla on mahdollista painaa työttömyys siedettävän alas, näyttää nousseen yhä korkeammaksi.

Opiskeluaikoinani 1970-luvun alussa niin sanotun kitkatyöttömyyden tasoksi arvioitiin noin yksi prosentti. Se oli siis senaikaisen käsityksen mukaan täystyöllisyyden mitta. Nyt näyttää, että se on jossain 5–6 prosentin tienoilla – sikäli kuin makrotalouden tasapainoa vaarantamattomasta työttömyyden tasosta ylipäänsä on mitään yhteistä käsitystä.

Tämä on jo sinänsä huolestuttava asia yhteiskunnan vakauden ja siihen tunnetun luottamuksen kannalta. Talouspolitiikan harjoittamisen kannalta kuitenkin vielä huolestuttavammalta vaikuttaa se ilmeisen syvälle juurtunut käsitys, että työttömyyttä ei periaatteessakaan ole mahdollista saada laskettua siedettävälle tasolle ilman talouskasvua, joka ehkä on minimissään jossain 3–4 prosentin tasolla.

"Syvään juurtumista" ei liene tarpeen erityisesti perustella: keskustelua työpaikkojen luomisesta hallitsee käytännössä totaalisesti kasvun kaipuu, ja debatti koskee sitä millä keinoin talous saataisiin nousuun – rakenteellisilla uudistuksilla, suhdannepoliittisilla keinoilla vai ehkä molemmilla.

Siellä ja täällä talouskasvu onkin taas kiihtynyt, ja suuressa osassa kehittyvää maailmaa se on kaikki nämä taantumavuodet pysytellytkin korkeana vaikka hidastunut huipputasoltaan. Mutta tämä on laiha lohtu siellä, missä 3–4 prosentin kasvua ei ole millään realistisilla perusteilla odotettavissa. Esimerkiksi siis meillä Suomessa.

Kasvu ei tule pelastamaan työttömyydeltä

Itse asiassa voidaan ja pitäisikin kysyä: onko koko teollisen vallankumouksen aiheuttama kasvusy-

säys – niin pitkä kuin se ihmiselämällä mitattuna onkin ollut – lopulta poikkeama vielä pidemmästä trendistä, jossa kasvu on ollut lähempänä nollaa kuin yhtä prosenttia – ja itse asiassa nolla, kun otetaan huomioon väestön kasvun vaikutus?

Jos ja kun näin on, kasvun haikailu pelastamaan työttömyyden vitsauksesta on turhaa. Ponnistelut olisi keskitettävä etsimään sellaista talous- ja muuta politiikkaa, jolla työttömyys pidettäisiin siedettävällä tasolla nollakasvun tai ainakin hyvin hitaan kasvun oloissa.

Jos on – niin kuin uskon – että ihmisyyhteiskunnan "default position" on lähes nollakasvu ja korkea työttömyys sekä äärimmäinen tulojen ja varsinkin varallisuuden eritasoisuus, siedettävän tilanteen aikaansaaminen ja ylläpitäminen edellyttää aktiivista politiikkaa. Poliitiikan keinot olisi löydettävä niin talousteoriana kehittämällä kuin niitä käytännön kautta testaamalla. Nykyisin tätä etsimistä haittaa taikertuminen uskoon, että kasvua on mahdollista ylläpitää historiallisesti kestävämmällä tasolla.

Epätasa-arvo alkaa lisääntyä...

Kulttimaineen saavuttanut ranskalainen taloustieteilijä **Thomas Piketty** väittää, että pääoman tuotto on pitkällä tähtäimellä kautta historian ollut selkeästi korkeampi kuin talouskasvu ja että tämä johtaa väistämättä kansantalouden pääomaintensiteetin nousuun ja sitä kautta tulojen vaurauden keskittymiseen pienelle eliitille.

Väitettä on sekä ihailtu että arvosteltu. Varsinkin on arvosteltu Piketyn esittämiä teoreettisia perusteluja. Jos vähän yksinkertaistaisi, kapitalistiset kriitikot ovat arvostelleet Piketyn teoreettisia perusteluja ja marxistit sitä, että hän ei ymmärrä marxismia. Viimemainittua voinee pitää jonkinlaisena todisteena sille, että Piketty on oikeassa kiistäessään olevansa marxisti. Kapitalistinen vastaväite taas tuo mieleen vanhan neukkuvisin: Reformisti esittelee näkemyksiään ja näyttöä niiden

ONKO TEOLLISEN VALLANKUMOUKSEN AIHEUTTAMA PITKÄ KASVUSYSÄYS NYT OHI?

puolesta. Apparatsnikki vastaa, että näyttää toimivan käytännössä, mutta toimiiko teoriassa?

Kaukaisista ajoista ei ole luotettavia tilastotietoja, mutta sikäli kuin asioita voidaan ylipäänsä selvittää, varallisuuden ja tulojen keskittyminen pienelle, 1–2 prosentin eliitille on ollut todellisuutta aina siitä lähtien, kun monikerroksisia ihmisyyhteisöjä on ollut olemassa. Arkeologissa kaivauksissa on todettu, että muinaisen Egyptin rikkaiden asumukset olivat jopa 50 kertaa suurempia kuin tavallisen kansan. Edes suuret mullistukset kuten Ranskan vallankumous eivät ole tätä muuksi muuttaneet, minkä Pikettykin toteaa. Vain omaisuuden sisältö ja eliitin kokoonpano ovat aikojen myötä muuttuneet.

Me ja pari sukupolvea ennen meitä olemme kuitenkin kokeneet muuta. Maailmansodat, niiden aiheuttama ennenaikainen tuho ja niiden rahoittamiseksi kerätyt verot, mutta myös teknologisen vallankumouksen ja sotien jälkeisen jälleerakentamisen kiihdyttämä talouskasvu aiheuttivat historiallisesti poikkeuksellisen omaisuuden ja tulojen tasaamisen. Se jatkui teollisuusmaissa 1970-luvulle, ja vaikutus näkyy yhä nopeasti kasvavissa kehittyvissä talouksissa. Yhteiskunnallisesti historiallinen seuraus tästä oli keskiluokan syntyminen pienen eliitin ja köyhän massan väliin, mikä myös yhä jatkuu kehittyvissä maissa.

Heilurin liike on kuitenkin jo kääntynyt, ja se näkyy parhaiten siellä, missä tämä historiallinen poikkeus ensiksi syntyi eli Yhdysvalloissa ja Länsi-Euroopassa. Tilastot omaisuudesta ja tulojaosta osoittavat vääjäämättömästi molempien keskittyvän ja olevan menossa kohti historiallista poikkeusaikaa edeltävää tilannetta. Pikettyn mukaan hänen teoreettinen analyysinsäkin osoittaa tämän. Mutta vaikka Piketty olisi siinä väärässäkin, tapahtumassa olevaa kehitystä ei voi kiistää, ja teorian olisi tietenkin, jos sitä halutaan tieteelliseksi kutsua, mukauduttava todellisuuteen – jopa ennustettava sitä – eikä päinvastoin.

...ilman aktiivista politiikkaa

Molemmat näköalat – se, että siedettävän työtömyyden vaatima kasvu on tavoittamattomissa, ja se, että siedettävä vaurauden ja tulonjako ovat vain poikkeus ihmisyyhteiskunnan "luonnon-tilasta" – ovat pahaenteisiä. Ne myös tuovat mieleen toisen kiistanalaisen yhteiskuntatieteilijän **Francis Fukuyaman** samankaltaisen teesin: että ihmisyyhteisö ilman aktiivista politiikkaa suuntautuu aina takaisin "patrimoniaaliseen" yhteiskuntaan, suku-, klaani- tai heimoyhteisöihin, joissa koossapitävänä voimana ei ole oikeusvaltio, rule of law, vaan mainittuihin ikivanhoihin yhteisömuotoihin liittyvät lojaliteetin ja vastavuoroisten veloitteiden tunteet.

Miksi näköala on huolestuttava?

Siksi, että tuollainen yhteiskunta, jossa ei ole paremmaksi kehittymisen näköalaa eikä myöskään yksilönvapautta eikä demokratiaa, on niin täysin vastoin sitä, mihin me olemme tottuneet ja mitä pidämme arvokkaana.

Mutta myös siksi, että on vaikea nähdä, mistä löytyisi riittävää tukea sellaiselle aktiiviselle politiikalle, jolla tuohon suuntaan vievät, syvät yhteiskunnalliset voimat voitettaisiin.

Ja siksi, että edessä olevissa mullistuksissa häviäjiä tulisimme olemaan nimenomaan me – länsimaat, Eurooppa ja Suomi – jotka olemme menettäneet ne etutekijät, joilla aikoinaan nousimme uhmaamaan ihmiskunnan vuosituhantista default positionia.

Vielä kuitenkin Titanicillamme tanssit jatkuvat pelastavaa talouskasvua odotellessa. ■

TOPIAS PYYKKÖNEN JA JARI KANNISTO

Yhä useampi eläkeläinen tekee työtä

Vanhuus- tai työkyvyttömyyseläkettä saavat tekevät töitä useimmiten työntekijäammateissa. Asiantuntijatehtävissä työskentelevät ovat puolestaan muita useammin osa-aikaeläkkeellä. Vanhuuseläkkeellä työskentelevät miehet toimivat useimmiten autonkuljettajina tai huoltotöissä, naiset hoiva-ammateissa ja myyntityössä.

Pixhill.com

Työssä käyvien 63–67-vuotiaiden eläkkeensaajien määrä on nelinkertaistunut 2000-luvulla. Samalla heidän osuutensa ikäryhmästä on kasvanut yli 2,5-kertaiseksi. Työllisyysasteen nousuun on vaikuttanut merkittävästi vuoden 2005 työeläkeuudistus, jonka seurauksena vanhuuseläkkeelle on voinut jäädä joustavasti 63–68-vuotiaana. Ennen eläkeuudistusta yleinen vanhuuseläkeikä oli 65 vuotta ja eläkeläisten työssäkäynti oli vähäistä.

Artikkelissamme tarkastelemme, missä ammateissa eläkeläiset työskentelevät ja poikkeavatko eläkeläisten ammattiryhmät muista ammattiryhmistä. Tarkastelua varten poimimme Tilastokeskuksen työssäkäyntitilaston aineistosta vuosien 2010–2012 lopussa työlliset henkilöt, jotka saivat myös eläkettä (ks. tietolaatikko). Perusjoukkoon kuului noin 126 000 eläkkeensaajaa, joista ryhmä ”muut eläkkeet” rajattiin tarkastelun ulkopuolelle vähäisen määrän vuoksi.

Alle 63-vuotiaat työlliset eläkeläiset saivat useimmiten joko työkyvyttömyyseläkettä (58 %) tai osa-aikaeläkettä (35 %). Sen sijaan 63 vuotta täyttäneistä työllisistä eläkeläisistä kolme neljästä oli vanhuuseläkkeellä ja joka viides osa-aikaeläkkeellä. (Taulukko 1.)

Vanhuus-, työkyvyttömyys- ja osa-aikaeläke

Tässä tarkastelussa työssäkäyvä eläkeläinen saa vanhuus-, työkyvyttömyys- tai osa-aikaeläkettä.

Osa-aikaeläkkeen voi ottaa 61–67-vuotiaana ja sen saaminen edellyttää työntöön jatkamista. Usein osa-aikaeläkkeelle siirytäänkin joksikin aikaa ennen vanhuuseläkkeelle jäämistä ja samalla vähennetään työaikaa. Yleensä osa-aikaeläkkeellä jatketaan samassa työssä kuin aiemmin, mutta laki ei tätä edellytä.

Myös **työkyvyttömyyseläkettä** saava voi käydä töissä. Täyden työkyvyttömyyseläkkeen saajalle laki sallii vain vähäisen työntöön, mutta jos työkyvyttömyyseläke on myönnetty **osaeläkkeenä**, henkilön oletetaan jatkavan työelämässä eikä työntekoa ole rajoitettu.

Osa-aikaeläkkeen määrä on puolet täyden työkyvyttömyyseläkkeen määrästä. Taivotteena on siis pitää eläkkeensaaja työelämässä jäljellä olevan työkyvyn puitteissa ja korvata alentuneen työkyvyn aiheuttamaa ansionmenetystä. Kolme neljästä osaeläkkeestä saavasta tekeekin työtä. Vuoden 2013 lopussa Suomessa maksettiin työkyvyttömyyseläkettä 240 000 henkilölle, joista vajaat kymmenen pro-

senttia sai osaeläkettä.

Osa-aikaeläkkeen ja työkyvyttömyyseläkkeen rinnalla työntekoa on siis rajoitettu ja rajoitusten rikkominen voi johtaa eläkkeen lakkauttamiseen.

Vanhuuseläkettä saava voi tehdä työtä rajoituksitta. Työtä voi tehdä niin paljon kuin haluaa ja kykenee. Nykysääntösten mukaan eläkkeen rinnalla tehty työ kartuttaa myös lisää eläkettä. Uusi eläke karttuu 1,5 prosenttia vuotuisista ansioista ja sen voi saada maksuun 68 vuotta täytettyään.

Artikkelin tiedot perustuvat Tilastokeskuksen työssäkäyntitilaston aineistoon vuosilta 2010–2012. Aineisto koostuu 2,7 miljoonasta 18–74-vuotiaasta työllisestä, joista 126 000 sai myös eläkettä. Jokaiselle työlliselle etsittiin viimeisimmät tiedot ammatista ja saaduista eläkkeistä. Yksittäinen henkilö on aineistossa vain kerran. Työlliset eläkkeensaajat jakautuvat kolmeen ryhmään: vanhuuseläkeläiset (34 %), osa-aikaeläkeläiset (29 %) ja työkyvyttömyyseläkeläiset (36 %). Tässä aineistossa eläkeläinen ei tule työlliseksi omaishoitosopimuksen tai luottamustoimen perusteella.

TAULUKKO 1. Työlliset eläkkeensaajat eläkelajin ja iän mukaan 2010–2012

Ikä	18–54	55–62	63–68	69–74	Yhteensä
Osa-aikaeläke	–	26 200	10 818	–	37 018
Työkyvyttömyyseläke	17 226	25 555	2 218	–	44 999
Vanhuuseläke	549	3 024	39 006	536	43 115
Muut eläkkeet	–	1 358	415	–	1 773
Yhteensä	17 775	56 137	52 457	536	126 905

Ikä	18–54 %	55–62 %	63–68 %	69–74 %	Yhteensä %
Osa-aikaeläke	0	21	9	0	29
Työkyvyttömyyseläke	14	20	2	0	35
Vanhuuseläke	0	2	31	0	34
Muut eläkkeet	0	1	0	0	1
Yhteensä	14	44	41	0	100

TAULUKKO 2. Työllisten ammattiryhmät yleisyysjärjestyksessä sukupuolen mukaan, prosenttia

Ammattiryhmä	Kaikki työlliset		Eläkettä saavat työlliset		Vanhuuseläke		Osa-aikaeläke		Työkyvyttömyyseläke	
	M	N	M	N	M	N	M	N	M	N
Palvelu- ja myyntityöntekijät	20	30	16	29	12	33	19	23	20	32
Asiantuntijat	17	20	17	19	18	17	27	23	9	19
Erytisasiantuntijat	14	18	13	13	12	13	18	18	10	10
Muut ja tuntemattomat	14	13	17	18	20	20	12	12	18	21
Toimisto- ja asiakaspalvelutyöntekijät	11	10	11	11	12	8	7	16	14	10
Prosessi- ja kuljetustyöntekijät	11	3	12	4	14	3	5	4	15	4
Maanviljelijät, metsätyöntekijät ym.	5	2	3	2	4	2	6	1	2	3
Rakennus-, korjaus- ja valmistustyöntekijät	4	2	6	2	5	2	3	2	8	2
Johtajat	4	2	4	1	3	1	3	2	5	1
Yhteensä	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

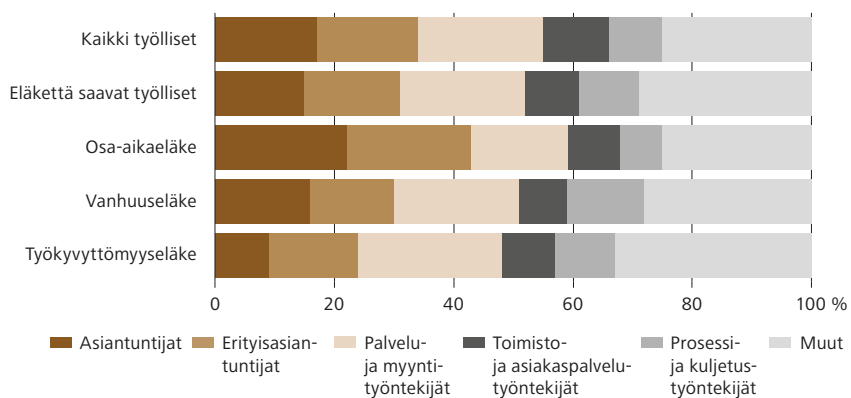
Taulukoiden lähde: Tilastokeskus, työssäkäyntitilasto

Eläkeläismiehet ovat autonkuljettajia ja eläkeläisnaiset hoitajia

Eläkettä saavien työllisten ammatit ovat lähes samat eläkelajista riippumatta (kuvio 1). Kaikkien työllisten yleisin ammattiryhmä oli palvelu- ja myyntityöntekijät. Näin oli myös työllisillä eläkkeensaajilla lukuun ottamatta osa-aikaeläkeläisiä, joiden joukossa oli enemmän erityisasiantuntijoita ja asiantuntijoita kuin palvelu- ja myyntityöntekijöitä.

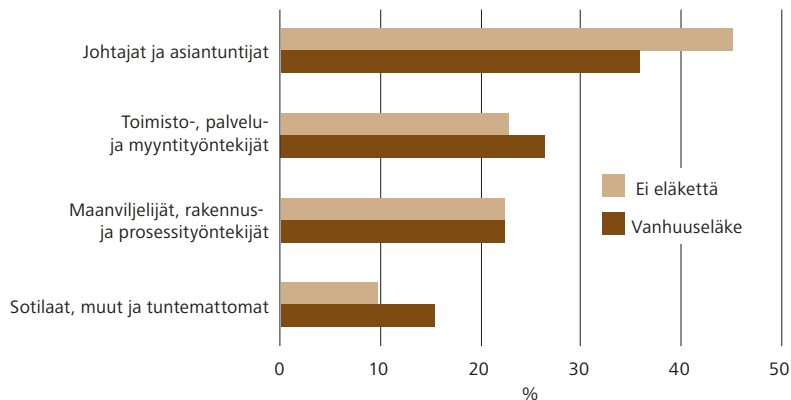
63 vuotta täyttäneitä työllisiä oli aineistossa yhteensä 109 000. Heistä 40 000 sai vanhuuseläkettä. Työtä jatkettiin yli 63-vuotiaana jäämättä eläkkeelle erityises-

KUVIO 1. Työllisten ammattiryhmät yleisyysjärjestyksessä 2010–2012

Lähde: Tilastokeskus, työssäkäyntitilasto

KUVIO 2. 63–74-vuotiaat vanhuuseläkkeellä työskentelevät ja ilman eläkettä työssä jatkavat ammateittain 2010–2012

Lähde: Tilastokeskus, työssäkäyntitilasto

ASiantuntija-AMMATIT PAINOTTUVAT OSA-AIKAELÄKELÄISTEN JOUKOSSA.

ti asiantuntijatehtävissä (johtajat, erityisasiantuntijat ja asiantuntijat) sekä maanviljelijöinä. Eläkkeen rinnalla työtä tekevien ammatit olivat useimmiten työntekijäammatteja. Esimerkiksi vanhuuseläkkeen rinnalla työskentelevistä joka viides työskenteli palvelu- tai myyntityöntekijänä, kun taas ilman eläkettä työskentelevistä useampi kuin joka viides oli erityisasiantuntija. (Kuvio 2.)

Miehet ja naiset jakautuvat eri ammattiteihin myös eläkkeen rinnalla työskentelevien joukossa (taulukko 3). Ainoastaan opettajat ja muut opetusalan asiantuntijat olivat sekä miesten että naisten yleisimpien ammattien joukossa. Opetusalan työllisistä eläkkeensaajista merkittävä osa työskenteli kansalaisopistoissa. Naisista 18 prosenttia työskenteli hoivapalveluiden ja terveydenhuollon työntekijöinä ja miehistä 17 prosenttia kuljetustyöntekijöinä. Kumpikin ryhmä edustaa noin kymmentä prosenttia kaikista vanhuuseläkkeen rinnalla työskentelevistä.

Eläkeikäisten työllisten, jotka eivät saaneet eläkettä, yleisin ammatti oli ”liike-elämän ja hallinnon asiantuntija”. Heistä lähes 70 prosenttia oli naisia. Toi-

TAULUKKO 3. Vanhuuseläkkeen rinnalla työskentelevien yleisimmät ammatit sukupuolen mukaan (pl. tuntemattomat)

Miehet	%	Naiset	%
Kuljetustyöntekijät	17	Hoivapalvelun ja terveydenhuollon työntekijät	18
Rakennustyöntekijät ym. (pl. sähköasentajat)	6	Siivoojat, kotiapulaiset ja muut puhdistustyöntekijät	9
Palvelutyöntekijät	6	Myyjät, kauppiaat ym.	8
Opettajat ja muut opetusalan erityisasiantuntijat	5	Opettajat ja muut opetusalan erityisasiantuntijat	8
Luonnontieteiden ja tekniikan asiantuntijat	5	Terveydenhuollon asiantuntijat	8

Lähde: Tilastokeskus, työssäkäyntitilasto

TAULUKKO 4. Eläkeikäisten työllisten, jotka eivät saa eläkettä, yleisimmät ammatit sukupuolen mukaan

Miehet	%	Naiset	%
Maanviljelijät ja eläintenkasvattajat ym.	10	Hoivapalvelun ja terveydenhuollon työntekijät	12
Kuljetustyöntekijät	8	Liike-elämän ja hallinnon asiantuntijat	11
Luonnontieteiden ja tekniikan erityisasiantuntijat	8	Siivoojat, kotiapulaiset ja muut puhdistustyöntekijät	9
Luonnontieteiden ja tekniikan asiantuntijat	7	Opettajat ja muut opetusalan erityisasiantuntijat	7
Konepaja- ja valimotyöntekijät sekä asentajat ja korjaajat	6	Toimistotyöntekijät	6

Lähde: Tilastokeskus, työssäkäyntitilasto

ELÄKELÄISTEN TYÖNTEKO ON YLI KAKSINKERTAISTUNUT KYMMENESSÄ VUODESSA

seksi yleisin ammatti oli maanviljelijä, joista kolme neljästä oli miehiä. Yleisiä eläkeikäisten naisten ammatteja olivat siivoojat (9 %) ja hoivapalvelutyöntekijät (12 %). Miehet työskentelivät useimmiten maanviljelijöinä (10 %) tai kuljetustyöntekijöinä (8 %). (Taulukko 4.)

Osa-aikaeläkeläisissä runsaasti asiantuntijoita

Aineisto sisälsi 37 000 osa-aikaeläkettä saavaa. Osa-aikaeläke edellyttää työntekoa, joten tämä joukko oli työllisiä. Vaikka nyt osa-aikaeläkkeen alaikäraja on 61 vuotta, vuonna 2010 osa-aikaeläkkeen saattoi ottaa 58–67-vuotias. Näin ollen on luontevaa verrata osa-aikaeläkeläisten ammattirakennetta muiden 58–67-vuotiaiden työllisten ammattirakenteeseen.

Kaikissa ammateissa tai työpaikoissa ei pystytä järjestämään työtä osa-aikaeläkeläiselle. Tämä vaikuttaa osa-aikaeläkeläisten ammattijakaumaan.

58–67-vuotiaista työllisistä, jotka eivät olleet eläkkeellä, työskenteli erilaisina asiantuntijoina alle 40 prosenttia. Osa-aikaeläkeläisistä puolet teki töitä asiantuntijoina. Heille siis osa-aikaeläke näyttäisi olevan pätevä vaihtoehto vanhuuseläkkeelle siirtymiselle ja sen jälkeiselle työntekojen jatkamiselle osa-aikaisesti.

Osa-aikaeläkkeitä oli muita ammattiryhmiä vähemmän johtajien, maanvil-

jelijöiden sekä prosessi-, kuljetus- ja rakennustyöntekijöiden joukossa. Kenties juuri näissä ammateissa on vähäisemmät mahdollisuudet osa-aikatyöhön kuin asiantuntijoilla.

Joka kymmenes osa-aikaeläkeläinen työskenteli liike-elämän ja hallinnon erityisasiantuntijana. Toiseksi eniten heitä oli opettajina (8 %) ja lähes yhtä paljon hoivapalveluiden ja terveydenhuollon ammateissa. Opettajan ammatti oli 63 vuotta täyttäneiden osa-aikaeläkeläisten yleisin ammatti. Alle 63-vuotiaiden joukossa opettajan ammatti oli harvinaisempi.

Osa-aikaeläkettä saavista naisista 14 prosenttia oli hoivapalvelun ja terveydenhuollon työntekijöitä. Lähes yhtä suuri joukko naisia (13 %) oli liike-elämän ja hallinnon asiantuntijoina. Seuraavina olivat siivoojien ja opettajien ammattiryhmät. Miesten tyypillisiä ammatteja olivat puolestaan konepaja- ja valimotyöntekijät (9 %), opettajat (8 %) sekä luonnontieteiden ja tekniikan asiantuntijat ja erityisasiantuntijat (yhteensä 16 %).

Työkyvyttömyyseläkeläiset useimmiten palvelu- tai myyntitehtävissä

Aineistossa työkyvyttömyyseläkeläisiä oli 45 000, joista 57 prosenttia oli 55–62-vuotiaita ja 36 prosenttia 30–54-vuotiaita. Työkyvyttömyyseläkettä saavien tarkaste-

lun rajaaminen 30–62-vuotiaisiin on perusteltua, koska 63 vuotta täyttäneille ei enää myönnetä työkyvyttömyyseläkettä ja alle 30-vuotiaiden määrä on pieni.

Palvelu- ja myyntityöntekijöinä työskenteli työkyvyttömyyseläkeläisistä työllisistä lähes joka neljäs (24 %), kun muilla työllisillä vastaava osuus oli 13 prosenttia. Yleisin ammatti työkyvyttömyyseläkkeen rinnalla oli hoivapalvelun ja terveydenhuollon työntekijä (13 %, naisista 20 %) ja toiseksi yleisin siivooja tai kotiapulainen (8 %, naisista 12 %). Työkyvyttömyyseläkkeellä työskentelevien miesten yleisin ammatti oli kuljetustyöntekijä (12 %).

Korkean koulutustason vaativissa tehtävissä (johtajat, erityisasiantuntijat ja asiantuntijat) työkyvyttömyyseläkkeellä työskenteleviä oli verraten vähän. Työkyvyttömyyseläkkeen rinnalla työskentelevistä johtajia, erityisasiantuntijoita tai asiantuntijoita oli 26 prosenttia. Muiden saman ikäisten (30–62-vuotiaat) työllisten kohdalla osuus oli 43 prosenttia.

Työntekoon eläkeiässä vaikuttavat monet tekijät

Työssä käyvistä eläkeläisistä oli vanhuuseläkkeellä 34 prosenttia ja työkyvyttömyyseläkkeellä 35 prosenttia. Osa-aikaeläkettä heistä sai 29 prosenttia. Muita eläkkeitä oli vähän. ▶

Jarmo Penttinen

Topias Pyykkönen on yliaktuaari Tilastokeskuksen väestö- ja elinolotilastot -yksikössä.

Antti Karkkainen

Jari Kannisto on kehityspäällikkö Eläketurvakeskuksen suunnitteluosastolla.

VANHUUSELÄKKEELLÄ TYÖSKENTELEVIEN ELÄKETASO ON SELVÄSTI KESKIMÄÄRÄISTÄ TYÖELÄKETTÄ KORKEAMPI.

Eläkkeellä töitä tekevien ammattirakenne ei poikkea merkittävästi kaikkien työllisten ammattirakenteesta, mutta joitakin eroja löytyi.

Kun verrataan työllisiä vanhuuseläkeläisiä ja samanikäisiä ilman eläkettä työssä jatkavia, havaitaan, että asiantuntija-tehtävissä jatketaan työntekoa useammin ilman eläkettä kuin työntekijätason tehtävissä. Vanhuuseläkkeen rinnalla tehdään töitä ammateissa, jotka kenties

taipuvat helposti osa-aikaiseen työhön.

Osa-aikainen työskentely eläkkeellä sopii joihinkin fyysisesti raskaisiin töihin, koska osa-aikatyön rasittavuus on kokoaikaista työtä vähäisempi. Kuitenkin riski joutua työkyvyttömyyseläkkeelle jo ennen vanhuuseläkeikää on työntekijäammateissa suurempi kuin asiantuntija-ammateissa (Pensola ym. 2010).

Vanhuuseläkkeellä työskentelevien eläketaso on selvästi keskimääräistä työ-

eläkettä korkeampi, mikä viittaa siihen, että eläkkeen niukkuus ei ole pääasiallinen työnteon kannustin. Valtaosalle vanhuuseläkeläisistä työnteko lienee ennen kaikkea omasta halusta ja motivaatiosta lähtevää. Toki joukossa on myös henkilöitä, joille työ eläkkeen rinnalla tuo merkittävän ja tarpeellisen lisäansion. (Eläkkeellä ja työssä 2014).

Työkyvyttömyyseläkeläiset työskentelevät muita useammin työntekijäammateissa: osuus oli 69 prosenttia, kun se muiden saman ikäisten (30–62-vuotiaat) joukossa oli 53 prosenttia.

Tulos ei yllätä, kun tiedetään, että asiantuntijoiden keskimääräinen eläköitymisikä on korkeampi kuin työntekijäammateissa toimivien. Työntekijäammateista siirtäänkin muita useammin vanhuuseläkkeelle työkyvyttömyyseläkkeen tai työttömyyden kautta (Järnefelt ym. 2014).

Osa-aikaeläkettä saavat poikkeavat vanhuuseläkkeensaajista ammattien suhteen. Osa-aikaeläkeläiset työskentelevät usein asiantuntija-ammateissa – puolet osa-aikaeläkeläisistä oli eri tason asiantuntijoita.

Työkyvyttömyyseläkkeen rinnalla työskentelevät olivat osa-aikaeläkeläisten peilikuva; he työskentelevät harvemmin asiantuntijatehtävissä ja useammin työntekijäammateissa. ■

Lähteet:

Eläkkeellä ja työssä 2014. Tilastoraportti eläkeläisten työnteosta vuosina 2007–2012. Eläketurvakeskuksen tilastoraportteja 06/2014. Eläketurvakeskus.

Järnefelt, Noora & Nivalainen, Satu & Salokangas, Sampsa & Uusitalo, Hannu 2014. Sosioekonomiset erot – työurat, eläkkeelle siirtyminen ja eläkejärjestelmä. Eläketurvakeskuksen raportteja 01/2014. Eläketurvakeskus.

Pensola, Tiina & Gould, Raija & Polvinen, Anu 2010. Ammatit ja työkyvyttömyyseläkkeet. Masennukseen, muihin mielenterveyden häiriöihin sekä tuki- ja liikuntaelinten sairauksiin perustuvat eläkkeet. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2010:16

Tilastokeskus. Työssäkäyntitilasto. <http://www.stat.fi/til/tyokay/index.html>

Tilastokeskus kouluttaa

Kevään 2015 kurssitarjontaa

KULUTUKSEN TOTEUTUNEET TRENDIT JA OLETUKSIA TULEVISTA TRENDISTÄ 3.3.2015

Kurssilla luodaan katsaus kulutusrakenteiden muuttumiseen Suomessa kautta vuosikymmenten. Erityisen tarkastelun kohteena ovat 2000-luvun alussa tapahtuneet kulutusrakenteiden muutokset. Erilaisten palvelujen merkitystä ja niitä koskevia laskentatapoja esitellään kurssin aikana samoin kuin lasten merkitystä kuluttajina ja hankintapäätösten vauhdittajana. Kulutusta tarkastellaan myös kestävän kehityksen näkökulmasta.

OPI TEKEMÄÄN JA ARVIOIMAAN OTANTATUTKIMUKSIA 19.3.2015

Kurssilla käsitellään otostutkimuksen toteutuksen eri vaiheet alkaen tiedon keräämisestä aina laadunraportointiin. Kurssilla tulevat tutuksi lomakkeen teko sähköiseen ja paperimuotoon sekä kysymysten laatiminen ja vastaamisprosessin analysointi. Tarkastelun kohteena on myös lomakkeen toimivuuden varmistaminen.

UUDISTUVA KOULUTUSLUOKITUS TUTUKSI 6.5.2015

Kurssilla saa hyödyllisen tietopaketin miten uusi kansainvälinen Koulutusluokitus ryhmittää koulutuskuviot uudella tavalla.

MITÄ TILASTOT KERTOAVAT TYÖMARKKINOIDEN MUUTOKSISTA? 7.5.2015

Kurssilla saa tietoa työoloissa ja työnteon muodoissa viime aikoina tapahtuneista muutoksista, osa-aikatyön lisääntymisestä ja vuokratyöntekijöiden määrän kasvusta sekä muista uusista työmarkkinoiden ilmiöistä, palkkaeroista ja työelämän muutostrendeistä 2000-luvulla. Myös itsensätyöllistämisen merkityksen kasvu on tarkastelun kohteena.

TULONJAON KEHITYS SUOMESSA JA TAVAT MITATA TULONJAKOA 27.5.2015

Kurssilla perehdytään tulonjaon mittaamisen lähdeaineistoihin ja peruskäsitteisiin sekä yleisimmin käytettyihin tulonjaon indikaattoreihin ja niiden tulkintaan. Kurssilla käsitellään myös tulonjaon kehitystä ja alueellisia tuloeroja maassamme sekä verrataan Suomen tilannetta muihin maihin EU:n tulo- ja elinolututkimuksen valossa.

AJANKOHTAISTA ASUNTOMARKKINOILTA 28.5.2015

Kurssilla saa tietoa asuntomarkkinoiden ajankohtaisesta tilanteesta, asuntorakentamisen volyyymista, asuntojen hinta- ja vuokragehityksestä sekä asuntokaupan vilkkaudesta. Tule kuulemaan, mitä Tilastokeskuksen tilastot kertovat asuntomarkkinoiden nykytilasta ja keskustelemaan, miltä tulevaisuus näyttää.

GLOBALISAATION VAIKUTUKSET TALOUTEEN JA TILASTOINTIIN 9.6.2015

Kurssilla luodaan katsaus globalisaation moninaisiin ilmenemismuotoihin ja siihen, miten tilastojen avulla pääsee (ja ei pääse) kiinni näiden ilmiöiden seurantaan.

*Kurssit järjestetään Tilastokeskuksessa osoitteessa
Työpajankatu 13, 00580 Helsinki.*

*Kurssien ohjelmat ja hintatiedot löytyvät kotisivuiltamme:
tilastokeskus.fi/koulutuspalvelut*

*Lisätietoja: koulutuspalvelut@tilastokeskus.fi
puh. 029 551 2345 tai 029 551 3681*

Tilastokeskus

ISMO TEIKARI

Varmasta ilmoituksesta toden näköiseen tietoon

Tilastotiede ja todennäköisyyslaskenta syntyivät 1600-luvulla, vaikka edellytykset olivat olleet jo satoja, ehkä tuhansia vuosia. Kehitys vei nopeasti nykyiseksi matemaattiseksi tilastotieteeksi, joka pienestä populaatiosta kerätystä datasta tekee yleistyksiä suuriin populaatioihin. Kuvaavatko yleistykset todellisuutta?

Sveitsiläinen **Jacob Bernoulli** (1655–1705) kuuluisasta matemaatikkosuvusta pohdiskeli ns. moraalisen varmuuden käsitettä: mitä enemmän teemme kokeita, sitä lähemmäksi 'moraalista' varmuutta päästään. Jacobin veljenpoika **Nicolaus Bernoulli** (1623–1708) käänsi ongelman toisinpäin: kun otetaan tietty määrä havaintoja, mikä on todennäköisyys, että virhe havaitun ja oikean arvon välillä asettuu tiettyyn rajaan?

Nicolaus Bernoulli käsitteli siis ongelmaa, kuinka hyvin otos vastaa "populaatiota", josta otos on poimittu. Hän kutsui ranskalaisen matemaatikon **Abraham de Moivre**n (1667–1754) tekemään kanssaan tätä tutkimusta. de Moivre löysi ongelmaan yleisen ratkaisun. Tehdessään otoksia binomijakautuneesta populaatiosta hän kykeni kertomaan etukäteen, miten tapaukset jakautuvat keskiarvon ympärillä.

de Moivre keksimä jakauma tunnetaan nykyisin normaalikäyränä tai kellokäyränä. Suurin osa havainnoista kasaantuu keskelle, lähelle keskiarvoa. Sitten käyrä kaartuu alas symmetrisesti keskiarvon molemmille puolille. Käyrän muoto riippuu kahdesta parametrista:

keskiarvosta sekä keskihajonnasta, joka on poikkeama keskiarvosta. Normaalikäyrää kutsutaan usein myös Gaussin käyräksi. **Johann Carl Friedrich Gauss** (1777–1855) johti käyrän geodeettisista mittaustuloksista – mutta yli puoliuosisataa myöhemmin kuin de Moivre.

Todennäköisyyslaskennan esihistoria oli sattumapelien matematiikkaa. Kukin peli oli satunnaiskoe, joka voi tuottaa joko suotuisan tai epäsuotuisan tuloksen. Kun kokeiden määrä oli tarpeeksi suuri, suotuisien tapausten jakauma alkoi näyttää normaalijakaumaa.

Normaalikäyrä siis esitti keskiarvotuloksen ympärille kertyvää virhejakamaa, joka pelivälineen ollessa virheetön oli määrättävissä etukäteen, a priori. Koska tällaisissa symmetrisissä sattumapeleissä tulokset olivat toisistaan riippumattomia, mikä tarkoittaa että saadulla tuloksella ei ole vaikutusta seuraavaan tulokseen, nämä virheet keskiarvotuloksesta jakautuivat tasaisesti keskiarvon molemmiin puolin.

Normaalikäyrästä biologisten ja sosiaalisten ilmiöiden jakauma

Kun astronomit ja maanmittaajat sitten 1700-luvulla ottivat käyttöön pienimmän neliösumman menetelmän monien samasta ilmiöstä saatujen mittaustulosten yhdistämiseksi, normaalikäyrä tuli esittämään näiden mittaustulosten virhejakamaa. Koska mittaustulokset olivat toisistaan riippumattomia, oli luontaista käyttää jakaumaa tapaukseen, missä esiintyi mittausvirheitä, jotka jakau-

tuivat normaalisti mittaustulosten keskiarvon ympärille.

Belgialainen matemaatikko **Adolphe Quetelet** (1796–1874) ihastui tähän ilmiöön. Hän näki, että epätäydellisistä yksittäisistä mittaustuloksista syntyi pienimmän neliösumman menetelmää ja normaalikäyrää käyttäen aivan uusi todellisuus, yleinen elementti, joka oli paras mahdollinen approksimaatio yksittäisille virheellisille mittaustuloksille. Häneltä ei myöskään jäänyt huomaamatta, että tietyt biologiset ja sosiaaliset ilmiöt näyttivät noudattavan samaa virheikäyrää. Tähdän huomioon pohjautuen Quetelet rakensi ns. keskiarvoihmisen käsitteen, ideaalisen mallin, johon luonto pyrkii päätyen kuitenkin aina enemmän tai vähemmän siitä poikkeavaan lopputulokseen.

Sosiaalisessa elämässä vallitsi nyt kaksi eri todellisuutta, mikrososiaalinen ja makrososiaalinen. Quetelet alkoi muokata ajatukseen, että jokaisessa ihmisessä on eräitä yleisiä ominaisuuksia ja täydellisen ihmisen täytyy täydellisesti muistuttaa makrososiaalista ihmistyyppiä. Tästä ajatuksesta syntyi Quetelet'n kuuluisa keskiarvoihminen, joka on oma kokonaisuutensa eikä mikrososiaalisten tekijöiden summa.

Quetelet havaitsi, että astronomien ja geodeetikkojen virheikäyrä näytti soveltuvan myös inhimillisten ominaisuuksien jakauman kuvaajaksi. Vain keskiarvo voi esittää yhteiskunnallista ihannetta politiikan, estetiikan ja moraalien alueilla. Keskiarvo on kuin häränsilmä tikanheitossa. Kaikki poikkeamat siitä ovat pienempiä tai isompia virheitä.

Näin normaalikäyrän virhejakaumaominaisuus toistui Quetelet'illä – samoin kuin se oli alkuaan de Moivre'n binomijakaumaan perustuvassa normaalikäyrässä sekä astronomien ja geodeetikkojen mittavirheitä kuvaavassa normaalikäyrässä. Voidaan sanoa, että vaikka matemaattinen tilastotiede varsinaisesti syntyi vasta myöhemmin, niin Quetelet – tuomalla normaalikäyrän sosiaalitatiiteeseen – kehitti tilastotieteen yleiseksi tutkimusmenetelmäksi, joka soveltuu paitsi sosiaalitatiiteisiin myös lukuisiin muihin tieteisiin. Itse Quetelet luetteli liudan sovellusalueita: meteorologia, fysiikka, kemia, kasvitiede, maatalous, eläintiede, humanistiset tieteet.

Vieläkin innokkaammin normaaliikäyrään suhtautui myöhemmin englantilainen tiedemies **Francis Galton** (1822–1911). Galton ei, päinvastoin kuin Quetelet, pitänyt lähtökohtanaan makrososiaalista lähestymistapaa, vaan näki normaalijakauman ihmisten erilaisuutta kuvaavana jakaumana.

Galton, joka oli Charles Darwinin (1809–1882) serkku, kiinnostui perinnöllisyydestä ja perusti tieteenhaaran nimeltään eugeniikka, jonka tavoitteena oli ihmiskunnan biologinen kehittäminen. Eugeniikka levisi myöhemmin laajalti ympäri maailmaa ja sai karnean kaiun, kun natsit ottivat sen poliittiseen ohjelmaansa.

Galtonin perustaman eugeniikan opituolin ensimmäinen haltija oli englantilainen matemaatikko, biometriikko **Karl Pearson** (1857–1936). Pearson suhtautui normaalikäyrään sosiaalisten ilmiöiden kuvaajana paljon yllä mainittuja henkilöitä varovaisemmin. Pearson sovelsi erilaisia testejä muun muassa juuri sosiaalisten ilmiöiden tutkimiseen tarkastaakseen, kuinka hyvin erilaiset empiiriset jakaumat noudattivat normaalijakaumaa.

Vaikka eugeniikka väistyi, sen yhteydessä kehittynyt matemaattinen tilastotiede jatkoi voittokulkuaan. Merkittävää eugenistien työssä onkin ollut tilastomatematiikan menetelmien tuominen yhteiskuntatieteisiin.

Todennäköisyyden käsite muuttui

Tilastotiede ei voisi toimia epävarmuuden pienentäjänä ja sattuman kesyttäjänä ilman todennäköisyydelaskennan välineitä. Sattuma on ollut tunnettu käsite

ihmisille jo vuosisatoja ennen todennäköisyyden kehittymistä nykyiseksi käsitteeksi. Todennäköisyyden käsite nykyisessä merkityksessä tuli kuitenkin käyttöön vasta ranskalaisen matemaatikon **Blaise Pascalin** (1623–1662) toimesta. Siihen saakka todennäköisyys oli tarkoitettu lähinnä auktoriteetin hyväksyntää.

Normaalijakauma syntyi vuosituhan- sista pelailtujen sattumapeliin perustalle. Sattumapeliin tulosten todennäköisyyksiä opittiin laskemaan 1500- ja 1600-luvuilla kombinaatiolaskentaa hyväksikäyttäen. Todennäköisyydelaskennan alku sijoittuu 1660-luvulle. Latinankielinen sana probabilis on kuitenkin huomattavasti vanhempi. Se on alun perin tarkoittanut hyväksymistä: 'probable doctor' esimerkiksi on tarkoittanut lääkärinä, johon on voitu luottaa.

Todennäköisyys ei siis alkuaan liittynyt tapahtumien frekvensseihin eikä satunnaisuuteen. Ennen 1600-lukua tieto oli varmaa, demonstratiivista. Etusija tiedon tavoittelussa annettiin teologialle ja ns. korkeammille tieteille, joissa käytettiin Aristoteleelta peräisin olevaa deduktiivista¹ loogiikkaa väitteiden todistamiseksi.

Aristotelesia seuraten ajateltiin, että luonto on luotu sen ulkopuolella olevan päämäärän toteuttamisen välineeksi. Jokaisen luonnonolion ja sen ominaisuuksien perimmäinen selitys vastasi kysymykseen, millä tavoin ne edesauttavat ihmistä elämään ja toteuttamaan päämääränsä. Tieto luodusta maailmasta, jonka oliot toimivat niihin asetetun luonnon mukaisesti, oli perimmältään yliluonnollisen ilmoittamaa.

Käsitteet frekvenssi ja havaintoihin perustuva uskomuksen aste juontuvat alemmista tieteistä kuten lääketieteestä ja alkeemiasta. Merkki (sign) oli keskeisellä sijalla Paracelsuksen opissa. Sveitsiläis-saksalainen **Paracelsus** (1493–1541) oli menestyvä lääkäri, jonka teorioissa jokaisella asialla on merkkinsä ja lääkärin pitää osata seurata näitä merkkejä. Epävarmuus liittyi siihen, että jotkut merkit ovat melkein aina luotettavia, toiset ovat usein luotettavia.

Asioiden tietäminen merkitsi keski- ajalla sellaisen samankaltaisuuksien jär-

jestelmän löytämistä, joka teki asioista toisilleen läheisiä ja toisistaan riippuvaisia. Samankaltaisuudet voitiin kuitenkin tuoda esiin vain sikäli kuin niihin liittyvien merkkien joukko muodosti lopullisen ilmoituksen. Jumala oli asettanut luontoon merkkejä, jotka piti tulkita. Tärkeimpiä tulkitsijoita olivat olleet antiikin kreikkalaiset. Myös Raamattua ja muita pyhiä kirjoituksia tulkiten etsittiin vastauksia luonnon asettamiin kysymyksiin.

Merkkejä oli siis sekä luonnossa että kirjoituksissa. Pääasiassa tiedon etsiminen tarkoitti vanhojen kirjoitusten tulkintaa. Divinatio (ennustaminen) edellytti aina aikaisempia merkkejä. Kirjoitukset samoin kuin havainnot muodostivat merkkien kentän. Tietämyksen tehtävänä oli kirjata muistiin kieli, jonka Jumala oli asettanut maailmaan.

1600-luvulla merkin ja samankaltaisuuden erottaminen toisistaan toi tietoteoriaan analyysin ja todennäköisyyden nykyisessä merkityksessä. Vielä 1500-luvulla samankaltaisuus oli kytkeytynyt merkkien ja samankaltaisuuksien järjestelmään ja merkkien tulkinta avasi tietämyksen kentän. 1600-luvulla merkkien tulkinta ei enää riittänyt, vaan niiden oli vastattava havaittuja ominaisuuksia. Syntyi ominaisuuksien järjestelmiä, jotka järjestyivät yksittäisiksi faktoiksi. Kun näitä faktoja yhdistettiin, jouduttiin muodostamaan luokituksia ja tätä varten merkkijärjestelmä.

Tässä klassisessa tietoteorian tilassa syntyi kehittyneen matemaattisen todennäköisyydelaskennan ja yhä lisääntyvän julkisen datan yhdistelmänä tilastotiede. ▶

¹ Deduktiivinen päättely on sitä, että tosiksi oletetuista premiseistä johdetaan johtopäätös, joka on välttämättä tosi.

Sattuman kesyttämisestä induktiiviseen logiikkaan

Vaikka todennäköisyyden käsite nykymuodossa oli keskiajalla tuntematon, niin sattuma – vaikka uskonnot eivät sen olemassaoloa pääsääntöisesti hyväksyneetkään – esiintyi erilaisten pelien ja uskonnollisten rituaalien muodossa. Nykyinen todennäköisyysteoria pohjautuu erilaisten, frekvensseihin perustuvien sattumapeliin matematiikkaan.

Satunnaislukuja on käytetty erilaisissa uskonnollisissa rituaaleissa keskusteluna jumalien kanssa. Viihteenä satunnaisuutta on käytetty esimerkiksi nopan heitossa tai arvanvedossa. Arkeologisten kaivausten perusteella pelien pelaaminen on kautta historian ollut suosittu harrastus kaikkien väestöryhmien keskuudessa. Erityisesti astragalin käyttöön perustuvat pelit ovat olleet suosittuja.

Astragali (talus) on luu kantapäässä. Siinä on kuusi sivua, joista neljä tasaista ja kaksi pyöreätä. Pyöreiden sivujen ansiosta astragali oikein heitettyinä pyörii alustalla ja jää lepäämään jollekin neljästä tasaisesta sivusta. Tästä syystä se on ollut suosittu peliväline ja ilmeisesti ensimmäinen satunnaislukugeneraattorina käytetty väline. Kullekin heiton tulokselle oli määritelty tietty merkitys.

Koska astragalin sivut eivät ole symmetriset, sillä saadut tulokset eivät ole symmetrisiä eivätkä siis täysin satunnaisia. Kun astragalin sivuja myöhemmin leikeltiin, siitä kehittyi nykyinen kuusisivuinen noppa. Huolellisesti tehtynä siitä on saatu satunnaislukugeneraattori, joka antaa symmetrisen, yhtä todennäköisen tuloksen kullekin ylöspäin jäävälle kuudelle sivulle.

Vaikka pelejä pelattiin paljon, ei nykymuotoinen todennäköisyyslaskenta voinut kehittyä ennen kuin matematiikka

ja numerojärjestelmä olivat kehittyneet tasolle, jota kombinatoriikka ja todennäköisyyslaskenta edellyttivät. Kreikkalaiset kehittivät geometriaan perustuvan matematiikan hyvin pitkälle, mutta kombinatoriikka edellytti kymmenjärjestelmän ja arabialaisen (todellisuudessa intialaisen) numeroiden merkitsemistavan. Erilaisten nopanheiton tulosten esiintymisen tiheyttä seurailtiin ja luettelointiin, mutta todellisten todennäköisyyksien saaminen kokeellisesti oli liian vaivalloista.

Peleistä kirjoiteltiin paljon, mutta kirjoitukset olivat enemmän pelimanaaleja kuin tapahtumien analysointia. Kaksi merkittävämpää kirjoittajaa löytyy 1500-luvulta ja 1600-luvun alkupuolelta. Italialainen lääkäri ja matemaatikko **Girolamo Cardano** (1501–1576) kirjoitti elämänsä viimeisenä vuonna kirjan "Liber de Ludo Aleae". Se julkaistiin vasta vuonna 1667 (ja käännettiin englanniksi vuonna 1953 nimellä "Book on Games of Chance"). Cardano esitti ensimmäistä kertaa ajatuksen yhtäläisistä, symmetrisistä todennäköisyyksistä.

Toinen varhainen todennäköisyyden tutkija oli **Galileo Galilei** (1564–1642), joka vuonna 1620 kirjoitti teoksen, jonka keskeisenä tutkimusongelmana oli tapa, miten summat 9 ja 10 muodostuvat kolmen nopan heitossa. Jo 1500- ja 1600-lukujen vaihteessa on siis esiintynyt kombinaatioiden ja tapauksien todennäköisyyksien tutkimusta.

Frekvensseihin perustuvan tilastollisen todennäköisyyslaskennan kuitenkin lasketaan Euroopassa syntyneen kirjeenvaihdon Blaise Pascalin ja toisen ranskalaisen, lakimiehen ja matemaatikon, **Pierre de Fermat'n** (1601–1665) välillä. Kirjeenvaihto keskittyi ongelmaan, jonka Chevalier de Mere, tunnettu peluri 1600-luvulta, oli esittänyt, mutta ongelma oli peräisin jo tunnetulta matemaatikolta **Fra Luca Pacciolilta** (1445–1510):

Henkilöt A ja B pelaavat. He ovat päättäneet jatkaa peliä, kunnes toinen on voittanut kuusi kertaa. Peli kuitenkin keskeytyy, kun A on voittanut viisi kertaa ja B voittanut kolme kertaa. Miten pelipanoset on jaettava?

Ongelma oli puhtaasti teoreettinen, mutta sen ratkaisemisesta kehitys sai alkunsa. Todennäköisyys-käsite liitettiin sattuman matematiikkaan teoksessa "Port Royal Logic". Teoksessa muun mu-

assa käytetään sanaa todennäköisyys nykyisessä merkityksessä arvioitaessa voiton todennäköisyyksiä kolikon heitossa. Todennäköisyys ei enää sen jälkeen tarkoittanut auktoriteetin hyväksyntää.

Port Royal Logic -teoksessa esitetyistä yksinkertaisista ajatelmissa lähti liikkeelle 1700-luvulla melko nopeasti kehittyvä todennäköisyyslaskennan teorian kehitys. Samalla induktiivinen, havaintoihin perustuva, logiikka alkoi syrjäyttää tiedemaailmassa siihen asti ainoana hyväksyttynä metodina pidettyä varmaan tietoon ja auktoriteettiin perustuvaa deduktiivista logiikkaa.

Todennäköisyyslaskennan kehityksellä tuli olemaan merkittävä rooli tässä tieteen nopeassa kehityksessä. Toisaalta tieteiden kehittyminen edellytti todennäköisyyslaskennan kehittymistä.

Saksalaiselle termille englantilainen sisältö

Pelien voittomahdollisuuksien analysointi oli kiinnostanut paljon italialaisia ja ranskalaisia matemaatikkoja. Vastaavaa kiinnostusta ei esiintynyt Englannissa.

Sen sijaan englantilaiset olivat harrastaneet sosiaalisten tapahtumien luettelointia jo Wilhelm Valloittajan aikoina. Hän teetti laajan taloudellisen tutkimuksen jo 1000-luvulla. Seurakuntien rekisterit syntyivät vuonna 1538 seurauksena kuningas Henrik VIII:n määräyksestä, joka liittyi hänen neuvonantajansa Thomas Cromwellin suunnitelmiin irrottaa Englanti paavin hengellisestä yliherruudesta ja nimittää Henrik VIII Englannin kirkon päämieheksi. Kirkkoherran tai hänen apulaisensa tuli pitää rekisteriä kaikista häistä, kasteista ja hautauksista seurakunnassa.

John Graunt (1620–1674), jota pidetään sekä tilastotieteen että väestötieteen isänä, kiinnostui näistä listoista ja rekistereistä. Graunt oli lontoolainen kauppias, joka oli kerännyt suuren omaisuuden. Tunnetuksi hän tuli, kun vastaperustettu Royal Society julkaisi hänen kirjansa "Natural and Political Observation on the Bills of Mortality" vuonna 1661.

Grauntin kirjasta otettiin monta painosta. Kirja johti siihen, että valtiot alkoivat rekisteröidä syntymiä, avioliittoja ja kuolinsyitä laajalti maailmalla. Grauntin kirja on ensimmäinen tutkielma alu-

KESKIAJALLA TIETÄMYKSEN
TEHTÄVÄNÄ OLI KIRJATA
MUISTIIN KIELI, JONKA
JUMALA OLI ASETTANUT
MAAILMAAN.

eella, jota nykyisin kutsuttaisiin tilastotieteeksi. Se oli ensimmäinen yritys tehdä yleistyksiä populaatiosta käyttämällä informaatiota vain osapopulaatiosta. Kyse ei kuitenkaan vielä ollut satunnaisotoksista. Seurakuntien rekisterit olivat tarkoituksella valittuja osapopulaatioita Lontoon väestöstä. Näistä osapopulaatioista Graunt estimoi Lontoon väestön kolmella eri menetelmällä.

Grauntin inspiroimana hänen ystävänä, englantilainen taloustieteilijä **William Petty** (1623–1687) systematisoi ja teoretisoi Grauntin työtä. Petty antoi Grauntin opille nimeksi poliittinen aritmetiikka. Tilastotieteen käsite oli tuolloin muussa käytössä.

Alunperin italian kielen 'statista' tarkoitti valtiomiestä. Sieltä sana tuli Saksaan, jossa filosofi, taloustieteilijä **Gottfried A. Achenwall** (1719–1792) antoi nimen 'statistik' tiedon alueelle, joka sisältyy lähinnä valtio-opiksi nykyään kutsuttuun tiedon alueeseen. Achenwallin opeista kehittyi statistiikan saksalainen koulukunta Göttingeniin. Sitä on luonnehdittu lähinnä poliittisen taloustieteen koulukunnaksi.

Viisi vuotta Achenwallin kirjan ilmestymisen jälkeen Skotlannissa syntyi **John Sinclair** (1754–1835), joka toimi asianajajana sekä maatalousneuvoston ensimmäisenä presidenttinä. Sinclairin päätyö oli "Statistical account of Scotland", joka julkaistiin 21 osana vuosina 1791–1799. Tässä yhteydessä termi "statistical" ilmaantuu aivan uudessa merkityksessä. Sinclair itse esitti asian näin:

Monet ihmiset olivat aluksi yllättyneitä käyttämästäni uudesta sanasta, koska ajateltiin, että jokin englannin kielen sana voisi toimia samassa tarkoituksessa. Kuitenkin laajalla matkallani Euroopan pohjoisosissa vuonna 1786 huomasin, että Saksassa harjoitettiin jonkinlaista poliittista tutkimusta, jolle he antoivat nimen 'statistics'. Tuolloin ajattelin käyttää sanaa toiseen merkitykseen. Saksassa poliittisen tutkimuksen tavoitteena oli selvittää maiden poliittinen voima. Minun tarkoitukseni taas on viitata sillä valtion tilan selvittämiseen, tarkoituksena selvittää kansalaisten hyvinvoinnin tila ja keinot sen parantamiseen. Koska kuitenkin ajattelin, että uusi sana voisi vetää puoleensa julkista huomiota, päätin ottaa sen käyttöön ja toivon, että se nyt on täysin hyväksytty ja sulautettu kielemme.

TILASTOTIETEESSÄ LUOVUTAAN ABSOLUUTTISEN TOTUUDEN TAVOITTELEMISESTA, MUTTA PYRITÄÄN NIIN LÄHELLE LIKIMÄÄRÄISTÄ REAALISUUTTA KUIN MAHDOLLISTA.

Sinclairin lanseeraama ulkomainen sana menetti aikaa myöten kokonaan alkuperäisen merkityksensä. Sitä käytettiin nyt poliittisen aritmetiikan aineistojen ja menetelmän yhteydessä.

Tilastotiede yhteiskuntatieteiden välineeksi

Klassinen todennäköisyysteoria oli matemaatikkojen aluetta. Sattumapeli-analyysissä oli mahdollista laskea erilaisten tulosten todennäköisyyksiä, koska sääntö oli määrätty. Sattumapeliin kaikki tulokset ovat etukäteen, a priori, tunnettuja, ja tapausten todennäköisyys on yhtä kuin suotuisien tapausten suhde tapausten kokonaislukumäärään. Tiedämme siis tapausten suhteet etukäteen. Tuloksena oli siis ihanteellinen deduktiivisen päätelyn antama varma tieto todellisuudesta.

Empiirisiin tapahtumiin tätä ei voitu soveltaa, koska suotuisien tapausten suhdetta ei todellisissa tapahtumissa tiedetä etukäteen. Empiirisestä havainnosta syntyy subjektiivinen käsitys tapahtuman esiintymisestä. Saadaksemme tietoa olettamastamme tapahtumasta pitäisi voida todentaa havainnon antama informaatio jälkikäteen, a posteriori. Syntyi ns. induktion ongelma, koska empiiriseen havaintoon pohjautuvasta tiedosta ei koskaan synny varmaa tietoa.

Induktion ongelman ratkaisemiseksi oli 1700-luvulla englantilainen matemaatikko ja presbyteeripappi **Thomas Bayes** (1702–1761) kehittänyt ratkaisun, jota kutsuttiin käänteisien todennäköisyyksien menetelmäksi. Bayesin ongelma oli määrätä todennäköisyys sille, että tapaus esiintyy olosuhteissa, joista emme tiedä muuta

kuin, että se on tapahtunut samoissa olosuhteissa x kertaa ja ollut tapahtumatta samoissa olosuhteissa y kertaa. Bayes otti käyttöön ns. ehdollisen todennäköisyyden käsitteen. Tämä tarkoittaa, että subjektiivinen, a priori -todennäköisyys esitetään ehdollisena ja kerätystä datasta haetaan sille todistusaineistoa.

Ranskalainen astronomi ja matemaatikko **Pierre-Simon Laplace** (1749–1827) kehitti Bayesin menetelmää edelleen ja esitti sen muodossa, joka nykyisin tunnetaan Bayesin teoreemana. Myöhemmin Bayesin teoreeman oikeellisuutta kritisoitiin ja subjektiivisen todennäköisyyden järjestyttä epäiltiin. **Sir Ronald Aylmer Fisher** (1890–1962), joka on monien tilastotieteilijöiden mielestä merkittävin alan kehittäjä kautta aikain, oli yksi voimakkaimmista kritisoijista.

Jo ennen Fisheriä oltiin havaittu, ettei Bayesin teoreema ollut välttämätön silloin, kun otokset olivat suuria. Tällöin ns. suurten lukujen lain mukaan otoskeskiarvot ja keskihajonnat ovat likimain normaalijakautuneita. Tämä tarkoittaa sitä, että lukuisista otoksista laskettujen keskilukujen ja poikkeamien keskiarvot vastaavat populaation keskiarvoja ja erilliset keskiluvut keskittyvät sen läheisyyteen muodostaen normaalijakauman. Tästä syntyy normaalijakaumaan perustuva matemaattinen malli, jolla voidaan kohtuullisen tarkasti tehdä populaation tuntematonta parametria koskeva arvio.

Pienten otosten kohdalla taas arvot kylläkin keräytyvät keskiluvun ympärille, mutta keskiluku ja sen hajonta voivat osua kauaksi parametrien todellisista arvoista. Tämä synnytti kysymyksen, minkälaista päättelyä tulisi suorittaa, jotta pienestä otoksesta saataisiin mahdollisimman paljon informaatiota.

Ensimmäisissä julkaisuissaan Fisher tutki Bayesin metodia ratkaistakseen tämän ongelman. Bayesin menetelmässä a posteriori -todennäköisyys saatiin kertomalla henkilön oletama subjektiivinen, a priori -todennäköisyys otosdatasta saadulla arviolla tuntemattoman parametrin arvosta. Fisher kutsui tätä ehdollista arvoa uskottavuusarvoksi (likelihood). Hän keksi käyttää itse uskottavuusarvoa sitomatta sitä a priori -todennäköisyyksiin ja lähti tutkimaan tuntemattomien parametrien otosdatasta saatuja estimaatteja maksimoimalla uskottavuusfunktio. ▶

FRITHIOF NEOVIUS EHDOTTI, ETTÄ SUOMEN TILASTOTOIMISTON MALLIKSI TULISI OTTAA RANSKALAISET MATEMAATTISESTI TYÖSKENTELEVÄT KIRJAILIJAT, JOTKA TARKOIN MITTAUKSIN SELVITTIVÄT YHTEISKUNNAN SYY-YHTEYKSIÄ.

Uskottavuusfunktion muodostuminen

Oletetaan, että meille on kerrottu maljassa olevan suuri määrä palloja. Pallot ovat joko valkoisia tai mustia, ja mahdolliset tilat joissa pallot esiintyvät ovat

- A) kaikki pallot ovat mustia
- B) puolet palloista on mustia ja puolet valkoisia
- C) kaikki pallot ovat valkoisia.

Muuta informaatiota meillä ei ole, joten a priori -todennäköisyytemme tiloille on tasajakauman mukaisesti $A=1/3$, $B=1/3$ ja $C=1/3$.

Poimimme nyt otoksen eli nostamme maljasta yhden pallon ja havaitsemme sen olevan musta. Nyt voimme laskea ehdolliset todennäköisyydet tämän otoksen avulla. Todennäköisyys tilalle A, kun otoksen antama todennus on musta pallo on a priori -todennäköisyys kerrottuna todennäköisyydellä, että olemme saaneet mustan pallon ehdolla, että kaikki pallot ovat mustia eli $1/3 \times 1 = 1/3$.

Vastaavasti todennäköisyys, että puolet ovat mustia on $1/3 \times 1/2 = 1/6$ ja että kaikki ovat valkoisia on $1/3 \times 0 = 0$.

Mainittuja ehdollisia todennäköisyyksiä Fisher kutsui uskottavuus (likelihood) -arvoiksi. A posteriori -todennäköisyys saadaan lopulta, kun saatu uskottavuusarvo jaetaan otoksen antamalla mustan pallon todennäköisyydellä, joka on $1/3 + 1/6 + 0 = 1/2$. Tilan A todennäköisyys on tällöin $1/3 : 1/2 = 2/3$; tilan B todennäköisyys $1/6 : 1/2 = 1/3$ ja tilan C todennäköisyys $0 : 1/2 = 0$.

Vieressä olevassa laatikossa on esimerkki uskottavuusfunktion muodostumisesta.

Tilastotieteilijän tehtävä on tehdä yleistyksiä havaituista tosiasioista, jotka nousevat esiin datasta. Data koostuu havaintoyksiköistä ja muuttujista, jotka kuvaavat havaintoyksiköiden ominaisuuksia. Muuttujissa esiintyy aina enemmän tai vähemmän vaihtelevuutta, joten saadaksemme siitä informaatiota data on saatava pelkistettyä mahdollisimman harvaan tunnuslukuun. Tarkoitus on paikallistaa muuttujan keskiluku ja kuvata yksittäisten havaintojen poikkeama tästä keskiluvusta. Estimointi ja estimaattien tarkkuuden testaaminen perustuvat sille huomiolle, että populaation tuntemattomat arvot, joita kutsutaan parametreiksi, tuottavat erilaisia otoksia.

Fisher havaitsi, että suurin uskottavuus antoi mahdollisuuden estimoida kerätystä datasta, pienestäkin, riittävän tarkasti parametrien arvoja tekemättä rajoittavia lisäoletuksia. Suurimman uskottavuuden menetelmä antoi Fisherille välineet ratkaista monia tilastotieteellisiä ongelmia erilaisien datojen kohdalla. Termiä uskottavuus (likelihood) Fisher käytti erottaakseen sen perinteisestä todennäköisyyden käsitteestä.

Suurimman uskottavuuden menetelmä on nykyisin hyvin tärkeä väline tilastotieteessä. Sitä käytetään, kun halutaan maksimoida todennäköisyys estimoida otoksesta oikein tutkimuksen kohteenä olevan populaation tuntematon parametrin arvo.

Kuvaako tilasto todellisuutta?

1900-luvulla syntyi valtavasti tilastollisia menetelmiä datan käsittelemiseen. Mikä on näiden menetelmien kyky kuvata todellisuutta?

Matemaattisen tilastotieteen kättilönä pidetyn englantilaisen **Karl Pearsonin** (1857–1936) käsityksen mukaan vain

todennäköisyysjakaumat ovat todellisia, todellisia esineistä voimme havaita vain satunnaisia heijastuksia. Tämä perustuu positivistiseen filosofiaan, jonka mukaan todellisuuden elementtejä ovat aistimukset ja kaikki niin aineelliset kuin henkisetkin substanssit ovat näiden aistimusten yhdistelmiä.

Ranskalaisen sosiologin **Alain Desrosièresin**² mukaan tilaston täytyy heijastaa reaalisuutta tai likimääräistä reaalisuutta. Heijastaminen tässä tarkoittaa luontaista eroa kohteen ja sitä koskevan tilaston välillä ja likimääräisyys tarkoittaa mittavirhettä. Pidetään reaalisuutta päämääränä ja luovutaan absoluuttisen totuuden tavoittelemisesta.

Tilastotiede on siis menetelmä, joka kerää, käsittelee ja tulkitsee reaaliilmasta saatua dataa. Kuitenkaan reaali maailman olemassaolosta ei koskaan olla oltu yhtä mieltä, ja tämä on koskenut lähinnä fyysisiä esineitä. Kun siirrymme sosiaalisiin ilmiöihin, realismista tulee vielä utuisempi käsite.

Menemättä filosofisesti sen syvemmälle realismin käsitteeseen tarkastelen, mitä tämä realismi on tilaston kannalta. Tilastollisen työn tarkoitushan on yhdistää erilisiä esineitä tai asioita suuremmiksi kokonaisuuksiksi. Desrosières kuvaa prosessia ympyränä: toiminta–data–informaatio. Data syntyy organisoidun toiminnan tuloksena. Informaatiota syntyy tämän datan

² Alain Desrosières (1940–2013) oli tilastotieteilijä, sosiologi ja historioitsija. Erityisesti hän on tunnettu työstään tilastotieteen historian parissa. Hän on kirjoittanut lukuisia artikkeleita tilastotieteen ja tilastotoimen historiasta sekä nykyisistä keinoista sosiaalisten ilmiöiden esineluonteen varmistamiseksi, esimerkiksi EU:n tilastoviraston EUROSTATin keinoista harmonisoida eri valtioiden tilastotietoja. Desrosièresin tärkein teos on 'The Politics of Large numbers: A history of Statistical reasoning' (Harvard University Press, 1998). Se keskittyy ajatukseen, kuinka tehdä sosiaalisista faktoista niin kiinteitä, että niitä voidaan tarkastella esineinä. Tätä prosessia Desrosière kutsuu objektiivoinniksi.

järjestämisestä. Tieto ja oppiminen syntyy informaation järkevistä kasaamisesta.

Järjestäminen tarkoittaa datan luokittelamista sosiaalista todellisuutta kuvaaviin ryhmiin. Luokat ovat siis informaation tallennuspaikkoja. Tämän realismin kohtaavat henkilöt, jotka ovat lähinnä datan keräilyprosessia. He kokevat selkeästi tämän todellisuuden vaihtelevuuden ja häilyvyyden. Rajatilan-teissa on vaikeata päättää, mihin ryhmään jokin yksikkö kuuluu. Todellisuus on yleensä muodostunut sopimuksista, ja sopimukset muuttuvat kaiken aikaa. Erityisesti tämän realismin häilyvyyden ovat kokeneet Yhdistyneet Kansakunnat sekä Euroopan Unioni pyrkiessään harmonisoimaan eri tilastoluokituksia.

Toinen realismin taso syntyy mittaamisesta. Mittaamisen teoria tulee luonnontieteistä. Astronomisten ja geodeettisten mittaustulosten virhejakauman kuvaajana oli normaalijakauma. Otantamenetelmien avulla se liitettiin aikanaan sosiaali-tieteisiin. Mittaamisen realismi ei liity itse kohteen reaalisuuteen. Mittaamisen reaalisuus liittyy täsmällisyyteen, tarkkuuteen, harhaisuuteen ja mittausrvirheeseen.

Nämä kaksi realismin tasoa sisältyivät alunperin käsitteeseen tilasto. Nämä realismin tasot kuvastavat tilastotoimen kahta koulukuntaa, saksalaista ja englantilaista. Tämä kuvastuu myös Suomen tilastotoimiston perustamista var-ten vuonna 1861 perustetun komitean mietinnöstä antamista lausunnoista.

Lausunnossaan tilastollisen päätöimiston perustamiseksi alikapteeni ja matematiikan opettaja Frithiof Neovius huomautti, että komitea ei erottanut tilastokäsitteen kahta senaikaista merkitystä ja ehdotti, että malliksi ei tulisi ottaa saksalaisen koulukunnan maakuntakuvauksia vaan ranskalaiset matemaattisesti työskentelevät kirjailijat, jotka tarkoin mit- tauksin selvittivät yhteiskunnan syy-yhteyksiä. Komitean työ johti väliaikaisen tilastollisen toimiston perustamiseen ja toiminnan aloittamiseen 1.12.1865.

Rahalla on aivan erityinen rooli sosiaalisen realismin alueella. Se mahdollistaa taloustoimien mittaamisen samoin kuin mittaaminen tapahtuu luonnontieteissä. Taloustilastojen puolelta löytyy yksi erityinen realismin taso eli laskentakäytäntö. Johtuen mittaamisen helpoudesta taloustilastoja oli jo huomatta-

vasti ennen sosiaalitalastoja. Esimerkiksi Georg Lutherin kirjassa ”Suomen tilasto- toimen historia vuoteen 1970” kerrotaan Ruotsi-Suomen ajalta jo ennen taulusto- toimikunnan perustamista vuonna 1756:

Vuonna 1723 kauppakollegio veloitettiin laatimaan säännöllisesti kauppataselaskelelmia. Tämä johti yhtenäisen ulkomaankauppa- ja merenkulkuilaston kehittämiseen vuonna 1730-luvulla. Vuonna 1637 perustettu vuorikollegio keräsi jo alkuajoistaan saakka tilastotietoja kaivokista ja ruukeista sekä niiden tuotannosta. ... Merkantilismi korosti teollisuuden kehittämisen tärkeyttä. Maaherroille annettiin vuonna 1720 määräys ilmoittaa lääninsä manufaktuurien tilasta ja kauppakollegion tuli säännöllisesti antaa valtiopäiville vastaavia valtakunnallisia kertomuksia.

Kun taloustoimet aggregoidaan syntyy kansantalouden tilinpito, joka kokoa taloustoimet valtakunnan tasolla tasapainotetuiksi tileiksi. Kansantalouden tilinpidon realismi on lähempänä talouspolitiikan päätöksentekoa ja toimintaa kuin tilastotieteilijän realismi. Tarkkuus ei ole ehdoton vaatimus. Kun tulee ristiriita tarkkuuden ja informaatioisällön välillä, niin läh- tökohtaisesti huonompilaatuinenkin esti-

maatti on parempi kuin ei estimaattia lainkaan. Tämä ei tietenkään tarkoita sitä, etteikö kansantalouden tilinpidossakin tavoiteltaisi mahdollisimman korkeata laatua.

Tutkijan kohtaama realismi on samankaltainen kuin tilinpidon. Tärkeintä on saada data käyttöön. Usein tutkija ei halua tietää, mitä kaikkea on tapahtunut ennen kuin data on hänen käsissään. Hänellä on omat hypoteesinsa tutkimuskohteista, eikä hän halua väsyttää itseään liikaa datan laatuominaisuuksien pohtimisella. Samoin kuin tilinpidossa tämä realismi on lähellä talouspolitiikan päätöksentekoa ja toimintaa. Tarkkuus ei aina ole ehdoton vaatimus.

Tilaston teossa on siis monta tasoa, jotka vaikuttavat siihen, kuinka realistisesti tilasto kuvaa todellisuutta. Tilaston totuus ei ole kiistämätön, mistä johtuen usein sanotaan, että tilastot valehtelevat. Vaikka- kin virheiden lähteitä on lukuisia, ei sivistysmaissa yleensä – harvoja poikkeuk- sia lukuun ottamatta – ole esiintynyt epäluottamusta tilastojen objektiivisuuteen.

Yksi realismin tuntomerkki on objektiivisuus. Tilastot eivät valehtele. Ihmiset, jotka tarkoituksellisesti tai piittaamattomasti väärintulkitsevat dataa omien tarkoituseriensä mukaan, valehtelevat. ■

KTT Ismo Teikari eläköityi Tilastokeskuksesta syyskuussa 2014 ja sai läksiäislahjaksi viltin. Artikkelin päättää Teikarin tilastotieteen historiaa ja filosofiaa käsittelevän sarjan.

SIRKKU MERTANEN

Suomen virallinen tilasto kestää kansainvälisen vertailun

Suomi on toistuvasti sijoittunut hyvin kansainvälisissä tutkimuksissa kuten PISA-, onnellisuus- ja korruptoimattomuus-tutkimuksissa. Nyt on käynnissä tilastovirastojen ja tilasto-toimen arviointi Euroopan tasolla.

Euroopan unionin tilastovirasto Eurostat toteuttaa parhaillaan kaikissa EU-maissa (28 maata) ja neljässä EFTA-maassa (Islanti, Liechtenstein, Norja ja Sveitsi) vertaisarvioinnin siitä, miten hyvin kukin maa noudattaa Euroopan tilastojen käytännesääntöjä. Käytännesäännöt koskevat mm. tilastotoimen riippumattomuutta ja vastuuvollisuutta sekä prosessien ja julkaisutavan tiedon laatua (Eurostat a). Käytännesääntöjen tarpeen taustalla ovat 2000-luvun alussa muutamissa maissa esiin tulleet viitteet talustilastojen manipuloinnista sekä EU:n tilastoviraston Eurostatin kriisi, jossa talustilastojen ongelmien lisäksi oli epäilyjä sisäisistä väärinkäytöksistä. EU:n talous- ja rahoitusasioiden neuvosto (ECOFIN) pyysi komissiota laatimaan minimistandardin, jolla taataan tilastojärjestelmän riippumattomuus, rehellisyys ja vastuullisuus.

Käytännesääntöjen toteutus aloitettiin tilastovirastoissa vuonna 2006. Ensimmäinen vertaisarviointi käytännesääntöjen noudattamisesta tehtiin vuosina 2006–2008. Siihen osallistuivat silloiset EU- ja EFTA-maat. Siinä oli mukana vain puolet käytännesäännöistä ja

arviointina se oli kevyempi kuin nykyinen. Käytännesääntöjen päivitetty versio hyväksyttiin syksyllä 2011.

Suomen vahvuus on laaja verkottuminen

Nyt toteutettava vertaisarviointi poikkeaa aiemmasta. Siinä tarkoitus ei ole vertailla maita keskenään, vaan arvioida käytännesääntöjen noudattamisen lisäksi kunkin maan tilastotoimen vahvuuksia ja parantamiskohteita. Edellisessä vertaisarvioinnissa vuosina 2006–2008 tehtiin itsearviointi rasti ruutuun-tyyppiselle vastauslomakkeelle. Silloin laadittiin maidenvälinen epävirallinen ”ranking-lista”, jossa Suomi oli ihan kärjessä. Tällä kertaa itsearviointi painottui tekstimuotoisiin vastauksiin, jolloin maita ei voi suoraan asettaa paremmuusjärjestykseen.

Vaikka vertaisarviointikierron on vasta kesken, Suomen arviointiraportti on jo julkaistettu (Durr ym. 2014). Suomi oli ensimmäinen maa (pilottimaita Islantia ja Slovakiaa lukuun ottamatta), johon arviointikäynti (25–29.8.2014) tehtiin ja arviointiraportti julkistettiin. Raportissa arvioidaan, että Tilastokeskus ja koko Suomen tilastotoimi noudattavat hyvin käytännesääntöjä. Voidaan sanoa, että olemme Euroopan tilastojen kannalta oikeilla jäljillä.

Vahvuuksiksi on raportissa mainittu asioita, joita saatamme Suomessa pitää itsestäänselvyyksinä, mutta joiden parissa moni maa joutuu edelleen tekemään paljon työtä. Näitä ovat esimerkiksi Suomen tilastolain määrittelemä tilastoviraston vahva itsenäinen asema ja puolueettomuus sekä kansalaisten luottamus tilastoihin.

Vahvuudeksi arvioitiin myös laaja verkottuneisuus kansallisella (Suomen virallisen tilaston neuvottelukunta, viran-

omaiset, tilastojen yhteistyöryhmät ym.) ja kansainvälisellä (mm. Pohjoismaat) tasolla sekä laadunhallinta. Muista vahvuusistamme raportissa mainittiin mm. kustannustehokkuus ja laajamittainen rekisterien käyttö.

Innovatiivisina käytäntöinä pidettiin Tilastokeskuksen SurveyLaboratorioita ja yliopistoyhteistyötä. SurveyLaboratoriossa tutkitaan ja testataan erilaisin menetelmin kotitalouksille ja yrityksille suunnattuja tiedonkeruulomakkeita. Yhteistyössä yliopistojen kanssa Tilastokeskukseen saadaan korkeatasoista asiantuntemusta. Tilastokeskus rahoittaa tilasto- ja taloustieteen professuureja ja ottaa harjoittelijoita laatimaan opinnäytetöitä.

Tilastojen käyttäjien kuulemiseen kiinnitettävä enemmän huomiota

Parannettavaakin toki Suomen tilastotoimessa löytyy. Arviointiraportissa nousi keskeiseksi ongelmakohteeksi käyttäjän äänen kuuleminen. Tilastojen selkeyteen ja saatavuuteen tulisi kiinnittää aiempaa enemmän huomiota. Tilastojen käyttöä tulisi lisätä hakemalla aktiivisesti uusia käyttäjäryhmiä esimerkiksi liiketoiminnan ja median suunnalta. Raportissa korostettiin myös hallinnollisten aineistojen saatavuuden, tilastojen tuotannon ja laadun varmistamista yhteiskunnan muuttuvien ja uusien haasteiden edessä.

Osa arviointiraportin suosituksissa mainituista asioista on jo otettu tai ollaan ottamassa tavalla tai toisella työn alle. Se osoittaa, että ne ovat linjassa omien strategioidemme ja tavoitteidemme kanssa.

Tavoitteena kasvattaa tilastojen uskottavuutta ja laatua

Käytännesääntöjen toteuttamisen ja vertaisarvioinnin tavoitteena on kasvattaa Euroopan tilastojen uskottavuutta ja luotettavuutta. Tilastotuotannon ja tilastotuotteiden laatua voidaan parantaa edistämällä parhaiden kansainvälisten käytäntöjen, menetelmien ja toimintaperiaatteiden soveltamista tilastojen tuotannon eri vaiheissa. Tähän vertaisarviointi tarjoaa mahdollisuuden, sillä vertaisarvioinnin kaikki raportit julkistetaan ja niiden maiden parhaita käytäntöjä ja innovaatioita voidaan soveltaa eri maissa.

Parhaillaan käytävissä vertaisarvioin-

Käytännėsäännöt:

Institutionaalinen ympäristö

1. Ammatillinen riippumattomuus
2. Tiedonkeruuvaihtuudet
3. Riittävät voimavarat
4. Laatuun sitoutuminen
5. Tilastosalaisuus
6. Puolueettomuus ja objektiivisuus

Tilastoprosessit

7. Pätevät menetelmät
8. Asianmukaiset tilastolliset menettelytavat
9. Kohtuullinen vastausrasite
10. Kustannustehokkuus

Tuotetut tilastotiedot

11. Relevanssi
12. Tarkkuus ja luotettavuus
13. Ajantasaisuus ja täsmällisyys
14. Johdonmukaisuus ja vertailukelpoisuus
15. Saatavuus ja selkeys

Lähteet: Eurostat 2011; Eurostat a; Eurostat b

nissa ovat mukana kaikki käytännėsäännöt (ks. tietolaatikko) ja se on arviointina aiempaa vaativampi ja enemmän auditoinnin kaltainen. Kierros käynnistettiin marraskuussa 2013 ja lopulliset tulokset saadaan vuonna 2016.

Eurostat ulkoisti vertaisarvioinnin toteutuksen kilpailutuksen perusteella unkarilaiselle organisaatiolle (AAM Management Information Consulting Ltd). Vertaisarviointi toteutetaan 32:ssa EU- ja EFTA-maassa. Myös Eurostat on arvioinnin kohteena.

Arviointikierros aloitettiin Eurostatista ja arvioinnin suoritti Euroopan tilastohallinnon neuvonantava lautakunta ESGAB (European Statistical Governance Advisory Board). EU- ja EFTA-maissa arvioinnin suorittaa kansainvälinen, riippumaton, kolmesta tilastoalan kokeneesta asiantuntijasta koostuva arvioijaryhmä. Arvioijia on yhteensä 20 henkilöä eri EU-maista. Arviointikäynnit jatkuvat kesäkuulle 2015 asti.

Vertaisarviointi koostuu itsearvioinnista, arviointikäynnistä, raportoinnista, kehittämistoimien määrittelystä ja niiden toteutumisen seurannasta. Suomesa vertaisarviointia vetämään asetettiin työryhmä, joka on Tilastokeskuksen johtajien ja eri alojen asiantuntijoiden avus-

Kansainvälinen arvioijaryhmä vasemmalta oikealle Adrian Redmond, Claudia Junker, Sirkku Mertanen (kansallinen koordinaattori), Jean-Michel Durr ja Isabelle de Pourbaix.

tuksella vienynt prosessia läpi.

Itsearvioinnit tehtiin yhtenäisesti kaikissa maissa keväällä 2014. Sähköinen lomake sisälsi yli 200 yksityiskohtaista kysymystä käytännėsääntöjen toteuttamisesta sekä tilastovirastojen omat arviot vahvuuksista, heikkouksista ja keskeisistä parantamiskohteista. Itsearvioinnissa esitetyt asiat tuli todentaa kuvausten, selvitysten ja muiden dokumenttien avulla. Itsearvioinnin toteutti kunkin maan tilastovirasto. Lisäksi 2–3 muuta tilastontuottajaorganisaatiota teki kevyemmän itsearvioinnin, jotka myös toimitettiin arvioijille.

Arviointikäynti on viikon mittainen tapahtuma, missä arvioijaryhmä haastattelee tilastoviraston johtoa ja henkilöstöä, pääasiallisia käyttäjäryhmiä (mm. ministeriöitä, mediaa, tutkimuslaitoksia, tiedeyhteisöjä), muita tilastontuottajia ja tiedonantajia. Haastattelujen tarkoituksena on tarkentaa, todentaa ja täydentää arvioijaryhmälle itsearviointien ja muun materiaalin perusteella muodostunutta näkemystä käytännėsääntöjen noudattamisesta.

Suomen arvioijat olivat Ranskasta, Belgiasta ja Irlannista. Tilastokeskuksen lisäksi arviointikäyntiin osallistuivat Tulli ja maa- ja metsätalousministeriön tietopalvelukeskus Tike.

Arvioijaryhmä laatii itsearvioinnin, saamansa materiaalin ja haastattelujen perusteella raportin, jossa arvioidaan tilastoviraston tilanne käytännėsääntöjen noudattamisessa, arvioidaan vahvuudet ja annetaan suositukset kehittämiskohteiksi (Durr ym. 2014).

Tilastovirastot määrittelevät raporttien suositusten ja omien tavoitteidensa pohjalta konkreettiset kehittämistoimenpiteet seuraavan viiden vuoden jaksolle. Tilastokeskuksessa kehittämistoimenpiteiden määrittely on parhaillaan käynnissä. Suomessa, kuten muissakin maissa, taloudellisen tilanteen kiristyminen asettaa

omat haasteensa kehittämistoimien resursoinnille, ajoitukselle ja priorisoinnille.

Eurostat julkaisee verkkosivuillaan raportteja sitä mukaa kuin niitä valmistuu. Eurostatin arviointiraportti ja arvioinnin perusteella määritellyt kehittämistoimenpiteet ovat nähtävillä Eurostatin verkkosivulla (Eurostat b). Toimenpiteiden toteutumista seurataan vuosittain. Seurannan toteuttavat Eurostat ja ESGAB. ■

Kirjoittaja on kehittämisspäälikkö Tilastokeskuksen tuotannon kehittäminen -yksikössä.

Lähteet:

Durr, Jean-Michel & de Pourbaix, Isabelle & Redmond, Adrian 2014. Peer Review Report on Compliance with the Code of Practice and the Coordination Role of the National Statistical Institute Finland. <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/64157/4372828/2015-FI-Report/688a9a11-741e-4311-b2f8-a0943104c933>.

Eurostat 2011. Euroopan tilastoja koskevat käytännėsäännöt kansallisia ja kunnallisia tilastovirkamiehiä varten. Tilasto-ohjelmakomitean hyväksymä 28. syyskuuta 2011. Euroopan tilastojärjestelmä. <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/3859598/5922145/10425-FI-FI.PDF>.

Eurostat a. European Statistics Code of Practice. <http://ec.europa.eu/eurostat/web/quality/european-statistics-code-of-practice>.

Eurostat b. Peer reviews in the European Statistical System. <http://ec.europa.eu/eurostat/web/quality/peer-reviews>.

Tilastokeskus. SurveyLaboratorio. <http://www.stat.fi/tup/surveylab/index.html>.

Tasa-arvon puolesta eriarvoisuutta vastaan!

Varttunut lukija tuntee tuulahduksen 1960-luvulta lukiessaan Göran Therbornin äskettäin suomennettua teosta Eriarvoisuus tappaa. Olisi väärin sanoa sitä ”niin 60-luvuksi”, sillä ajatussisältö on mitä ajankohtaisin näinä talouskriisien ja sotien runnomina aikoina. Ei, 60-lukua on käsitteet ja kieli – kirjassa ei ole häivääkään somesta, digitalisoinnista, brändäyksestä ynnä muista tämän ajan tuulahduksista, ei edes syrjäytymisestä. Alkukielisessä tekstissä kyllä puhutaan eksklusiosta, mutta suomentajan ratkaisu (ulossulkeminen) on hyvä, sillä tässä kontekstissa syrjäytyvä ei ole subjekti, ulkoista ja on. Kirjassa puhutaan yhteiskunnan rakenteista ja moniulotteisesti määritellyn eriarvoisuuden vaikutuksista ihmisen elämään.

Pelkkä tilastopohjainen eriarvoisuuden kauhistelu olisi akateeminen mahalasku ja luultavasti vain edistäisi eriarvoisuuskeskustelun nopeaa katoamista valokeilasta, kirjoittaa Therborn. Kun tasa-arvoa tavoitellaan, pitää olla jokin mielipide hyvästä elämästä, perustella näkemys ja pyrkiä latteuksia syvällisempään näkemykseen sen edellytyksistä. Hyvään elämään kuuluu tasa-arvo. Ilman tätä normatiivista lähtökohtaa hänen mielestään eriarvoisuudesta ei voi keskustella. Tasavertaiset mahdollisuudet toimia täysipainoisesti ihmisenä – Amartya Seniä mukaillen – edellyttävät elonjääntiä ja terveyttä, vapautta ja tietoa sekä monenlaisia resursseja toteuttaa toimijuutta yhteisössä.

Therborn kuitenkin aloittaa kansalaispuheenvuoronsa pitkähköllä tilastovyörytyksellä, ja vasta sitten esittelee teoreettisen tarkastelukehikkonsa. Hän tutkii myös eriarvoisuuden historiaa (taas tilastoja!) ja tätä päivää sekä pohdiskelee toimenpiteitä, joilla eriarvoisuutta voisi vähentää. Kaikki maailman maanosat ja maat ovat tarkastelun kohteena, mistä seuraa valtavaa yleisluontoisuutta ja toisaalta yksityiskohtien runsautta tässä 200-sivuisessa pamfletissa.

Tilastollisesti orientoitunut lukija voi saada vieroitusoireita tilasto-osioiden erilaisista detaljeista. Hirvittävän erilaisia lukuja rinnastellaan, ei paljoakaan kerrota mittareista eikä lähteistä edes alaviitteissä, kaiken huipuksi korjaillaan jossakin julkaistuja lukuja tavoilla joita ei lukijalle paljasteta, ja muuta ihmeellistä. Tämä kaikki presentoi-

GÖRAN THERBORN: ERIARVOISUUS TAPPAA.
ALKUTEOS THE KILLING FIELDS OF INEQUALITY.
SUOMENTANUT TATU HENTTONEN. TAMPERE:
VASTAPAINO 2014. 206 SIVUA + LIITTEET.

daan vieläpä luettelotyylillä eikä erityisen jäsen-tyneesti. Mutta tuosta ei sen enempää, sillä Therbornin eriarvoisuuden käsitteellisen jäsennyksen selkeys ja laaja näkemys sen moniulotteisuudesta ja prosesseista lievittää tilastollisten pilkkua-oiden aiheuttamaa harmia.

Elinajan pituutta, kuolleisuus- ja terveyseroja käsittelevien tilastojen valossa eriarvoisuus todellakin tappaa. ”Vital inequality” on yksi kolmesta eriarvoisuuden perustavaa laatua olevasta ulottuvuudesta. Suomentajan ”elinehtojen eriarvoisuus” on mielestäni hieman liian lavea käänös, joskin Suomen kielestä taitaa puuttua sopiva sana. Vital viittaa tässä kuitenkin elossa olemiseen, elinvoimaan biologisessa mielessä. Alalla käytetty ”sosiaaliset terveyserot” olisi sanatarkkaa käännöstä osuvampi. Mutta kielivalinnat sikseen: lie-nee tunnettua, että joka puolella maailmaa havaitaan elinajan korreloivan sosiaalisen aseman, koulutuksen, tulojen, asuinalueiden, arvostuksen ja monen muun statusta mittaavan tekijän suhteen. Terveyseroja on myös etuoikeutettujen ja hyvinvoivien sosiaalisten ryhmien sisällä. Ehkä Ther-

ELINAJAN PITUUTTA SEKÄ KUOLLEISUUS- JA TERVEYSEROJA KÄSITTELEVIEN TILASTOJEN VALOSSA ERIARVOISUUS TODELLAKIN TAPPAA.

bornin kirjassaan esittämä ihmeellisin tilastotieto kertoo Oscar-voittajien elävän pitempään kuin palkinnotta jääneiden Oscar-ehdokkaiden.

Therborn on sosiologina tullut tunnetuksi demokratiaa, valtaa ja luokkia koskevista tutkimuksistaan, joten hän on omimmalla alueellaan ja parhaimmillaan kuvatessaan ”eksistentiaalista eriarvoisuutta”. Kaikilla ei ole mahdollisuutta riippumattomuuteen, arvokkuuteen, vapauteen eikä oikeutta tulla kunnioitetuksi ja kehittää itseään. Eksistentiaalisesta eriarvoisuudesta kärsivät esimerkiksi ”...patriarkatin ja seksismin sortamat ja eristämät naiset, valloittajien alistamat kansat, johtavien luokkien polkemat alemmat luokat, herrakansojen sortamat alkuperäiskansat, siirtolaiset ja etniset vähemmistöt, vammaiset ja vähävaraiset...” [luettelo jatkuu railakkaana]. Eksistentiaalinen eriarvoisuus on siis ”...yksilöiden eksistentiaalisen yhdenvertaisuuden kieltämistä...”

Resurssien eriarvoisuus on eriarvoisuuden kolmas ulottuvuus. Kyse on muustakin kuin tulo- ja varallisuuseroista, myös sosiaalisista suhteista, koulutuksesta, valta-asemista. Eriarvoisuuden kolme ulottuvuutta ovat erillisiä, vuorovaikutuksessa keskenään ja kytkytyvät toisiinsa. Ulottuvuuksilla on oma dynamiikkansa ja ne voivat kehittyä eri suuntiin. Esimerkiksi toisen maailmansodan jälkeen aina 1980-luvulle asti tuloerot kaventuivat monissa maissa, mutta sosiaaliset terveyserot jyrkkenivät. Eksistentiaalisen eriarvoisuuden räikeimpiä muotoja (kuten rasismia, seksismia, säälimätöntä kehitysuskoa ja ”sivistämis”hankkeita) nähdään nykyään vähemmän, mutta viime aikoina erityisesti työllisyyden heikentyminen ja tuloerojen kasvu luovat yhä enemmän uutta eksistentiaalista eriarvoisuutta maailmaan.

Therborn etsii syitä globaalien tuloerojen kaventumiselle samaan aikaan kun rikkaiden maiden sisäiset tuloerot ovat kasvaneet. Onko syynä Kiinan kehitys, vai olisiko jokin muu selitys osuvampi, esimerkiksi työntekijöiden oikeuksien polkeminen ja ammattijärjestöjen heikentäminen?

Eriarvoisuutta luodaan kaikilla ulottuvuuksilla sulkemalla ihmisiltä mahdollisuuksia; ainakin kahdessa kohdassa ovi sulkeutuu. Ensimmäinen paiskataan kiinni köyhien nenän edestä, ja toinen ovi eristää eliitin muista ihmisistä seurauksena yhteis-

kunnan kahtiajakoa, taloudellisten resurssien tuhlausta ja demokratian kaventumista. Therbornin esimerkistö näistä ilmiöistä on värikästä luettavaa.

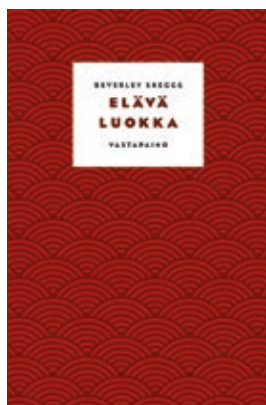
Kun erilaisessa asemassa olevien väestöryhmiemaa maailmat etäännyvät, toiset ”menestyvät”. Menestymisen on mielenkiintoinen ilmiö. Se sivuuttaa kaikki muut osalliset paitsi menestyjän itsensä, eikä kerro mitään menestyjän suhteista muihin tai menestymisen määritelmästä tai mahdollisuuksien ja palkintojen konteksteista. Olisi tärkeää korostaa etäännyttämisen rakenteellistakin luonnetta vastapainona yleiselle individualistiselle ajattelulle, jonka mukaan menestys on yksin menestyneen yksilön saavutus. Rikkaimpien 1 tai 0,1 prosentin menestykseen johtaneet tekijät, deindustrialisaatio, finansialisaatio ja maailmankapitalismin laajeneminen ovat valtavasti etäännyttäneet eliittejä muista.

Ulosulkemisen keinoin rajoitetaan ihmisten oikeuksia tai estetään mahdollisuuksia, hierarkisoinnilla tuotetaan eriarvoisuutta. Äärimmäinen prosessi on riisto, joka edellyttää etäännyttämistä, ulosulkemista ja hierarkioita. Nämä mekanismit vaikuttavat kaikkiin eriarvoisuuden muotoihin.

Kiinnostavaa olisi, miten eriarvoisuutta vähennetään. Vastakkaisia prosesseja olisivat muun muassa lähentyminen, osallistaminen, hierarkioiden purku ja tulojen uudelleenjako. On pakko sanoa, että vastakkaisten prosessien edistämisen mahdollisuuksia käsitellessään – siitä on kirjassa erillinen luku – Therborn jättäytyy hyvin abstraktille tasolle. Perheen, kapitalismin ja kansakunnan on vaalittava lasten, kansalaisten ja työläisten oikeuksia. Eriarvoisuuden vähentäminen ei onnistu ilman keskiluokkien myötämielisyyttä ja erityisiä ponnisteluja. Keskiluokkia voidaan houkuttaa liittoutumaan tasa-arvon kannattajien kanssa vetoamalla kurjuuden yhteiskunnalliseen hintaan mm. turvallisuuden ylläpidon kustannuksiin, oligarkkien sieämättömään elämäntyylisiin ja valistuneen yhteiskunnan houkuttelevuuteen. ■

HANNELE SAULI

Kirjoittaja on työskennellyt Tilastokeskuksessa mm. kuolleisuus-, elinolo- ja tulonjakotilastojen parissa sekä Hyvinvointikatsauksen toimittajana.

BEVERLEY SKEGGS: ELÄVÄ LUOKKA.
TAMPERE: VASTAPAINO 2014. SUOM.
LAURI LAHIKAINEN JA MIKKO JAKONEN.
392 S.

Keskiluokkaisen minuuden tekeminen

Beverley Skeggsin vuonna 2004 ilmestynyt teos *Class, Self, Culture* (2004) on suomennettu ja se on ilmestynyt Vastapainon kustantamana. Teos käsittelee yhteiskuntaluokkaa ja lähestyy sitä prosessina, joka on yhteydessä myös muihin erontekokategorioihin kuten sukupuoleen ja etnisyyteen. Skeggsin teos on ollut monelle suomalaiselle, etenkin luokkaa ja sukupuolta tarkastelevalle, tutkijalle tärkeä. Se tarjoaa empiiriselle tutkimukselle varsin hyviä analyysivälineitä niin sosiaali- ja käyttäytymistieteellisessä kuin kulttuuriin ja sukupuoleen liittyvässä luokkatutkimuksessa.

Skeggsin näkemyksessä yhteiskuntaluokassa on kyse pääsystä tiettyihin resursseihin. Nämä rajaavat esimerkiksi sitä, keillä kaikilla on pääsy keskiluokkaiseen minuuteen ja kuka voidaan tunnistaa keskiluokkaiseksi – sekä itsen että muiden taholta. Luokan tekemiseen liittyy Skeggsin tarkastelussa myös moraalit, jota hän tarkastelee kunniallisuuden (respectability) käsitteen kautta. Mikäli Skeggsin (historiallisessa) tarkastelussaan käyttämä Iso-Britannia vaihdettaisiin Suomeen, voitaisiin puhua esimerkiksi siirtymästä siveellisen ryhdin käsitteestä kohti kunnollisuuden käsitettä.

Luokka kaivertuu, kirjoitautuu tai kirjautuu ruumiisiimme. Kuten Minna Kelhän kanssa aiemmassa alkuperäisteoksen arvioissamme kirjoitimme, Skeggsin mukaan esimerkiksi feminiinisyys voi olla kulttuurisen pääoman muoto, mikäli se on tietynlaista keskiluokkaista moraalista feminiinisyttä (Berg & Kelhä 2007). Prosessi ei ole ”värisokea”, vaan keskiluokkaisuus tulee tunnistetuksi lähinnä valkoisena. On kyse siitä, keiden ruumiilla nähdään olevan arvoa. Kuten Anu-Hanna Anttila teoksen jälkisanoina toteaa, luokka on Skeggsin ajattelutavassa moninainen: Talouden kontekstissa se on rakenteellinen, rahaperustainen arvon mitta ja sosioekonominen positio – taloudellinen suhde, joka muodostuu tuotantosuhteissa. Lisäksi se on prosessi, jossa tapahtuu jatkuvaa uudelleen asemoitumista.

Lauri Lahikaisen ja Mikko Jakosen käsissä teos on saanut nimen *Elävä luokka*. Alun perin 226-sivuinen teos on suomentunut 392 sivuun, joskin sen koko on hieman alkuperäisteosta pienempi. Teos on ilahduttavasti saanut myös täysin uutta sisältöä – Skeggsin uusi esipuhe, suomentajien esipuhe ja Anu-Hanna Anttilan teoksen Suomeen ja tähän päivään tuovat jälkisanat ovat kiinnostava lisä alkuperäisteokseen.

Alkuperäisteos on paikoin vaikealukuinen kuten suomennoskin. Se edellyttäisi lukijalta perehtymistä varsin monenlaisiin ja hyvin eri titeenaloja edustaviin teoretisointeihin. Tämä ei

ihan hetkessä onnistu, koska kirja on yhteenve-
to Skeggsin kehittelyistä vuosikymmenten ajalta.
Teos on nimenomaan teoreettinen: Pierre Bour-
dieun, Karl Marxin, Michel Foucault'n sekä laajan
feministisen sosiologian perinteen lisäksi Skeggs
ammentaa hyvin laajasti historian tutkimuksesta,
oikeustieteestä, mediatutkimuksesta, psykoana-
lyyttisestä ja retoriikan tutkimuksesta.

Skeggs toteaa esipuheessaan retrospektiivises-
ti, että teoksen alaotsikon olisi pitänyt olla ”kes-
kiluokkaisen minuuden tekeminen”. Minuus on
Skeggsille yhteiskuntaluokkaan sidottu käsite.

LUOKKA EI OLE SUKUPUUTTOON KUOLLUT MUINAISJÄÄNNE.

Luokan käsitteen hylkääminen on hänen mu-
kaansa mahdollista vain etuoikeutetuille ja tä-
mä on samalla myös Skeggsin peruste sille, miksi
luokka on pidettävä tutkimuskohteena.

Skeggs lähtee teoksessaan liikkeelle historialli-
sesti erilaisten perinteiden kehittymisestä ja avaa
sitä, miten ne selittävät nykyaikaista luokan käsi-
tettä. Toisessa luvussa tarkastellaan säädylisyyden
perinteiden vakiintumista moraalisiin arvojärjes-
telmiin kiinnittyen. Skeggs osoittaa, kuinka luok-
ka on aina ollut moraalinen käsite ja kulttuurinen
ominaisuus. Kuten Jakonen ja Lahikainen toteavat
(s. 20), Skeggsin teoksessa kritiikin kohteeksi nou-
sevat esimerkiksi Beckin ja Giddensin teoriat uni-
versaaliksi totuudeksi abstrahoidusta kosmopoliit-
tisesta jälkimodernista minuudesta (luvut 2–3).

Näiden ”valkoisten ylempään keskiluokkaan
kuuluvien yliopistoherrojen” elämäkokemuk-
sesta muodostui universaaliteoria, joka jätti huo-
miotta monet luokkaan, sukupuoleen ja etnisyy-
teen liittyvät seikat. Skeggs osoittaa teokses-
saan, ettei luokka ole sukupuuttoon kuollut mui-
naisjääne – sitä uusinnetaan populaarikulttuu-
rin representaatioissa, poliittisessa retoriikassa se-
kä yhteiskuntatieteellisissä tutkimuksissa. Hänen
tavoitteenaan on auttaa ymmärtämään arvostus-
temme sekä luokitusperiaattemme yhteys jäl-

kimoderniin ja uusliberalistiseen kapitalismiin.
Toisin sanoen: Skeggs osoittaa sen, miten luok-
kaa tehdään erilaisissa valinnan prosesseissa, jot-
ka eivät ole samalla tavalla mahdollisia kaikille.

Teoksen neljäs luku käsittelee nykyisiä talous-
käsityksiä ja osoittaa, että monet talouteen pe-
rustuvat tavat ymmärtää luokkaa tukeutuvat eri-
tyisesti minuuden optimointiin. Tällä Skeggs tar-
koittaa nykyajan rationaalisesti toimivaa yksilöä
– yrittäjämää, joka sekä panostaa itseensä että
myös hallitsee itseään (esim. s. 147).

Viides luku käsittelee poliittista retoriikkaa,
joka Skeggsin mukaan luo moraalille arvioin-
nille diskursiivisen tilan, joissa tietyt ryhmät näh-
dään ongelmina. Kuudes luku käsittelee prosesse-
ja, joissa seksuaalisuus, sukupuoli ja rotu määrit-
televät työväenluokkaa. Seitsemännessä luvussa
tarkastellaan minuudesta kertomisen historiaa ja
nykyisyyttä. Kahdeksas luku analysoi, miten re-
surssija hallitseva minuus muovaa itseään sekä
minkälaisia kansallisia seurauksia eronteon pro-
sessit aiheuttavat.

Pakolliselle yksilöllisyydelle (compulsory indi-
viduality) perustuvat näkökulmat riippuvat tar-
jolla olevista resursseista. Kyse on siis, jälleen ker-
ran, pääsystä resursseihin ja valtuuksista käyttää
niitä. Joidenkin ihmisten oikeus ja pääsy erilai-
siin kulttuureihin ja toisten sulkeminen ulkopuo-
lelle on keskeistä sekä luokkasuhteen että yksi-
lön arvon tekemisessä. Viimeisessä luvussa tar-
kastellaan näitä teemoja valtuutuksen ja inves-
toinnin käsitteillä.

Teoksen suomentaminen on ansiokas urakka.
Lahikainen ja Jakonen valaisevat myös lukijoil-
le jonkin verran hankalasti kääntyvien termien
(esim. inscription, joka on suomennettu kirja-
miseksi sekä propertising, joka on käännetty useil-
la eri tavoilla asiayhteydestä kulloinkin riippuen)
problematiikkaa, josta ovat keskustelleet Skeggs-
sin kanssa käännöstyön aikana. Suomentamisen
myötä on toivottavaa, että Elävä luokka aukeaa
yhä useamman lukijan käsissä ja löytää paikkansa
myös oppikirjana eri oppilaitoksissa. ■

PÄIVI BERG

*Kirjoittaja on VTT, dosentti ja erikoistutkija
Nuorisotutkimusverkostossa.*

Lähde:

*Berg, Päivi & Kelhä, Minna 2007. Ajatuksia
yhteiskuntaluokasta ja sukupuolesta. Kirja-arvio.
Kasvatus 38(3).*

REETTA MUHONEN & HANNA-MARI PUUSKA (TOIM.). TUTKIMUKSEN KANSALLINEN TEHTÄVÄ. TAMPERE: VASTAPAINO 2014. 309 S.

Tiedon ja yhteiskunnan suhde muutoksessa

Reetta Muhosen ja Hanna-Mari Puuskan toimittama ja Vastapainon julkaisema artikkelikokoelma *Tutkimuksen kansallinen tehtävä* pureutuu ajankohtaiseen kysymykseen tutkimustiedon yhteiskunnallisesta vaikuttavuudesta ja sen mittaamisen mahdollisuuksista. Teos liittyy yhteiskunnan tutkimukselle asettamiin vaatimuksiin – tutkimuksen ns. kolmanteen tehtävään – ja siihen keskusteluun, mitä Suomessa käydään mm. tutkimuslaitosuudistuksesta ja tutkimusrahoituksen uudistuksesta. Teos liittyy tiedepolitiikkaan, uuteen julkisen sektorin johtamisoppiin (New Public Management) sekä tiede- ja teknologiapolitiikkaan, joiden tavoitteet ovat osin ristiriitaisia.

Kirjan esipuheessa toimittajat Reetta Muhonen ja Hanna-Mari Puuska määrittelevät kirjan tavoitteeksi lisätä ymmärrystä tutkimuksen tehtävien moninaisuudesta ja siitä, mitä tutkimuksen yhteiskunnallinen vaikuttavuus on. Teoksessa on viisi osaa. Johdannon ja lopetusosien lisäksi osiot on nimetty seuraavien kysymysten avulla: Mitä on tutkimuksen yhteiskunnallinen vaikuttavuus? (osa II), Kenelle tutkimustuloksia julkaistaan? (osa III), Miten tutkimustuloksia hyödynnetään? (osa IV) ja Mitä on hyvä tiede ja miten sitä mitataan? (osa V)?

Toimittajat tunnistavat tutkimuskäytännöissä tapahtuneen muutoksen. Kun tutkimuksessa painottui aiemmin akateemisuus ja tieteellinen laatu, nykyisin korostuvat tiedon hyödynnettävyys ja tiedontuotannon määrättyminen tieteen ulkopuolelta. Tutkimuksen vaikuttavuuteen liittyviksi vastakkainasetteluiksi he mainitsevat tieteen kansallisuuden ja kansainvälisyyden, tieteellisen ja yhteiskunnallisen vaikuttamisen, perustutkimuksen ja soveltavan tutkimuksen sekä autonomisen ja ulkoapäin suuntautuvan tutkimuksen.

Tieteellisen ja yhteiskunnallisen vaikuttamisen kysymykset ovat kirjan keskeistä sisältöä. Tutkimuksen ja opetuksen lisäksi yliopistoilla on velvollisuuksia yhteiskunnan suhteen. Tämä ns. kolmas tehtävä on viime aikoina korostunut yliopistojen lisääntyvän valtiollisen ohjailun myötä, kuten Suvi Ronkainen, Asko Suikkanen ja Marika Kunnari esittävät artikkelissaan. Kirjoittajat toteavat, että on aiheellista kysyä, ”mitä tieteellinen tietäminen on sekä, miten tiedolle asetetut tehtävät vaikuttavat tietoon?” He kantavat huolta siitä, miten tutkimuksen lisääntyvä ohjaus ja hyödyntäminen vaikuttavat siihen, mitä voidaan hyväksyä tieteelliseksi tiedoksi.

Artikkelissa pohditaan, eroaako tieteellinen kysyminen esimerkiksi hallinnon tai elinkeinoelämän kysymyksistä. Miten tutkija voi rakentaa roolinsa paitsi tieteellisessä maailmassa myös erilaisissa asiantuntijaverkostoissa. Kirjoittajat tukeutuvat analyysissään Jürgen Habermasin tiedon intressien jaotteluun. Habermas jaottelee intressit tekniseen, käytännölliseen ja kriittiseen. Tekninen intressi tunnistaa tiedon välineellisen tehtävän. Käytännöllistä tietoa tarvitaan erityisesti tiedon välitykseen ja yhteisymmärryksen rakentamiseen. Kriittisen tiedon tavoitteena puolestaan on tunnistaa vallankäyttöä ja sen seurauksia.

Ronkainen, Suikkanen ja Kunnari päätyvät määrittelemään yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen yhteiskunnallisen tehtävän modernissa yhteiskunnassa seuraavasti: ”Yhteiskuntatieteellinen tutkimus on vaikuttavaa silloin, kun se pystyy tuottamaan tietoa ja avaamaan perspektiivejä, jotka mahdollistavat yhteiskunnallisen päätöksenteon ja jonka avulla tätä päätöksenteon oikeudenmukaisuutta voidaan arvioida.”

Tieteen yhteiskuntasuhdetta ja sen moninaisuutta purkavat artikkelissaan Marja Alastalo, Risto Kunelius ja Reetta Muhonen. Heidän lähtökohtanaan on, että tieteen vaikuttavuuskäsityksiä on useanlaisia. Mitä vaikuttavuudeksi ymmärretään, vaihtelee samoin kuin se, missä yhteyksissä ja miten vaikuttavuutta arvioidaan. He erittelevät tieteen vaikuttavuuden erilaisia mielikuvastoja ja tarkastelevat empiirisesti kahden suomalaisen tiedepoliittisen tekstin avulla, miten esitetyt kuvastot toimivat.

Kirjoittajat erottavat tutkimuksen yhteiskunnallista vaikuttavuutta koskevasta keskustelusta viisi mielikuvastoa, joita ovat innovaatiotiede, huipputiede, evidenssitiede, professiotiede ja julkinen tiede. Innovaatiotiede on lähellä markkinoita ja taloutta. Sen vaikuttavuutta mitataan taloudellisella menestyksellä, tuottavuuden kasvulla ja rahalla. Huipputiede on sitoutunut tieteen kansainväliseen sisäiseen yhteisöön ja hakee vaikuttavuuden kriteerinsä sieltä. Myös siihen liittyy merkittäviä tuloksellisuuden vaatimuksia ja kilpailua resursseista.

Evidenssitieteessä keskeistä on tuotetun tiedon hyväksikäyttö yhteiskunnallisten ongelmien ratkaisussa ja yhteiskunnallisessa päätöksenteossa. Professiotiede, kuten lääketiede ja oikeustiede, puolestaan palvelee sitä lähellä olevia ammattikuntia kouluttamalla uusia ammattilaisia.

Julkisen tieteen vaikuttavuus liittyy siihen, miten se onnistuu laajaan ja avoimeen vuorovaikutukseen kansalaisyhteiskunnan kanssa ja palvelemaan demokratiaa. Sen tehtävänä on tuoda kriittistä näkemystä vallitseviin käsityksiin ja nostaa arkielämän kokemuksia yhteiskunnalliseen keskusteluun.

Artikkelinsa lopussa kirjoittajat toteavat, että tieteen vaikuttavuuden vanhat modernit kuvastot ovat viime aikoina saaneet uudenlaista sisältöä: ”strateginen evidenssitiede määrittää uudelleen sektoritutkimuksen asiantuntemuksen relevanssia, kansainvälinen erinomaisuusmittaaminen koettelee kansallisen relevanssin merkitystä ja innovaatiotiede laajentaa soveltavan tieteen vaikuttavuutta”. He toteavat myös analysoimansa aineiston perusteella, että professiotieteen ja julkisen tieteen vaikuttavuuden mielikuvastot kaipaavat pohdintaa, uudelleenmäärittelyä ja perustelua.

Kirjassa tarkastellaan kansallisen ja kansainvälisen tutkimuksen vastakkainasettelua julkaisemisen kysymyksenä useassakin artikkelissa. Teijo Makkonen, Tuomas Seppä, Pekka Rantanen ja Jarno Valkonen käsittelevät artikkelissaan kotimaista tiedekustantamista, jolle taloudelliset vaatimukset ja digitaalisuus asettavat haasteita. Otto Auranen ja Janne Pölönen kirjoittavat suomenkielisen kielenä ja julkaisuforumiluokituksesta, joka on tieteellisten lehtien, julkaisusarjojen ja kustantajien tasoluokitus. Luokitusta on arvosteltu sillä, että sen kriteerit painottavat kansainvä-

lisyyttä kansallisen julkaisemisen kustannuksella.

Tiedeviestinnästä kirjoittaa myös Erkki Karvonen. Hän käsittää tieteen yhteiskunnallisen vaikuttavuuden viestinnäksi ja korostaa siinä monipuolisuutta ja vuorovaikutteisuutta. Tiedeviestinnän periaatteeksi tulisi ottaa sen erilaiset yleisöt, joita ovat esimerkiksi saman alan asiantuntijat (intraspesialistinen viestintä), eri alojen asiantuntijat (interspesialistinen viestintä), opiskelijat (pedagoginen viestintä) ja suuri yleisö (populaari viestintä).

"TIEDON KYKY LEGITIMOIDA ITSENSÄ OMANA ITSENÄÄN, TIETEENALOINA TAI KANSAN KASVATTAMISESSA NÄYTTÄÄ HEIKENTYNEEN".

Konkreettisia esimerkkejä tutkimustulosten hyödyntämisestä ovat teoksen kaksi artikkelia, joista ensimmäisessä Jouni Välijärvi tarkastelee PISA-tutkimusten vaikuttavuutta ja Timo Turja kirjoja, joiden teksteihin kansanedustajat viittaavat useimmin. Tieteen hyvyyden mittaamista käsittelevät artikkelissaan Pia Vuolanto ja Arto Mustajoki. Kirjan päättää Jorma Sipilän jälkisanat, joissa hän toteaa painokkaasti, että tutkimuksen kansallisesta tehtävästä puhutaan juuri nyt, koska sen hoitaminen ei ole itsestään selvää.

Kirjaa on kiinnostavaa lukea myös tilastotiedon ja sen tuottamisen muuttuvien ehtojen kannalta. Tieteellisen tiedon vaikuttavuuteen liittyvät ristiriitaisuudet pätevät osittain myös tilastotiedon osalta. Erityisesti kansallisen ja kansainvälisen tilastoinnin suhteen arviointi on ajankohtaista EU:n päätöksentekoa palvelevan tilastotuotannon merkityksen korostuessa. Tilastotieto on jo lähtökohdiltaan instrumentaalista ja tarkoitettua palvelemaan yhteiskunnallista päätöksentekoa. Senkin suhteen tulisi kuitenkin eritellä ja arvioida, onko kaikkalainen vaikuttavuuden moninaisuus siinä otettu huomioon. Ettei vain unohdeta esimerkiksi sitä tiedon vaikuttavuuden aluetta, mitä Alastalo, Kunelius ja Muhonen kutsuvat julkiseksi – kansalaisyhteiskuntaa ja demokratiaa palvelevaa tietoa. ■

KIRSTI AHLQVIST

Kirjoittaja on erikoistutkija Tilastokeskuksen väestö- ja elinoloilastot yksikössä.

Teollisuustuotannon alamäki loivenee

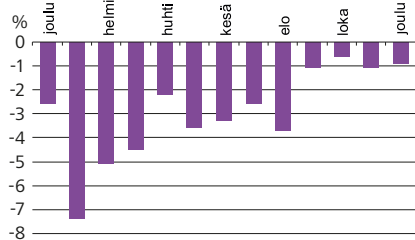
Koko teollisuuden työpäiväkorjattu tuotanto oli joulukuussa 0,9 prosenttia pienempi kuin vuoden 2013 joulukuussa. Alkuperäinen koko teollisuuden indeksi kasvoi joulukuussa 3,6 prosenttia.

Vuonna 2014 teollisuustuotanto väheni 2,6 prosenttia vuoteen 2013 verrattuna. Teollisuustuotanto on vähentynyt yhtäjaksoisesti kolmena vuonna peräkkäin. Suomen teollisuustuotanto on pudonnut 19 prosenttia finanssikriisiä edeltävän vuoden 2008 tasosta.

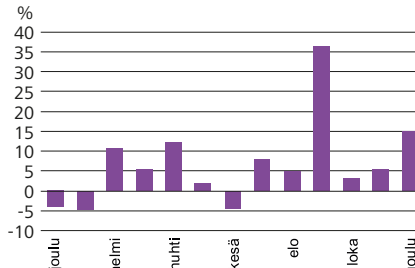
Teollisuuden alamäki kuitenkin loiventui viime vuoden aikana ja uudet tilaukset alkoivat jälleen kasvaa, kuten oheisista kuvioista näkyy.

Päätoimialoista jo puolet oli joulukuussa kasvussa. Eniten kasvoi kemianteollisuus, lähes 10 prosenttia. Kaivostoiminta kasvoi 9,4 prosenttia vuoden takaiseen verrattuna. Sähkö- ja elektroniikkateollisuus kasvoi joulukuussa vajaan prosentin. Tuotanto väheni eniten

Teollisuustuotannon työpäiväkorjattu muutos edellisen vuoden vastaavasta kuukaudesta

Teollisuuden uusien tilausten vuosimuutos

elintarviketeollisuudessa, 5,1 prosenttia vuodentakaisesta. Metalliteollisuuden tuotanto väheni joulukuussa 1,1 prosenttia.

Tilauksissa valoa

Teollisuuden uusien tilausten arvo oli joulukuussa 15,2 prosenttia suurempi kuin vuotta aikaisemmin. Vuoden 2014 aikana tilaukset nousivat 7,7 prosenttia edellisvuodesta.

Yritykset saivat joulukuussa uusia tilauksia vuodentakaisesta enemmän metalliteollisuudessa ja paperiteollisuudessa. Metalliteollisuudessa tilaukset kasvoivat 29,1 prosenttia. Paperin, paperi- ja kartonkituotteiden valmistuksen toimialalla tilaukset kasvoivat 4,5 prosenttia. Tekstiiliteollisuudessa tilaukset vähenivät 3,1 prosenttia ja kemianteollisuudessa 12,8 prosenttia edellisestä vuodesta.

Tilastoa tulkittaessa on muistettava, että voimakkaat heilahtelut ovat sille tyyppisiä.

Lähteet: Teollisuustuotannon volyyymi-indeksi 2014, joulukuuta. Tilastokeskus & Teollisuuden uudet tilaukset 2014, joulukuuta. Tilastokeskus

Tuotannon suhdannekuvaaja*

	Kesäk.	Heinäk.	Elok.	Syysk.	Lokak.	Marrask.
2014						
Muutos edell. kk-sta, kausitasoitettu, ja työpäiväkorjattu, %	0,7	-0,6	0,4	0,3	-0,1	-0,5
Muutos edell. kk-sta, trendi, %	0,1	0,0	0,0	0,0	-0,1	-0,1
Vuosimuutos, alkuperäinen, %	1,5	-0,8	-1,8	2,3	0,1	-1,7
Vuosimuutos, työpäiväkorjattu, %	0,2	-1,1	0,3	0,8	1,2	0,9

* Tilaston nimi oli aikaisemmin Kokonaistuotannon kuukausikuvaaja.

Kansantalous

TOL 2008	Volyymin muutos edellisestä vuodesta, %				
	2013*		2014*		
	3. nelj.	4. nelj.	1. nelj.	2. nelj.	3. nelj.
Huoltotase					
Bkt markkinahintaan	-0,4	0,1	-0,2	0,1	0,0
Tavaroiden ja palvelujen tuonti	2,4	-1,2	-2,3	4,7	-2,9
Kokonaistarjonta	0,3	-0,3	-0,6	1,1	-0,9
Tavaroiden ja palvelujen vienti	-1,1	-2,1	-2,3	4,0	1,5
Kulutusmenot	0,4	0,4	0,1	-0,7	0,3
julkiset	0,7	2,2	0,0	-1,6	0,6
yksityiset	0,3	-0,8	0,3	-0,3	-0,1
Investoinnit	-5,4	-4,6	-6,2	-4,9	-4,1
julkiset	6,0	7,5	-1,1	0,5	-1,6
yksityiset	-7,7	-7,5	-7,4	-6,2	-4,6
Kokonaisskysyntä **	0,3	-0,4	-0,9	0,6	-1,0
Toimialojen arvonlisäykset					
Maa-, metsä- ja kalatalous	1,8	2,2	3,1	0,0	2,5
Koko teollisuus	1,1	0,6	-0,9	0,0	-2,1
Rakentaminen	-1,6	-3,1	-2,9	-2,7	-4,3
Kauppa	-0,9	0,9	0,3	0,5	-0,3
Kuljetus ja varastointi	-1,8	-1,8	-0,3	-2,1	-1,5
Kiinteistöalan toiminta	0,3	-0,4	1,9	1,6	1,5

* Ennakkotieto (kausitasoitettu ja työpäiväkorj. sarja)

** Pl. tilastollinen ero

Teollisuustuotannon volyyymi-indeksi

TOL 2008	Kausitasoitettu Jouluk. 2014/ Marrask. 2014*	Työpäiväkorjattu Joulukuu 2014/2013*
<i>Volyymin muutos, %</i>		
Koko teollisuus (B,C,D,E)	-0,1	-0,9
Kaivostoiminta ja louhinta (B)	6,7	9,4
Teollisuus (C)	0,0	-1,0
Elintarvikkeiden valmistus	-0,1	-5,7
Juomien valmistus	3,3	2,0
Sahatavaran ja puutuotteiden valmistus	-1,6	-10,7
Paperin ja paperituotteiden valmistus	1,7	1,3
Painaminen ja tallenteiden jäljentäminen	13,1	-17,9
Muiden ei-metallisten mineraalituotteiden valmistus	-3,6	-14,9
Metallien jalostus	-3,2	-6,5
Metallituotteiden valmistus (pl. koneet ja laitteet)	0,6	2,2
Muiden koneiden ja laitteiden valmistus	4,8	5,4
Moottoriajoneuvojen, perävaunujen yms.valmistus	10,0	31,0
Huonekalujen valmistus	1,5	-2,6
Sähkö-, kaasu- ja lämpöhuolto (D)	-1,5	-1,6
Vesihuolto, viemäri- ja jätevesihuolto (E)	-2,2	-3,0
Käyttötarkoitukseluokitus		
Raaka-aineet ja tuotantohyödykkeet	1,4	-0,7
Investointitavarat	2,0	-0,3
Kestokulutustavarat	-6,0	-8,9
Muut kulutustavarat	2,1	6,7
Erikaisindeksit		
Elintarviketeollisuus	0,0	-5,1
Metsäteollisuus	1,9	-0,7
Kemianteollisuus	0,7	9,8
Sähkö- ja elektroniikkateollisuus	-0,1	0,9
Kone- ja metallituoteollisuus	2,1	0,8

* Ennakkotieto

Bkt supistui 1,3 prosenttia 2013

Brttokansantuotteen volyymi supistui 1,3 prosenttia vuonna 2013 tarkentuneiden ennakkotietojen mukaan. Tuotantoa vähensi lähinnä viennin ja investointien supistuminen. Viennin volyymi väheni 0,7 prosenttia ja tuonin volyymi 1,6 prosenttia. Investointien volyymi supistui 5,3 prosenttia. Myös kulutusmenot vähenivät hieman, volyymiltaan 0,2 prosenttia.

Kotitalouksien käytettävissä oleva reaalitytö supistui 0,3 prosenttia vuonna 2013. Taloudellista hyvinvointia kuvaava kotitalouksien oikaistu reaalitytö supistui myös 0,3 prosenttia. Siihen luetaan nettotulojen lisäksi myös hyvinvointipalvelut kuten julkisyhteisöjen ja järjestöjen kotitalouksien hyväksi tuottamat koulutus-, terveys- ja sosiaalipalvelut. Kotitalouksien säästämisaste kasvoi vuonna 2013 1,8 prosenttiin eli kotitaloudet kuluttivat hieman vähemmän kuin ansaitsivat.

Lähde: Kansantalouden tilinpito, Tilastokeskus

Sosiaaliturvan osuus julkisista menoista kasvoi

Julkisyhteisöjen kokonaismenoista noin 43 prosenttia käytettiin sosiaaliturvaan vuonna 2013. Sosiaaliturvan osuus menoista kasvoi edellisvuodesta. Yleisen julkishallinnon ja koulutuksen meno-osuus supistui.

Sosiaaliturvan osuus menoista kasvoi erityisesti eläkemenojen kasvun vuoksi. Vanhuuteen kohdistuneiden menojen osuus on kasvanut eniten 2000-luvulla. Vuonna 2001 menoista noin 16 prosenttia liittyi vanhuuteen. Vuonna 2013 osuus oli kasvanut lähes 21 prosenttiin.

Julkisyhteisöt koostuvat valtionhallinnosta, paikallishallinnosta ja sosiaaliturvarahastoista. Nopeimmin menot kasvoivat sosiaaliturvarahastoissa, 6,4 prosenttia edellisestä vuodesta. Sosiaaliturvarahastot maksavat suurimman osan sosiaalietuuksista ja -avustuksista sekä julkisen että yksityisen sektorin työeläkkeet.

Lähde: Kansantalouden tilinpito, Tilastokeskus

Vähemmän kivihiiiltä

Kivihiihen kulutus väheni ennakkotietojen mukaan viime vuonna 16 prosenttia edellisvuoteen verrattuna. Myös pidemmällä aikavälillä kivihiihen kulutus on Suomessa laskenut. Verrattuna 2000-luvun keskiarvoon kivihiihen kulutus oli vuonna 2014 noin 22 prosenttia alemmalla tasolla.

Kivihiihen käyttö sähkön erillistuotantolaitoksissa pienentyi viime vuonna 40 prosenttia edellisvuoteen verrattuna. Erityisesti keväällä ja loppuvuodesta kivihiihtä kului selvästi viime vuotta vähemmän. Tähän vaikuttivat tavallista lämpimämpi sää sekä Pohjoismaiden parantunut vesitilanne. Lisäksi yksi hiihtilauhevoimalaitos poistettiin käyttövalmiudesta vuoden alussa.

Lähde: Kivihiihen kulutus, Tilastokeskus

Liiketoiminnan suhdannekuvaajat

	Liikevaihtokuvaaja		Palkkasummakuvaaja	
	%-muutos Elo-lok. 2014/2013	%-muutos Tammi-lok. 2014/2013	%-muutos Syys-marrask. 2014/2013	%-muutos Tammik-marrask. 2014/2013
2010=100 TOL 2008				
Teollisuus	-1,1	-1,5	0,1	-0,8
Rakentaminen	1,5	1,5	2,1	1,2
Kauppa	-0,1	-0,2	0,9	0,8
Muut palvelut	4,0	2,6	2,2	1,2

Kaupan liikevaihto

TOL 2008	Marraskuu 2014/2013	Tammi-marrask. 2014/2013
	%-muutos	%-muutos
Kauppa yhteensä (G)	-3,7	-0,5
Moottoriajoneuvojen kauppa ja korjaus (45)	-2,7	1,8
Tukkukauppa (46)*	-3,7	-0,8
Vähittäiskauppa (47)*	-4,2	-0,9
tavaratalokauppa	-6,8	-1,8
päivittäistavarakauppa	-4,5	0,5

* Pl. Moottoriajoneuvojen kauppa

Rakennus- ja asunto- tuotantotilasto viivästyy

Tilastokeskus on keskeyttänyt rakennus- ja asuntotuotantotilaston tietojen tuottamisen toistaiseksi. Tietoja ei voida tuottaa ja julkaista, koska Väestörekisterikeskus ei pysty toimittamaan tilastojen tietolähteenä käytettäviä rakennusrekisteritietoja. Tilasto palautetaan tuotantoon heti, kun voidaan varmistua julkaistavien tietojen laadusta.

Ongelmien taustalla ovat VRK:n toteuttamat tietojärjestelmämuutokset, joilla on uudistettu kokonaisuudessaan väestötietojärjestelmän rakennus- ja huoneistotietojen käsittely. Uudistettu järjestelmä jouduttiin vuoden vaihteen kuntaliitoksiin liittyvien riippuvuuksien takia ottamaan käyttöön osittain keskenäisenä marraskuussa 2014.

Kuntien säännöllisesti toimittamien rakennuslupatietojen rekisteröinti VRK:n uuteen järjestelmään ja niiden välittäminen Tilastokeskukselle on saatu käyntiin kuluvan vuoden tammikuussa. Rakennuslupatietojen rekisteröinnissä on kuitenkin tämän jälkeen ilmennyt tietoteknisiä ongelmia, joiden takia rekisteröinti on jouduttu keskeyttämään siksi aikaa, että käytettävien tietokoneohjelmien virheetön toiminta saadaan varmistettua.

Tilastokeskus ja VRK tekevät tiivistä yhteistyötä ongelmien ratkaisemiseksi, jotta tilasto voidaan palauttaa tuotantoon.

Nyt julkaisematta jäävät tiedot julkaistaan heti, kun tietotoimitukset ja järjestelmät saadaan toimimaan, minkä jälkeen siirrytään normaaliin kuukausittaiseen julkistusrytmiin.

Tavallisesti tilasto julkaistaan kerran kuukaudessa noin 1,5 kuukautta sen kuukauden päättymisestä, jota tiedot kuvaavat.

Konkurssit

TOL 2008	Tammi-jouluk. 2014	Tammi-jouluk. 2013	Vuosi- muutos, %
Vireille pantuja konkurssseja yht.¹⁾	2 954	3 131	-5,7
Maa-, metsä- ja kalatalous	61	97	-37,1
Teollisuus, kaivostoiminta, energia- ja vesihuolto	317	346	-8,4
Rakentaminen	646	705	-8,4
Kauppa	611	577	5,9
Kuljetus ja varastointi	241	252	-4,4
Majoitus- ja ravitsemistoiminta	216	238	-9,2
Muut palvelut	852	873	-2,4
Toimiala tuntematon	10	43	-76,7
Henkilökunta yhteensä¹⁾	14 126	15 637	-9,7

1) Sisältää yhtiöt, yhteisöt ja yrittäjät

Miesten työllisyys parani hieman

Työttömiä oli työvoimatutkimuksen mukaan joulukuussa 232 000, mikä oli 27 000 enemmän kuin vuosi sitten. Työttömiä miehiä oli 128 000 ja naisia 104 000 henkeä.

Työttömyysaste oli 8,8 prosenttia, kun se edellisvuoden joulukuussa oli 7,9 prosenttia. Miesten työttömyysaste oli 9,4 ja naisten 8,2 prosenttia.

Työllisiä oli joulukuussa 2 413 000, hieman enemmän kuin vuotta aiemmin. Työllisiä miehiä oli 12 000 enemmän ja naisia 9 000 vähemmän kuin vuoden 2013 joulukuussa. Työllisten määrä kasvoi hieman julkisella sektorilla ja väheni hieman yksityisellä sektorilla edellisvuoden joulukuuhun verrattuna.

Työllisyysaste eli työllisten osuus 15–64-vuotiaista oli joulukuussa 67,4 prosenttia, mikä oli 0,5 prosenttiyksikköä suurempi kuin vuotta aiemmin. Miesten työllisyysaste nousi edellisen vuoden joulukuusta 0,8 prosenttiyksikköä 68 prosenttiin. Naisten työllisyysaste oli 66,8 prosenttia, ja se pysyi lähes ennallaan edellisvuoden joulukuuhun verrattuna.

Nuorisotyöttömyys pahentunut

15–24-vuotiaita nuoria oli joulukuussa yhteensä 649 000, heistä työllisiä 238 000 ja työttö-

miä 59 000. Nuorten työvoima oli näin ollen 297 000. Nuorten 15–24-vuotiaiden työttömyysaste, eli työttömien osuus työvoimasta, oli joulukuussa 19,8 prosenttia, mikä oli 3,2 prosenttiyksikköä suurempi kuin vuotta aiemmin. 15–24-vuotiaiden nuorten työttömien osuus samanikäisestä väestöstä oli 9 prosenttia.

Työvoiman ulkopuolella olevia oli joulukuussa 1 455 000 henkeä eli 22 000 henkeä vähemmän kuin vuotta aiemmin. Työvoiman ulkopuolella olevista oli piilotyöttömiä 138 000, mikä oli 14 000 vähemmän vuoden 2013 joulukuuhun verrattuna.

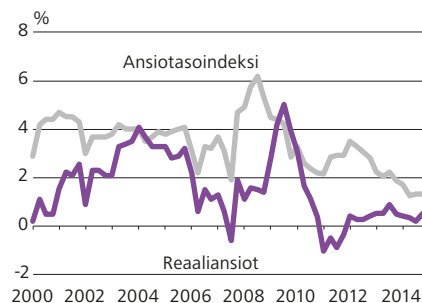
Työnvälitystilastossa 363 000 työnhakijaa

Työ- ja elinkeinotoimistoissa oli joulukuun lopussa kaikkiaan 363 000 työnvälityksen säädösten mukaisesti työttömäksi työnhakijaksi tilastoitua. Työttömien työnhakijoiden määrä oli 33 000 suurempi kuin edellisen vuoden joulukuussa.

Työttömyys lisääntyi edellisen vuoden joulukuusta kaikkien ELY-keskusten alueella, eniten Uudellamaalla (16 %), Pohjanmaalla (12 %), Satakunnassa (11 %) ja Etelä-Pohjanmaalla (11 %).

Joulukuun lopussa työ- ja elinkeinotoimistoihin ilmoittautuneita kokoaikaisesti lomautettuja oli 38 000, mikä oli 4 000 enemmän kuin vuosi sitten.

Lähde: Työvoimatutkimus 2014, joulukuu. Tilastokeskus

Ansiot nousivat loppuvuonna 1,3 prosenttia

Palkansaajien nimellisansiot nousivat ennakkotietojen mukaan vuoden 2014 lokajoulukuussa 1,3 prosenttia edellisen vuoden vastaavaan ajankohtaan verrattuna. Reaali-ansiot nousivat 0,5 prosenttia edellisen vuoden neljänteen neljännekseen verrattuna, koska ansiotason nousu oli nopeampaa kuin kuluttajahintojen nousu.

Palkansaajien nimellisansiot kohosivat vuodessa yksityisellä sektorilla 1,4 prosenttia, valtiolla 1,1 prosenttia ja kunnilla 1,1 prosenttia.

Vuoden 2014 keskimääräinen ansiotason nousu edelliseen vuoteen verrattuna oli ensimmäisten ennakkotietojen mukaan 1,4 prosenttia ja reaali-ansiot nousivat 0,4 prosenttia.

Lähde: Ansiotasoindeksi 2014, 4. neljännes, Tilastokeskus

Työttömyys

	Joulukuu 2014	Lokakuu 2013/2014 %-muutos	4. nelj. 2014	4. nelj. 2013/2014 %-muutos
Työttömät, 1 000 henkeä	232	13,0	223	9,7
Miehet	128	14,0	126	15,2
Naiset	104	11,8	96	3,1
15–24-vuotiaat	59	26,2	55	16,6
Työttömyysaste, %	8,8	0,9 yks.	8,4	0,7 yks.
Miehet	9,4	1,0 yks.	9,2	1,1 yks.
Naiset	8,2	0,9 yks.	7,6	0,2 yks.
Työttömyysaste ikäryhmittäin, %				
15–24-vuotiaat	19,8	3,2 yks.	18,8	2,7 yks.
25–34-vuotiaat	9,4	0,0 yks.	9,1	0,3 yks.
35–44-vuotiaat	6,0	0,7 yks.	6,1	0,1 yks.
45–54-vuotiaat	7,5	1,2 yks.	6,6	0,7 yks.
55–64-vuotiaat	7,4	0,3 yks.	7,7	1,0 yks.
15–64-vuotiaat	9,0	0,9 yks.	8,6	0,7 yks.
Työttömyysaste aluehallintovirastojen (AVI) mukaan, %				
Etelä-Suomen AVI	8,0	1,4 yks.	7,8	1,0 yks.
Lounais-Suomen AVI	9,8	2,1 yks.	9,3	2,2 yks.
Itä-Suomen AVI	8,8	-0,2 yks.	9,1	-0,2 yks.
Länsi- ja Sisä-Suomen AVI	9,2	1,0 yks.	8,1	0,0 yks.
Pohjois-Suomen AVI	10,3	-0,6 yks.	10,5	0,4 yks.
Lapin AVI yks.	9,0	-1,0 yks.

Työllisyys

	Joulukuu 2014	Joulukuu 2013/2014 %-muutos	4. nelj. 2014	4. nelj. 2013/2014 %-muutos
1 000 henkeä				
15–74-vuotias väestö	4 100	0,2	4 099	0,2
Työvoima yhteensä	2 645	1,1	2 640	0,6
Työvoimaosuus, %	64,5	0,6 yks.	64,4	0,2 yks.
Työllisyysaste (15–64-vuotiaat), %	67,4	0,5 yks.	67,4	-0,2 yks.
Miehet	68,0	0,8 yks.	68,0	-0,1 yks.
Naiset	66,8	0,1 yks.	66,8	-0,2 yks.
Työlliset	2 413	0,1	2 418	-0,2
Miehet	1 243	1,0	1 244	0,1
Naiset	1 170	-0,8	1 174	-0,5
Työlliset ammattiaseman mukaan				
Yrittäjät ja yritt. perheenjäsenet	351	8,0	346	5,3
Palkansaajat	2 061	-1,1	2 072	-1,0
Palkansaajat työsuhteen mukaan				
Jatkuva työsuhde	1 784	0,5	1 778	-0,5
Määräaikainen työsuhde	277	-10,4	294	-4,2
Palkansaajat työajan mukaan				
Kokoaikatyölliset	1 748	-1,6	1 751	-1,2
Osa-aikatyölliset	313	2,0	321	-0,2
Työvoiman ulkopuolella olevat	1 455	-1,5	1 459	-0,5

Lisätietoja: www.tilastokeskus.fi/tyovoimatutkimus

Inflaatio hiipui joulukuussa

Kuluttajahintojen vuosimuutos oli joulukuussa 0,5 prosenttia. Marraskuussa se oli 1,0 prosenttia. Inflaation hidastumisen aiheutti erityisesti bensiinin ja kevyen polttoöljyn halpeneminen. Vuoden 2014 keskimääräinen inflaatio oli 1,0 prosenttia.

Joulukuussa kuluttajahintoja nostivat viime vuodesta eniten vuokrankorotukset ja tupakkatuotteiden vähittäishintojen sekä kerrostalojen kunnossapitopalvelujen kallistuminen. Kuluttajahintojen nousua vuoden takaisesta hillitsi joulukuussa eniten polttonesteiden, viihde-elektronikan ja käytettyjen autojen halpeneminen.

Euroalue jo deflaation puolella

Yhdenmukaistetun kuluttajahintaindeksin ennakkotietojen mukaan euroalueen inflaatio oli joulukuussa -0,2 prosenttia. Marraskuussa se oli 0,3 prosenttia. Suomen vastavalla tavalla laskettu inflaatio oli joulukuussa 0,6 prosenttia.

Yhdenmukaistetussa kuluttajahintaindeksissä ei ole mukana omistusasumista, rahapelejä, kulutus- ja muiden luottojen korkoja, omakotitalon palovakuutusta eikä ajoneuvovero. Yhdenmukaistettuun kuluttajahintaindeksiin kuuluvat kulutuserät ja laadintasaännöt on määritelty EU-asetuksin.

Lähde: Kuluttajahintaindeksi, Tilastokeskus

Vuokrat karkaavat

Vuokrien vuosinousu oli vuoden 2014 neljännellä neljänneksellä 3,5 prosenttia. Vapaarahoitteisten asuntojen vuokrat nousivat koko maassa keskimäärin 3 prosenttia. Pääkaupunkiseudulla vapaarahoitteisten asuntojen vuokrat nousivat 3,2 prosenttia ja muualla Suomessa 3 prosenttia. ARA-asuntojen vuokrat nousivat koko maassa 4 prosenttia.

Edelliseen vuosineljännekseen verrattuna vapaarahoitteisten asuntojen vuokrat nousivat 0,6 prosenttia ja ARA-asuntojen vuokrat 0,5 prosenttia.

Vuokrat ovat jo pari vuotta nousseet yleistä hintatasoa nopeammin.

Lähde: Asuntojen vuokrat, Tilastokeskus

Vanhon asunon ja omakotitalon hinnat*

Kerrostaloasunon ja hintaindeksi 2005=100	4. nelj. 2013	1. nelj. 2014**	2. nelj. 2014**	3. nelj. 2014**	4. nelj. 2014**
Koko maa, €/m²	2 409	2 407	2 454	2 437	2 410
Nimellishintaindeksi	138,1	137,7	138,6	137,7	137
vuosimuutos, %	2,4	1,4	0,4	-0,6	-0,8
Pääkaupunkiseutu, €/m ²	3 721	3 699	3 792	3 743	3 725
Nimellishintaindeksi	148,5	148,8	150,3	148,1	148,2
vuosimuutos, %	3,3	2,3	1,6	-0,7	-0,2
Muu maa, €/m ²	1 682	1 691	1 713	1 714	1 682
Nimellishintaindeksi	127,7	126,8	127,1	127,3	125,9
vuosimuutos, %	1,5	0,3	-0,9	-0,4	-1,4
Omakotitalon nimellishintaindeksi 2005=100					
Koko maa	120,8	121,7	121,7	120,9	
vuosimuutos, %	-2,9	-3,3	-2,1	-0,2	
Omakotitalotonttien nimellishintaindeksi 2005=100					
Koko maa	143,0	147,9	156,4	146,5	
vuosimuutos, %	-3,2	-0,6	7,5	2,2	

* Vanhalla asunnolla tarkoitetaan asuntoa, joka ei ole valmistunut tarkasteluvuonna tai sitä edeltävänä vuonna

** Ennakkotieto

Kuluttajahintaindeksi (2010=100)

	Jouluk. 2014	Kuukausi-muutos, %	Vuosi-muutos, %
Kokonaisindeksi	109,0	-0,1	0,5
Elintarvikkeet ja alkoholittomat juomat	117,7	0,3	-1,0
Alkoholijuomat, tupakka	115,3	-0,1	4,4
Vaatetus ja jalkineet	105,4	-2,0	-0,4
Asuminen, vesi, sähkö, kaasua ja muut polttoaineet	109,9	-0,3	1,1
Kalusteet, kotitalouskoneet ja yleinen kodinhoito	106,5	-0,4	0,2
Terveys	106,4	-0,1	2,5
Liikenne	106,6	-0,7	-2,5
Viestintä	84,3	-0,2	-2,4
Kulttuuri ja vapaa-aika	102,2	1,1	0,2
Koulutus	116,8	0,0	7,1
Ravintolat ja hotellit	114,4	0,1	2,3
Muut tavarat ja palvelut	111,0	-0,2	2,2
Elinkustannusindeksi 1951:10=100	1 910		

Palkansaajien ansiotasoindeksi ja ansioiden vuosimuutokset

Palkansaajaryhmä / sektori	2010=100 4. nelj. 2014	Vuosi-muutos, %	Kuukausiansiot ¹⁾ , €** 4. nelj. 2014*
Yhteensä	110,4	1,3	3 327
Tuntipalkkaiset	109,8	1,4	2 697
Kuukausipalkkaiset	110,5	1,3	3 463
Miehet	109,7	1,3	3 637
Naiset	110,9	1,3	3 021
Sektori			
Yksityinen ja muut	110,3	1,4	3 410
Kunnat	110,0	1,1	3 001
Valtio	111,8	1,1	3 732
Muut	111,0	1,4	..

¹⁾ Palkansaajien keskimääräiset kuukausiansiot

* Ennakkotieto

** Reaaliansioiden vuosimuutos oli ennakkotietojen mukaan 3. neljänneksellä 0,2 prosenttia.

Tuottajahintaindeksit (2010=100)

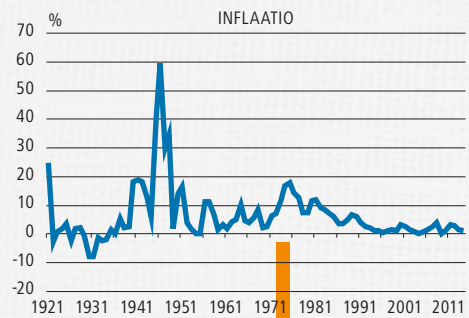
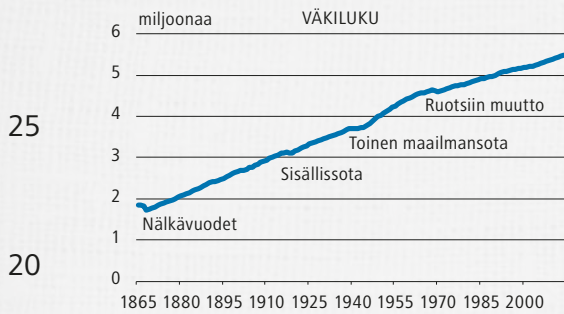
	Joulukuu 2014	Kuukausi-muutos, %	Vuosi-muutos, %
Teollisuuden tuottajahintaindeksi	103,8	-1,4	-1,8
Teollisuuden tuottajahintaindeksi, kotimaiset tavarat	106,5	-1,2	-1,9
Teollisuuden tuottajahintaindeksi, vientitavarat	100,6	-1,7	-1,7
Vientihintaindeksi	100,7	-1,6	-1,8
Tuotintahintaindeksi	101,7	-2,8	-5,1
Kotimarkkinoiden perushintaindeksi	105,9	-1,4	-2,7
Verollinen kotimarkkinoiden perushintaindeksi	108,6	-1,3	-2,5

Rakennuskustannusindeksi (2010=100)

	Joulukuu 2014	Kuukausi-muutos, %	Vuosi-muutos, %
Ammattimainen uudisrakentaminen			
Kokonaisindeksi	108,2	-0,1	1,2
Työ	106,1	0,0	0,6
Tarvikkeet	108,1	-0,1	1,7
Palvelut	115,4	0,1	0,7

Autonomian aika merkitsi suomalaisuuden ja suomalaisten instituutioiden syntymistä. Suomalaisen tilastoviraston tehtäväksi tuli laatia luotettava kuva Suomesta ja sen kansasta.

Tilastokeskus ja

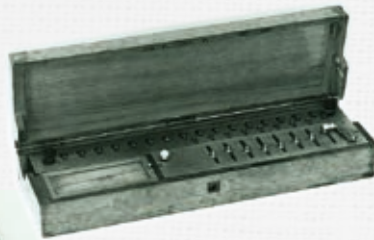

Lapsikuolleisuuden vähentyminen vaikutti Suomen suuriruhtinaskunnan väkiluvun nopeaan kasvuun. Kehittyvä elinkeinoelämä veti maaseudulta väkeä nopeasti kasvaviin kaupunkiin.

Itsenäisyyden alkuvuosikymmeninä maailmantalouden suhdanteet vaihtelivat rajusti, eikä Suomi ollut suojassa. Ensimmäisen maailmansodan jälkeen rahan arvo heikkeni voimakkaasti, ja 1930-luvulla tuli lama deflaatioineen. Myös jatkosodan päättyessä rahan ostovoima romahti.

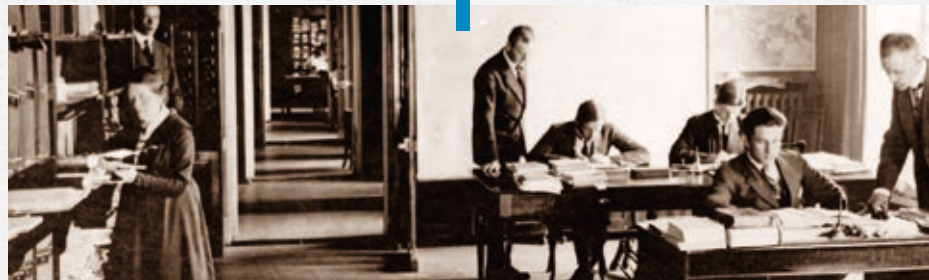
Länsi-Euroopan viimeinen nälänhätä Suomessa 1867

Pariisista 1876 ostettu Arithmometre oli ensimmäinen tekninen apuväline tilastojen teossa.

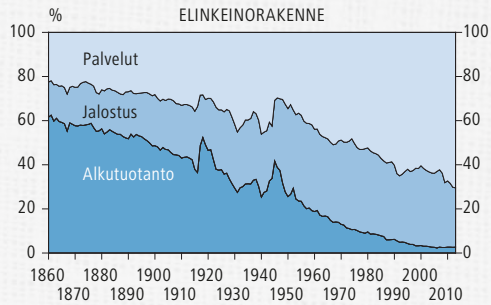

Suomalaisuusmies K.E.F. Ignatius loi perustan tilastoviraston toiminnalle sen tirehtöörinä 1868–85.

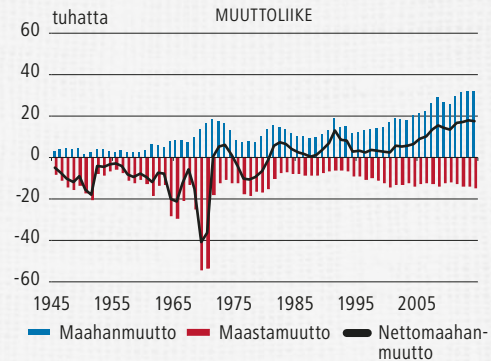

Tekla Hultin sai "erivapauden sukupuolestaan" tullessaan 1901 ensimmäiseksi naispuoliseksi työntekijäksi Tilastolliseen päätoimistoon (kuva sen Esplanadin puoleisesta sivestä vuodelta 1921).

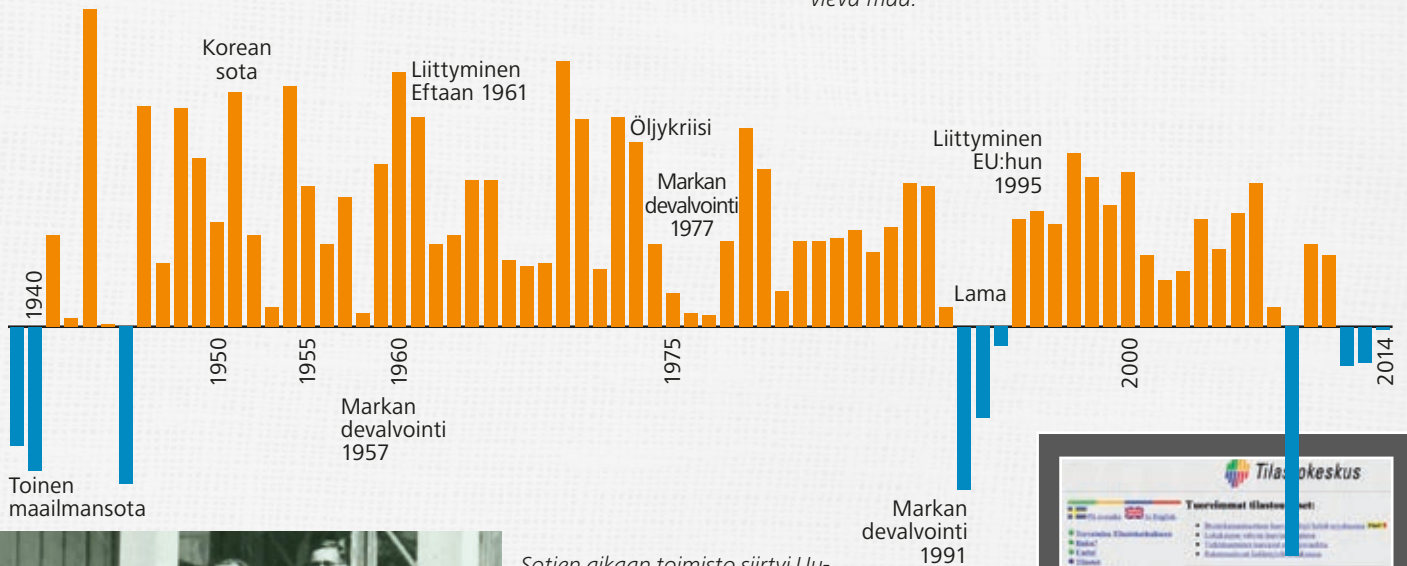
Suomi 1865 – 2015

Toisen maailmansodan jälkeen Suomi nojasi yhä vuosisadan alun teollistumisesta huolimatta maa- ja metsätalouteen, jonka merkitys tulojen lähteenä alkoi kuitenkin nopeasti pienentyä. Työvoimaa virtasi erityisesti palveluelinkeinoihin.

1980-luvulla ja erityisesti EU-jäsenyyden aikana Suomesta kehittyi maahanmuuton kohdemaaksi. Aiemmin Suomi oli ollut työvoimaa ulkomaille vievä maa.

Sotien aikaan toimisto siirtyi Uuteenkaarlepyyhyn. Teollisuuslaitostenkin laatijoista suurin osa oli naisia. Nykyään naisia on noin kaksi kolmesta Tilastokeskuksen työntekijästä.

Jo 1930-luvulla hankittu Hollerith-reikäkorttilaite palveli edelleen 1950-luvulla.

Keskustietokoneet mahdollistivat 1960-luvulta lähtien suurten tilastoaineistojen nopean käsittelyn. 1980-luvulla tilastointi alkoi siirtyä mikrotietokoneille.

Tilastokeskus avasi verkkopalvelunsa Euroopan tilastovirastoista ensimmäisenä helmikuussa 1995.

Tilastoviraston henkilöstö ja tuotanto moninkertaistuivat 1900-luvun jälkipuoliskolla, jolloin pääjohtajina toimivat mm. Timo Relander, Eino H. Laurila ja Olavi E. Niitamo.

Suomen tilastollinen vuosikirja 2014

Kattava tilastojen kokoomateos

- tilastoja ja havainnollistavaa grafiikkaa pitkinä aikasarjoina
- laaja kansainvälinen osa – vertailutietoa muista maista
- aluetietoa ja teemakarttoja
- asiahakemisto ja lähdeviitteet
- kolmikielinen: suomi, ruotsi, englanti

Julkaisun taulukot löydät myös Excel-muodossa osoitteesta:
tilastokeskus.fi/vuosikirja2014

Vuosikirjan hinta on 80 euroa (sisältää arvonlisäveron).
Kertatilaukseen lisätään toimitusmaksu 8,15 euroa.

Tilaukset:

Edita Publishing Oy
Puh. 020 450 05
asiakaspalvelu.publishing@edita.fi

